

Niepodległościowcy

Wielkopolski południowo-wschodniej

(ziemi kaliskiej)

w świetle materiałów archiwalnych

**Archiwum Państwowe
w Kaliszu**

NIEPODLEGŁOŚCIOWCY
Wielkopolski południowo-wschodniej (ziemi kaliskiej)
w świetle materiałów archiwalnych

Praca zbiorowa pod redakcją
Grażyny Schlender

Kalisz 2023

Recenzenci:

prof. dr hab. Jerzy Pietrzak

dr Tomasz Matuszak

Noty biograficzne, wybór materiałów archiwalnych i opisy:
dr Anna Bestian-Zajac, Edyta Pietrzak, Grzegorz Waliś i Estera Wałęsa

Projekt okładki: Maciej Garbowicz

Korekta: Edyta Pietrzak

Indeks osobowy: dr Anna Bestian-Zajac

Indeks rzeczowy: Grzegorz Waliś

Tłumaczenie dokumentów z języka: łacińskiego Zofia Wojciechowska;
niemieckiego prof. UAM dr hab. Marek Rajch; rosyjskiego Małgorzata Grzesińska.

Streszczenie angielskie:

Caryl Swift

© Copyright by Archiwum Państwowe w Kaliszu

Wydawca

Archiwum Państwowe w Kaliszu
ul. Poznańska 207, 62-800 Kalisz
www.archiwum.kalisz.pl
sekretariat@archiwum.kalisz.pl

ISBN 978-83-964992-2-6

Kalisz 2023

Skład i druk:
Edytor Kalisz

OD WYDAWCY

Oddajemy w Państwa ręce książkę będącą ukoronowaniem akcji „Archiwa Rodzinne Niepodległej” i odnoszącą się do ziemi kaliskiej i jej bohaterów, którzy walczyli o wolność i dobro ojczyzny. Akcja „Archiwa Rodzinne Niepodległej” została zainicjowana przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych dr. Pawła Pietrzyka. Głównym celem tego przedsięwzięcia było rozwijanie tożsamości narodowej i przynależności do wspólnoty poprzez archiwalia, często pieczołowicie przechowywane przez dziesięciolecia w archiwach domowych i ostatecznie przekazywane do sieci Archiwów Państwowych. Dziś stanowią one niezwykle ważne źródła do badań historycznych.

Publikacja stanowi rodzaj hołdu dla wszystkich tych, którzy walczyli w imię niepodległości Polski na przestrzeni nieomal 300 lat, a byli związani pochodzeniem lub działalnością z Wielkopolską południowo-wschodnią. Archiwum Państwowe w Kaliszu po raz pierwszy w historii podjęło się przygotowania książki o tak szerokich ramach chronologicznych obejmujących łącznie 14 okresów z historii Polski: potop szwedzki, konfederacja barska, Sejm Czteroletni, powstanie kościuszkowskie, Legiony Polskie gen. Jana Henryka Dąbrowskiego, powstanie wielkopolskie 1806 r., powstanie listopadowe, Wiosna Ludów, powstanie styczniowe, rewolucja 1905 r., Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego, powstanie wielkopolskie 1918-1919, wojna polsko-bolszewicka, II Rzeczpospolita Polska.

Nie było to zadanie łatwe zważywszy na fakt, iż nasze Archiwum działa na terenie byłych dwóch zaborów: pruskiego i rosyjskiego, a także to, że przedmiotowa dokumentacja była wytwarzana przez wieki w różnych językach, wedle odmiennych systemów kancelaryjnych i obowiązujących przepisów. Przyświecała nam szczytna idea upamiętnienia lokalnych bohaterów i ukazania ich zasług w świetle materiałów archiwalnych. Mamy nadzieję, że nasz zamysł udało się zrealizować.

Dziękuję wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tej książki. Przede wszystkim recenzentom, których uwagi miały duży wpływ na ostateczny kształt publikacji. Dziękuję tu profesorowi Jerzemu Pietrzakowi z Uniwersytetu Kaliskiego im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego, a także dr. Tomaszowi Matuszakowi dyrektorowi Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim. Za tłumaczenie angielskie dziękuję wieloletniej współpracownicy Archiwum Caryl Swift. Składam podziękowania pracownikom Archiwum Państwowego w Kaliszu, którzy opracowali tę książkę: dr Annie Bestian-Zajac, Edycie Pietrzak, Grzegorzowi Walisiowi i Esterze Wałęsie.

Dyrektor
Archiwum Państwowego w Kaliszu
dr Grażyna Schlender

WPROWADZENIE

Książka pt. *Niepodległościowcy Wielkopolski południowo-wschodniej (ziemi kaliskiej)*¹ w świetle materiałów archiwalnych ukazała się w ramach akcji „Archiwa Rodzinne Niepodległej”. Jest ona wyrazem podziękowania dla tych, którzy szczególnie przyczynili się do odzyskania przez Polskę niepodległości, walcząc orężem. Bohaterowie patrioci walczyli też o ojczyznę własną pracą – organiczną, społeczną, ekonomiczną i kulturalno-oświatową. Ramy chronologiczne tej książki stanowią z jednej strony potop szwedzki, a z drugiej okres II Rzeczypospolitej Polskiej. Uwzględniliśmy bohaterów konfederacji barskiej, epoki napoleońskiej, XIX-wiecznych powstań narodowych oraz powstania wielkopolskiego 1918 r. i wojny polsko bolszewickiej, aż do lat odbudowy państwa po 123-letnim okresie zaborów. Książka nasza poprzez swoją zawartość – biogramy i bogate materiały archiwalne przedstawia dzieje ziemi kaliskiej od XVII w. do XX w., czym bardzo różni się od wielu słowników i podręczników szkolnych. Choć publikacja zawiera dużo rzetelnej wiedzy historycznej, bogatą bibliografię, ma charakter popularnonaukowy.

W książce zamieściliśmy biogramy osób powszechnie znanych, których życiorysy i dokonania opisane są w różnych pozycjach historycznych i słownikowych, a także osoby mniej znane, które wniosły jednak znaczący wkład w walkę o niepodległość Polski. Obie grupy łączy to, że musiały być związane urodzeniem lub obszarem działania z Wielkopolską południowo-wschodnią. Ponadto Archiwum powinno dysponować materiałami na temat tych postaci lub pozyskać je w wyniku kwerendy. Publikacja zawiera nazwiska 70. niepodległościowców, czyli ludzi różnych stanów i profesji, którzy walczyli o wolność, niepodległość i dobro naszej ojczyzny. W książce tej uwzględniliśmy tych, którzy walczyli z bronią w ręku, metodami polityczno-dyplomatycznymi, kulturalnymi czy pracą na rzecz społeczeństwa. Oprócz żołnierzy możemy znaleźć tu polityków i dyplomatów, przemysłowców, osoby duchowne i licznych społeczników. Czytając tę książkę widzimy, że patriotyzm niejedno ma imię. Wedle opinii dr. Tomasza Matuszaka²: *Nie mówimy w tym miejscu tylko i wyłącznie o walce z bronią w ręku z najeźdźcą, zaborcą czy okupantem. Mówimy także o codzien-*

¹ Termin Wielkopolska południowo-wschodnia (ziemia kaliska) odnosi się do obszaru województwa kaliskiego z lat 1975-1998, stanowiącego zarazem obszar działania Archiwum Państwowego w Kaliszu. Takim terminem posługują się np. autorzy *Słownika Biograficznego Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, wydawanego przez Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.

² Dr Tomasz Matuszak – historyk wojskowości, archiwista i regionalista. W latach 1994-2000 pracownik Wydziału III Naukowo-Archiwalnego Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie, nast. w latach 2000-2014 związany z Instytutem Historii Akademii Świętokrzyskiej/Uniwersytetu Jana Kochanowskiego Filia w Piotrkowie Trybunalskim. Od 2006 r. dyrektor Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim. Członek Polskiego Towarzystwa Historycznego, Stowarzyszenia Archiwistów Polskich i Stowarzyszenia Historyków Wojskowości. Autor wielu publikacji, w tym *Dzieje Piotrkowa Trybunalskiego w źródłach archiwalnych* (2017), *Polskie wojska balonowe w latach 1918-1945* (2022), *Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim (1919-1951)* (2009).

nej pracy, dbałości o wykonywane obowiązki, w tym zawodowe, dbałości o rodzinę, kulturę, religię. To również jest patriotyzm, wyniesiony z domu rodzinnego, szkoły czy grup społecznych i kręgów kulturowych w jakich dojrzewamy, jesteśmy wychowywani, kształtowani.

W oparciu o zamieszczone noty biograficzne i materiały ilustracyjne czytelnik ma możliwość odtworzyć losy bohaterów tej publikacji i poszczególnych epok, w których żyli. Przez karty naszej książki przewijają się osoby, które kształtowały nie tylko historię ziemi kaliskiej, ale i całej Polski. Doskonałym przykładem jest tu syn burmistrza podkaliskich Iwanowic przeor Augustyn Kordecki³ doskonale znany obrońca Jasnej Góry w czasie potopu szwedzkiego. Z kolei Ignacy Skarbek Malczewski⁴ herbu Abdank reprezentuje lata konfederacji barskiej związanej przeciw hegemonii Rosji w obronie ojczyzny, swobód demokratycznych i wiary katolickiej. Malczewski w 1768 r. był regimentarzem kaliskim i wydał manifest wzywający szlachtę do szeregów pod groźbą *utruty szlachectwa i fortuny*. Wygrał potyczki z wojskami rosyjskimi pod Kaliszem i Kościelną Wsią. Zgromadził w Malanowie ponad 4000 wojska i 9 stycznia 1769 r. pod pretekstem wysłuchania mszy świętej zajął twierdzę jasnogórską.

Ostatnia epoka świetności Rzeczypospolitej Obojga Narodów to Sejm Czteroletni. Brał w nim udział dyplomata i patriota Józef Miaskowski⁵ herbu Bończa, poseł kaliski na Sejm Wielki. Miaskowski domagał się przywrócenia miastom praw i popierał wybór sędziów przez obywateli. Wziął w obronę Hugo Kołłątaja, zażądał też powrotu do kraju oficerów i złożenia przysięgi na konstytucję 3 Maja. Domagał się rozwiązania Rady Nieustającej, która była narzędziem w ręku Rosjan, ograniczającym niezależność króla i sejmu. Należał do najaktywniejszych parlamentarzystów Wielkopolski.

Możemy przyjąć, że w Kaliszu epokę napoleońską otwiera Kacper Miaskowski⁶, dzierżawca Opatówka, uczestnik konfederacji barskiej. 9 listopada 1806 r., z poparciem miejscowej szlachty i mieszczaństwa, przejął on z rąk Prusaków w sposób praktycznie bezkrwawy władzę cywilną w mieście, odebrał klucze od kasy i archiwum. W tym samym czasie polskie struktury wojskowe tworzył m.in. urodzony w Mącznikach Paweł Skórzewski⁷. Był on odpowiedzialny za formowanie siły zbrojnej departamentu kaliskiego, stworzył też w Kaliszu komisariat wojskowy, w którym mieściło się dowództwo, magazyny, zbrojownia i szpital wojskowy. Ponadto dowodził 6. Pułkiem Pie-

³ A. Kersten, *Kordecki Klemens*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIV, red. Emanuel Rostworowski, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968-1969, s. 54-55; D. Wańka, *Kordecki Klemens*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz 1998, s. 155-156.

⁴ M. Drozdowski, *Malczewski-Skarbek Ignacy*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 448-449; W. Szczygielski, *Malczewski (Skarbek-Malczewski) Ignacy*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIX, red. Emanuel Rostworowski, Wrocław 1974, s. 280-282.

⁵ M. Złomska, *Miaskowski Józef h. Bończa*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XX, red. Emanuel Rostworowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 540.

⁶ *Miaskowscy*, Biblioteka Kórnicka PAN, Teki Dworzaczka, Monografie, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: http://teki.bkpan.poznan.pl/index_monografie.html (stan na 04.04.2023).

⁷ M. Drozdowski, *Skórzewski Paweł*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny...*, dz. cyt., s. 673.

choty. Odpowiadał bezpośrednio przed gen. Janem Henrykiem Dąbrowskim, któremu często składał sprawozdania. Pamiątką po generale poecie Cyprianie Godebskim⁸, który w epoce napoleońskiej stacjonował tu ze swoim pułkiem, są koszary Godebskiego przy ul. Babinej. Warto też wspomnieć, że w Kaliszu odbyła się prapremiera sztuki Godebskiego pt. *Rocznica Wielkiego Napoleona*.

Po upadku Napoleona Kalisz dostał się pod panowanie Rosji, a car koronował się na króla Polski. Na początku walkę z despotą podjął ród Niemojowskich, który utworzył w sejmie legalną opozycyjną partię kaliską. Ugrupowaniu temu przewodził Bonawentura Niemojowski⁹ z Marchwacza. Po wybuchu powstania listopadowego jego brat Wincenty¹⁰ – zastępca ministra spraw wewnętrznych i policji poparł wnioski w sprawie detronizacji Mikołaja I jako króla Polski, a Bonawentura był jednym z sygnatariuszy aktu detronizacji cara. Został również ostatnim prezesem Rządu Narodowego w 1831 r. Choć Niemojowscy walczyli metodami dyplomatycznymi obaj zostali skazani zaocznie na karę śmierci. Powstanie listopadowe to nie tylko dyplomacja. Większość „buntowników” walczyła przecież z bronią w ręku. O generale Piotrze Szembeku¹¹, synu cześnika ostrzeszowskiego, powstańcy mówili *Ufaj Szembekowi, Szembek nie zdradzi*. Dodam, że po upadku powstania osiadł w rodzinnej posiadłości Siemianice koło Kępna, a jego dwór stał się punktem przerzutu broni do zaboru rosyjskiego. Jak widać w powstaniu listopadowym brali udział mieszkańcy ziemi kaliskiej z zaboru pruskiego i rosyjskiego.

Kolejna epoka niepokojów politycznych i walk narodowowyzwoleńczych to Wiosna Ludów i rok 1848. Właśnie wtedy żył i działał patriota z Lewkowa Wojciech Lipski¹². Walczył w powstaniu listopadowym, ale najbardziej zasłużył się działalnością w czasie Wiosny Ludów. Wydatnie przyczynił się do powołania Kasyna Raszkowskiego, a przede wszystkim wraz z ks. Janem Kompałą dał początek Królewskiemu Katolickiemu Gimnazjum w Ostrowie. Głównym orężem walki tego bogatego ziemianina była praca organiczna i działalność kulturalno-oświatowa. W czasie walk o odzyskanie niepodległości Komitet Narodowy mianował go komisarzem powiatu odolanowskiego. Lipski miał swoich przedstawicieli przy landracie i wójtach, którzy pilnowali, by Prusacy nie organizowali prowokacji antypolskich. Warto zaznaczyć, że na ziemiach polskich Wiosna Ludów ograniczała się głównie do Wielkiego Księstwa Poznańskiego.

⁸ M. Rezler, *Godebski Cyprian*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I..., dz. cyt., s. 111.

⁹ B. Szczepański, *Niemojowski Bonawentura*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny...*, dz. cyt., s. 512-513; W. Zajewski, *Niemojowski Bonawentura*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII, red. Emanuel Rostworowski, Wrocław-Kraków 1978, s. 31.

¹⁰ B. Szczepański, *Niemojowski Wincenty*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny...*, dz. cyt., s. 514-515.

¹¹ M. Baczkowski, *Szembek Piotr*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XLVIII, red. Andrzej Romanowski, Warszawa-Kraków 2013, s. 107; P. Grzesiak, *Szembek Piotr*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I..., dz. cyt., s. 272.

¹² W. Jakóbczyk, *Lipski Wojciech*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny...*, dz. cyt., s. 425-426; P. Molenda, *Lipski Wojciech*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I..., dz. cyt., s. 179-180; J. Pietrzak, A. Gibasiewicz, *Dziedzice, dwory, pałace. Właściciele dóbr rycerskich w powiecie ostrowskim wielkopolskim 1797-1945*, Ostrów Wielkopolski 2013, s. 107-109.

W powstaniu styczniowym brali udział Polacy z zaboru rosyjskiego i pruskiego. Świetnym przykładem jest tu Edmund Taczanowski¹³, który choć urodził się w zaborze pruskim w maju 1863 r. został mianowany przez Rząd Narodowy generałem i dowódcą województw kaliskiego i mazowieckiego w Królestwie Polskim. Zupełnie w inny sposób walczył z zaborcami kolejny bohater naszej publikacji Stanisław Narcyz Rymarkiewicz¹⁴. Ten proboszcz z Kotlina w czasie powstania styczniowego przeprowadzał ochotników do oddziału Taczanowskiego, ale przede wszystkim z dużą odwagą prowadził agitację na rzecz Polski i powstańców. Został cywilnym komisarzem na powiaty pleszewski i jarociński. Za swoją działalność i patriotyzm został oskarżony przez Prusaków o to, że usiłował wskrzesić Polskę w granicach z 1772 r., a więc w granicach Rzeczypospolitej z epoki przedrozbiorowej.

Na fali wystąpień antycarskich, które objęły całe imperium cara Mikołaja II, w Kaliszu w 1905 r. doszło do zdecydowanych buntów młodzieży przeciw rusyfikacji szkół i poborowi do wojska. Na czele tych protestów stanął Sławomir Czerwiński¹⁵ uczeń gimnazjum klasycznego. Młodzież domagała się nauczania w języku polskim oraz prawa do wygłaszania własnych poglądów politycznych. Choć Czerwiński został wyrzucony ze szkoły, to skończył studia w Krakowie, a w 1929 r. został ministrem wyznań religijnych i oświecenia publicznego. To dzięki jego koncepcji polskiej szkoły państwowej przed wojną na korytarzu szkolnym ksiądz katolicki mógł się mijać z pastorem, popem i rabinem. Choć Czerwiński należał do Polskich Drużyn Strzeleckich, to o Polskę walczył przede wszystkim metodami polityczno-dyplomatycznymi. Z kolei rok po buncie szkolnym młody kaliski cukiernik i działacz PPS Wojciech Jabłkowski¹⁶ zastrzelił na Nowym Rynku w Kaliszu carskiego szpicla Gajewskiego. Został schwytany przez żandarmów i już następnego dnia 9 listopada 1906 r. rozstrzelany na dziedzińcu kaliskiego więzienia. Jak widzimy o wolną Polskę walczano różnymi sposobami. W tych samych latach rozpoczęła działalność Halina Kożuchowska¹⁷, patriotka i społeczniczka, która pozostawiła w historii i w przestrzeni architektonicznej miasta trwałe ślady. To ona doprowadziła w Kaliszu do utworzenia pierwszego ogólnodostępnego muzeum, uchroniła je też przed zniszczeniem i grabieżą w czasie zburzenia Kalisza przez Prusaków w 1914 r. Zrobiła to nie licząc się z własnym bezpieczeństwem, dlatego Niemcy nazywali ją świętą kobietą. Dodam jeszcze, że z jej inicjatywy w czasie wojny polsko-bolszewickiej utworzono 203. Pułk Ułanów.

¹³ W. Molik, *Taczanowski Edmund Władysław Maksymilian*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. LII, red. Andrzej Romanowski, Warszawa-Kraków 2017-2019, s. 98-100; B. Szczepański, *Taczanowski Edmund Władysław Maksymilian*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*..., dz. cyt., s. 760.

¹⁴ H. Szatkowski, *Rymarkiewicz Stanisław Narcyz*, [w:] *Księga społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919. Słownik biograficzny*, t. III, red. Leszek Wilczyński, Hieronim Szatkowski, Gniezno 2008, s. 144-147.

¹⁵ T. Boczkowska, *Czerwiński Sławomir*, [w:] *Ministrowie Polski Niepodległej 1918-1945*, red. Marek Baumgart, Henryk Walczak, Adam Wątor, Szczecin 2001, s. 435-426.

¹⁶ G. Schlender, *Jabłkowski Wojciech*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 163-164; Taż, *Oni walczyli o naszą wolność*, Kalisz 2019, s. 18-20.

¹⁷ Do jej działalności nawiązuje biogram jej męża Telesfora Kożuchowskiego, zob. E. Andrysiak, *Kożuchowski Telesfor*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III..., dz. cyt., s. 224.

Mieszkańcy Wielkopolski południowo-wschodniej musieli toczyć walkę z różnymi zaborcami. W listopadzie 1918 r. utworzono Republikę Ostrowską, a w Kaliszu Batalion Pograniczny. W grudniu 1918 r. w Poznaniu wybuchło powstanie wielkopolskie, a jego pierwszym dowódcą został urodzony w Mieszkowie koło Jarocina kpt. Stanisław Taczak¹⁸. Udało mu się zdobyć lotnisko Ławica. 16 stycznia przybył do Poznania gen. Józef Dowbor-Muśnicki, który poprowadził powstańców do zwycięstwa. Dzięki temu powstaniu Wielkopolska została przyłączona do Polski.

Bandycki napad na młode państwo polskie w 1920 r., czy jak to Lenin nazywał *rewolucja z zewnątrz*, poważnie zagroziła państwowości polskiej odrodzonej po 123 latach zaborów. W walkach przeciw wojskom bolszewickim wzięli też udział kaliszanie. Feliks Karśnicki¹⁹, właściciel majątku w podkaliskim Majkowie, walczył w ochotniczym 203. Pułku Ułanów. Nie zabiegał o korzyści, odszedł do rezerwy w stopniu kaprała. Obecnie w dworku, gdzie mieszkał na Majkowie mieści się m.in. filia Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Adama Asnyka. Na kaliskim Majkowie znajduje się też Cmentarz Wojskowy, na którym stoi mauzoleum mjr. Stefana Waltera²⁰. W wojnie polsko-bolszewickiej dowodził on 29. Pułkiem Strzelców Kaniowskich, a potem walcząc w obronie Warszawy został 15 sierpnia 1920 r. ciężko ranny w kręgosłup. Zmarł z odniesionych ran 4 października. Szczątki majora zostały staraniem żołnierzy w 1936 r. przeniesione na Cmentarz Wojskowy na Majkowie w Kaliszu, gdzie stacjonował pułk, którym dowodził. Postać majora Waltera upamiętnia okazałe mauzoleum.

Po okresie walk o niepodległość przyszedł czas na odbudowę Polski. W Kaliszu przykładem przedsiębiorcy, polityka i społecznika jest Kazimierz Mystkowski²¹. Jego fabryka biszkoptów i pierników produkowała słodkości kupowane w Polsce i za granicą. Przeprowadził on remont kościoła oo. franciszkanów, był komendantem OSP w Kaliszu, wspierał też przytulki dla sierot i ubogich. Warto dodać, że był jednym z założycieli pierwszej polskiej szkoły siedmioklasowej w Kaliszu, a w latach 1919-1922 posłem na Sejm Ustawodawczy. Innym posłem z tego terenu była Maria Moczydłowska, nauczycielka z Liskowa choć do sejmu dostała się z okręgu częstochowskiego. Moczydłowska szerzyła przede wszystkim na wsi higienę, opiekę nad dzieckiem oraz zwalczała alkoholizm. Przeszła do historii jako najmłodsza posłanka wśród ośmiu wybranych kobiet pierwszej kadencji sejmu i jako pierwsza, która zabrała głos w parlamencie. Chyba najsilniejszą pozycję w Sejmie Ustawodawczym spośród posłów ziemi kaliskiej miał ks. Wacław Bliziński, proboszcz parafii p.w. Wszystkich Świętych w Liskowie. Utworzył on tam m.in. spółkę rolniczo-handlową, sierociniec, a w okresie zaborów sieć tajnych szkół polskich, zaś po odzyskaniu niepodległości teatr ludowy, bibliotekę, szkołę żeńską, zaczął też wydawać

¹⁸ B. Polak, *Taczak Stanisław*, [w:] *Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich*, red. Antoni Czubiński, Bogusław Polak, Poznań 2002, s. 365-369.

¹⁹ G. Waliś, *Karśnicki Feliks*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III..., dz. cyt., s. 199-200.

²⁰ W. Kolatorski, *Pod Radzyminem w 1920 roku. Major Stefan Walter – bohater Mokrego*, Radzymin 2008; *Ś.p. major St. Walter*, „Nowości Ilustrowane”, 1924, nr 46, s. 2.

²¹ E. Andrysiak, J. Dolat, *Mystkowski Kazimierz*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III..., dz. cyt., s. 290-292.

czasopismo „Liskowianin”. W ten sposób uczynił z biednego, zacofanego Liskowa wzorową wieś polską, którą odwiedzali ludzie z całego kraju.

Uzupełnieniem not biograficznych naszych bohaterów jest bogaty materiał ilustracyjny. W książce zamieściliśmy 384 ilustracje, składają się na nie: akty metrykalne i stanu cywilnego, dokumenty administracyjne, listy, mapy i plany, życiorysy, testamenty, karty meldunkowe, dokumenty wymiaru sprawiedliwości, wojskowe akta personalne i odznaczeniowe, grafiki i fotografie. Zdecydowanie największy zbiór tworzą akty metrykalne i stanu cywilnego. Znajdziemy wśród nich spisany po łacinie akt chrztu późniejszego obrońcy Jasnej Góry w czasie potopu szwedzkiego Klemensa Kordeckiego z 16 listopada 1603 r., wystawiony w Iwanowicach, a także akt małżeństwa żołnierza doby napoleońskiej Józefa Grzegorza Puchalskiego²² i Anny Katarzyny Kozłowskiej, zawartego w Warszawie 19 sierpnia 1814 r. Prezentujemy także wystawiony w parafii św. Mikołaja w Kaliszu w 1827 r. akt zgonu legionisty Stanisława Broszkowskiego²³, pochowanego na Cmentarzu Miejskim w Kaliszu. Niecodziennym dokumentem jest akt zgonu weterana powstania styczniowego Walentego Czerkawskiego²⁴, który wywieziony w głąb Rosji powrócił do Polski, by umrzeć w Okręgowym Szpitalu Wojskowym w Poznaniu w 1935 r. Widnieje w nim zapis, że przyczyną śmierci weterana była zgorzel starcza i zwapnienie żył.

Spośród dokumentów administracyjnych na uwagę zasługuje pochodząca ze zbiorów Anny z Potockich Ksawerowej Branickiej, a przechowywana w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, kopia aktu konfederacji barskiej zawiązanej 29 lutego 1768 r. Ta sama placówka ma w swoim zasobie Archiwum Sejmu Czteroletniego. Można w nim znaleźć wystąpienie posła kaliskiego Józefa Miaskowskiego z 17 lutego 1791 r. w sprawie opieszałości w podejmowaniu ustaw. Na szczególną uwagę zasługują przechowywane w AGAD Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego. Znajdziemy tam oficjalne pisma zredagowane m.in. przez dzierżawcę Opatówka Kacpra Miaskowskiego, czy Pawła Skórzewskiego odpowiedzialnego za przygotowanie departamentu kaliskiego do powstania 1806 r.

Jeden z dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym w Poznaniu, w ramach spuścizny Wojciecha Lipskiego, dotyczy aż 3 osób bezpośrednio zaangażowanych w walkę narodo-wyzwoleńczą podczas Wiosny Ludów w 1848 r. Zaopatrzony w pieczęć lakową i podpisany przez Ludwika Mierosławskiego dokument z 5 kwietnia 1848 r. informuje Wojciecha Lipskiego z Lewkowa

²² J. Pachonński, *Puchalski Józef Grzegorz h. Ślepowron*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIX, red. Emanuel Rostworowski, Warszawa 1986, s. 315; *Józef Grzegorz Puchalski h. Ślepowron*, M. J. Minakowski, *Wielka Genealogia Minakowskiego*, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=psb.24797.1> (stan na 12.10.2023)

²³ *Słownik oficerów Legii Nadwiślańskiej i pułków Ułanów Nadwiślańskich*, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://napoleon.org.pl/index.php/slovniki-tematyczne/slovník-oficerow-legii-nadwislanskiej-i-pulkow-ulanow-nadwislanskich> (stan na 3.11.2023).

²⁴ W. Czerkawski, *Wspomnienia weterana – szeregowca z 1863 r.*, „Dziennik Poznański”, 1923, nr 19, s. 2, nr 20, s. 5, nr 21, s. 2, nr 23, s. 2, nr 24, s. 6, nr 26, s. 2, nr 27, s. 2, nr 28, s. 2, nr 29, s. 2, nr 31, s. 5, nr 32, s. 2, nr 33, s. 2, nr 36, s. 2, nr 40, s. 6, nr 45, s. 2, nr 47, s. 2; *Jeden z ostatnich*, „Ilustracja Polska”, 1934, nr 4, s. 8.

o tym, że Feliks Białoskórski²⁵ został mianowany naczelnym dowódcą całej siły zbrojnej w powiatach: pleszewskim, krotoszyńskim, ostrzeszowskim, wrzesińskim, obwodzie żerkowskim i odolanowskim.

W publikacji tej zamieściliśmy zasługujące na szczególną uwagę listy, a wśród nich korespondencję matki Kazimierza Sopałowicza²⁶ – twórcy pleszewskiego harcerstwa i uczestnika powstania wielkopolskiego w 1919 r., która przypominała słowa swojego tragicznie zmarłego syna: *Wolę śmierć ponieść niżeli Niemcom się poddać*. Publikujemy też spisany własnoręcznie 1 grudnia 1842 r. życiorys Walentego Stanczukowskiego, powstańca listopadowego, a potem lekarza więziennego w Kaliszu. Niezwykłą moc ma w sobie testament ks. Stanisława Rymarkiewicza z Kotlina z 1895 r. Ten kapłan patriota z zaboru pruskiego wspierał powstanie styczniowe w zaborze rosyjskim. Jak sam wspomniał w testamencie, we wszystkich trudnych chwilach życia miał przy sobie obrazek Matki Boskiej Częstochowskiej. O ciężkich próbach jakim był poddawany świadczą dokumenty wymiaru sprawiedliwości. Ksiądz Stanisław Rymarkiewicz był jednym ze skazanych na więzienie przez Królewski Wyższy Sąd Krajowy w Berlinie. W aktach miasta Pleszewa zachował się odpis wyroku tego sądu. Innym cennym dokumentem wymiaru sprawiedliwości jest płomienna mowa obrończa, jaką przed sądem wygłosił w 1848 r. ks. Tomasz Basiński²⁷, urodzony w podostrowskim Radłowie, kapłan związany z Pleszewem i Turskiem. Dokument zachował się w całości w zasobie Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie i stanowi dowód ogromnej odwagi księdza wobec zaborcy.

Dużo informacji o życiu codziennym niepodległościowców wnoszą karty meldunkowe. W naszej publikacji wykorzystaliśmy ten typ ewidencji ludności pochodzący z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu i Archiwum Państwowego w Kaliszu. Są to m.in. zapisy dotyczące weterana powstania styczniowego Walentego Czerkawskiego z okresu poznańskiego oraz kaliska kartka meldunkowa właściciela fabryki biszkoptów i pierników Kazimierza Mystkowskiego. Innego rodzaju wiedzę czerpiemy z wojskowych akt personalnych i odznaczeniowych. Zawierają one kwestionariusze osobowe, oceny przełożonych, a także, co szczególnie nas cieszy, fotografie portretowe bohaterów. Dotyczą one m.in. Franciszka Ksawerego Altera²⁸, Feliksa Franciszka Karśnickiego²⁹, Jana Adama Michalskiego³⁰, Ludwika Bociańskiego³¹, Mieczysława Makarego

²⁵ A. Wojtkowski, *Białoskórski Feliks*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. II, red. Władysław Konopczyński, Kraków 1936, s. 17-18.

²⁶ A. Gulczyński, *Sopałowicz Kazimierz*, [w:] *Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich...*, dz. cyt., s. 338-339.

²⁷ M. Banaszak, *Basiński Tomasz*, [w:] *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. I, red. ks. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, Warszawa 1981, s. 121.

²⁸ M. Rezler, *Alter Franciszek*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I..., dz. cyt., s. 22.

²⁹ *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1939. Słownik biograficzny*, t. III, red. Grzegorz Mazur, Warszawa 2005, s. 77; G. Waliś, *Karśnicki Feliks*, [w:] *Słownik biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III..., s. 199-200

³⁰ J. Michalski, *Za czasów mej prezydentury*, Kalisz 1922; Tenże, *W Szwajcarii (1901-1904)*, Warszawa 1936.

³¹ T. Wojtala, *Ludwik Bociański*, [w:] *W hołdzie pleszewianom bohaterom niepodległości*, red. Andrzej Szymański, Pleszew 2018, s. 16.

Smorawińskiego³², czy dr. Jana Władysława Bolewskiego³³. Wykorzystaliśmy też materiały prasowe zamieszczone m.in. w „Kaliszaninie”, „Gazecie Kaliskiej”, czy „Dzienniku Poznańskim”. Zawierają one m.in. krótkie opracowania, nekrologi i wspomnienia pośmiertne.

Bohaterowie naszej książki byli niejednokrotnie obiektem badań historyków redagujących biogramy do słowników. Autorzy niniejszego opracowania zapoznali się z dostępną literaturą tematów zawartą w: *Polskim Słowniku Biograficznym*³⁴, *Wielkopolskim Słowniku Biograficznym*³⁵, *Słowniku Biograficznym Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*³⁶. Niektóre biogramy zostały opracowane w oparciu o słowniki stanowiące źródło wiedzy na temat osób działających w konkretnych okresach historycznych – warto przytoczyć chociażby: *Słownik biograficzny oficerów Legionów Polskich*³⁷, *Słownik Biograficzny Oficerów Powstania Listopadowego*³⁸, *Słownik biograficzny uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w powiecie krotoszyńskim, koźmińskim i w Sulmierzycach*³⁹. Inne z kolei skupiają osoby, które ukończyły tą samą szkołę⁴⁰, miały tą samą profesję⁴¹ lub funkcję publiczną⁴² bądź przyznano im to samo odznaczenie⁴³. Wzmianki o nich pojawiały się także na łamach czasopism m.in. „Zeszytów Historycznych”, „Roczników Historycznych”, „Miesięcznika Kościelnego Archidiecezji Poznańskiej”, „Rocznika archiwalno-historycznego Centralnego Archiwum Wojskowego”, „Rocznika Kaliskiego”, „Szkiców Koźmińskich”, „Kroniki Diecezji Włocławskiej” oraz prasy m. in.: „Gaze-

³² G. Schlender, *Smorawiński Mieczysław Makary*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III..., s. 376-378.

³³ W. Gill, *Bolewski Jan Władysław*, [w:] *Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich...*, dz. cyt., s. 28-31.

³⁴ *Polski Słownik Biograficzny* – ukazuje się od 1935 r. Jest wydawany w Krakowie. Ukazały się 54 tomy. Skład komitetu redakcyjnego jest zmienny. Więcej informacji: *Polski Słownik Biograficzny*, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <http://www.psb.pan.krakow.pl/index.php/pl/> (stan na 16.11.2023).

³⁵ *Wielkopolski Słownik Biograficzny...*, dz. cyt.

³⁶ *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I..., dz. cyt.; *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. II, red. Danuta Wańka, Kalisz 2003; *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III..., dz. cyt.

³⁷ W. K. Cygan, *Słownik biograficzny oficerów Legionów Polskich*, t. II, Warszawa 1998.

³⁸ R. Bielecki, *Słownik Biograficzny Oficerów Powstania Listopadowego. A-D*, t. I, Warszawa 1995; Tenże, *Słownik Biograficzny Oficerów Powstania Listopadowego. E-K*, t. II, Warszawa 1996; Tenże, *Słownik Biograficzny Oficerów Powstania Listopadowego. L-R*, t. III, Warszawa 1998.

³⁹ *Słownik biograficzny uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w powiecie krotoszyńskim, koźmińskim i w Sulmierzycach*, red. Edward Jokiel, Antoni Korsak, Michał Pietrowski, Krotoszyn 2020.

⁴⁰ *Alma Mater Ostroviensis. Księga Pamięci, t. 4. Uczniowie „Alma Mater Ostroviensis” uczestnicy Powstania Wielkopolskiego w walce o niepodległość Ojczyzny*, red. Krystian Nielacny, Ostrów Wielkopolski 1999.

⁴¹ *Księga Społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919...*, dz. cyt.; *Słownik architektów, budowniczych i planistów Kalisza*, red. Makary Górzyński, Kalisz 2023;

⁴² *Urzędnicy wielkopolscy XV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. Adam Bieniaszewski, Wrocław 1987.

⁴³ M. Męclewska, *Kawalerowie i statuty Orderu Orła Białego 1705-2008*, Warszawa 2008; *Senatorowie i posłowie Sejmu Wielkiego*, oprac. Jerzy Kowecki, Warszawa 1991; K. Banaszak, W. Roman, Z. Sawicki, *Kawalerowie Orderu Militari w mogiłach katyńskich*, Warszawa 2000.

ty Kaliskiej”, „Światowida”, „Kaliszanina”, „Ilustracji Polskiej”, „Tygodnika Ilustrowanego”, „Kuriera Poznańskiego”, „Dziennika Poznańskiego” oraz „Życia Kalisza”.

Pomocą służyły nam także publikacje typowo historyczne, wspominające zasługi bohaterów książki bądź opisujące szczegółowo przebieg danych wydarzeń historycznych np. potopu szwedzkiego⁴⁴, konfederacji barskiej⁴⁵, Sejmu Czteroletniego⁴⁶, powstania wielkopolskiego w 1806 r.⁴⁷, Wiosny Ludów⁴⁸.

Pomimo tego, że osoby pochodzące z ziemi kaliskiej, bądź działające na jej terenie w imię dobra Rzeczypospolitej, były obiektem niejednych badań niniejsza publikacja ma charakter wyjątkowy. Po raz pierwszy bowiem dominującym materiałem badawczym były oryginalne materiały archiwalne – źródła z epoki. Autorzy książki przeprowadzili bardzo wnikliwą kwerendę na terenie całej Polski. Dość wspomnieć, iż niniejsza publikacja została zredagowana z wykorzystaniem materiałów pochodzących m.in. z: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, Narodowego Archiwum Cyfrowego w Warszawie, Archiwum Państwowego w Kaliszu, Archiwum Państwowego w Lesznie, Archiwum Państwowego w Łodzi, Archiwum Państwowego w Lublinie, Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, Archiwum Państwowego w Poznaniu, Archiwum Państwowego w Przemyśle, Archiwum Państwowego w Radomiu, Archiwum Państwowego w Warszawie, Archiwum Państwowego we Wrocławiu, Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie, Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu, Archiwum Archidiecezjalnego w Warszawie, Archiwum Diecezjalnego we Włocławku, Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności, Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie, Polskiej Akademii Nauk Biblioteki Kórnickiej, Biblioteki Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy, Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, Muzeum Katyńskiego w Warszawie, Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej w Kaliszu, Muzeum Regionalnego Ziemi Sulmierzyckiej im. S. F. Klonowicza w Sulmierzycach, Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu.

Do najczęściej wykorzystywanych typów źródeł pochodzących z sieci Archiwów Państwowych bez wątpienia należą akty metrykalne parafii rzymskokatolickich i ewangelicko-augsburskich z terenu byłego zaboru rosyjskiego oraz akty urzędów stanu cywilnego z terenu byłego zaboru pruskiego. Wiele z nich ujrzało światło dzienne po raz pierwszy i nie było wcześniej poddawanych głębszym analizom. Tymczasem dostarczyły one bardzo cennych informacji pozwa-

⁴⁴ L. Kubala, *Wojna szwedzka w roku 1655 i 1656*, Lwów-Warszawa-Poznań 1917; K. Jarochoński, *Wielkopolska w czasie pierwszej wojny szwedzkiej od r. 1655 do 1657*, Poznań 1864.

⁴⁵ W. Konopczyński, *Konfederacja barska. Przebieg, tajemne cele i jawne skutki*, t. I-II, Poznań 2017.

⁴⁶ *Konstytucja 3 Maja w tradycji i kulturze polskiej*, pod. red. Aliny Barszczewskiej-Krupy, Łódź 1991.

⁴⁷ J. Staszewski, *Kaliski wysilek zbrojny 1806-1813*, Kalisz 1931.

⁴⁸ I. Miller, U. Szuster, *Rok 1848 na ziemiach polskich*, Warszawa 1953.

lających na odkrycie nowych faktów z życia bohaterów narodowych bądź korektę błędnie dotąd określanych dat ich życia. Uzupełniają się świetnie z teczkami personalnymi kapłanów przechowywanymi w archiwach archidiecezjalnych, zawierających świadectwa chrztu, odręcznie spisane życiorysy, świadectwa maturalne. Dla przykładu, udało się ustalić nazwisko panięskie matki Walentego Stanczukowskiego – była nią Katarzyna Krzewska. W powszechnie dostępnych opracowaniach nie wspomina się o tym, że Sławomir Czerwiński miał drugie imię – Rafał. Halina Kożuchowska na chrzcie świętym otrzymała imiona Maria Zofia Helena, w akcie ślubu zaś figuruje jako Maria Halina Zofia. Dopiero jej akt zgonu określa ją imieniem Halina. W wielu biogramach Juliusza Ulrycha⁴⁹ znajduje się informacja, jakoby ten miał urodzić się w Kaliszu. Tymczasem tak naprawdę urodził się w Turku i ukończył nie inżynierię komunikacji na Politechnice Lwowskiej, lecz prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim. Nie podawano także dotychczas miejsca urodzenia ks. Tomasza Basińskiego. Tymczasem urodził się on w podostrowskim Radłowie. Edmund Taczanowski określany w literaturze jako Edmund Władysław Maksymilian, wedle aktu rodzenia miał na imię Edmund Klemens, natomiast wedle świadectwa chrztu Edmund Bolesław Maksymilian Klemens. Nie wspomina się w ogóle faktu, iż akt urodzenia Klemensa Kordeckiego jest przechowywany w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku – na Jasnej Górze przechowuje się tylko kopię tego dokumentu. Analiza dokumentów pozwoliła odkryć także inne pomyłki, np. w księdze metrykalnej parafii rzymskokatolickiej z Mieszkowa błędnie zapisano nazwisko rodziców przyszłego generała Stanisława Taczaka⁵⁰ – Taciak.

Dla udokumentowania XIX-wiecznych dokonań wybitnych Polaków bardzo istotna okazała się analiza akt zgromadzonych w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Bez wątpienia najczęściej wykorzystywanym zespołem były Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego stanowiące m.in. zbiór korespondencji z poszczególnych kampanii. Pozwoliły one zobrazować poczynania osób związanych z przebiegiem powstania kościuszkowskiego i działalnością w Legionach Polskich we Włoszech: Stanisława Fiszera⁵¹ i Józefa Grzegorza Puchalskiego; bohaterów powstania wielkopolskiego 1806 r.: Gabriela Józefa Alojzego Biernackiego⁵², Pawła Biernackiego⁵³, Jana Gliszczyńskiego⁵⁴, Kacpra Miaskowskiego i Pawła Skórzewskiego. Wspomniane Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie jest także w posiadaniu: Archiwum Sejmu Czteroletniego, w tym dokumentów dotyczących Augustyna Gorzeńskiego⁵⁵, Fran-

⁴⁹ A. Szczepańska, *Ulrych Juliusz*, [w:] *Ministrowie Polski...*, dz. cyt., s. 435-436.

⁵⁰ B. Polak, *Taczak Stanisław*, [w:] *Słownik biograficzny Powstańców Wielkopolskich...*, dz. cyt., s. 365-369.

⁵¹ A. M. Skałkowski, *Fiszer Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII, red. Władysław Konopczyński, Kraków 1948-1958, s. 22.

⁵² J. Staszewski, *General Józef Biernacki*, „Roczniki Historyczne”, 1935, z. 2, s. 184-185.

⁵³ Tenże, *Kaliski wysiłek zbrojny 1806-1813*, Kalisz 1931, s. 12.

⁵⁴ [Wspomnienie pośmiertne], „Kurier Warszawski”, 1840, nr 134, s. 642.

⁵⁵ K. Balcer, *Gorzeński Augustyn*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny...*, dz. cyt., s. 213; *Gorzeński Augustyn*, M. J. Minakowski, *Wielka Genealogia Minakowskiego*, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=6.645.93> (stan na 12.10.2023).

ciszka Kwileckiego⁵⁶, Józefa Miaskowskiego i Józefa Szembeka⁵⁷; zespołu Władze Centralne Powstania Listopadowego oraz związane z nimi polskie i rosyjskie materiały różne, w którym znajdziemy informacje na temat m.in. Alojzego Prospera Biernackiego⁵⁸, Bonawentury Niemojowskiego, Wincentego Niemojowskiego; akt Komisji Rządowej Wojny, dzięki którym udało się udokumentować udział Kazimierza Asnyka⁵⁹ i Ignacego Miaskowskiego w powstaniu listopadowym.

Autorzy biogramów korzystali także z materiałów zgromadzonych w zasobie Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Służyły one pomocą w dotarciu do źródeł związanych z przebiegiem I wojny światowej i lat II Rzeczypospolitej. Szczególnie istotne informacje znaleziono w zespołach: Ministerstwo Finansów w Warszawie, Prezydium Rady Ministrów w Warszawie, Kancelaria Cywilna Prezydenta RP w Warszawie, Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem, Akta Jacka Trznadla. Dotyczą m.in. kwestii związanych z określeniem składu kapituły Orderu Orła Białego przez prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego⁶⁰, działalności Sławomira Czerwińskiego jako wizytatora Ministerstwa Oświaty i Wyznań Religijnych, przejęcia fabryki Kazimierza Mystkowskiego przez państwo. Wśród nich są także fotografie majora Edwarda Jessa⁶¹.

Listę archiwów centralnych skupionych w sieci Archiwów Państwowych zamyka Narodowe Archiwum Cyfrowe. Prym wiedzie tutaj zespół Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji. Znajduje się w nim wiele fotografii dokumentujących wypełnianie funkcji publicznych przez bohaterów publikacji z okresu międzywojennego m.in. wojewodę poznańskiego Ludwika Bociańskiego, ministra oświaty i wyznań religijnych Sławomira Czerwińskiego, prezesa Polskiego Komitetu Olimpijskiego gen. Kazimierza Głabisza⁶², ministra komunikacji płk. Juliusza Ulrycha, prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego.

Gros osób, których biogramy znalazły się w książce, walczyło o niepodległość Polski orężem, niejednokrotnie ryzykując lub tracąc własne zdrowie lub życie. Nie sposób było nie skorzystać z archiwaliów zgromadzonych w zasobie Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie. Dokumentują one przebieg edukacji i służby wojskowej, zawierają akta personalne oraz wykaz przyznanych odznaczeń. Zostały zgromadzone w ramach zespołów: Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, Kolekcja akt personalnych, Kolekcja akt

⁵⁶ M. Drozdowski, *Kwilecki Franciszek Antoni*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I..., dz. cyt. s. 168.

⁵⁷ M. Męclewska, dz. cyt., s. 266.

⁵⁸ M. Karpińska, *Senatorowie, posłowie i deputowani Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*, Warszawa 2002, s. 39.

⁵⁹ K. Walczak, *Asnyk Kazimierz*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III..., dz. cyt., s. 57.

⁶⁰ M. Rezler, *Wojciechowski Stanisław*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I..., dz. cyt., s. 296.

⁶¹ *Lista katyńska. Edward Teofil Jess*, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://katyn.ipn.gov.pl/kat/ludzie/ofiary/baza-wyszukiwarka/r414220,JESS.html> (stan na 01.12.2023).

⁶² M. Rezler, *Glabisz Kazimierz*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I..., dz. cyt., s. 106-107.

żołnierzy zarejestrowanych w Rejonowych Komendach Uzupełnień, Kolekcja Generałów i Osobistości, Kolekcja Krzyża Walecznych, Kolekcja Odznaki Pamiątkowej Więźniów Ideowych, Kolekcja Orderu Odrodzenia Polski, Kolekcja Orderu Wojennego Virtuti Militari, Kolekcja Teczek Akt Personalnych, Wyższa Szkoła Wojenna. Są o tyle ciekawe, gdyż nierzadko zawierają ankiety personalne i fotografie portretowe.

Ponieważ niektórzy bohaterowie książki byli stanu duchownego pomocą służyły archiwalia zgromadzone w archiwach kościelnych: Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie, Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu, Archiwum Archidiecezjalnym w Warszawie, Archiwum Diecezjalnym we Włocławku. Zgromadzono w nich istotne informacje w postaci własnoręcznie zapisanych życiorysów, świadectw maturalnych, korespondencji listownej, czy fotografii. Dzięki nim udało się ubogacić życiorysy m.in. ks. Edmunda Dalbora⁶³, ks. Jakuba Gagackiego⁶⁴, o. Augustyna Kordeckiego, ks. Stanisława Rymarkiewicza i ks. Witolda Sędlaka⁶⁵.

Pozostałe archiwalia zgromadzone w sieci Archiwów Państwowych stanowią głównie akty metrykalne, dokumentujące fakt urodzin, zawarcia małżeństwa lub stwierdzenia zgonu w różnych częściach kraju. Tego typu dokumentacja została zgromadzona w zasobie: Archiwum Państwowego w Lesznie, Archiwum Państwowego w Łodzi, Archiwum Państwowego w Poznaniu, Archiwum Państwowego w Poznaniu Oddział w Koninie, Archiwum Państwowego we Wrocławiu, Archiwum Państwowego w Warszawie. Pozostałe Archiwa Państwowe udostępniły m.in. akta wytworzone przez magistraty poszczególnych miast, dokumentację partii politycznych i innych organizacji, zbiory afiszy i druków ulotnych, czasopism, widokówek, spuścizny osób prywatnych, fotokroniki.

Warto podkreślić, że autorzy w maksymalnym stopniu starali się wykorzystać zasób Archiwum Państwowego w Kaliszu. Do redakcji biogramu bądź celów ilustracyjnych posłużyło łącznie aż 49 zespołów archiwalnych stanowiących w większości akta metrykalne parafii rzymskokatolickich i parafii ewangelicko-augsburskich oraz urzędów stanu cywilnego (dotyczące m.in. Ludwika Bociańskiego, dr. Jana Władysława Bolewskiego, Stanisława Broszkowskiego, Ludomira Eugeniusza Józefa Chojnowskiego⁶⁶, Walentego Czerkawskiego, Sławomira Rafała Czerwińskiego, Janusza Józefa Dzierżawskiego⁶⁷, gen. Kazimierza Głabisza, Jana Gliszczyńskiego, Wojciecha Jabłkowskiego, Edwarda Teofila Jessa, Feliksa Franciszka Karśnickiego, Haliny Kożuchowskiej, Jana Adama Michalskiego, Eugeniusza Piestrzyńskiego⁶⁸, Ryszarda Sta-

⁶³ J. Pietrzak, *Dalbora Edmund*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny...*, dz. cyt., s. 135-136.

⁶⁴ M. Pietrowski, *Wiosna Ludów w powiecie krotoszyńskim*, „Rocznik Kaliski”, t. XVI, 1983, s. 59-84.

⁶⁵ E. Jokieli, *Sędlak Witold*, [w:] *Słownik biograficzny uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w powiecie krotoszyńskim, koźmińskim i w Sulmierzycach...*, dz. cyt., s. 265-166.

⁶⁶ *Ostatni Mohikanie. Weterani powstania 1863 r. w Kaliszu*, „Echo Kaliskie Ilustrowane”, 1935, nr 22, s. 6; *Materiały źródłowe do dziejów powstania styczniowego w zasobie Archiwum Państwowego w Kaliszu*, oprac. Grzegorz Waliś, red. Grażyna Schlender, Kalisz 2013, s. 19, 21-22, 29, 187, 208, 210-211.

⁶⁷ G. Waliś, *Dzierżawski Janusz*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. IV (w druku).

⁶⁸ W. K. Cygan, dz. cyt., s. 123.

niśława Piestrzyńskiego, Stefana Rocha Rowińskiego⁶⁹, ks. Stanisława Narcyza Rymarkiewicza, gen. Mieczysława Makarego Smorawińskiego, Kazimierza Sopałowicza, płk. Juliusza Augusta Ulrycha, Władysława Antoniego Wodniakowskiego⁷⁰, Stanisława Wojciechowskiego), spuścizny osób prywatnych (Henryka Wrotkowskiego, rodziny Jabłkowskich, rodziny Siarkiewiczów, Stanisława Perlińskiego, Tadeusza Martyna, Waldemara Pola, Władysława Kościelniaka), akta wytworzone przez instytucje wymiaru sprawiedliwości: akta gruntowe sądów, księgi i akta hipoteczne, akta notarialne (Notariusz Bzowski Stanisław w Kaliszu, Notariusz Wojciechowski Nepomucen w Kaliszu, Notariusz Wyganowski Jan w Kaliszu), akta sądów obwodowych i grodzkich, dokumentację wytworzoną przez organy administracji na poziomie okręgu i powiatu (Naczelnik Wojenny Kaliski, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, Wydział Powiatowy w Kaliszu), miast (Akta miasta Kalisza, Akta miasta Koźmina, Akta miasta Ostrowa Wielkopolskiego, Akta miasta Pleszewa), gmin (Akta gminy Skalmierzyce). Dzięki nim książkę zaopatrzone w informacje o dacie i miejscu urodzenia, zawarcia małżeństwa i zgonu konkretnych osób, inne istotne fakty pochodzące z kart meldunkowych, zapisy testamentowe i prowadzone sprawy sądowe. Wykorzystano również materiał obrazujący działalność poszczególnych osób w różnego typu organizacjach, np. Radzie Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych Powiatu Kaliskiego.

Archiwalia dokumentujące dorobek i działalność niepodległościowców uzupełniono materiałami z zasobu Biblioteki Narodowej w Warszawie. Stanowią one głównie materiał ilustracyjny, pochodzący z dawnych grafik, broszur i wydawnictw książkowych⁷¹ przedstawiający m.in. Feliksa Białoskórskiego, Alojzego Prospera Biernackiego, Stanisława Fiszer, Stefana Garczyńskiego⁷², Cypriana Godebskiego, Jana Koźmiana⁷³, Wincentego Niemojowskiego, Piotra Szembeka, Edmunda Taczanowskiego. Znajdziemy tam również fragmenty korespondencji Bonawentury Niemojowskiego i ks. Edmunda Dalbora⁷⁴.

Pozostałe instytucje, z których pozyskano materiały archiwalne to: Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, Polska Akademia Nauk

⁶⁹ K. Rowiński, A. Walczak-Niewiadomska, *Rowiński Stefan*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III..., dz. cyt., s. 355.

⁷⁰ *Wodniakowski Antoni Władysław*, [w:] *Powstańcy wielkopolscy z Ziemi Ostrzeszowskiej*, red. nauk. Marek Rezler, Poznań 2001, s. 72-73.

⁷¹ M.in. *Felix Białoskórski na dochód wdów, sierot i kalek w Powiecie Odalanowskim z r. 1848*, ante 1847; J. Straszewicz, *Die Polen und die Polinnen der Revolution vom 29 November 1830*, Stuttgart 1832-1837; W. Kurnatowski, *Stanisław Fiszer Jenerał Dywizyi*, Poznań 1843; J. Holewiński, *Stefan Garczyński*, 1882; S. Garczyński, „*Wacława Dzieje*” poemat Stefana Garczyńskiego, Kołomyja 1909; C. Godebski, *Dzieła wierszem i prozą...*, Warszawa 1821; E. Likowski, *Mowa żałobna na cześć Jana Koźmiana ks. zmarłego w Wenecji dnia 19 września 1877 roku : miana na nabożeństwie żałobnem w kościele katedralnym Poznańskim*, Poznań 1877.

⁷² S. Kolbuszewski, *Garczyński Stefan Florian*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII..., dz. cyt., s. 177.

⁷³ G. Schlender, *Koźmian Jan*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III..., dz. cyt., s. 223.

⁷⁴ W. Chelmiński, *Objaśnienia na urzędowych dowodach oparte, tyczące się przywłaszczenia władzy Prezesa Rządu Narodowego przez jenerała Rybińskiego, które delegowani z Sejmu dla wręczenia temuż jenerałowi dymissyi z Naczelnego dowództwa, do wiadomości rodaków podają*, Paryż 1831; *Korespondencja Jerzego Moszyńskiego 1878-1923*.

Biblioteka Kórnicka, Biblioteka Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy, Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej w Kaliszu, Muzeum Regionalne im. S. F. Klonowicza w Sulmierzycach, Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu.

Przy redagowaniu biogramów i opisów ilustracji autorzy posilkowali się także ogólnodostępnymi aktami prawnymi oraz materiałami pochodzącymi z serwisów internetowych. Do tych drugich zaliczyć można m.in. informacje pozyskane z tzw. Wielkiej Genealogii Minakowskiego, Tek Dworzaczka oraz wyszukiwarki Grobonet.

W opinii prof. dr. hab. Jerzego Pietrzaka⁷⁵ książka *nie ma charakteru słownika biograficznego, czy zbioru szkiców biograficznych, ale pokazuje wspomniane osoby przez pryzmat materiałów archiwalnych. Po krótkich notach biograficznych reprodukowana jest ikonografia i dokumenty dotyczące wspomnianych osób. Taka koncepcja jest ciekawa i unikalna, także cenna zważywszy na niedostatki ikonografii w wielu publikacjach historycznych. Chodzi nie tylko o podobizny, ale wygląd poszczególnych źródeł rękopiśmiennych i drukowanych. W tej materii książka jest owocem ogromnej kwerendy przeprowadzonej w wielu archiwach i bibliotekach. Jej efekty są często odkrywcze, a na pewno cenne i interesujące. W ten sposób czytelnik książki może „oglądać” jej bohaterów w rzadko spotykanej i atrakcyjnej formie znakomicie uzupełniającej faktograficzne przedstawienia ich życia i działalności.*

Książka jest skierowana do osób, które są blisko związane z ziemią kaliską i chcą poznać jej historię w inny sposób, niż czynią to ogólnodostępne publikacje. Pozycja ta poprzez swoje personalne, a nie chronologiczne podejście może stanowić cenne kompendium wiedzy. Sądzę, że odbiorcami naszej książki będą przede wszystkim regionaliści, młodzież i naukowcy.

Doktor Tomasz Matuszak zwrócił uwagę na pewną ideowość bijącą z wydawnictwa: *Szczerze i mocno należy podkreślić jej patriotyczny charakter, bowiem poprzez ukazane postacie i prezentowane treści, kształtować będzie postawy jej czytelników. (...) Zapewne w toku dalszych badań pojawią się kolejne, nowe, nieodkryte do tej pory informacje, które mogą stanowić punkt wyjścia do kolejnej tego typu publikacji. Być może jest to również zaczątek szerzej rozumianej przyszłej serii wydawniczej.*

Nasza publikacja składa się z części zasadniczej zawierającej noty biograficzne wzbogacone o obszerny wybór źródeł archiwalnych. Zastosowaliśmy alfabetyczny układ biogramów.

⁷⁵ Prof. dr. hab. Jerzy Pietrzak – w latach 1992-2012 profesor historii na Uniwersytecie Wrocławskim, obecnie pracownik naukowy Instytutu Interdyscyplinarnych Badań Historycznych Uniwersytetu Kaliskiego im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego. W latach 1989-1991 senator I kadencji wybrany z listy Komitetu Obywatelskiego w województwie kaliskim. Autor wielu publikacji poświęconych historii Polski, m.in. *Po Cecorze i podczas wojny chocimskiej. Sejmy z lat 1620-1621* (1983), *W przygaszonym blasku wiktarii chocimskiej. Sejm w 1623 r.* (1987), *Sejm RP – tradycja i współczesność. Kompetencje, procedury, zwyczaje* (2000), *Senat Rzeczypospolitej Polskiej. Tradycja i współczesność XV–XXI w.* (2002). Odznaczony Krzyżem Kawalerskim (2011) i Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (2023). Uhonorowany zaszczytnym tytułem „Dobosz Powstania Wielkopolskiego” (2023). Regionalista, publikował też prace dotyczące historii Ostrowa Wielkopolskiego i południowej Wielkopolski.

Poza tym książka zawiera – wykaz skrótów, bibliografię, indeksy – osobowy i rzeczowy oraz streszczenie angielskie. Dodatkowo na końcu publikacji zamieszczono listę 160 osób, zasłużonych dla ziemi kaliskiej, których nie udało się ująć w tym wydawnictwie. W wykazie znaleźli się bohaterowie, którzy mieli znaczący wkład w walkę o niepodległość naszej ojczyzny. Swoją patriotyczną postawą i oddaniem przypominali, że *Jeszcze Polska nie zginęła, Kiedy my żyjemy. Co nam obca przemoc wzięła, Szablą odbierzemy*. Spis sporządzony został w oparciu o wydawnictwa własne Archiwum⁷⁶ oraz publikacje i słowniki biograficzne⁷⁷.

dr Grażyna Schlender

⁷⁶ Źródła do dziejów Powstania Wielkopolskiego w zasobie Archiwum Państwowego w Kaliszu, oprac. Grzegorz Waliś, Adam Nawrocki, red. Grażyna Schlender, Kalisz 2008; *Materiały źródłowe do dziejów powstania styczniowego...*, dz. cyt.; *Materiały źródłowe do dziejów legionistów internowanych w Szczypiornie w 1917 r.*, oprac. Grzegorz Waliś, red. Grażyna Schlender, Kalisz 2017.

⁷⁷ M.in. *Wielkopolski Słownik Biograficzny...*, dz. cyt.; *Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich...*, dz. cyt.; *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I..., dz. cyt.; *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. II..., dz. cyt.; *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III..., dz. cyt.; J. Pietrzak, A. Gibasiewicz, *Dzieńdzice, dwory, pałace. Właściciele dóbr rycerskich w powiecie ostrowskim wielkopolskim 1797-1945*, Ostrów Wielkopolski 2020.

ALTER FRANCISZEK KSAWERY

Urodził się 22 listopada 1889 r. we Lwowie. Jego ojcem był Jan oficer zawodowy armii austriackiej, a matką Maria Zofia z d. Glaser. W latach 1900-1905 uczęszczał do II Gimnazjum we Lwowie, następnie w latach 1905-1909 uczył się w austriackiej szkole wojskowej – Korpusie Kadetów we Lwowie, który ukończył w stopniu chorążego. W 1909 r. otrzymał przydział do 56. Pułku Piechoty w Krakowie. Od 1912 r. pełnił służbę wojskową w komendzie uzupełnień w Wadowicach. W styczniu 1917 r. ponownie przydzielono go do 56. Pułku Piechoty, gdzie został dowódcą plutonu. W 1915 r. mianowany na stopień porucznika, a w lutym 1918 r., po objęciu służby w Komendzie Uzupełnień w Ołomuńcu, na kapitana. W marcu otrzymuje przydział do Komendy Uzupełnień w Wadowicach. Utrzymywał bliskie kontakty z legionistami, którzy w tym rejonie stacjonowali. Na przełomie października i listopada 1918 r. generał brygady, oficer Legionów Polskich Bolesław Roja, wydał mu rozkaz przejścia garnizonu wadowickiego. Franciszek Alter utworzył batalion powiatowy ziemi wadowickiej i razem z całym garnizonem przeszedł na stronę polską. Zaprzysiężenie wyprowadzonych przez niego oddziałów odbyło się 1 listopada 1918 r. Dzięki jego akcji Polacy przejęli cały garnizon wadowicki i miasto. Z sił tych utworzono 12. Pułk Piechoty. Wraz z nim wyruszył Alter na front wschodni jako adiutant pułku, a potem dowódca podczas najcięższych walk pod Równem. Alter cieszył się dużym zaufaniem i szacunkiem żołnierzy oraz oficerów i dlatego w czasie wojny polsko-bolszewickiej dowodził 3. batalionem pułku. W sierpniu 1920 r. walczył z armią konną S. Budionnego. Doszedł do rzeki Styr i uderzył na artylerię Budionnego pod Brodami. Za tę bitwę odznaczony srebrnym krzyżem Virtuti Militari i awansowany do stopnia majora. Następnie po kursie w Rembertowie otrzymał stopień pułkownika piechoty.

Od sierpnia 1922 r. dowodził 77. Pułkiem Piechoty w Lidzie. W 1931 r. przeniesiony na stanowisko dowódcy 14. Dywizji Piechoty w Poznaniu. Następnie 5 listopada 1935 r. mianowany dowódcą 25. Dywizji Piechoty w Kaliszu. Stanowisko to objął w 1936 r. Do Kalisza przybył z Poznania 9 stycznia. Będąc w Kaliszu organizował przysposobienie wojskowe, zakładał też kluby strzeleckie i organizował zawody. 19 grudnia 1936 r. zawarł związek małżeński z Zofią Jadwigą Komierowską z Buchowskich. Adoptował też jej córkę Annę. W Kaliszu początkowo mieszkał przy ul. Piekarskiej 1, a od lutego 1937 r. do wybuchu wojny przy pl. 11 Listopada 15 (obecnie Główny Rynek). Jego żona w październiku 1939 r. przeprowadziła się na ul. Kościuszki 8, a po wojnie zamieszkała przy al. Wolności 29/9 (później 33/9).

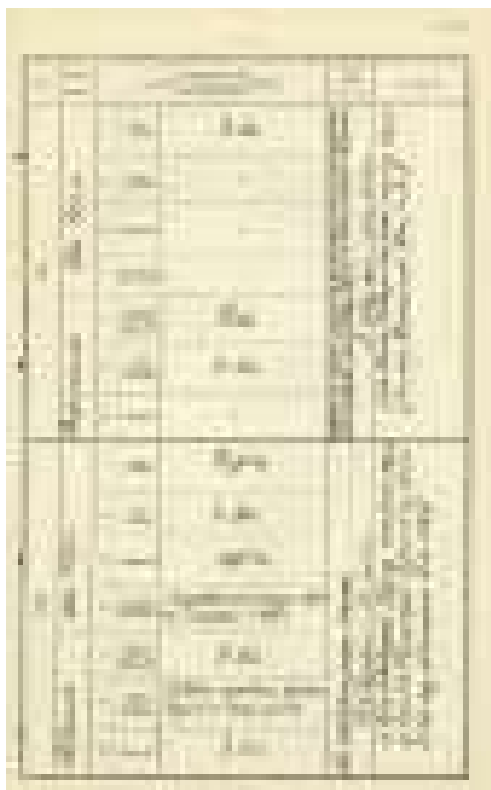
W marcu 1939 r. awansowany na generała dywizji. Po wybuchu II wojny światowej 25. Dywizja Piechoty, którą dowodził brała udział w bitwie nad Bzurą, uczestniczyła w natarciu na Łęczycę i w rozbiciu 24. i 30. niemieckiej Dywizji Piechoty. Następnie Alter osłaniał odwrót na Wschód i wziął udział w obronie Warszawy. Za udział w kampanii wrześniowej i obronie stolicy odznaczony został Krzyżem Złotym Orderu Virtuti Militari. W dniu kapitulacji Warszawy 28 września 1939 r. dostał się do niewoli niemieckiej. Ponieważ wielokrotnie odmówił podpisania niemieckiej listy narodowościowej, w 1941 r. został uwięziony w oflagu VI A w Murnau w Bawarii. W grudniu 1944 r. Alter poważnie zachorował i został przeniesiony do szpitala wojskowego w Garmisch-Partenkirchen i tam zmarł 23 stycznia 1945 r. Początkowo pochowany na cmentarzu przyszpitalnym w Garmisch-Partenkirchen, a w 1964 r., zgodnie z ostatnią wolą generała, jego zwłoki zostały przeniesione na cmentarz obozowy w Murnau.

1. Generał brygady Franciszek Ksawery Alter – dowódca 25. Dywizji Piechoty w Kaliszu. Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (dalej cyt. CAW), Kolekcja Generałów i Osobistości, sygn. I.480.5, s. 346

2. Metryka urodzenia i chrztu Franciszka Ksawerego Altera urodzonego 22 listopada 1889 r. we Lwowie. Dokument wystawiony na podstawie księgi urodzeń i chrztu Superioratu polowego armii austriackiej znajdującej się w Dziekanacie Dowództwa Okręgu Korpusu VI, t. 306, s. 23, Lwów 22 października 1936 r. Archiwum Państwowe w Kaliszu (dalej cyt. APK), Sąd Grodzki w Kaliszu 1945-1950, sygn. 459, k. 3

3. Arkusz ewidencyjno-kwalifikacyjny korpusu oficerów piechoty płk. Franciszka Altera – dowódcy 77. Pułku Piechoty z 1927 r. Według inspektorów: *wybitny oficer i dca pułku, zalety osobiste wybitne, zalety fizyczne b. duże, inteligencja wybitna, zdolności kierownicze (dowodzenie) samodzielność, energia wybitna, inicjatywa b. duża, zdolności organizacyjne i wychowawcze b. duże, ogólna wartość dla służby b. dobre wykształcenie fachowe. Wyniki w pracy wybitne, ideowość b. duża.*

CAW, Kolekcja Generałów i Osobistości, sygn. I.480.5, s. 288

4. Dokument ślubu (odpis) płk. Franciszka Ksawerego Altera – dowódcy 25. Pułku Piechoty i Zofii Jadwigi Komierowskiej z d. Buchowskiej zawartego 19 grudnia 1936 r. w Poznaniu.

CAW, Kolekcja Generałów i Osobistości, sygn. I.480.5, s. 366

The image shows two overlapping historical Polish family registration cards (Karta meldunkowa rodzinna) from the early 20th century. The top card is for Franciszka Ksawerowa Altera and her wife Zofia Buchowska. The bottom card is a continuation of the same record, showing details of the family and their children. The cards are filled with handwritten information in Polish, including names, birth dates, and addresses. There are official stamps and signatures on the documents.

5. Karta meldunkowa rodzinna Franciszka Ksawerowa Altera i jego żony Zofii z d. Buchowskiej primo voto Komierowskiej z lat 30. XX w.
APK, Akta miasta Kalisza, sygn. 4327, s. 1281-1282

6. Postanowienie Sądu Grodzkiego w Kaliszu z 16 czerwca 1947 r. dotyczące potwierdzenia śmierci generała brygady Franciszka Ksawerego Altera zmarłego w Garmich-Partenkirchen (Niemcy) 23 stycznia 1945 r. o godz. 12.20.

APK, Sąd Grodzki w Kaliszu 1945-1950, sygn. 459, k. 11

ASNYK KAZIMIERZ

Urodził się 4 marca 1797 r. w Warszawie jako syn Jakuba Asnyka. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Uczęszczał do szkoły księży pijarów w Warszawie do klasy IV.

Karierę wojskową rozpoczął 10 marca 1815 r. jako kadet batalionu wzorowych grenadierów, a już 20 czerwca 1816 r. otrzymał awans na sierżanta. 20 października 1820 r. został mianowany na podchorążego w Pułku Gwardii Grenadierów. Od 8 maja 1822 r. służył w 4. Pułku Strzelców Pieszych w stopniu podporucznika, został adiutantem batalionu.

Brał czynny udział w powstaniu listopadowym. 6 lutego 1831 r. podniesiony został do rangi porucznika. Walczył pod Wawrem (19 luty) i Grochowem (25 luty), gdzie wzięto go do niewoli i wysłano do Urzuma w guberni wiackiej. Uwolniony został na podstawie manifestu cara Mikołaja I, a następnie zwolniony ze służby 14 kwietnia 1833 r.

Po powrocie do kraju 24 lipca 1833 r. przybył do Siedlec i złożył przed Naczelnikiem Wojskowym gen. Korffem przysięgę wierności carowi. Już 29 lipca stawił się przed Komisją Rządową Wojenną w Warszawie i ponowił przysięgę wierności carowi, po czym wyjechał do wsi Siączyce w obwodzie konińskim, w województwie kaliskim. We wrześniu Komisja Przeznaczenia i Wsparcia przyznała mu trzyletni zasiłek.

Pod koniec 1833 r. osiedlił się w Kaliszu, gdzie zajął się handlem skórą, żelazem i suknem oraz działalnością finansową. Przez pewien czas prowadził hotel. 23 października 1845 r. został mianowany na urzędnika Stanu Cywilnego Wyznań Niechrześcijańskich w Kaliszu.

W latach 40. XIX w. założył wraz z Walentym Stanczukowskim księgarnię pn. „Nowa”. Po wycofaniu się tego ostatniego Asnyk 26 stycznia 1847 r. zawarł z Janem Więckowskim umowę założenia spółki w celu utrzymania księgarni. Ostatecznie 11 sierpnia 1853 r. sprzedał księgarnię nauczycielowi muzyki Edwardowi Rühlowi za 10 tys. rubli.

Działał też na polu dobroczynności. 7 lipca 1850 r. został członkiem Rady Szczegółowej Zakładu Ochrony Ubogich Dzieci w Kaliszu. 7 grudnia tego roku otrzymał nominację na członka Rady Nadzoru Kasy Oszczędności w Kaliszu.

Około 1857 r. przeniósł się z żoną do Warszawy, gdzie mieszkał do upadku powstania styczniowego. Później wraz z żoną i synem Adamem wyjechał do Krakowa. Po śmierci małżonki przeniósł się do majątku Konary w Królestwie Polskim należącym do Adama Helbi-

cha. W 1881 r. wyjechał do Warszawy, by po trzech latach powrócić do Krakowa. Zmarł tam 6 listopada 1885 r.

30 stycznia 1837 r. zawarł związek małżeński w parafii św. Mikołaja w Kaliszu z Konstancją Zagórowską, która wywodziła się z ziemiańskiej rodziny z Wołynia. Miał syna Adama, wybitnego poetę.

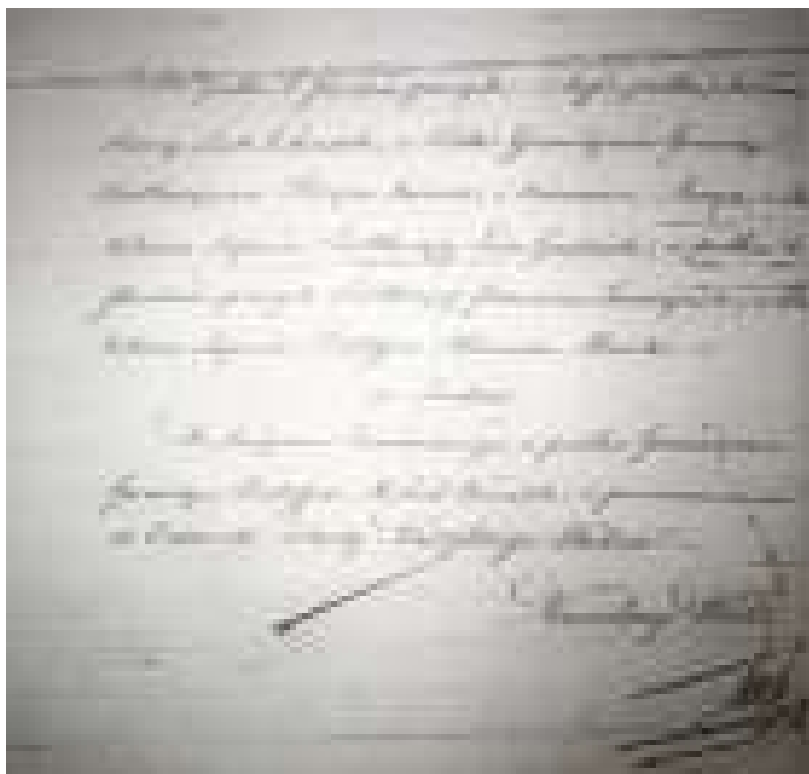

7. Kazimierz Asnyk (stoi po prawej) z żoną Konstancją z d. Zagórowską i synem Adamem ok. 1870 r. *Adam Asnyk Mementoes*, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://mnk.pl/collection/adam-asnyk-mementoes> (stan na 01.12.2023)

8. Akt mianowania podchorążego Kazimierza Asnyka na stopień podporucznika podpisany przez Imperatora Wszech Rosji i Króla Polski Aleksandra I. 18 maja 1822 r. Kazimierz Asnyk otrzymał awans za swoje zasługi oraz celem zachęty do dalszych działań w Wojsku Polskim.

Biblioteka Jagiellońska, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: [https://polona.pl/sets?searchCategory=&page=0&size=24&sort=OLDEST&keywords=Asnyk,%20Kazimierz%20\(1797-1885\)](https://polona.pl/sets?searchCategory=&page=0&size=24&sort=OLDEST&keywords=Asnyk,%20Kazimierz%20(1797-1885)) (stan na 31.10.2023)

9. Rozkaz Naczelnego Wodza z 8 maja 1822 r. przeniesienia z Pułku Grenadierów Gwardii podchorążego Kazimierza Asnyka do 4. Pułku Strzelców Pieszych.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej cyt. AGAD), Komisja Rządowa Wojny, sygn. 335, k. 26v

10. Protokół Komisji Rządowej Wojny z 29 lipca 1833 r. w sprawie podporucznika 4. Pułku Strzelców Pieszych Kazimierza Asnyka, który po złożeniu przysięgi wierności carowi Mikołajowi I otrzymał *kartkę wolnego wyjazdu* do wsi Siączyce w obwodzie konińskim.

AGAD, Komisja Rządowa Wojny, sygn. 477, s. 601

11. Raport Naczelnika Kaliskiej Żandarmerii Komendy kapitana Wernera z 24 czerwca 1844 r. na temat Kazimierza Asnyka, lat 48, który w wojsku Rewolucyjnym służył w 4. Pułku strzelców pieszych w stopniu Podporucznika. Brał udział w bitwach pod Wawrem i Grochowem.

APK, Naczelnik Wojenny Kaliski, sygn. 61, s. 149

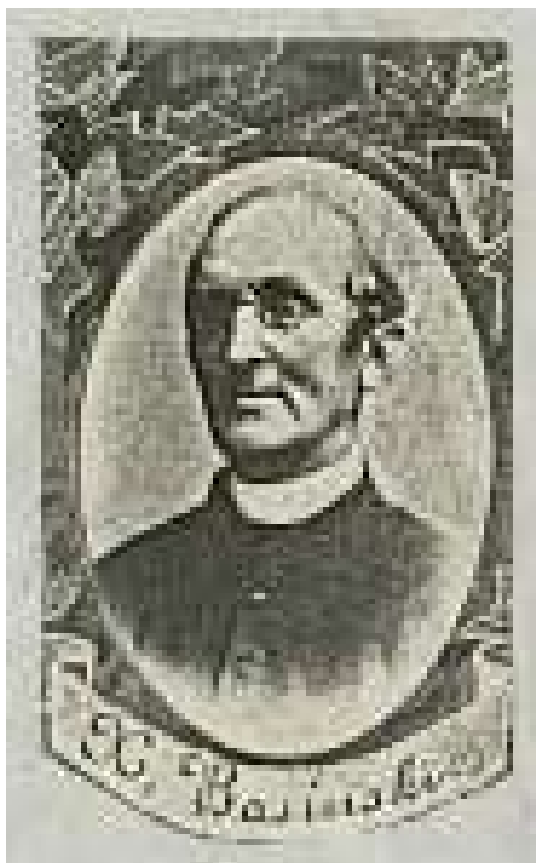
BASIŃSKI TOMASZ

Urodził się 16 grudnia 1816 r. w Radłowie. Był synem powstańca listopadowego Tomasza i Weroniki. Kształcił się w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, następnie wstąpił do Seminarium Archidiecezjalnego w Poznaniu. Świecenia kapłańskie przyjął w 1844 r. Od 1845 r. był komendarzem w Brzeziu i Lenartowicach. Rok później został wikariuszem w parafii p.w. Ścięcia św. Jana w Pleszewie. 1 kwietnia 1848 r. został komendarem tejże parafii.

Był bardzo zaangażowany w przebieg Wiosny Ludów w 1848 r. na ziemi pleszewskiej. Został aresztowany 21 sierpnia 1848 r. decyzją sądu za to, że w marcu i kwietniu 1848 r. miał lokalną ludność zachęcać do buntu poprzez wydanie odezwy w obronie duchownych. W rzeczywistości tekst odezwy pokazał tylko kilku osobom i został przez kogoś zadenuncjowany. Miejscowa ludność prosiła o uwolnienie swojego kapłana landrata Suchodolskiego. Ten wysłał w odwecie wojsko na pomoc. By nie doszło do rozlewu krwi ks. Basiński został tymczasowo zwolniony z aresztu. Zasłynął w sposób szczególny mową obrończą, która zachowała się w zasobie Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie w Archiwum Parafii Pleszew. Oświadczył w niej, że wygłosił mowę przed kościołem przy poświęceniu chorągwi narodowych, gdyż nie mógł *jako Polak, jako Duchowny od tak zaszczytnego uchylić się współdziałania. Nie mogłem się uczuciu wewnętrznemu i przekonaniu oprzeć, aby nie pobłogosławić naszemu ludowi szlachetnemu w imieniu braterstwa, który tak ochoczo podawał rękę zgody i zapomnienia uraz tym, dla których odzyskanie naszej narodowości było zawsze kamieniem zgorszenia. Musiałem mu podziękować w imieniu Boga, że tak ochoczo chwycił za broń (...)*. Ksiądz Tomasz Basiński wyjaśnił, że w Pleszewie brakowało porządku, miasto opuściło wojsko i urzędnicy, a źli ludzie wprowadzali chaos. Obawiano się wkroczenia Rosjan do miasta. Realnie rządy sprawował więc Komitet Polski powołany do istnienia legalnie jako komitet bezpieczeństwa. Miał on prawo uformować gwardię narodową, której zadaniem było utrzymanie porządku na podległym terenie. Dalej ksiądz wskazał, że został niesłusznie zatrzymany przez żandarmów niemieckich. Władza w Berlinie wiedziała, że w Poznaniu powiewały polskie flagi, a burmistrz Pleszewa oficjalnie miał przypiętą do kapelusza polską kokardę i krzyczał, że *już Polska!* (...). Z powodu wygłoszenia tak płomiennej mowy władze pruskie nie chciały dopuścić ks. Basińskiego do objęcia probostwa w Pleszewie. Stało się to dopiero w 1853 r.

Ksiądz Tomasz Basiński został w 1866 r. dziekanem dekanatu pleszewskiego. Od 1857 r. do końca życia był też proboszczem parafii w Tursku. W czasie Kulturkampfu był prześladowany i pomawiany – celowo rozpuszczano plotki, że jest gotów przysięgać wierność królowi pruskiemu, by w zamian zostać wybranym arcybiskupem. W jego obronie stanął wówczas ks. Stanisław Rymarkiewicz. W Aktach dekanalnych Pleszew w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie zachował się jego list, w którym pisał: *Wykazałem, że to obrzydliwa potwarz, rzucona na ks. Dziekana przez wrogów naszych i żeby każdemu powiadał, jeżeli coś takiego słyszeć będzie, że to wrogowie naszej wiary wymyślili, aby ks. Dziekana za gorliwość Jego ukarać.* W 1875 r. został ponownie aresztowany.

Zmarł 28 kwietnia 1896 r. Został pochowany na cmentarzu w Tursku.

13. Zdjęcie ks. Tomasza Basińskiego.

Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie (dalej cyt. AAG),
Spuścizna Tomasza Basińskiego, sygn. SP 182 1

- Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej cyt. APP), Naczelne Prezydium Prowincji Poznańskiej, sygn. 1983, s.159

15. Fragment mowy obrończej ks. Tomasza Basińskiego, oskarżonego o udział w ruchach wolnościowych 1848 r. Odwołał się w niej do ogólnych nastrojów patriotycznych panujących pośród ludności polskiej w Wielkim Księstwie Poznańskim. Za swoją postawę był w późniejszych latach szykanowany i pomawiany przez Prusaków.

AAG, Archiwum Parafii Pleszew, sygn. AP 93-21, s. 3

16. Nominacja ks. Tomasza Basińskiego przez arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego Mieczysława Halkę-Ledóchowskiego na dziekana pleszewskiego: *Wiadomym czynimy, że my, przestrzegając świętych kanonów i konstytucji, jak i dawnego zwyczaju, przewielebnego Tomasza Basińskiego, proboszcza kościoła parafialnego w Tursku, obecnie prodziekana, nam słusznie polecanego z powodu nieskazitelności życia i zacności obyczajów, chcemy mieć wybranym, mianowanym i ustanowionym dziekanem foralnym pleszewskim, jako też niniejszym go obieramy, mianujemy i ustanawiamy, ze wszystkimi prawami, prerogatywami i pożytkami z prawa i zwyczaju przysługującymi dziekanom foralnym, dając i udzielając wspomnianemu przewielebnemu Tomaszowi Basińskiemu możność i pełną władzę, a także obowiązek i powinność wizytowania kościołów parafialnych i wszelakich beneficjów (...).*

AAG, Archiwum Parafii Pleszew, sygn. 13, s. 128

17. Nekrolog ks. Tomasza Basińskiego. Kapłan zmarł 28 kwietnia 1896 r. Został pochowany na cmentarzu w Tursku.

[Nekrolog], „Dziennik Poznański”, 1896, nr 100, nlb

18. Wspólny grobowiec ojca i syna: Tomasza Basińskiego – oficera byłych wojsk polskich ur. 20 grudnia 1786 r., zmarłego 25 maja 1863 r. i ks. Tomasza Basińskiego – kapłana zasłużonego dla przebiegu Wiosny Ludów na terenie powiatu pleszewskiego. Zostali oni pochowani na przykościelnym cmentarzu w Tursku.

Fot. G. Waliś

BIAŁOSKÓRSKI FELIKS

Urodził się w 1811 r. w Gdańsku. Był synem kapitana Józefa Białoskórskiego, który za waleczność u boku Napoleona został odznaczony Krzyżem Virtuti Militari. Jego matką była Teresa z Wieruszów Kowalska. W latach młodości uczęszczał do Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. W styczniu 1831 r. opuścił szkołę i wyjechał do Warszawy, by wstąpić do 3. Pułku Strzelców. *Świetna postawa, prawdziwie żołnierska, energiczny charakter na dowódcę stworzony, waleczność i zimna krew* – wedle wspomnienia pośmiertnego zawartego w „Dzienniku Poznańskim” z 1883 r., usposabiały Feliksa do stanu wojskowego. Za udział w kampanii 1831 r. przyznano mu Krzyż Virtuti Militari.

W 1845 r. zamieszkał w Łaskawach w powiecie pleszewskim. W latach 1846-1848 przebywał w więzieniu za udział w spisku powstańczym. Oskarżano go m.in. za to, że jako oficer pruski usiłował zwerbować do wojsk powstańczych podległych mu żołnierzy i że miał narażać się z Ludwikiem Mierosławskim.

Feliks Białoskórski należał do wydziału wojennego powstałego w marcu 1848 r. Centralnego Komitetu Narodowego. Jego zadaniem było utworzenie na terenie powiatów pleszewskiego, odolanowskiego i ostrzeszowskiego oddziału powstańczego, celem przerzucenia go na teren Królestwa Polskiego. Akcję wstrzymał Ludwik Mierosławski. Zamiast tego zdecydowano się na werbunek ochotników w punktach zbórnych i wyczekiwanie na rozkaz podjęcia walki. Feliks Białoskórski w Pleszewie zgromadził 1500 żołnierzy. Ostatecznie jednak ich liczba musiała ulec redukcji do 600 piechoty i 120 jazdy na mocy pertraktacji z Prusakami w Jarosławcu. Oddział został rozlokowany w Raszkowie i Odolanowie. Białoskórski reagował na wszelkie występki, które mogłyby doprowadzić do przedwczesnego rozlewu krwi. Gdy 20 kwietnia 1848 r. na targu w Raszkowie zrzucano orla pruskiego z ratusza Feliks Białoskórski nakazał szkodę szybko naprawić. Zgłaszał także fakt łamania przez Prusaków ustaleń konwencji jarosławieckiej i wypierania polskich wojsk z Odolanowa. Ponieważ nadrzędne władze pruskie nie zareagowały, Białoskórski sam wyruszył na Odolanów. Oficjalnie oświadczył, że Polacy zostali zaatakowani przez wojska pruskie w momencie odwrotu z Raszkowa. Brał udział w bitwie pod Miłosławiem. Białoskórski był rozczarowany decyzjami Ludwika Mierosławskiego i wycofał

się z dalszej walki. Przeniósł się na teren zaboru rosyjskiego i podjął pracę w dobrach rodu Krasińskich.

Zmarł u swojego syna Zbigniewa w Koniuchach pod Łuckiem 20 listopada 1883 r. W 1845 r. ożenił się w Poznaniu z wdową po profesorze Cichowiczu Teresą z d. Sokolnicką.

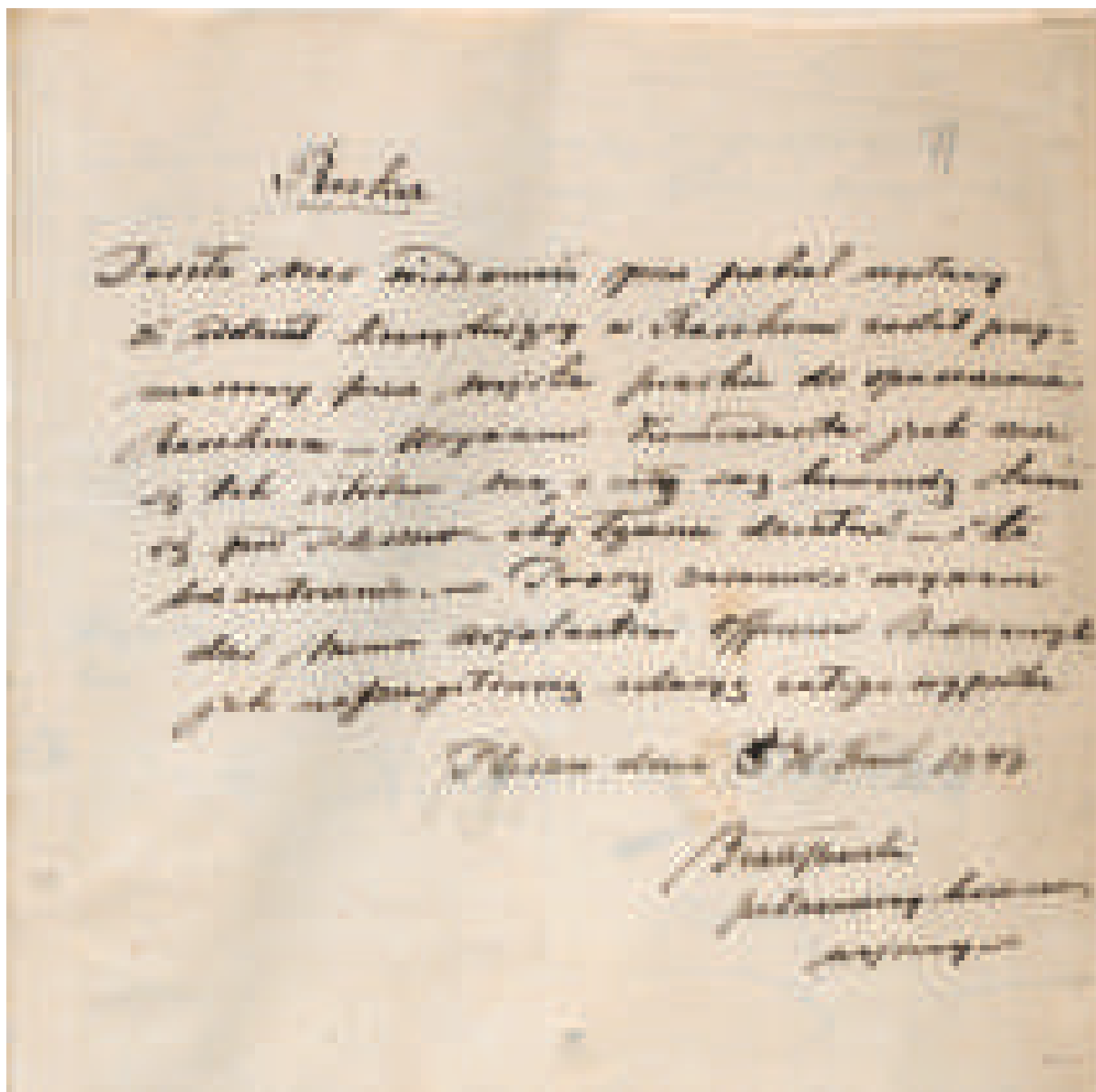

19. Grafika pt. *Felix Białoskorski na dochód wdów, sierot i kalek w Powiecie Odalanowskim z r. 1848* Biblioteka Narodowa (dalej cyt. BN), sygn. G. 9640

1. J. Białoski	2. J. Białoski	3. J. Białoski	4. J. Białoski
5. J. Białoski	6. J. Białoski	7. J. Białoski	8. J. Białoski
9. J. Białoski	10. J. Białoski	11. J. Białoski	12. J. Białoski
13. J. Białoski	14. J. Białoski	15. J. Białoski	16. J. Białoski
17. J. Białoski	18. J. Białoski	19. J. Białoski	20. J. Białoski
21. J. Białoski	22. J. Białoski	23. J. Białoski	24. J. Białoski
25. J. Białoski	26. J. Białoski	27. J. Białoski	28. J. Białoski
29. J. Białoski	30. J. Białoski	31. J. Białoski	32. J. Białoski
33. J. Białoski	34. J. Białoski	35. J. Białoski	36. J. Białoski
37. J. Białoski	38. J. Białoski	39. J. Białoski	40. J. Białoski
41. J. Białoski	42. J. Białoski	43. J. Białoski	44. J. Białoski
45. J. Białoski	46. J. Białoski	47. J. Białoski	48. J. Białoski
49. J. Białoski	50. J. Białoski	51. J. Białoski	52. J. Białoski
53. J. Białoski	54. J. Białoski	55. J. Białoski	56. J. Białoski
57. J. Białoski	58. J. Białoski	59. J. Białoski	60. J. Białoski
61. J. Białoski	62. J. Białoski	63. J. Białoski	64. J. Białoski
65. J. Białoski	66. J. Białoski	67. J. Białoski	68. J. Białoski
69. J. Białoski	70. J. Białoski	71. J. Białoski	72. J. Białoski
73. J. Białoski	74. J. Białoski	75. J. Białoski	76. J. Białoski
77. J. Białoski	78. J. Białoski	79. J. Białoski	80. J. Białoski
81. J. Białoski	82. J. Białoski	83. J. Białoski	84. J. Białoski
85. J. Białoski	86. J. Białoski	87. J. Białoski	88. J. Białoski
89. J. Białoski	90. J. Białoski	91. J. Białoski	92. J. Białoski
93. J. Białoski	94. J. Białoski	95. J. Białoski	96. J. Białoski
97. J. Białoski	98. J. Białoski	99. J. Białoski	100. J. Białoski

20. Wykaz osób zaangażowanych w organizowanie wojsk powstańczych w 1848 r. w powiecie pleszewskim. Na liście figuruje nazwisko Feliksa Białoskiego.

APP, Naczelne Prezydium Prowincji Poznańskiej, sygn. 2006, s. 106, poz. 11

21. Rozkaz Feliksa Białoskórskiego z 5 kwietnia 1848 r. nakazujący przeniesienie się wojsk stacjonujących w Raszkowie do Pleszewa celem wspólnego działania z innymi oddziałami powstańczymi.

APP, Lipski Wojciech – spuścizna, sygn. 2, s. 71

22. Pismo Wydziału Wojennego Komitetu Narodowego do Wojciecha Lipskiego z 5 kwietnia 1848 r. informujące o tym, że Feliks Białoskórski został mianowany naczelnym dowódcą całej siły zbrojnej pierwszego naboru w powiatach: pleszewskim, krotoszyńskim, ostrzeszowskim, wrzesińskim, obwodzie żerkowskim i odolanowskim.

APP, Lipski Wojciech – spuścizna, sygn. 2, s. 75

23. Wspomnienie pośmiertne Feliksa Białoskórskiego.
Ś. p. Feliks Białoskórski, „Dziennik Poznański”,
1883, nr 285, s. 2

BIERNACKI ALOJZY PROSPER

Urodził się 21 czerwca 1778 r. w Siaszycach koło Konina. Syn stolnika piotrkowskiego Kazimierza Biernackiego herbu Poraj i Józefy z d. Zielonackiej herbu Leszczyc. Jego bratem był generał brygady Gabriel Józef Alojzy. Ukończył szkołę średnią we Wrocławiu. W 1796 r. rozpoczął studia na uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą na wydziale prawniczym. Ostatecznie poświęcił się ekonomii i wiedzy rolniczej. Wiedzę uzupełniał podczas wyjazdów do Francji, Anglii i Niemiec.

Po powrocie do kraju w 1801 r. objął rodzinny majątek Sulisławice pod Kaliszem, który stał się ośrodkiem nowoczesnego rolnictwa i budownictwa wiejskiego, pierwszym gospodarstwem urządzonym na wzór angielski. Jako pierwszy w Polsce zaczął stosować płodozmian i nawadnianie oraz rozpoczął nowoczesną hodowlę owiec i ogrodnictwo. Biernacki był członkiem Polskiego Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego w Warszawie i podobnego niemieckiego w Lipsku. Wydawał publikacje poświęcone rolnictwu i zasadom gospodarowania. Był członkiem Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk.

W okresie Księstwa Warszawskiego, w 1810 r., pełnił funkcję sędziego pokoju departamentu kaliskiego. Był współpracownikiem i zwolennikiem polityki braci Bonawentury i Wincentego Niemojowskich. W 1817 r. Biernacki znalazł się w gronie 19 reprezentantów województwa kaliskiego do izby poselskiej. Nie wszedł jednak do sejmu w 1820 r. Był członkiem Towarzystwa Czytelniczego założonego przez braci Niemojowskich.

W 1830 r. został posłem ziemi wieluńskiej na sejm, gdzie brał czynny udział w działaniach parlamentarnych opozycyjnej kaliskiej grupy posłów. Wszedł do sejmu rewolucyjnego w 1831 r., na którym opowiadał się za zniesieniem dyktatury gen. Józefa Chłopickiego. W styczniu został członkiem komisji skarbowej. Dzięki poparciu Wincentego Niemojowskiego, Franciszka Morawskiego i Joachima Lelewela mianowany został przez Rząd Narodowy ministrem przychodu i skarbu. W marcu na obradach sejmu przedstawił projekt przeniesienia chłopów z dóbr narodowych na czynsze z prawem odkupu gruntów. Niepowodzenia w resorcie skarbowym oraz ostra krytyka w sejmie spowodowały, że 6 czerwca Biernacki podał się do dymisji.

Po wyjeździe z Warszawy udał się na emigrację do Paryża. Był członkiem sejmu powstańczego na emigracji. W 1833 r. oddany pod Sąd Najwyższy Kryminalny i skazany przez władze rosyjskie na ścięcie za udział w powstaniu listopadowym. Od 1837 r. należał do Dyrekcji Klu-

bu Polskiego. Był współzałożycielem wraz z gen. Józefem Dwernickim i posłem Henrykiem Nakwaskim Towarzystwa Wychowania Narodowego (1841), które w 1843 r. przekształciło się w Szkołę Polską. Biernacki został wiceprezesem Rady Szkolnej, a po 1848 r. prezesem.

Zmarł 8 września 1854 r. w Paryżu. Pochowany został na Cmentarzu Montmartre.

Zawarł związek małżeński z Marią Eleonorą Henryką Bischoffswerder, I voto Gurowską, córką pruskiego generała. Miał z nią dwie córki: Alojzję i Kamilę.

24. Alojzy Prosper Biernacki (1778-1854). Autor Bazin Charles Louis. Rycina z publikacji Strazkiewicz Józef *Die Polen und die Polinnen der Revolution vom 29 November 1830*, Stuttgart 1832-1837.

BN, sygn. G.3658

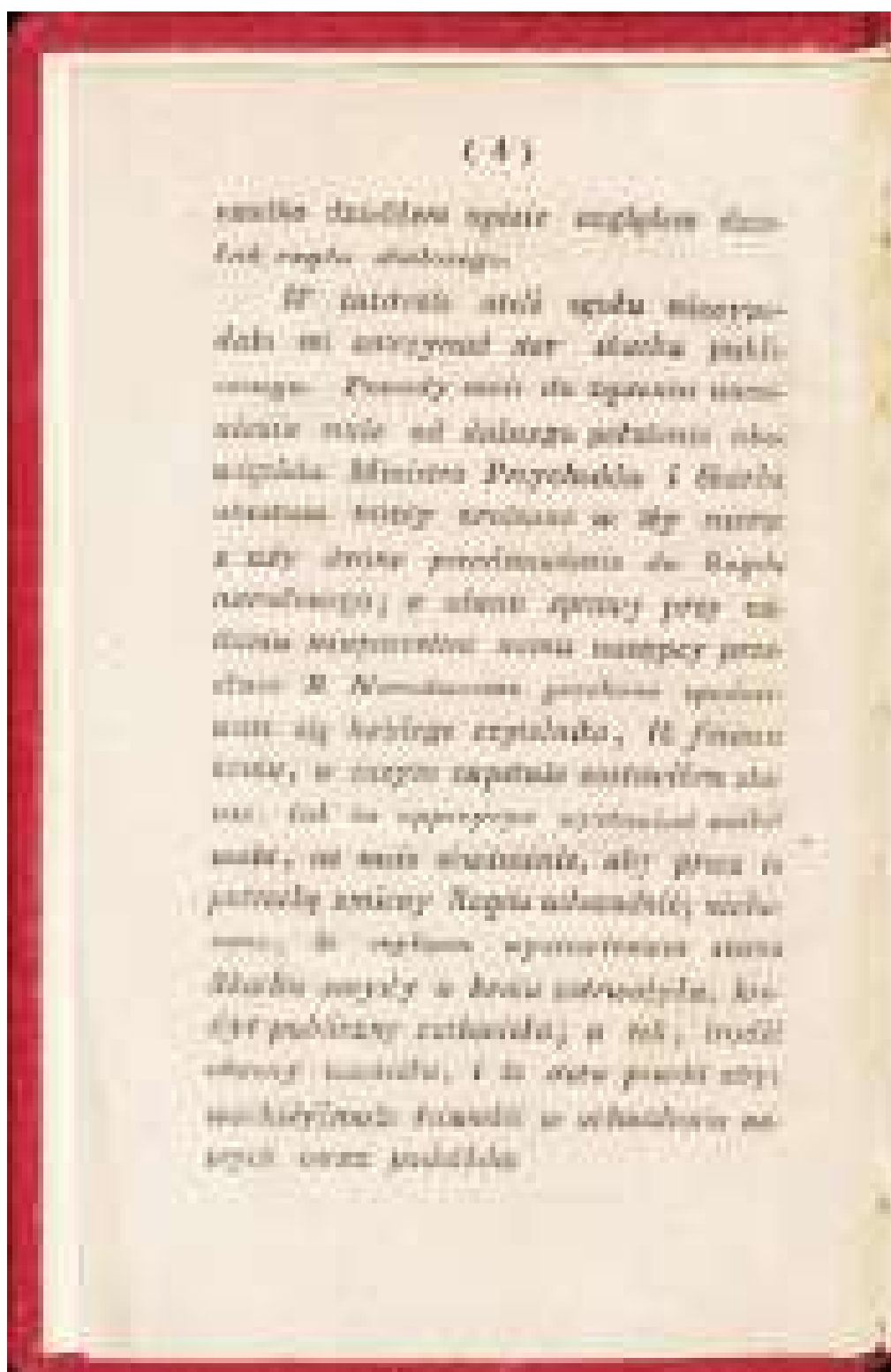
25. Protokół publicznego sprawozdania Banku Polskiego z czynności wykonanych w 1830 r. Spotkanie odbyło się w sali posiedzeń banku 6 czerwca 1831 r. pod prezydencją Alojzego Prospera Biernackiego ministra przychodów i skarbu i w obecności m.in. wiceprezesa banku Józefa Lubowidzkiego, dyrektora Pawła Gliszczyńskiego, wiceprezesa banku Henryka hr. Lubieńskiego.

AGAD, Władze Centralne Powstania Listopadowego oraz związane z nim polskie i rosyjskie materiały różne, sygn. 368, s. 63

26. Lista osób obwinionych o Naczelnictwo lub składanie nieprawego Najwyższego Rządu Królestwa Polskiego w Warszawie po 17 sierpnia 1831 r. zaprowadzonego, a następnie w Zakroczymiu wznowionego. Wśród oskarżonych znaleźli się Alojzy Biernacki z Sulisławic, poseł powiatu wieluńskiego i Bonawentura Niemojowski *Obywatel Wojewódz. Kaliskiego* z Marchwacza.

AGAD, Władze Centralne Powstania Listopadowego oraz związane z nim polskie i rosyjskie materiały różne, sygn. 714, s. 10

27. Żądanie uwolnienia od dalszego pełnienia obowiązków ministra przychodów i skarbu skierowane do Rządu Narodowego przez Alojzego Prospera Biernackiego 6 czerwca 1831 r. W swoim wystąpieniu Biernacki stwierdza, że *przyjęte obowiązki gorliwie pełniłem i że potrzebami świętej naszej Rewolucji przeiołem się, a także że z położonego we mnie zaszczytnego zaufania ze strony Rządu Narodowego wywiązałem się w miarę mych zdolności.*

BN, sygn. 2.004.621 A

28. List Alojzego Prospera Biernackiego do Antoniego Ostrowskiego z 28 stycznia 1843 r. opisujący życie na emigracji.

AGAD, Archiwum Ostrowskich z Ujazdu, sygn. 386, s. 14-15

BIERNACKI GABRIEL JÓZEF ALOJZY

Urodził się 18 marca 1774 r. w Kołdowie w powiecie kaliskim, był synem skarbnika i wojskiego ostrzeszowskiego, stolnika piotrkowskiego, posła na sejm 1776 r. Kazimierza i Józefy z d. Zielonackiej (córką Stefana – podsędka ziemskiego kaliskiego i Eufrozyny z d. Cieleckiej). Alojzy Prosper Biernacki był jego bratem.

Gabriel Józef Alojzy przynależał do 2. Wielkopolskiej Brygady Kawalerii Narodowej, którą dowodził jego stryj kasztelan sieradzki Paweł Biernacki. Brał udział w wojnie 1792 r., insurekcji kościuszkowskiej. W 1797 r. był porucznikiem adiutantem w Legionach Polskich we Włoszech. Należał do zaufanych współpracowników gen. Jana Henryka Dąbrowskiego, który często wykorzystywał go do misji specjalnych. W 1802 r. powrócił w rodzinne strony.

W 1806 r., po wejściu do Wielkopolski armii Napoleona, Gabriel Józef Alojzy rozpoczął najważniejszą misję w swoim życiu – służbę na rzecz ojczyzny na własnej ziemi. Brał udział w przepędzeniu wojsk pruskich z Kalisza 6 listopada 1806 r. i formowaniu piechoty, po powierzeniu mu przez gen. Dąbrowskiego komendy placu. Szybko dał się w Kaliszu poznać jako młody, nowoczesny dowódca, zaznajomiony z nowymi ideami wojskowymi zachodniej Europy. Pomimo braku mundurów, broni i funduszy zorganizował i ćwiczył 5. Pułk Piechoty, który tymczasowo był pod jego komendą. Powierzono mu funkcję przewodniczącego legionowej rady gospodarczej dla pułków kawalerii i artylerii, której siedziba mieściła się w Poznaniu. Swoją służbę w czasie powstania wielkopolskiego Biernacki zakończył jesienią 1807 r. Jego działalność militarna w latach 1806-1807 została podsumowana w następujący sposób w liście gen. Dąbrowskiego, opracowanym do druku przez Janusza Staszewskiego: *Za zbliżeniem się wojsk francuskich do granic polskich, IP z kilku gorliwych w Kaliszu i w całym tym departamencie wpływ rządu pruskiego uchylił, komendę placu na siebie wziął, wojskom francuskim dalsze postępowanie ułatwił i zawiązkę dywizji drugiej uformował*. Gabriel Józef Alojzy Biernacki pisał często w sprawach organizacji wojska do gen. Dąbrowskiego i darzył go dużą estymą. Dzielił się przy tej okazji swoimi spostrzeżeniami, co do sposobu dowodzenia Pawła Skórzewskiego i swojego stryja Pawła Biernackiego.

Podczas bitwy pod Stawiszynem w 1813 r. dostał się do rosyjskiej niewoli. W latach 1818 i 1820 był posłem stronnictwa Kaliszan. W latach 1820-1830 piastował stanowisko pre-

zesa Ziemstwa Kredytowego w Kaliszu. Po upadku powstania listopadowego udzielił schronienia Antoniemu Winnickiemu, za co został uwięziony w twierdzy w Zamościu, gdzie zmarł w 1834 r.

W 1802 r. ożenił się z Józefą Katarzyną z d. Stokowską, a 21 października 1805 r. urodził się mu syn Jan Kanty Honoriusz. Drugi syn – Cezar urodził się w Kaliszu 27 sierpnia 1827 r.

29. Podpis Gabriela Józefa Alojzego Biernackiego. W oficjalnych dokumentach najczęściej podpisywał się jako Józef Gabriel.

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 02, s. 74

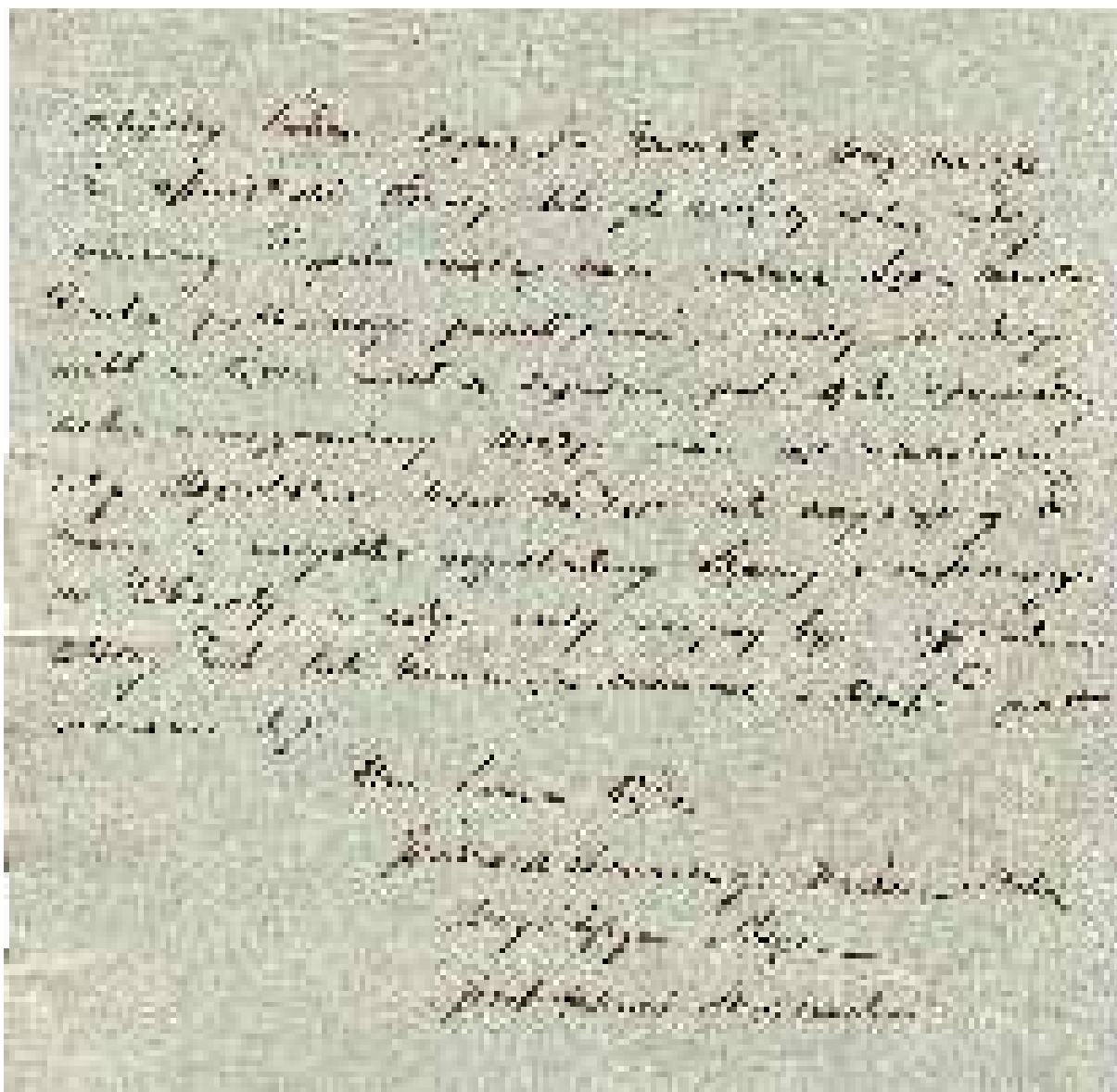
30. Korespondencja Gabriela Józefa Alojzego Biernackiego do gen. Jana Henryka Dąbrowskiego zredagowana 8 kwietnia 1806 r., w której żali się na powolne tempo formowania regimentu i brak instrukcji ze strony Pawła Skórzewskiego. Autor listu obawiał się, *by naszej okolicy o oziębłość nie posądzono, bez Skórzewskiego wszystkie organizacje Korpusów się formujących są wstrzymane.*

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 02, s. 54

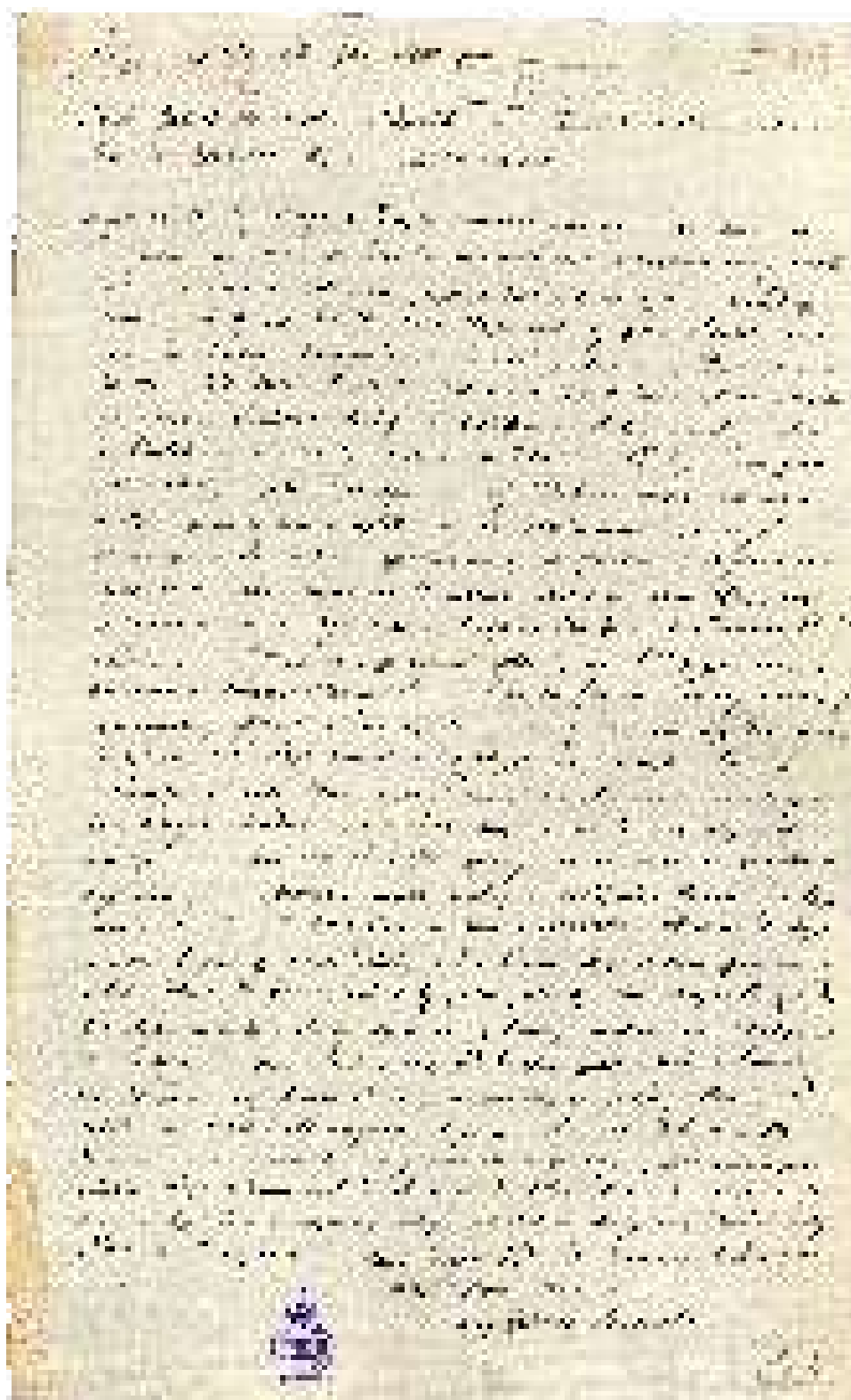
31. List Gabriela Józefa Alojzego Biernackiego do gen. Jana Henryka Dąbrowskiego z 14 kwietnia 1806 r. informujący o uformowaniu się w departamencie kaliskim 4. regimentu piechoty. Wskazywał, że istnieje silna potrzeba dostarczenia broni oraz bębnow: *W tych okolicach sprawić nie można, bo rzemieślnika nie masz, jeżeli się 36 bębnow w magazynach warszawskich nie znajdzie to niech General u rzemieślników warszawskich obstalować kazać raczy*. Domagał się także przeprowadzenia instruktazu oddziałów przez inspektora, by działały one na wzór legionów.

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 03a, s. 174

32. Pismo z 17 kwietnia 1806 r., w którym Gabriel Józef Alojzy Biernacki wyjaśnia, że oczekuje na transport 2000 sztuk broni i mundurów z Poznania w celu wyposażenia regimentu kaliskiego. Zauważył także, jako komendant Kalisza, iż dopóki w mieście będą przebywać oficjaliści pruscy *będą oni zawsze ducha publicznego paraliżować i naszej rewolucji nikt nie będzie miał za zupełną, póki tych pomiędzy siebie nie wyprawimy*. Dostrzegał jak ważna dla sprawy polskiej jest atmosfera społeczna.

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 02, s. 43

33. List Gabriela Józefa Biernackiego z 26 kwietnia 1806 r. do gen. Jana Henryka Dąbrowskiego, w którym nawiązał m.in. do wizyty Józefa Wybickiego w Kaliszu: *Bytność Wybickiego w Kaliszu dopiero naszemu odrodzeniu się wieniec włożyła*. Nadmieniał przy tym, iż pełnienie funkcji komendanta placu Kalisza bardzo go wyczerpuje i byłby bardzo szczęśliwy, gdyby miał kogoś, kto by go wyręczył w niniejszych obowiązkach.

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 02, s. 74

BIERNACKI PAWEŁ

Urodził się w 1740 r. w Włynie. Był synem Jana Kantego i Katarzyny z d. Witowskiej. Nauki pobierał w Collegium Nobilium Konarskiego.

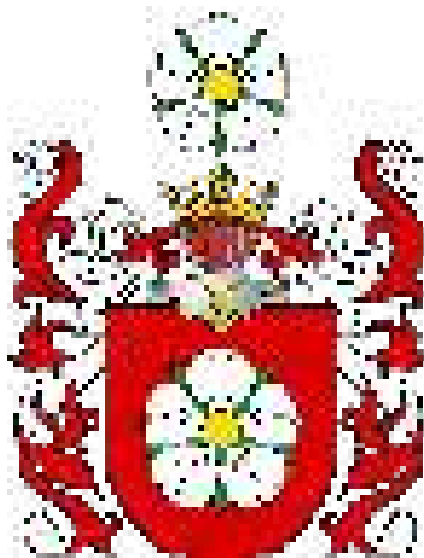
Służbę wojskową rozpoczął w 1762 r. W 1763 r. był porucznikiem znaku pancernego Wielhorskiego, rotmistrzem w czasie konfederacji barskiej. W 1774 r. zakupił od Józefa Modliborskiego za 38 500 zł wieś Chlewo. Był dziedzicem Chwałęcic, Bartochowa. Pełnił m.in. funkcję starosty warskiego, w 1786 r. odznaczono go Orderem św. Stanisława, był też kawalerem Orderu Orła Białego.

12 listopada 1806 r. został powołany przez gen. Jana Henryka Dąbrowskiego na organizatora brygady jazdy w departamencie kaliskim, którą finansował częściowo z własnych funduszy. W tym samym dniu Dąbrowski polecił mu przekazać przedstawicielom wszystkich stanów, że Napoleon oczekuje zjednoczenia narodowego Polaków i wystawienia przez nich sił wojskowych obok oddziałów francuskich. 13 listopada 1806 r. wystąpił z apelem o gotowość do walki o Polskę we współpracy z Napoleonem. Jego treść została zachowana w Tekach gen. Jana Henryka Dąbrowskiego w Archiwum Akt Dawnych w Warszawie. Tak pisał: *Czyniąc wspomniane oświadczenie ofiarujemy się stosownie do potrzeby siły nasze powiększyć i nieść dla Ojczyzny w ofierze*. Deklarował m.in. uformowanie kompanii strzelców złożonej z żołnierzy wystawionych przez każdego właściciela wielu wsi, powołanie korpusu kawalerii złożonej z obywateli ochotników, umundurowanych na własny koszt.

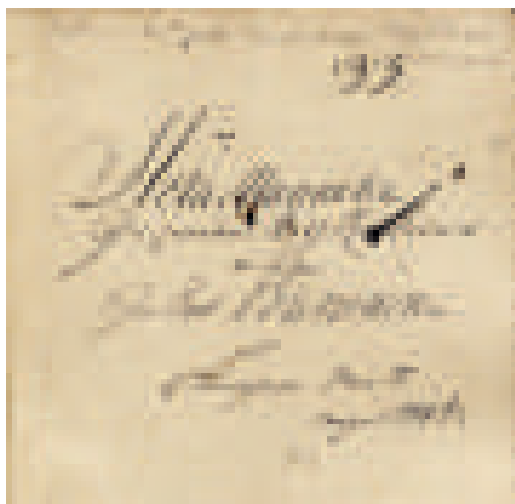
Zadaniem Pawła Biernackiego było także zbieranie informacji o składach i magazynach pruskich oraz ich kasach, celem wykorzystania tych środków na organizację wojska. W niniejszej kwestii współpracował ze swoim bratankiem – Gabrielem Józefem Alojzym Biernackim. Pułk jazdy zorganizowany wedle wzorów dawnych wojsk Rzeczypospolitej przez Pawła Biernackiego stacjonował w Sieradzu i Warcie. Biernackiemu udało się skompletować 196 koni, narzekał jednakże na brak mundurów i uzbrojenia. Wiedział, że w takim stanie żołnierze nie mogą zostać wysłani na front zimą 1806 r. Domagał się znaczącej poprawy sytuacji. 5 marca 1807 r. został zwolniony ze służby w randze generała leutnanta.

Zmarł w Bartochowie 23 września 1826 r.

Był dwukrotnie żonaty. 22 lutego 1782 r. poślubił Mariannę Potkańską podkomorzanekę sandomierską. Drugą jego żoną była Konstancja Małachowska, córka wojewody mazowieckiego Antoniego i Katarzyny z d. Działyńskiej. Z pierwszego małżeństwa miał synów: Jana i Feliksa oraz córkę Antoninę. Z drugiego małżeństwa doczekał się córki Bronisławy, synów: Stanisława i Seweryna.

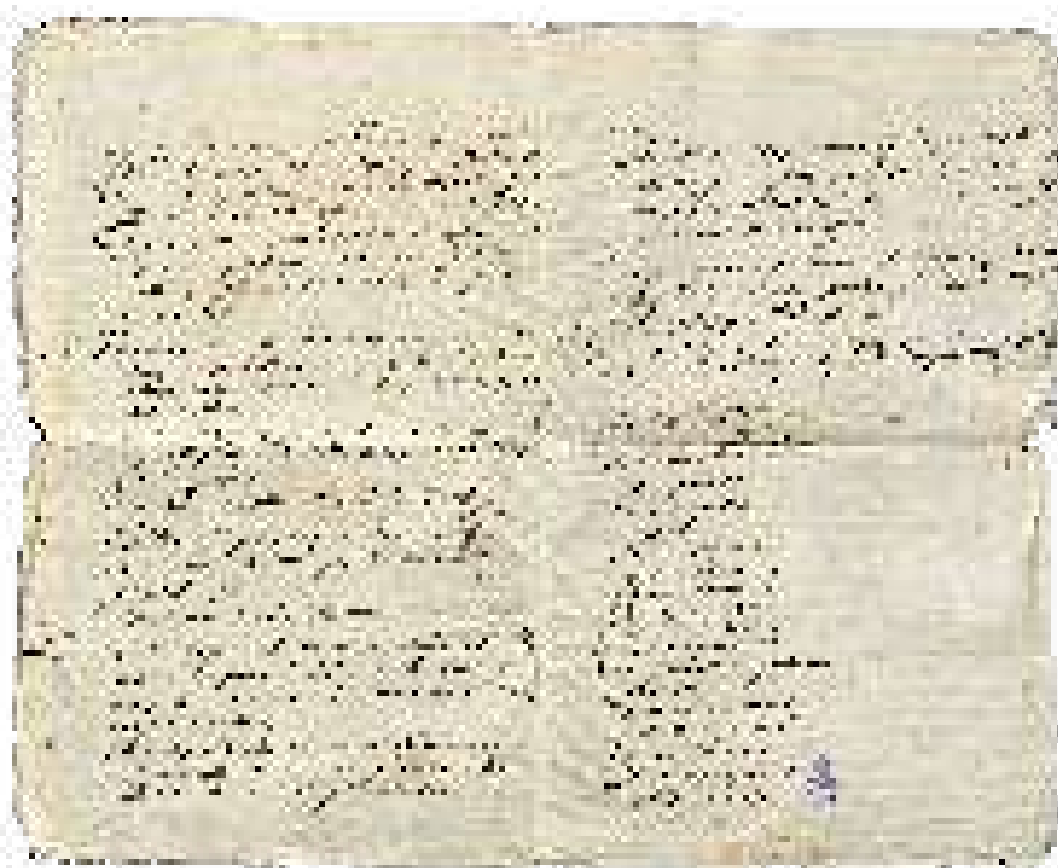

34. Paweł Biernacki pochodził z rodu Biernackich herbu Poraj. Wyszli oni ze wsi Biernatki w powiecie kaliskim. W XV w. przenieśli się na Podlasie i tam założyli wieś Biernaty. Herb Biernackich przedstawia pięciopłatkową, srebrną różę w czerwonym polu. Labry herbowe są czerwone, podbite złotem.
Poraj (herb szlachecki), [dokument elektroniczny] – Tryb dostępu: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Poraj_\(herb_szlachecki\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Poraj_(herb_szlachecki)), stan na 01.12.2023)

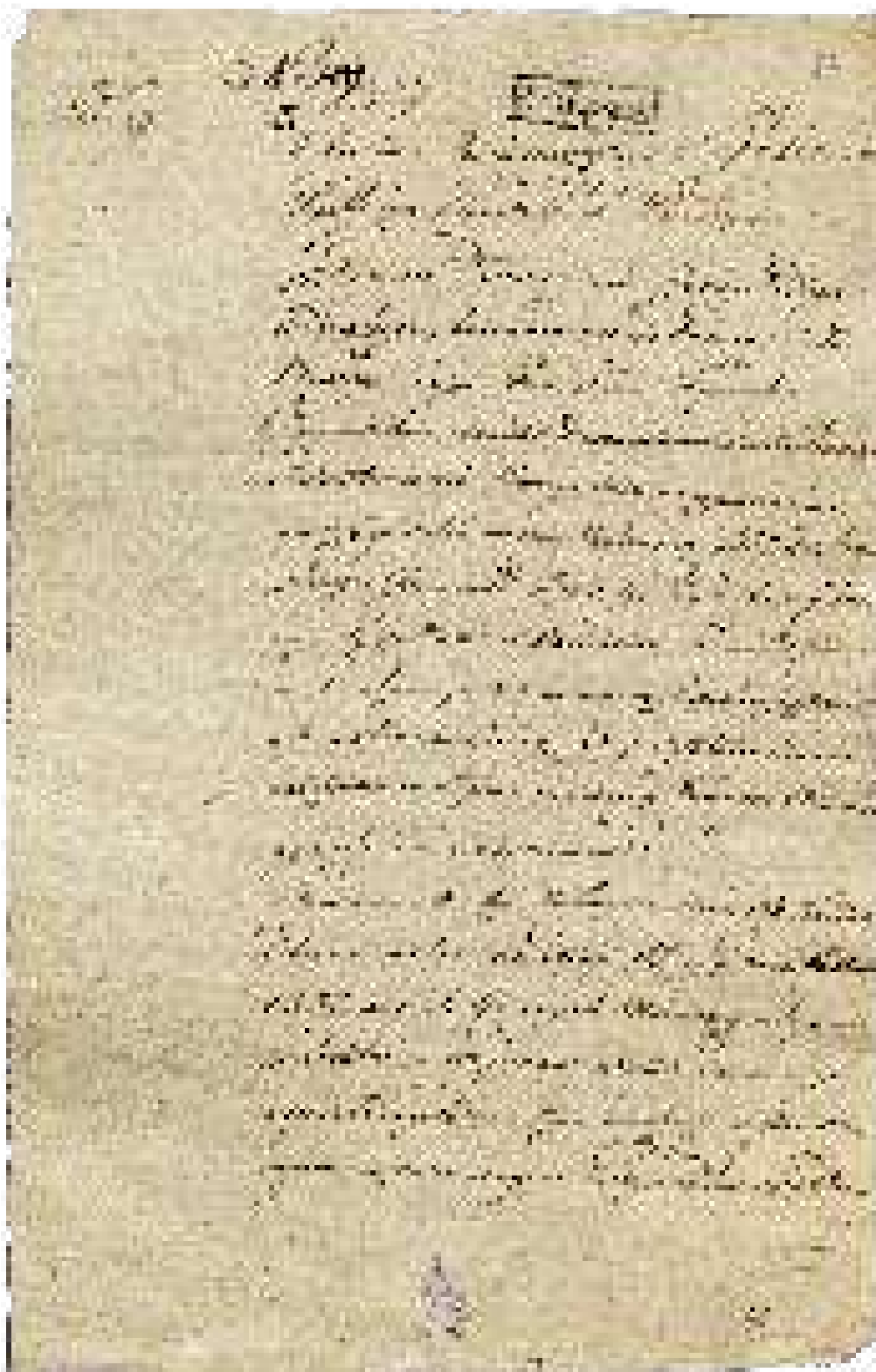
35. W zasobie AGAD zachowała sięteczka sprawy karnej Pawła Biernackiego odnoszącej się do masy spadkowej po królu Stanisławie Auguście Poniatowskim z lat 1800-1804.

AGAD, Archiwum ks. Józefa Poniatowskiego i Marii Teresy z Poniatowskich Tyszkiewiczowej, sygn. 729

36. Oświadczenie podpisane m.in. przez Pawła Biernackiego 13 listopada 1806 r., którego sygnatariusze przysięgli wspierać dążenia Napoleona do pokonania wroga: *Oświadczamy uroczyście powszechne i zbrojne nasze Powstanie i całkie nasze siły pod Jego poddaiąc rozkazy* (....). Dokument reguluje kwestie organizacji wojska – z każdych 20 dymów miał pochodzić 1 kantonista, z każdej wsi należącej do obywatela należało wyprawić 1 żołnierza na koniu. Właściciele wielu wsi i folwarków byli zobligowani do utrzymania strzelców i poniesienia kosztów ich umundurowania.

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 02, s. 17-18

37. Odezwa Pawła Biernackiego z 29 grudnia 1806 r. w sprawie opieszałości miast departamentu kaliskiego w dostawie konnicy na potrzeby walk powstańczych. Autor podał, że: *każdy w szczególności uchylający się od połączenia do wspólnej obrony Ojczyzny, cicho gardzący Jey Łonem, do osobistej odpowiedzialności pociągnięty zostanie.*

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 1, p. 01, s. 86

BLIZIŃSKI WACŁAW

Urodził się w Warszawie 28 lipca 1870 r. jako syn Mateusza i Magdaleny z d. Warychowskiej. W 1887 r. wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku. Pięć lat później w 1892 r. z rąk bp. Aleksandra Bereśniewicza przyjął święcenia kapłańskie. Na pierwszą placówkę został wysłany do parafii w Cieszęcinie (powiat wieruszowski). Przebywał tam zaledwie kilka miesięcy, ponieważ wkrótce powołano go na stanowisko wikariusza katedry i urzędnika Konsystorza Generalnego we Włocławku.

W 1900 r. został mianowany proboszczem parafii p.w. Wszystkich Świętych w Liskowie. W pierwszych latach swojej posługi zyskał szacunek i uznanie miejscowej ludności. Utworzył wiele instytucji kulturalnych, oświatowych, zdrowotnych i gospodarczych. m.in. Spółkę Rolno-Handlową „Gospodarz”, Bank Ludowy, sklep spółdzielczy, Kasę Stefczyka, warsztaty tkackie, przytułek dla starców i chorych, sierociniec. Z inicjatywy proboszcza powstała Spółdzielnia Spożywcza, skupiająca: mleczarnię (1911), piekarnię (1913), Stowarzyszenie Zbożowe (1919) oraz Stowarzyszenie Budowlane (1919).

W latach 1906-1910 kapłan rozbudował sieć tajnych szkółek na terenie parafii liskowskiej. Powstały one w: Małgowie, Dębsku, Koźlątkowie, Strzałkowie, Wygodzie, Zakrzynie. Sprowadził także, w 1910 r., stałego instruktora wspomagającego gospodarzy liskowskich wiedzą z zakresu nowoczesnego prowadzenia gospodarstw. Po odzyskaniu niepodległości utworzył w Liskowie m.in. Szkołę Rzemieślniczo-Przemysłową, Zawodową Szkołę Żeńską, teatr ludowy, bibliotekę. Z jego inicjatywy zaczęto wydawać czasopismo „Liskowianin”.

W okresie międzywojennym był m.in. posłem do Sejmu Ustawodawczego w latach 1919-1922. W sejmie liskowski proboszcz brał aktywny udział w pracach pięciu komisji: ochrony pracy, opieki społecznej (przewodniczący), skarbowo-budżetowej, spółdzielczej i zdrowia publicznego. Był przedstawicielem sejmu w Obywatelskim Komitecie Wykonawczym Obrony Państwa, gdzie początkowo kierował Sekcją Opieki nad Żołnierzami. Pełnił też funkcję kierownika sekcji, a następnie dyrektora Departamentu Opieki Społecznej w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej. Kiedy w 1923 r. Narodowe Zjednoczenie Ludowe przestało istnieć, ks. W. Bliziński wycofał się z życia politycznego i wrócił do pracy na terenie Liskowa. W latach 1938-1939 był senatorem RP V kadencji, pełnił wiele funkcji samorządowych, w tym marszałka Sejmiku Samorządowego w Poznaniu. Jako poseł i senator zajmował się głównie problemami polskiej wsi, działał na rzecz poprawy opieki nad macierzyństwem, nad dzieckiem i młodzieżą. Zabiegał o tworzenie stałych ośrodków zdrowia i lepsze finansowanie leczenia w szpitalach publicznych.

Odznaczony m.in. Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Restituta (1923), Złotym Krzyżem Zasługi (1936), Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (1937).

W okresie II wojny światowej przebywał w Warszawie, a następnie w Częstochowie, gdzie zmarł 21 października 1944 r. Po zakończeniu wojny, zgodnie z jego wolą, prochy przeniesiono na cmentarz parafialny w Liskowie.

38. Ks. Wacław Bliziński (1870-1944). Proboszczem Parafii w Liskowie został w 1900 r., funkcję tę sprawował do śmierci. Pocztówka z początku lat 30. XX w.

APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 332

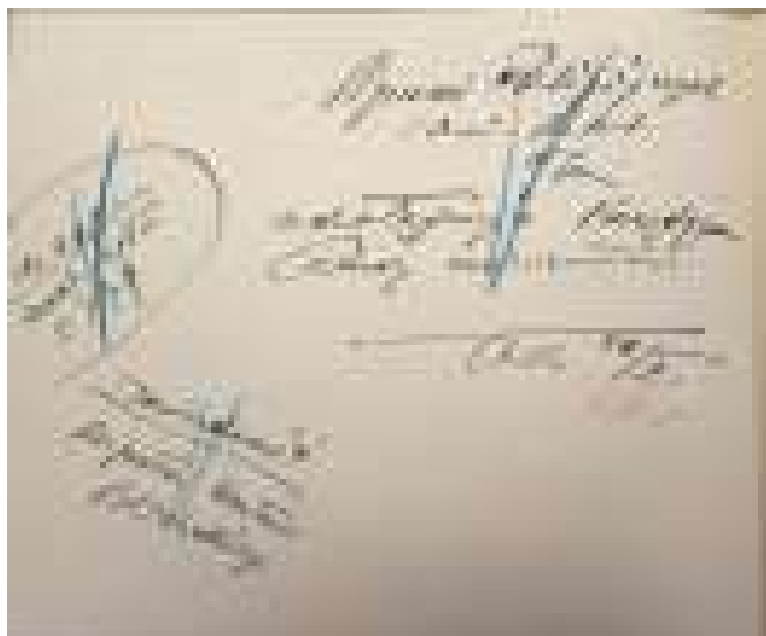
39. Akt ślubu z 1893 r. Małżeństwo Ignacego Zgadzieja i Wincentyny z Łagowskich Szadkowskiej pobłogosławił neoprezbiter Wacław Bliziński. Jedną z pierwszych parafii, na którą został skierowany ks. Bliziński była parafia w Cieszęcinie (pow. wieruszowski).

APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Cieszęcin, sygn. 21, s. 228, akt małżeństwa nr 40

40. Prezydent RP Ignacy Mościcki wychodzi z kościoła p.w. Wszystkich Świętych w Liskowie po nabożeństwie, przed otwarciem wystawy pt. „Praca i kultura wsi” w 1937 r. Widoczni m.in.: prezydent RP Ignacy Mościcki, adiutanci prezydenta RP kapitan Józef Hartman (z lewej), kapitan Marynarki Wojennej RP Stefan Kryński (z prawej), proboszcz parafii w Liskowie ks. prałat Wacław Bliziński.

Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie (dalej cyt. NAC), Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny Archiwum Ilustracji, sygn. 2393/7

41. Informacja do posła ks. Wacława Blizińskiego o przesłaniu podania mieszkańców miasta Kalisza w sprawie zwrotu budynku zajmowanego przez szpital wojskowy na pomieszczenie Żeńskiego Gimnazjum Państwowego im. Anny Jagiellonki w Kaliszu z 10 lutego 1922 r.

Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej cyt. AAN), Prezydium Rady Ministrów w Warszawie, sygn. III 2779.22, nlb

42. Grób ks. Wacława Blizińskiego na cmentarzu w Liskowie. Ks. Bliziński zmarł w Częstochowie w 1944 r., ale jego wolą było spocząć na cmentarzu parafialnym w Liskowie.

Cmentarz parafii Wszystkich Świętych w Liskowie, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://www.ecmentarze.pl/parafia/liskow/grave/detail/1753186> (stan na 31.10.2023)

BOCIAŃSKI LUDWIK

Urodził się 24 sierpnia 1892 r. w Pleszewie. Jego rodzicami byli: rolnik Wojciech i Wiktoria z d. Stefaniak. Zamieszkiwali przy ul. Marszewskiej 113a. Ludwik Bociński początkowo uczył się w szkole katolickiej w Pleszewie, następnie rozpoczął naukę w Królewskim Katolickim Gimnazjum w Ostrowie Wielkopolskim. Maturę zdał w Kępnie.

W czasie I wojny światowej służył w wojsku pruskim, od 3 sierpnia 1914 r. do 10 listopada 1918 r. w 9. Królewsko-Pruskim Rezerwowym Pułku Artylerii Polowej. Został ranny pod Verdun w głowę, za co otrzymał Żelazny Krzyż kl. II.

Gdy dowiedział się o wybuchu rewolucji w Niemczech w listopadzie 1918 r. powrócił do Pleszewa, gdzie 11 listopada 1918 r. wstąpił do polskiej straży bezpieczeństwa. Stacjonującym w pleszewskich koszarach wmówił, że cesarz niemiecki abdykował i że nie obowiązuje ich już przysięga. Dzięki temu zabiegowi bez problemu zajął sztab i kancelarię, usuwając jednocześnie niemieckiego landrata. 27 grudnia 1918 r. nakazał wyjazd kompanii strzelców do Poznania na mocy rozkazu telefonicznego ppor. Mieczysława Palucha. Żołnierze ci wsparli akcję opanowania dworca kolejowego w Poznaniu i skutecznie blokowali niemieckie transporty. W dniach 30-31 grudnia 1918 r. brał udział w zajęciu Ostrowa wspólnie z oddziałem ze Szczypiorna. Od 1 stycznia do 1 maja 1919 r. był dowódcą 1. Batalionu 8. Pułku Piechoty Strzelców Wielkopolskich. Od 1 maja do 1 lipca 1919 r. był dowódcą 62. Pułku Piechoty Wielkopolskiej. Podlegli mu żołnierze walczyli na odcinku Krotoszyn-Zduny. We wniosku o odznaczenie go Orderem Odrodzenia Polski, przechowywanym w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie, zaznaczono, iż *mimo wybitnych zasług jako jeden z najdzielniejszych kierowników ruchu niepodległościowego w Wielkopolsce przed i podczas powstania nie otrzymał żadnego odznaczenia za powstanie*. W jego wniosku nominacyjnym na stopień kapitana tak go scharakteryzowano: *Jeden z najzdolniejszych dowódców dywizji, doskonale wywiązujący się z zadania dowodzenia pułkiem. Nadzwyczajne uzdolnienie i zamiłowanie do wojskowości, uzupełnia młody wiek i stosunkowo niedługi czas ogólnej służby*. Wraz z 64. Grudziądzkim Pułkiem Piechoty brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, w tym w bitwie warszawskiej.

Został odznaczony m.in. Orderem Virtuti Militari (1922), Złotym Krzyżem Zasługi (1925) i Krzyżem Walecznych (1923).

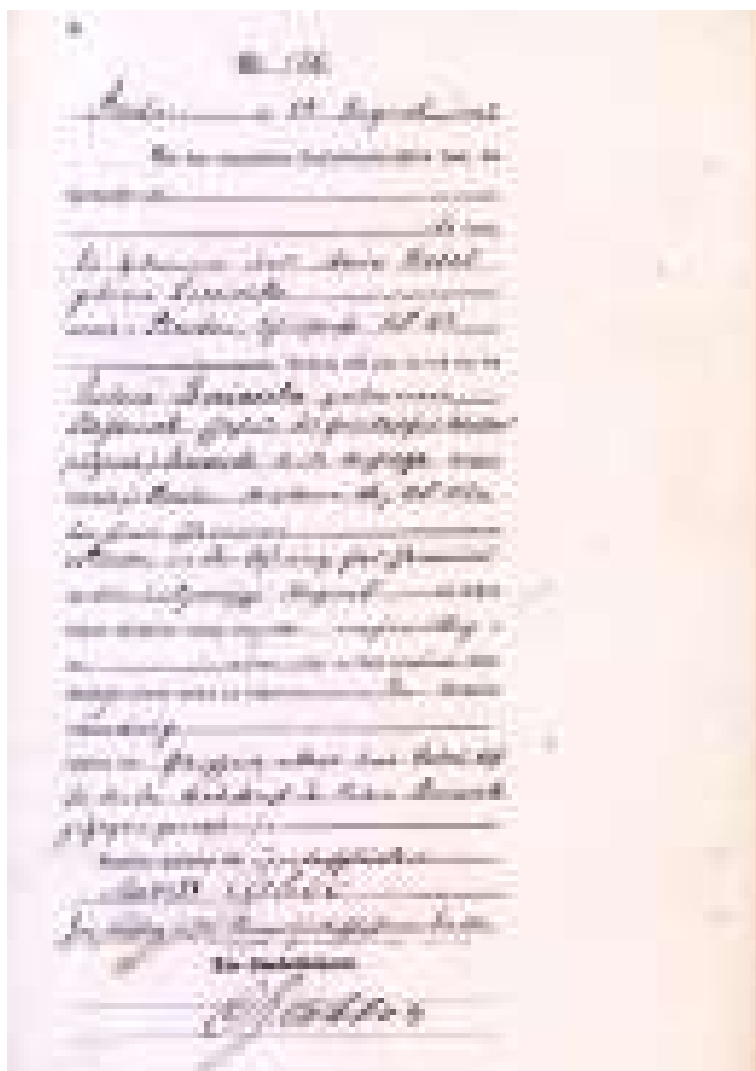
Od 1935 r. był wojewodą wileńskim, a od 1939 r. wojewodą poznańskim. 17 września 1939 r. spotkał się na granicy polsko-rumuńskiej z Edwardem Rydzem-Śmigłym i na znak protestu przeciw ucieczce dowództwa wojsk polskich z kraju chciał się zastrzelić. Wykluczono go z czynnej służby w 1943 r. W 1947 r. zamieszkał w Anglii i pracował m.in. w aptece.

Zmarł 7 lutego 1970 r. w Londynie. Jego prochy zostały sprowadzone do Polski i złożone na cmentarzu w Pleszewie.

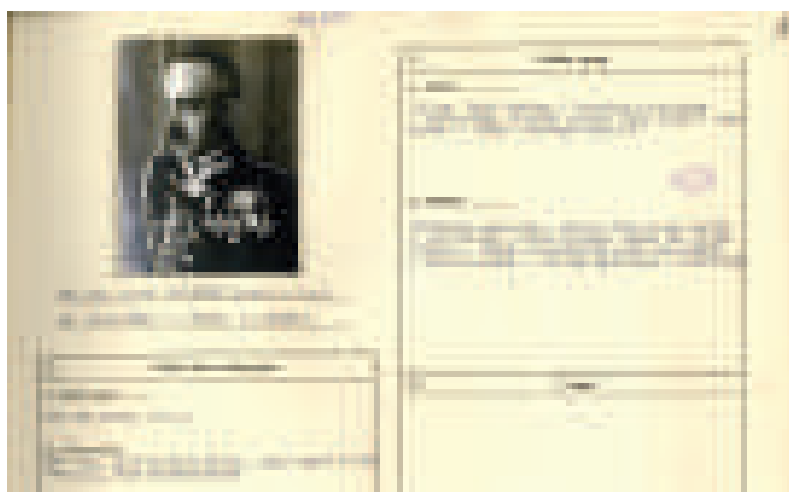

43. Ludwik Bociański.

CAW, Kolekcja Orderu Wojennego Virtuti Militari, sygn. I.482.6-534, s. 1

44. Akt urodzenia Ludwika Bociańskiego, urodzonego 24 sierpnia 1892 r.
APK, Urząd Stanu Cywilnego Pleszew – obwód miejski, sygn. 55, s. 136

45. Kartoteka Ludwika Bociańskiego z czasów jego służby wojskowej. Zawiera podstawowe dane w postaci daty urodzenia i przebiegu służby, a także krótką opinię przełożonych.
CAW, Wyższa Szkoła Wojenna, sygn. I.340.1.863, k. 5

WNIOSK

1	Imię i nazwisko wnioskodawcy	Ludwik Bociański
2	Adres (ulica, nr domu, miasto, powiat, województwo)	ul.
3	Stan cywilny	
4	Wzrost	...
5	Waga ciała	...
6	Barwa włosów	...
7	Barwa oczu	...
8	Barwa skóry	...
9	Barwa krwi	...
10	Barwa śliny	...
11	Barwa potu	...
12	Barwa łez	...
13	Barwa mocz	...
14	Barwa kał	...
15	Barwa wydzielin	...
16	Barwa wydzielin	...
17	Barwa wydzielin	...
18	Barwa wydzielin	...
19	Barwa wydzielin	...
20	Barwa wydzielin	...

Wniosek o odznaczenie Ludwika Bociańskiego Orderem Odrodzenia Polski.

46. Wniosek o odznaczenie Ludwika Bociańskiego Orderem Odrodzenia Polski.
CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. I.481.B.9214, s. 47

23/442 534 1/51

KWESTIONARIUSZ

1. Imię i nazwisko: Ludwik Bociański

2. Data urodzenia: 24.8.1882

3. Miejsce urodzenia: miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

4. Wykształcenie: Gimnazjum w Pleszewie

5. Zawód: inżynier

6. Stan cywilny: żonaty

7. Data i miejsce śmierci: 24.8.1919, miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

8. Data i miejsce pochówku: 24.8.1919, miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

9. Data i miejsce pochówku: 24.8.1919, miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

10. Data i miejsce pochówku: 24.8.1919, miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

11. Data i miejsce pochówku: 24.8.1919, miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

12. Data i miejsce pochówku: 24.8.1919, miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

13. Data i miejsce pochówku: 24.8.1919, miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

14. Data i miejsce pochówku: 24.8.1919, miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

15. Data i miejsce pochówku: 24.8.1919, miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

16. Data i miejsce pochówku: 24.8.1919, miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

17. Data i miejsce pochówku: 24.8.1919, miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

18. Data i miejsce pochówku: 24.8.1919, miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

19. Data i miejsce pochówku: 24.8.1919, miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

20. Data i miejsce pochówku: 24.8.1919, miasto Pleszew pow. Jarocin woj. Wielkop.

47. Kwestionariusz osobowy Ludwika Bociańskiego z 1934 r.

CAW, Kolekcja Orderu Wojennego Virtuti Militari, sygn. I.482.6-534, s. 1

48. Oktawa uroczystości Bożego Ciała w Poznaniu w 1939 r. Fragment wielkiej procesji parafii farnej. Widoczni m.in.: główny celebrans uroczystości ks. kard. August Hlond (pod baldachimem), dowódca Okręgu Korpusu VII Poznań gen. Edmund Knoll-Kownacki, wojewoda poznański Ludwik Bociański, prezes Sądu Apelacyjnego prof. Bronisław Stelmachowski, prezydent Poznania inż. Tadeusz Ruge. NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 353

49. Premier Felicjan Sławoj Składkowski po zwiedzeniu Bazaru w dniu 13 lipca 1939 r. Widoczny m.in. wojewoda poznański Ludwik Bociański. NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 1861

BOLEWSKI JAN WŁADYSŁAW

Urodził się 13 marca 1878 r. w Jarocinie. Był synem Władysława i Walentyny z d. Nowakowskiej. Uczył się początkowo w gimnazjum w Nakle, egzamin dojrzałości zdał w 1898 r. w gimnazjum w Krotoszynie.

Był założycielem konspiracyjnej organizacji patriotycznej „Czerwona Róża”. Za przynależność do Tajnego Związku Towarzystw Akademickich w Niemczech w 1901 r. odbył karę 4 miesięcy więzienia w Poznaniu i Nakle. Podczas pobytu w Krakowie za przewóz zakazanych wydawnictw został skazany łącznie na karę 4 miesięcy więzienia – karę odbył w Będzinie i Sosnowcu. Ukończył Wydział Lekarski Uniwersytetu Wrocławskiego. W 1904 r. w Würzburgu uzyskał stopień doktora nauk medycznych i powrócił do Krotoszyna. W 1905 r. był współorganizatorem strajku szkolnego w tym mieście. Rozdawał rodzicom dzieci polskich gotowe formularze oświadczeń, że dziecko na lekcjach religii nie będzie odpowiadać na pytania i modlić się w języku niemieckim. Za to skazano go na 3 miesiące więzienia.

W czasie I wojny światowej, od 1915 r. był lekarzem wojennym. Przebywał m.in. w Królewcu, we Francji, Serbii, Galicji i Belgii. Od 1 listopada 1918 r. do 15 marca 1921 r. służył nieprzerwanie w wojsku polskim. W listopadzie 1918 r. został członkiem Rady Robotniczo-Żołnierskiej w Krotoszynie. Działał także w Powiatowej Radzie Ludowej. Dzięki jego zaangażowaniu udało się pozbyć z Krotoszyna niemieckiego oddziału Grenzschutzu. Miasto zostało przejęte przez Polaków w sposób bezkrwawy. Dr Jan Bolewski osobiście prowadził w tej kwestii pertraktacje z wrogiem. Został komendantem Straży Ludowej. 6 lutego 1919 r. w bitwie pod Zdunami został postrzelony w brzuch. Tak sam wspominał tamte wydarzenia w książce pt. *Krotoszyn w Powstaniu 1918/1919*, wydanej w 1936 r.: *Niemców niepokoiła wielce ta pewność siebie i niefrasobliwość naszych chłopców, a echo strzałów odbijając się między borami powieliło liczbę naszych z dziesiątek na setki, odbierało Niemcom odwagę i napędzało strachu. Najtęższymi co prawda naszymi strategikami byli jakiś tam Wojtek z Roszków, jakiś tam Antek z Kobierna i Ignas z Błonia. (...) I żeby nie te nasze Kuby i Wojtki, niejednokrotnie byłiby diabli wzięli nas, a Niemcy Krotoszyn.*

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości dr Jan Bolewski został kierownikiem Szpitala Miejskiego w Krotoszynie. Funkcję tę pełnił do 1949 r. Był prezesem „Sokoła” i działał aktywnie w harcerstwie. W 1940 r. wysiedlono go do Generalnego Gubernatorstwa.

Odznaczono go m.in. Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Krzyżem Walecznych, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

Dr Jan Bolewski zmarł 1 września 1963 r. w Krotoszynie.

Był dwukrotnie żonaty. Jego pierwszą żoną była Antonina z d. Wołęyszo, drugą zaś Stanisława z d. Lucht. Jego syn Zbigniew zmarł w młodym wieku w 1930 r.

50. Jan Władysław Bolewski.

CAW, Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. KKiMN 140-42012, nlb

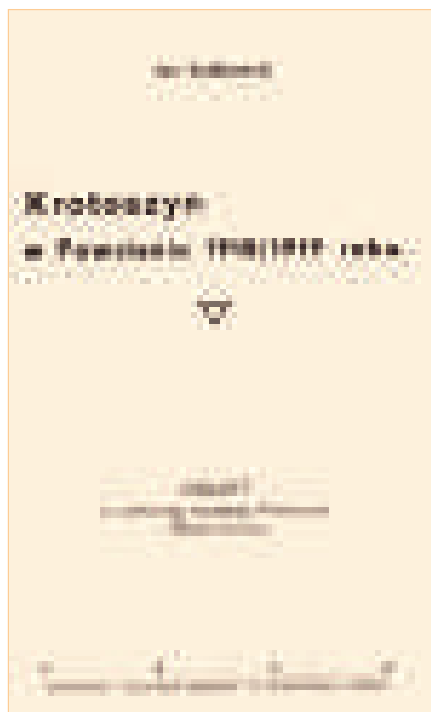
51. Akt urodzenia Jana Władysława Bolewskiego, urodzonego 13 marca 1878 r. w Jarocinie. Zgłoszenia dokonał ojciec – Władysław Bolewski na drugi dzień po narodzinach syna.

APK, Urząd Stanu Cywilnego Jarocin – obwód miejski, sygn. 23, s. 103, akt urodzenia nr 103

52. Jan Bolewski został wychowany przez rodziców w poszanowaniu do ojczyzny. Był wielkim patriotą jeszcze przed wybuchem powstania wielkopolskiego. Świadczą o tym chociażby akta sprawy prowadzonej przeciwko niemu w 1905 r. za to, że rozdawał rodzicom dzieci uczących się w krotoszyńskiej szkole karty z gotowym oświadczeniem: *Oświadczam uniżenie, że zabroniłem mojemu dziecku odpowiadać na lekcji religii po niemiecku, modlić się po niemiecku i używać niemieckiego pozdrowienia „Gelobt sei Jesus Christus”*.

APP, Prezydium Policji w Poznaniu, sygn. 3510, s. 16

53. Broszura pt. *Krotoszyn w Powstaniu 1918/19 roku* napisana przez Jana Bolewskiego pod pseudonimem Jan Sadkowski w pierwszą rocznicę wybuchu powstania wielkopolskiego, wydana drukiem w 1936 r.

54. Przebieg służby wojskowej Jana Bolewskiego począwszy od 1915 r. do 1938 r.
CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. I.481.B.10231, s. 10

BROSZKOWSKI STANISŁAW

Urodził się 19 kwietnia 1777 r. w Warszawie lub Krakowie, syn Andrzeja. Z wykształcenia był matematykiem.

Po trzecim rozbiorze Polski wstąpił do Legionów Polskich we Włoszech, walczących u boku wojsk rewolucyjnej Francji. W listopadzie 1798 r. Broszkowski rozpoczął służbę w stopniu furiera, a w lutym 1801 r. otrzymał awans na swój pierwszy stopień oficerski, podporucznika artylerii półbrygady Legii Włoskiej. Walczył pod Weroną i Mantuą. W 1803 r. przeszedł do 1. Regimentu Piechoty zależnej od Francji Republiki Włoskiej, walcząc pod Castelfranco i w Kalabrii. Po zwycięstwie Napoleona nad Królestwem Prus, cesarz postanowił sprowadzić dawnych legionistów z Włoch. W tych okolicznościach Broszkowski zasilił szeregi Legii Polsko-Włoskiej. Była to jednostka mająca wspomóc Hieronima, brata Napoleona, w Westfalii. Z tego powodu Legia pozostawała w służbie królestwa Westfalii. Jednak już w marcu 1808 r. przeszła na żołd francuski, następnie 31 marca 1808 r. przemianowana została na 1. Legię Nadwiślańską. Broszkowski tutaj otrzymał awans na kapitana. Wchodząc w jej skład brał udział w kampanii hiszpańskiej w latach 1808-1810. W uznaniu swych wojennych zasług 26 listopada 1810 r. otrzymał Krzyż Kawalerski Orderu Virtuti Militari.

W 1812 r. cała Legia Nadwiślańska, do której należał Broszkowski, została przekierowana na wschód, aby wzmocnić wojska cesarskie w wojnie z Rosją. Walczył m.in. pod Smoleńskiem, Borodino, Krasnem. Został ranny 28 listopada 1812 r. nad Berezyną. W lipcu 1813 r. skierowano go do zakładu w Sedanie z powodów zdrowotnych. Po upadku Napoleona wrócił do Królestwa Polskiego i został oficerem 6. Kompanii Korpusu Weteranów w województwie lubelskim. Nie są znane okoliczności przybycia do Kalisza. To w tym mieście spędził ostatnie lata swojego życia.

Zmarł 13 lutego 1827 r. Został pochowany na Cmentarzu Miejskim w Kaliszu. Jego nagrobek stanowi wysoki obelisk w kształcie piramidy. Tablica nagrobna jest uważana za najstarszą na tym cmentarzu. W akcie zgonu, wystawionym w parafii św. Mikołaja w Kaliszu, widnieje zapis: *Major Korpusu Weteranów Nieczynnych Wojska Polskiego*.

Również brat Stanisława – Andrzej Broszkowski, był wojskowym. Pierwsze doświadczenie zdobywał w Legionach Dąbrowskiego. W okresie Księstwa Warszawskiego należał do Legii Kaliskiej, w stopniu kapitana. Podczas wojny z Rosją miał dostać się do niewoli, bądź zginąć podczas odwrotu w 1813 r.

56. Najstarszy wizerunek herbu pojawia się na pieczęci Sobiesława z 1268 r., a kolejny jest poświadczony pieczęcią Michała z Sośnicy z 1282 r. *W polu srebrnym jeleni czerwony z nogami w górę wspięty, z koroną złotą na szyi. W klejnocie nad hełmem pawie pióra.* W licznych odmianach herbu Brochwicz występuje tło złote lub czerwone. Barwa wspiętego jelenia jest najczęściej czerwona, czasem czarna lub srebrna.

Broszkowscy od ponad siedmiu wieków..., [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://broszkowscy.com/historia.htm> (stan na 01.12.2023).

57. Akt zgonu Stanisława Broszkowskiego. Zmarł w Kaliszu w 13 lutego 1827 r. W dokumencie określono go jako *Majora Korpusu Weteranów Nieczynnych Wojska Polskiego w Kaliszu*.

APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 1, s. 79, akt zgonu nr 30

58. Grób Stanisława Broszkowskiego pochowanego na Cmentarzu Miejskim w Kaliszu przy ul. Górnośląskiej. Grobowiec Broszkowskiego jest jednym z najstarszych na nekropolii. Niektórzy badacze uważają, że obelisk w kształcie piramidy ma symbolikę masońską.
Fot. G. Waliś

BUJNICKI (NIEŚCIUSZKO-BUJNICKI) IGNACY ADAM

Urodził się 23 (niekiedy podaje się też 25) lipca 1891 r. w majątku Prozoroki na Litwie, jako syn Włodzimierza i Bronisławy z d. Koerner. Wykształcenie średnie otrzymał w Kaliszu. Do 1905 r. uczęszczał do Szkoły Realnej. Jako uczeń należał do tajnych organizacji młodzieżowych, brał czynny udział w akcji strajkowej, zarówno w okresie przygotowawczym, jak i w okresie samego strajku, za co został wydany ze szkoły. Naukę i działalność niepodległościową kontynuował w polskiej Szkole Handlowej. W 1910 r. rozpoczął studia na Politechnice Lwowskiej. Działał w Stowarzyszeniu Młodzieży Socjalistyczno-Niepodległościowej „Życie” i szczególnie aktywnie w Związku Strzeleckim, w którym przybrał pseudonim „Demon”. Nie tylko uczęszczał na wykłady, ćwiczenia i manewry, ale po ukończeniu Szkoły Strzeleckiej sam prowadził wykłady z broni krótkiej.

W 1914 r. wrócił do Kalisza, w sierpniu został zmobilizowany do armii rosyjskiej. Udało mu się jednak zawiesić służbę wojskową na czas nauki w Instytucie Politechnicznym w Petersburgu, który ukończył w lutym 1917 r. z tytułem inżyniera mechanika. Następnie pracował na Kaukazie, w Carycynie i Rumunii. W czasie wojny polsko-bolszewickiej wstąpił jako ochotnik do armii polskiej.

W 1921 r. na stałe wrócił do kraju i zamieszkał w Kaliszu, obejmując w kwietniu 1922 r. posadę dyrektora elektrowni miejskiej. Dzięki jego zabiegom w Piwonicach pod Kaliszem została w latach 1930-1932 wybudowana nowa elektrownia. Kalisz uzyskał także państwowe uprawnienia na elektryfikację miasta i okolicznych miejscowości. Dla realizacji tego zadania powołano Okręgowy Zakład Elektryczny Miasta Kalisza „OZEMKA” kierowany także przez Bujnickiego. Ponadto w latach 1933-1935 pełnił on funkcję tymczasowego prezydenta miasta Piotrkowa, a w kwietniu 1937 r. został wybrany prezydentem Kalisza.

Niezależnie od pracy zawodowej brał aktywny udział w życiu społecznym i politycznym miasta i powiatu, zwłaszcza w organizacjach paramilitarnych oraz w miejscowych strukturach Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem.

Odnaczony m.in.: Krzyżem Legionowym (1927), Złotym Krzyżem Zasługi (1933), odznaką honorową „Za Walkę o Szkołę Polską” (1935) i Medalem Niepodległości (1937). W 1996 r. w ścianę siedziby Energetyki Kaliskiej przy al. Wolności 8 wmurowano tablicę poświęconą Bujnickiemu, a symboliczne epitafium znajduje się na Cmentarzu Miejskim w Ka-

liszu. Jego imię nosi jedna z osiedlowych ulic na Dobrzeczu. W 2017 r. pośmiertnie został uhonorowany tytułem Honorowego Obywatela Miasta Kalisza.

We wrześniu 1939 r. został aresztowany przez Niemców i rozstrzelany na starym cmentarzu żydowskim. Najczęściej podaje się datę 11 listopada, jednak po wojnie datę zgonu ustalono sądownie na 5 stycznia 1940 r. Grobu nie odnaleziono.

W 1918 r. poślubił w Carycynie Halinę z d. Uszakow (1894-1966). Miał z nią syna Leszka i córkę Lillę Alicję.

59. Ignacy Bujnicki w latach 30. XX w. Przyszły prezydent Kalisza brał aktywny udział w strajku szkolnym w 1905 r., który tak opisywał gubernator kaliski w raporcie z czerwca tego roku: *Robotnicze strajki, a także niepokoje, jakie miały miejsce na wyższych uczelniach i szkołach średnich na terenie innych guberni, zakończone także strajkiem uczniów, odbiły się również i na miejscowych placówkach oświatowych, przy czym w niektórych z nich młodzież otwarcie, poprzez złożenie pisemnych petycji, wyrażała swoje niezadowolenie z istniejącego porządku szkolnego. 25 stycznia w Kaliszu wychowankowie miejscowego gimnazjum męskiego i żeńskiego złożyli petycję o przebudowie istniejącej struktury życia szkolnego na całkowicie nowych zasadach, a głównie o przekształceniu dzisiejszej szkoły w szkołę polską (...). Jednocześnie wraz ze złożeniem petycji uczniowie przestali chodzić do szkoły. Obecnie zajęcia w tych placówkach zostały wznowione, jednak uczestniczy w nich tylko nieznaczna grupa uczniów, głównie Rosjan, a także luteranów i Żydów przy pełnej absencji Polaków. Wśród miejscowej młodzieży polskiej i żydowskiej do dzisiaj prowadzona jest konspiracyjna agitacja, mająca na celu niedopuszczenie udziału w lekcjach Polaków i Żydów, która prowadzona jest poprzez zastraszanie, proklamacje, wybijanie szyb w oknach mieszkań uczniów, którzy powrócili do szkoły oraz poprzez inne drobne formy wywierania nacisku.*

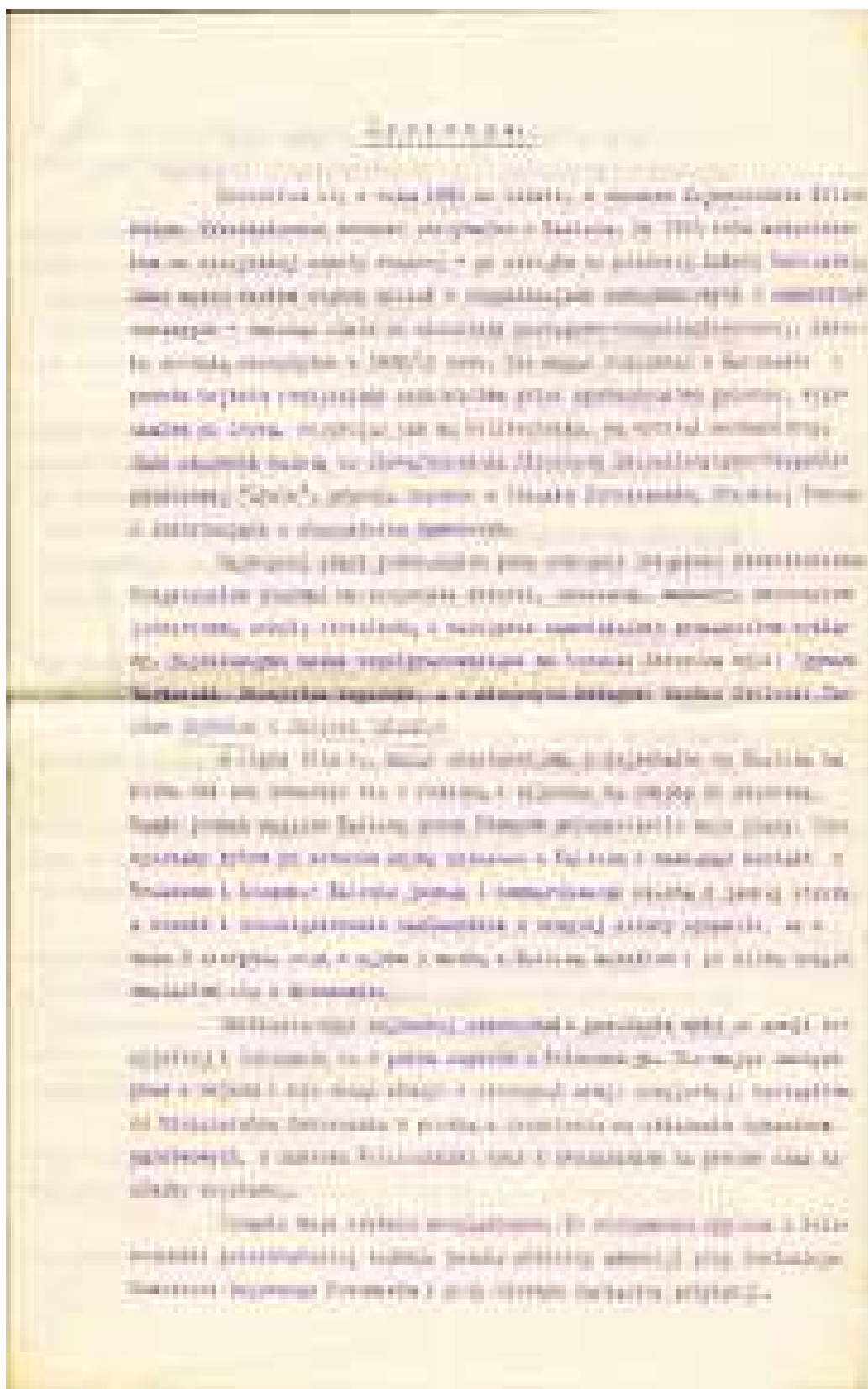
CAW, Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. MN 16.03.1937, nlb; AGAD, Kancelaria General-Gubernatora Warszawskiego, sygn. 2507, s. 19-20

60. Odpis aktu chrztu Ignacego Bujnickiego, urodzonego 23 lipca 1891 r. w majątku Prozoroki na Litwie.
APK, Sąd Grodzki w Kaliszu 1945-1950, sygn. 2476, s. 3

61. Potwierdzenie działalności Ignacego Bujnickiego ps. „Demon” w Związku Strzeleckim we Lwowie przed I wojną światową.
CAW, Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. MN 16.03.1937, nlb

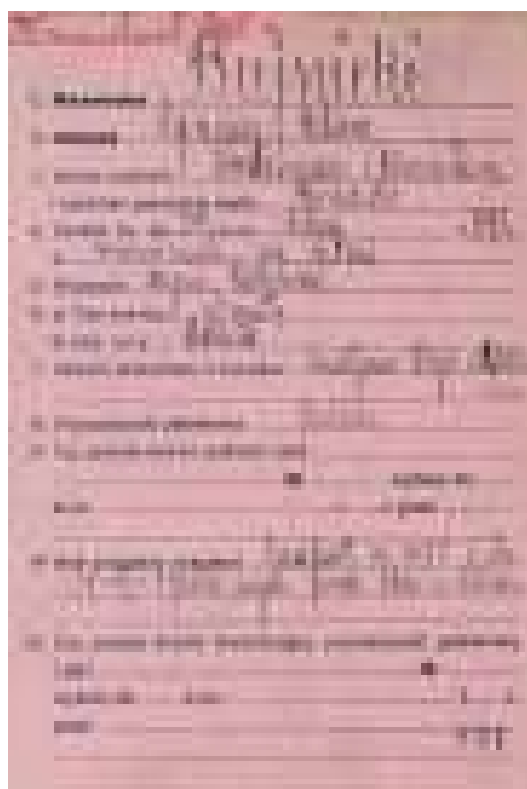

62. Fragment życiorysu Ignacego Bujnickiego z ok. 1932 r.

CAW, Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. MN 16.03.1937, nlb

63. Karta meldunkowa rodziny Bujnickich z lat 30. XX w.
APK, Akta miasta Kalisza, sygn. 4341, s. 245

64. Karta meldunkowa Ignacego Bujnickiego z lat 30. XX w.
APK, Akta miasta Kalisza, sygn. 4510, s. 831

- APK, Sąd Grodzki w Kaliszu 1945-1950, sygn. 2476, s. 14

CHOYNOWSKI (VEL CHOJNOWSKI) LUDOMIR EUGENIUSZ JÓZEF

Urodził się 4 lipca 1843 r. w Borysławicach koło Błaszek. Jego rodzicami byli Stanisław, dzierżawca wsi Grzybki, oraz Pelagia z d. Dłużniakiewicz. W 1861 r. ukończył Szkołę Wyższą Realną w Kaliszu. Następnie był uczniem szkoły przygotowawczej do Szkoły Głównej w Warszawie. Dalszą naukę kontynuował w Instytucie Politechnicznym w Puławach (od 1862 r.). W tym czasie aktywnie działał w konspiracji przedpowstańczej. W styczniu 1863 r. naczelnik okręgowy Frankowski zorganizował ze studentów politechniki i włościan z dawnych dóbr książąt Czartoryskich oddział kadrowy, który został podzielony na mniejsze partie z zadaniem zdobycia broni i wzniesienia powstania w swoich rodzinnych stronach. Chojnowski na wiadomość o wybuchu powstania wrócił w strony rodzinne, gdzie w okolicy Warty-Dobry zebrał się oddział powstańców, uzbrojony w dubeltówki. Razem ze swoim bratem Stanisławem, zaopatrzeni w broń i konie przez ojca, wstąpili do kompanii byłego oficera rosyjskiego Kurowskiego i wraz z nią brali udział w potyczkach pod Kuźnicą Grabowską i Ochędzynem. W bitwie pod Rudnikami 20 kwietnia 1863 r. Chojnowski odniósł ciężkie rany, które odnawiały się przez długie lata. Leczył się w klasztorze jasnogórskim.

Od 1866 r. pracował jako kasjer w Banku Polskim (późniejszym Banku Państwa), najpierw w Warszawie, a od 1878 r. w Kaliszu. W 1908 r. przeszedł na emeryturę z uposażeniem 2000 rubli rocznie. Udzielał się także społecznie w kaliskich organizacjach gospodarczych, był członkiem Komisji Rewizyjnej Komitetu Kredytowego Kaliskiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu oraz Rady Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego. Jako jeden z ostatnich żyjących w Kaliszu powstańców brał udział w obchodach 75. rocznicy powstania w styczniu 1938 r.

Posiadał rosyjskie odznaczenia: Order św. Anny kl. III i Order św. Stanisława kl. II oraz srebrny Medal na Pamiątkę Koronacji Aleksandra III. Za udział w powstaniu został odznaczony Krzyżem Niepodległości z Mieczami (1930) oraz Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1938).

Zmarł w Kaliszu 20 stycznia 1940 r., został pochowany na miejscowym Cmentarzu Miejskim.

W 1876 r. poślubił w Warszawie Celestynę Wyrzykowską (1855-1924). Miał z nią czwórkę dzieci: Janinę, Irenę, Ludomira i Stanisława.

66 Ludomir Chojnowski ok. 1914 r.

Książka pamiątkowa działalności Kaliskiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu łącznie z Kasą Pożyczkową Przemysłowców Kaliskich, oprac. Stanisław Bulewski, Kalisz 1914, nlb.

67. Akt urodzenia Ludomira Chojnowskiego, urodzonego 4 lipca 1843 r. w Borysławicach koło Błaszek.
APP, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Błaszki, sygn. 55, k. 53, akt urodzenia nr 105

68. Dziennik z ocenami uczniów kaliskiej szkoły realnej, m.in. Ludomira Chojnowskiego.
APK, Szkoła Wyższa Realna w Kaliszu, sygn. 3, nlb

69. Akt małżeństwa Ludomira Chojnowskiego i Celestyny Wyrzykowskiej zawartego w Warszawie w 1876 r.

Archiwum Państwowe w Warszawie (dalej cyt. APW), Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Narodzenia NMP w Warszawie (Leszno), sygn. 8, k. 17, akt małżeństwa nr 33

70. Karta meldunkowa Ludomira Chojnowskiego z lat 30. XX w.
APK, Akta miasta Kalisza, sygn. 4343, s. 337

71. Pismo w sprawie emerytury kasjera Banku Państwowego Oddziału w Kaliszu Ludomira Chojnowskiego z 2 kwietnia 1909 r.
APK, Bank Państwowy Oddział w Kaliszu, sygn. 75

72. Ludomir Chojnowski w latach 30. XX w.
NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny
– Archiwum Ilustracji, sygn. 1337

73. Grób rodziny Chojnowskich na Cmentarzu Miejskim w Kaliszu.
Fot. G. Waliś

CZERKAWSKI WALENTY

Urodził się 14 lutego 1846 r. w Cekowie w powiecie kaliskim (w akcie urodzenia zapisano go jako Czerkaski). Był synem ekonoma Wojciecha i Nepomuceny z d. Biedzińskiej. Ojciec, były powstaniec listopadowy, wychowywał synów w atmosferze patriotycznej, uczył dyscypliny, szermierki, strzelania i jazdy konnej. Dzięki tym przygotowaniom wybuch powstania zastał braci Czerkawskich gotowych do walki. Starszy brat Józef ukrywał się od stycznia w pobliskich lasach, natomiast Walenty w marcu 1863 r. udał się do punktu zbornego do Zborowa. Po połączeniu się z oddziałem Skórzewskiego z Morawina powstańcy udali się do Kuźnicy Grabowskiej. Po przejęciu przemyconej z Prus broni palnej (sztucerów belgijskich) i wzmocnieniu kolejnymi ochotnikami oddział Czerkawskiego ruszył dalej na południe, gdzie w lasach koło Węglewic został wcielony do zgrupowania Franciszka Parczewskiego. Niestety 22 kwietnia 1863 r. pod Rudnikami oddział został rozbity przez wojska rosyjskie. Walentemu i Józefowi udało się przebić przez okrążenie i ukrywając się dotrzeć, oddzielnie, do domu, natomiast szwagier – Stanisław Kuniński został ranny i dostał się do niewoli.

Już kilka dni później bracia zostali wezwani do Sulmowa, gdzie wcielono ich do oddziału Władysława Miśkiewicza, służącego u gen. Edmunda Taczanowskiego. Walenty walczył jako flankier w 4. Plutonie 1. Szwadronu. Razem ze swoim oddziałem brał udział w potyczkach i bitwach pod: Węglewicami, Parzymiechami, Rudnikami, Turkiem, Łądem (Zagórowem), Złoczewem, Sędziejowicami, Borownem i Kruszyną (29 sierpnia). W tej ostatniej brygada Taczanowskiego została rozproszona. Sam Czerkawski został lekko ranny, ale udało mu się ująć z pola bitwy i dotrzeć bocznymi drogami do domu.

W 1864 r. został, w bliżej nieznanych okolicznościach, aresztowany w majątku Stanisława Radolińskiego i po dwóch miesiącach więzienia w Kaliszu zesłany do północno-wschodniej Rosji, gdzie wcielono go do wojska. Po kilku latach zwolniono go, ale po wybuchu wojny rosyjsko-tureckiej w 1877 r. ponownie wzięto go do wojska i skierowano na Krym. W 1902 r. przeszedł na emeryturę w stopniu podpułkownika. Zamieszkał koło Kudaku, w pobliżu swojej najbliższej rodziny. Po wybuchu rewolucji bolszewickiej, poprzez Morze Czarne, Bułgarię, Rumunię uciekł w 1920 r. do Polski i zamieszkał w Poznaniu. Ostatnie lata życia spędził

w miejscowym szpitalu wojskowym. Został uznany za weterana powstania styczniowego i odznaczony w 1924 r. Krzyżem Walecznych.

Zmarł w Poznaniu 20 lipca 1935 r., gdzie został pochowany na stokach poznańskiej Cyta-
deli.

Poślubił Helenę Ginter, wdowę po swym młodszym bracie Władysławie. Miał dwie pa-
sierbice – Marię i Władysławę, które wyszły za mąż za Polaków służących w wojsku rosyj-
skim.

74. Weteran powstania styczniowego Walenty Czerkowski.
Żywe pomniki bohaterstwa. Ostatni z 1863 roku, red. Władysław Dunin-Wąsowicz, Poznań 1933, s. 32

75. Akt urodzenia Walentego Czerkawskiego, urodzonego 14 lutego 1846 r. w Cekowie w powiecie kaliskim.

APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Kosmowie, sygn. 23, s. 6-7, akt urodzenia nr 15

Karta meldunkowa				
Nazwisko i imię	Sex	Wiek	Stan cywilny	Adres
Walenty Czerkawski	Mężczyzna	17 lat	Żonaty	ul. ...
Data meldunku: ...				
Podpis: ...				

76. Karta meldunkowa Walentego Czerkawskiego z czasu jego pobytu w Poznaniu.

APP, Akta miasta Poznania, sygn. 14341, s. 645

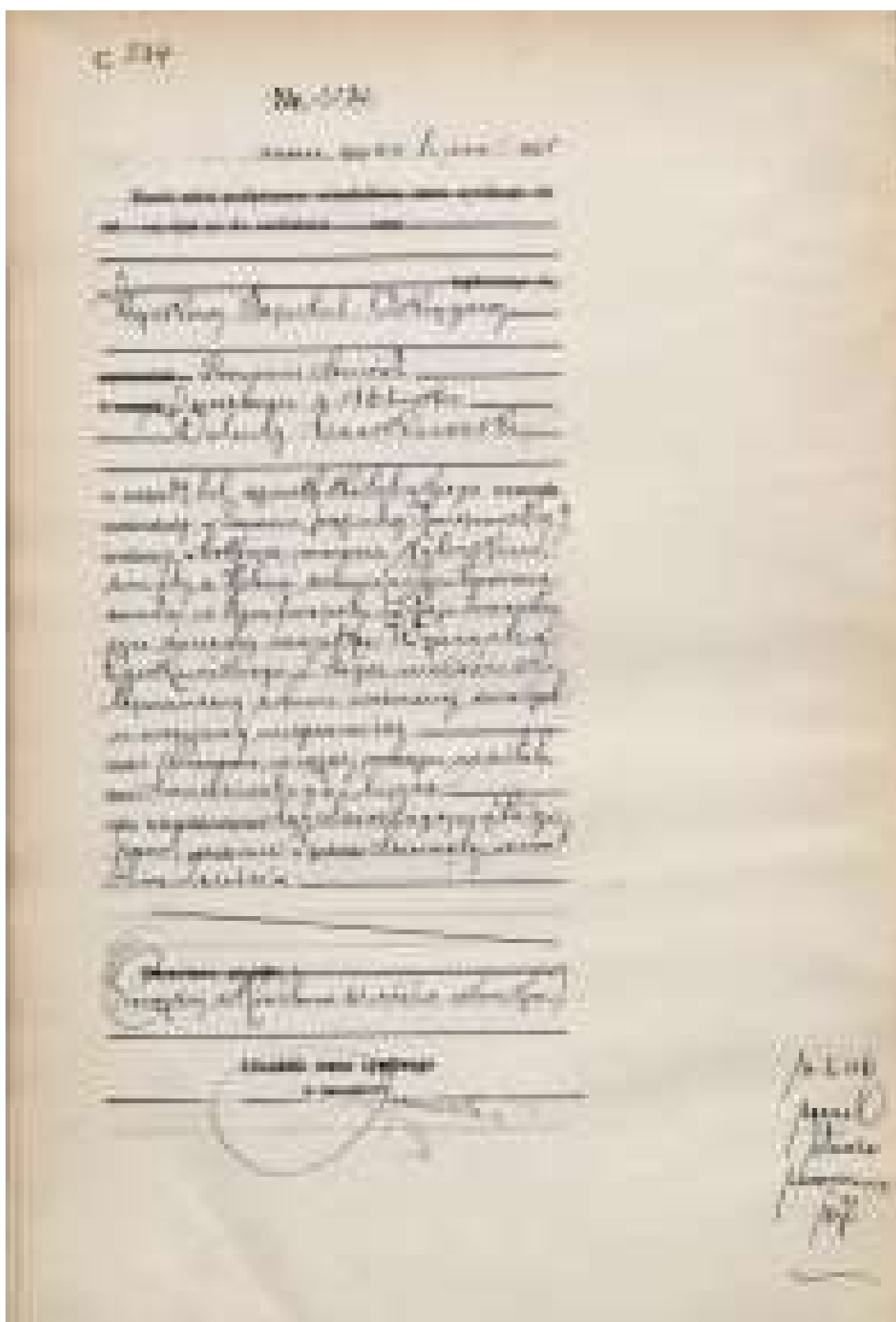
77. Walenty Czerkowski w gronie kadetów III. Korpusu w Rawiczu.

Kącik naszych czytelników, „Ilustracja Polska”, 1931,
nr 31, s. 14

[illegible]

78. Artykuł okolicznościowy z okazji 71. rocznicy
wybuchu powstania styczniowego.

Jeden z ostatnich, „Ilustracja Polska”, 1934, nr 4, s. 8

79. Akt zgonu Walentego Czerkawskiego zmarłego w Okręgowym Szpitalu Wojskowym w Poznaniu 20 lipca 1935 r.

APP, Urząd Stanu Cywilnego Poznań – I obwód miejski, sygn. 1670, s. 534, akt zgonu nr 1132

[illegible]

Zgon weterana powstania styczniowego z 1863 r. śp. ppłk. Walentego Czerkawskiego, „Dziennik Poznański”, 1935, nr 167, s. 4

98

CZERWIŃSKI SŁAWOMIR RAFAŁ

Urodził się 24 października 1885 r. w Sompólnie. Był synem zastępcy notariusza Ludwika Czerwińskiego i Walentyny z d. Rudnickiej. W 1895 r. rozpoczął naukę w Męskim Gimnazjum Klasycznym w Kaliszu. Aktywnie zaangażował się w strajk szkolny w Kaliszu w 1905 r., stał nawet na czele międzyszkolnego komitetu strajkowego. Komitet przygotował tekst petycji, który zawierał m.in. żądanie nauczania w języku polskim, prawo zakładania kółek koleżeńskich i niewydalania uczniów ze szkół za przekonania polityczne. W gimnazjum filologicznym petycję tę przeczytał dyrektorowi, inspektorowi szkolnemu i obecnym nauczycielom właśnie Czerwiński. Należał także do grupy „terrorystycznej”, która prześladowała łamistraków oraz wraz z dwoma kolegami próbował uszkodzić (nieudanie) gmach Szkoły Realnej za pomocą ładunku wybuchowego. Należał wtedy do nielegalnej organizacji „Przyszłość”.

Wydalony ze szkoły z tzw. wilczym biletem, w 1906 r. wyjechał do Krakowa, gdzie zdał eksternistycznie maturę i studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim filologię polską, filozofię i pedagogikę. Jednocześnie udzielał się w Związku Młodzieży Polskiej „Zet”, Organizacji Młodzieży Niepodległościowej „Zarzewie”, Polskich Drużynach Strzeleckich oraz organizacjach akademickich (m.in. przewodniczący Zjednoczenia oraz Koła Braterskiego „ZET”u).

Dzięki stypendium raperswilskiemu, które otrzymał przy wsparciu kaliskiego prawnika Alfonsa Parczewskiego, rozpoczął studia w Wiedniu. Ze względów materialnych musiał je przerwać i od 1910 r. pracował jako nauczyciel języka polskiego w prywatnych szkołach polskich. W 1919 r. rozpoczął pracę w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, przechodząc kolejne szczeble kariery zawodowej aż do stanowiska ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Stworzył teoretyczne podstawy koncepcji oświatowo-wychowawczej zwanej wychowaniem państwowym, obywatelsko-państwowych lub obywatelskim.

W 1930 r. został wybrany do Sejmu III kadencji z listy Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. Był także członkiem masońskiej Wielkiej Łoży Narodowej Polski.

Pośmiertnie odznaczony Wielką Wstęgą Orderu Odrodzenia Polski za wybitne zasługi na polu oświaty (1931) oraz Krzyżem Niepodległości (1931).

Zmarł nagle 4 sierpnia 1931 r. w Warszawie, w sanatorium św. Józefa po ciężkiej operacji. Pochowany został na Cmentarzu Powązkowskim.

Dwukrotnie żonaty, po raz pierwszy ze Zdzisławą Drzewiecką (zm. 1916), z którą miał troje dzieci, po raz drugi z Jadwigą Pietruszkiewicz (1884-1971).

82. Czerwiński nie tylko przewodniczył strajkowi szkolnemu. Należał także do grupy „terrorystycznej”, która prześladowała łamistrajków oraz wraz z dwoma kolegami próbował uszkodzić (nieudanie) gmach Szkoły Realnej za pomocą ładunku wybuchowego. Tak to ujął pomocnik warszawskiego generał-gubernatora ds. policyjnych w raporcie z 1 kwietnia 1905 r.: *28 marca o godzinie 11 wieczorem w Kaliszu w pobliżu Szkoły Realnej rozległ się huk jak od wybuchu z towarzyszącym mu błyskiem. Po przybyciu na miejsce zdarzenia okazało się, że jacyś nieznani sprawcy podłożyli na jednym z okien dolnej kondygnacji lewej fasady bocznej budynku Szkoły Realnej woreczek z prochem i lontem i, podpalivszy go, oczekiwali gdzieś na stronie rezultatów. Wybuch ten spowodował, że szyby obydwu ram okiennych, poza dwiema, które ocalały, były wybite, a w wyniku naporu gazów jedna szyba w sąsiednim oknie została roztrzaskana od strony pokoju. W pokoju tym, sąsiadującym z gabinetem fizycznym, nie było prawie żadnych rzeczy. Pierwotnie podejrzenie padło na skreślonych ze szkoły uczniów, zamieszkających na Ogrodach w domu Owczarka, u których policja majster przeprowadził rewizję, jednak nie przyniosła ona żadnych efektów. Krążą jednak uporczywe plotki, że za tą sprawą stoją uczniowie, którzy dotąd jeszcze nie wyjechali z Kalisza.* Na zdjęciu Sławomir Czerwiński jako uczeń VI klasy gimnazjum w roku szkolnym 1902/03 r.

AGAD, Kancelaria Generał-Gubernatora Warszawskiego, sygn. 2506, k. 148; *Nasza walka o szkołę polską 1901-1917*, red. Bogdan Nawroczyński, Warszawa 1932, nlb

83. Akt urodzenia Sławomira Rafała Czerwińskiego, urodzonego 24 października 1885 r. w Sompolnie.
APP Oddział w Koninie, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Sompolno, sygn. 73, s. 41,
akt urodzenia nr 73

84. Akt małżeństwa Sławomira Czerwińskiego i Zdzisławy Drzewieckiej zawartego w Kaliszu w 1910 r.
APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 72, s. 416, akt
małżeństwa nr 119

Imię i nazwisko		Adres		Data	
Sławomir Czerwiński		ul. ...		...	
Wzrost		Ciężar ciała		Ciężar serca	
...		...		...	
Ciężar mózgu		Ciężar wątroby		Ciężar płuca	
...		...		...	
Ciężar nerek		Ciężar trzustki		Ciężar śledziony	
...		...		...	
Ciężar żółci		Ciężar pęcherzyka		Ciężar prostaty	
...		...		...	
Ciężar macicy		Ciężar jajników		Ciężar szyjki	
...		...		...	
Ciężar pęcherzyka		Ciężar prostaty		Ciężar jądra	
...		...		...	
Ciężar jądra		Ciężar prostaty		Ciężar pęcherzyka	
...		...		...	

85. Karta ewidencyjna wizytatora Ministerstwa Oświaty i Wyznań Religijnych Sławomira Czerwińskiego.
AAN, Prezydium Rady Ministrów w Warszawie, cz. VIII, sygn. 2, nlb

Wzrost		Ciężar ciała		Ciężar serca	
...		...		...	
Ciężar mózgu		Ciężar wątroby		Ciężar płuca	
...		...		...	
Ciężar nerek		Ciężar trzustki		Ciężar śledziony	
...		...		...	
Ciężar żółci		Ciężar pęcherzyka		Ciężar prostaty	
...		...		...	
Ciężar macicy		Ciężar jajników		Ciężar szyjki	
...		...		...	
Ciężar pęcherzyka		Ciężar prostaty		Ciężar jądra	
...		...		...	
Ciężar jądra		Ciężar prostaty		Ciężar pęcherzyka	
...		...		...	

86. Uzasadnienie do wniosku o odznaczenie Krzyżem Niepodległości Sławomira Czerwińskiego z 1930 r.
CAW, Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. KN 06.06.1931,
nlb

87. Minister oświaty i wyznań religijnych Sławomir Czerwiński w 1928 r.
NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 2646

88. Grób Sławomira Czerwińskiego na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.
Fot. G. Waliś

DALBOR EDMUND

Urodził się 30 października 1869 r. w Ostrowie. Był synem Władysława i Katarzyny z d. Rutkowskiej. Jego rodzice prowadzili pensjonat dla uczniów, a brat Stanisław służył w armii austriackiej. Siostra wyszła za mąż za sekretarza sądowego z Odolnowa. Edmund Dalbor w latach 1878-1888 uczył się w Królewskim Katolickim Gimnazjum w Ostrowie. Przynależał do Towarzystwa Tomasza Zana.

Podjął studia teologiczne w Münster (trzy semestry), Poznaniu i Gnieźnie (dwa semestry). W latach 1892-1894 przebywał w Rzymie. W 1893 r. został wyświęcony na księdza, a rok później uzyskał stopień doktora na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. Po powrocie do kraju pracował jako wikariusz w kościele św. Marcina w Poznaniu, potem był wikariuszem w parafii katedralnej i dyrektorem kurii arcybiskupiej. W 1909 r. został wikariuszem generalnym i oficjałem archidiecezji poznańskiej. 30 czerwca 1915 r. został arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim i poznańskim. Zachowały się zapiski z Prezydium Policji w Poznaniu z tego okresu. Uważano, że: *do tej pory unikał publicznego udziału w życiu politycznym i zajmowania oficjalnego stanowiska odnośnie politycznych dążeń elementu polskiego. Nie widywano go nigdy podczas publicznych zgromadzeń. Uważany jest za dobrego kaznodzieję, a jego uprzejma powierzchowność i łagodne usposobienie w kontaktach z innymi wyróżniają go spośród grona jego kolegów kapłanów.*

W czerwcu 1918 r. brał udział w procesji Bożego Ciała w Poznaniu, w trakcie której tłum śpiewał pieśń „Boże coś Polskę”. Z tego powodu był atakowany przez prasę pruską – zarzucano mu przyjmowanie postawy polsko-nacjonalistycznej. Uczestniczył w inauguracyjnym posiedzeniu polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu 3 grudnia 1918 r. W czasie powstania wielkopolskiego podejmował misje mediacyjne w celu zatrzymania rozlewu krwi. Represje pruskie zgłaszał w Berlinie, Watykanie i do marszałka Ferdynanda Focha. W kwietniu 1919 r. wystąpił z petycją do szefa misji francuskiej w Berlinie gen. Charles’a Josepha Duponta, by wziął pod opiekę jeńców polskich na terenie Niemiec.

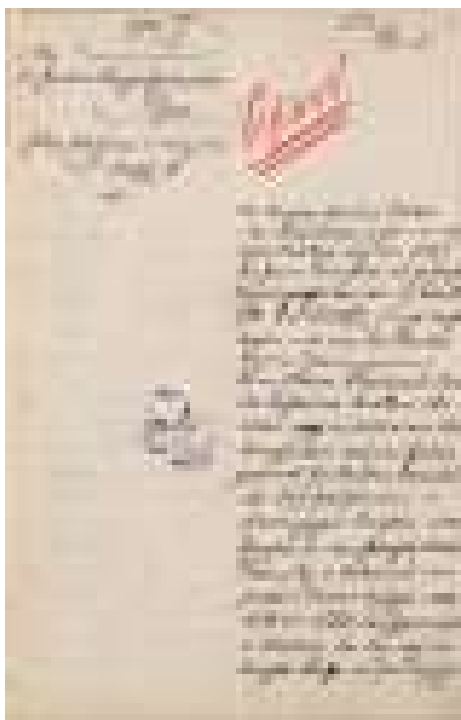
Zachęcał duchowieństwo do włączenia się w proces odbudowy państwa polskiego. 15 grudnia 1919 r. został mianowany kardynałem. W 1919 r. zwołał do Gniezna pierwszy zjazd

biskupów polskich. Brał udział w konklawe, w trakcie którego na papieża wybrano Achille Rattii (Pius XI). Edmund Dalbor zmarł 13 lutego 1926 r. w Poznaniu, został pochowany w katedrze gnieźnieńskiej. W jego pogrzebie wziął udział Prezydent RP Stanisław Wojciechowski.

89. Zdjęcie portretowe Edmunda Dalbora, wykonane w atelier „Rubens” w Poznaniu.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (dalej cyt. AAP), Akta Arcybiskupie – Personalia – Dalbor Edmund /kardynał, arcybp, prymas/, numer kopii OA X 219

91. Fragment akt osobowych ks. Edmunda Dalbora z 1915 r. z Prezydium Policji w Poznaniu. Zawiera on dane osobowe, informacje na temat jego rodziny oraz życia w stanie duchownym. Pruscy funkcjonariusze nie mieli większych zastrzeżeń do duchownego, zauważyli, że nie zabierał on w tym czasie oficjalnego stanowiska w kwestiach politycznych. W 1918 r. ta opinia diametralnie się zmieniła.

APP, Prezydium Policji w Poznaniu, sygn. 3204, s. 2

92. Arcybiskup metropolita gnieźnieński i poznański ks. Edmund Dalbor 12 lutego 1916 r. przybył do Ostrowa na pogrzeb swojego ojca. Jak zapisano w artykule prasowym w „Posener Tageblatt”: *Ojciec arcybiskupa mieszkał przez wiele lat jako kupiec w Ostrowie, a ostatnio w Konarach. Miejsce wiecznego spoczynku znalazł obok swojej żony na cmentarzu katolickim. Ciało zmarłego przywieziono w południe. Ksiądz arcybiskup przyjechał w licznym towarzystwie duchownych o godz. 16.11. Na dworcu zgromadzili się wszyscy duchowni z całego powiatu i wielu przedstawicieli ziemiaństwa. Poza tym obecni byli burmistrz Bessert i zastępca przewodniczącego Rady Miejskiej profesor Groeger oraz liczni przedstawiciele parafii katolickiej. Zostali przedstawieni arcybiskupowi przez dziekana księdza Zborowskiego i wyrazili mu kondolencje. Krótko po przybyciu księdza arcybiskupa ruszył kondukt żałobny, na którego czele szedł ksiądz arcybiskup i duchowieństwo. Konduktowi żałobnemu towarzyszyła niekończący się pochód uczestników – w tym przedstawiciele władz miejskich i kościoła. Na przodzie jeden z urzędników niośł ufundowaną przez urząd miasta palmę. Uroczystości pogrzebowe na cmentarzu poprowadził ksiądz arcybiskup w towarzystwie zgromadzonych duchownych. Pociągami o godz. 19.50 arcybiskup udał się w podróż powrotną do Poznania.*

APP, Prezydium Policji w Poznaniu, sygn. 3204, s. 13

93. List Ignacego Jana Paderewskiego z 6 września 1921 r. do arcybiskupa metropolity gnieźnieńskiego i poznańskiego ks. Edmunda Dalbora stanowiący korespondencję polecającą dla dr. J. K. Orłowskiego, celem nawiązania kontaktu w Polsce z *człowiekiem najwybitniejszym*.

AAN, Archiwum Ignacego Jana Paderewskiego, sygn. 1055

94. List Prymasa Polski Edmunda Dalbora do Jerzego Moszyńskiego z 26 czerwca 1923 r. w sprawie podarowania przez niego swojego księgozbioru na rzecz Uniwersytetu Lubelskiego. Darowizna ta wzbudziła szerokie uznanie Episkopatu i była traktowana jako dobry wzór do naśladowania.

BN, Katalog rękopisów, t. 13, s. 199

95. Prymas Polski ks. kard. Edmund Dalbor w 1925 r.

NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 15/39

DŁUŻNIAKIEWICZ JAN WACŁAW

Urodził się 1 października 1888 r. w majątku Wacławów, w powiecie tureckim, jako syn Zygmunta i Heleny z d. Golcz. Naukę rozpoczął w Szkole Realnej w Kaliszu, z której został relegowany za udział w strajku szkolnym w 1905 r. Maturę zdał w Szkole Handlowej w Kaliszu. W szkole średniej należał do Związku Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej. Studiował chemię na Uniwersytecie Matematyczno-Przyrodniczym we Fryburgu. Przez wszystkie lata edukacji zaangażowany był w działalność niepodległościową.

W Szwajcarii został członkiem Polskiej Partii Socjalistycznej – Frakcji Rewolucyjnej, a od 1910 r. był członkiem Związku Walki Czynnej, następnie Związku Strzeleckiego, gdzie ukończył kurs podoficerski i oficerski. W skutek mobilizacji strzelców, w sierpniu 1914 r., przybył do Krakowa. Został przydzielony do 1. Kompanii Kadrowej. Brał udział we wszystkich bitwach legionów od Kielc po Optowę. W 1916 r. przeniesiony do Polskiej Organizacji Wojskowej, gdzie przez krótki okres był komendantem placu w Warszawie, a później komendantem okręgu łomżyńskiego. Podczas kryzysu przysięgowego aresztowany przez Niemców i internowany w Beniaminowie.

Krótko po powrocie wstąpił do Wojska Polskiego. Brał udział w walkach z Ukraińcami na Wołyniu w 1919 r., a następnie na froncie litewsko-białoruskim z bolszewikami. W roku 1920 r. otrzymał awans na majora. W latach 20. był m.in. dowódcą baonu 28. Pułku Strzelców Kaniowskich, zastępcą dowódcy 1. Pułku Piechoty Legionów w Wilnie.

Podczas przewrotu majowego opowiedział się po stronie Józefa Piłsudskiego. Słynął z szorstkiego charakteru. Wśród podwładnych nie cieszył się sympatią. Był za to doceniany za pracowitość i ambitność. Przełożeni cenili w nim wyrobienie charakteru i ideowy stosunek do służby. W 1930 r. awansował na pułkownika i objął dowództwo 2. Pułku Strzelców Podhalańskich w Sanoku.

W trakcie służby odznaczony m.in. Krzyżem Virtuti Militari, Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, złotym Krzyżem Zasługi.

Podczas spływu kajakowego na Sanie 19 października 1932 r., w pobliżu Przemyśla, kajak, w którym siedzieli Jan Wacław Dłużniakiewicz i ppor. Florkowski przewrócił się. Dłuż-

niakiewicz utonął, a Florkowski zdołał się uratować. Pułkownik zostawił żonę i kilkuletniego syna. Został pochowany na cmentarzu w Sanoku. W późniejszym czasie jego ciało przeniesiono na Cmentarz Powązkowski w Warszawie.

23 września 1923 r. poślubił Teresę Teofilę Sokołowską z d. Buryan. Jego syn Zdzisław Dłużniakiewicz był żołnierzem Armii Krajowej, zginął podczas powstania warszawskiego.

96. Jan Wacław Dłużniakiewicz.

Jednodniówka wydana z racji Jubileuszu 25-lecia istnienia i działalności związku Strzeleckiego na terenie Sanoka i ziemi sanockiej 1908-1933, Sanok 1933, s. 17

Wniosek

Wniosek o nadanie Orderu Krzyża Niepodległości

Imię i nazwisko: Janowi Wacławowi Dłużniakiewiczowi

Adres: ...

1	Imię i nazwisko	Janowi Wacławowi Dłużniakiewiczowi
2	Adres	...
3	Wykaz osiągnięć	...
4	Wykaz odznaczeń	...
5	Wykaz innych danych	...

Notka biograficzna:

...

97. Wniosek o nadanie Janowi Wacławowi Dłużniakiewiczowi orderu Krzyża Niepodległości. We wniosku zamieszczono krótką notkę biograficzną dotyczącą kariery wojskowej.
CAW, Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. KN 13.04.1931, s. 2

99. Opinie z lat 1929-1932 na temat Jana Waclawa Dłużniakiewicza. Przełożeni postawę i charakter ocenili bardzo wysoko, jednocześnie zauważając, że w stosunkach z podwładnymi był szorstki, nerwowy i opryskliwy. Nie był przez nich lubiany ze względu na zbytnią pochopność, niekoleżeńskość i brutalność.

CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. I.481.D.2693, s. 11

100. Informacja prasowa zawiadamiająca o tragicznym wypadku w czasie spływu kajakowego na Sanie, w trakcie którego utonął płk Jan Waclaw Dłużniakiewicz.

Tragiczny wypadek na Sanie, „Sport Wodny”, 1932, nr 14, s. 270

101. Nekrolog płk. Jana Wacława Dłużniakiewicza, informujący o nabożeństwie żałobnym, które odbyło się w Sanoku 24 października 1932 r. Pochowany został na cmentarzu w Sanoku. W późniejszym czasie jego ciało przeniesiono na Cmentarz Powązkowski w Warszawie.
[Nekrolog], „Kurier Warszawski”, 1932, nr 292, s. 9

102. Pogrzeb płk. Jana Wacława Dłużniakiewicza w Sanoku 24 października 1932 r.
NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 58

DZIERŻAWSKI JANUSZ JÓZEF

Urodził się 25 stycznia 1885 r. w Piaskowicach (ob. część Zgierza), w rodzinie właściciela miejscowego majątku ziemskiego Franciszka i Wiktorii z d. Dłużniakiewicz. W 1905 r. ukończył cztery klasy Szkoły Rzemieślniczej w Łodzi, a świadectwo dojrzałości uzyskał w Szkole Realnej w Charkowie.

W 1907 r. odbył praktykę budowlaną w Warszawie. Jako zawód podawał *budowniczy-praktyk* lub *technik*, choć często w źródłach występuje jako inżynier (np. w prasie). W sierpniu 1907 r. wstąpił na ochotnika do wojska rosyjskiego, w którym ukończył szkołę podoficerską. W 1909 r. razem z Zenonem Chrzanowskim i Marcinem Heimanem założył w Kaliszu Biuro Architektoniczno-Budowlane, w którym był kierownikiem.

W lipcu 1914 r. został zmobilizowany do 1. Strzeleckiego Parkowego Dywizjonu, awansując do stopnia porucznika. W grudniu 1918 r. wstąpił do II. Korpusu Polskiego, w którym był m.in. adiutantem dowódcy brygady artylerii. Po bitwie pod Kaniowem w maju 1918 r. został ranny i dostał się do niewoli niemieckiej, z której po dwóch dniach zbiegł. Po 3-miesięcznej tułaczce dotarł do Kalisza, gdzie we wrześniu 1918 r. zaangażował się w organizację Straży Obywatelskiej. Był jej komendantem aż do rozwiązania w styczniu 1919 r. Należał do Sztabu Wojskowego Ziemi Kaliskiej, który przejął władzę z rąk niemieckich w listopadzie 1918 r. Następnie rozwinął aktywną działalność gospodarczą, został udziałowcem kilku spółek handlowych, wznowił także działalność swojego biura budowlanego. W czasie wojny polsko-bolszewickiej w lipcu 1920 r. zgłosił się na ochotnika do Wojska Polskiego, gdzie został odkomenderowany do baterii zapasowej 1. Litewsko-Białoruskiego Pułku Artylerii (19. Pułku Artylerii Polowej), w którym służył jako adiutant dowódcy. Do rezerwy został zwolniony we wrześniu 1921 r.

W 1925 r. przeprowadził się wraz z rodziną z Kalisza do Warszawy. Był jednym z organizatorów i dyrektorem zarządzającym (prezesem) Spółdzielni Mieszkaniowej „Zdobycz Robotnicza” na Bielanych (1926-1931), gdzie jego brat Zenon zaprojektował budynki utrzymane w tzw. uproszczonym stylu dworowym. W 1937 r. został prezesem Stowarzyszenia Byłej Straży Obywatelskiej w Kaliszu. W czasie okupacji miał działać w AK.

Był odznaczony: Orderem Świętej Anny kl. III i IV, Orderem Świętego Stanisława kl. III, Krzyżem Kaniowskim i Krzyżem Walecznych za rozbrajanie Niemców w 1918 r.

Zmarł 8 lipca 1944 r. w Warszawie w szpitalu św. Ducha.

W 1920 r. poślubił w Kaliszu Janinę Krauze (1899-1987), z którą miał troje dzieci.

103. Janusz Dzierżawski z czasów służby w armii rosyjskiej, do której wstąpił na ochotnika 1 sierpnia 1907 r. Służył w 5. Pułku Huzarów Aleksandryjskich, gdzie ukończył szkołę podoficerską. Dymisję złożył 1 września 1909 r. W dniu 29 lipca 1914 r. został zmobilizowany do 1. Strzeleckiego Parkowego Dywizjonu. W kwietniu 1917 r. mianowany porucznikiem. W grudniu 1918 r. wstąpił do II. Korpusu Polskiego, w którym był m.in. adiutantem dowódcy brygady artylerii. Po bitwie pod Kaniowem w maju 1918 r. został ranny i dostał się do niewoli niemieckiej, z której po 2 dniach zbiegł. Po 3-miesięcznej tułaczce dotarł do Kalisza.

CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. I.481.D.7976, nlb

104. Akt urodzenia Janusza Józefa Dzierżawskiego, urodzonego 25 stycznia 1885 r. w Piaskowicach (ob. część Zgierza).

Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej cyt. APŁ), Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Zgierzu, sygn. 112, k. 46v, akt urodzenia nr 262

105. Upoważnienie z 3 grudnia 1918 r. dla por. Janusza Dzierżawskiego do przeprowadzenia rewizji i rekwizycji w Kaliszu i okolicach.

CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. I.481.D.7976, s. 40

106. Sztab Straży Obywatelskiej w Kalisz, por. Janusz Dzierżanowski siedzi pierwszy od prawej. Straż Obywatelska miasta Kalisza była konspiracyjną organizacją powstałą z inicjatywy miejscowego geometry Stanisława Mystkowskiego. Celem organizacji miała być obrona miasta i ludności wobec spodziewanego zwycięstwa koalicji nad Niemcami i Austrią. Nie chciano dopuścić do powtórzenia się wypadków z 1914 r. spalenia Kalisza i pastwienia się nad ludnością cywilną przez wkraczające do miasta wojska niemieckie. Równocześnie Straż Obywatelska miała współpracować z organizacjami wojskowymi przy przejmowaniu władzy z rąk okupantów.

APK, Spuścizna Tadeusza Martyna z Kalisza, sygn. 115

107. Straż Obywatelska w Kaliszu pod koniec 1918 r.

APK, Spuścizna Tadeusza Martyna z Kalisza, sygn. 14

109. Uzasadnienie przyznania Januszowi Dzierżawskiemu Krzyża Walecznych w 1930 r. za rozbrajanie Niemców w 1918 r.

CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. I.481.D.7976, nlb

110. Akt zgonu Janusza Józefa Dzierżawskiego, zmarłego 8 lipca 1944 r. w Warszawie w szpitalu św. Ducha.

Archiwum Archidiecezjalne w Warszawie, Parafia św. Aleksandra, akt zgonu nr 476/1944

FISZER STANISŁAW

Urodził się 3 października 1769 r. w Warszawie. Syn generała majora armii koronnej Karola Ludwika Fiszera herbu Taczała i Joanny Luizy Elżbiety von Luck. Pochodził ze spolszczonej rodziny niemieckiej.

Swoją karierę wojskową rozpoczął 1 września 1775 r. jako kadet w ojcowskim pułku – w 1. Regimentzie Pieszym Koronnym im. Królowej Jadwigi. 8 maja 1780 r. został mianowany podchorążym. W latach 1783-1788 kształcił się w Szkole Rycerskiej. W 1788 r. podjął ponownie służbę w regimentzie Augustyna Gorzeńskiego z patentem chorążego, a 29 kwietnia 1790 r. awansował na podporucznika. W latach 1790-1792 pełnił funkcję adiutanta gen. Tadeusza Kościuszki. Pod jego rozkazami służył w czasie wojny polsko-rosyjskiej 1792 r., walczył m.in. w bitwach pod Połonnem i Dubienką. Dzięki chlubnej kampanii w obronie konstytucji 3 Maja otrzymał 9 sierpnia awans na porucznika. Na polecenie Kościuszki pozostał w armii po zwycięstwie Targowicy. W końcu października 1792 r. przybył do Gdańska, gdzie badał fortyfikacje miasta. Został adiutantem przy komendancie Dywizji Wielkopolskiej gen. A. Byszewskim. W styczniu 1793 r. współpracował z gen. Janem Henrykiem Dąbrowskim przy opracowaniu planu antypruskiego. W tym też roku zrezygnował z adiutantury.

Podczas insurekcji kościuszkowskiej, 30 kwietnia 1794 r. powołany został do służby adiutanckiej z funkcją szefa sztabu Naczelnika Tadeusza Kościuszki. Odnaczył się podczas obrony Warszawy, pod Maciejowicami został raniony, po czym wzięty do rosyjskiej niewoli wraz z Kościuszką. Więziony w Petersburgu i Niżnym Nowogrodzie. Po uwolnieniu musiał złożyć przysięgę poddańczą carowi Pawłowi I i udał się w sandomierskie. Wkrótce wyjechał do Paryża, gdzie studiował w Bibliotheque Nationale. W 1799 r. zabiegał o przyjęcie do armii francuskiej. Wstąpił do Legii Naddunajskiej, w której został szefem 1. batalionu i komendantem zakładu w Phalsburgu. Podczas potyczki pod Offenburgiem dostał się do austriackiej niewoli i przeszło pół roku przesiedział w ciężkim więzieniu w twierdzy Königgrätz. W lutym 1801 r. udał się z Legią do Livorno we Włoszech. W lutym 1802 r. podał się do dymisji. W 1803 r. powrócił do kraju i objął w dzierżawę dwie wioski pod Poznaniem. W 1806 r. przeniósł się do Kowali Pańskich.

W 1806 r. przyłączył się do gen. J. H. Dąbrowskiego organizującego wojsko polskie na terenie byłego zaboru pruskiego. Był jednym z delegatów wysłanych na rozmowy z Napoleonem przebywającym w Berlinie. W 1808 r. został mianowany przez ks. Józefa Poniatowskiego na szefa Sztabu Głównego Księstwa Warszawskiego i inspektora generalnego piechoty. Rok później wysłano go w sprawie reorganizacji armii do Paryża. Po powrocie prowadził prace związane z przygotowaniem do wojny. W 1809 r. przebywał w Krakowie, gdzie zajmował się

zaopatrzeniem wojska. W czasie wojny z Austrią został ranny pod Raszynem. 10 marca 1810 r. otrzymał awans na generała dywizji. W wojnie z Rosją w 1812 r. był szefem sztabu V. Korpusu Wielkiej Armii ks. Józefa Poniatowskiego. Brał udział w zdobyciu Smoleńska. Kontuzjowany w bitwie pod Borodino, podczas odwrotu z Rosji poległ pod Winkowem 18 października 1812 r. Pochowany został w Woronowie, a jego serce przywiózł do kraju adiutant Kwilecki.

Odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Virtuti Militari (1792), Krzyżem Komandorskim Orderu Virtuti Militari (1809), Krzyżem Legii Honorowej (1809) i Oficerskim Krzyżem Legii Honorowej (1812).

W 1806 r. zawarł związek małżeński z Wirydianną Radolińską z Radolina herbu Leszczyce primo voto Kwilecką. Małżeństwo ich było bezdzietne.

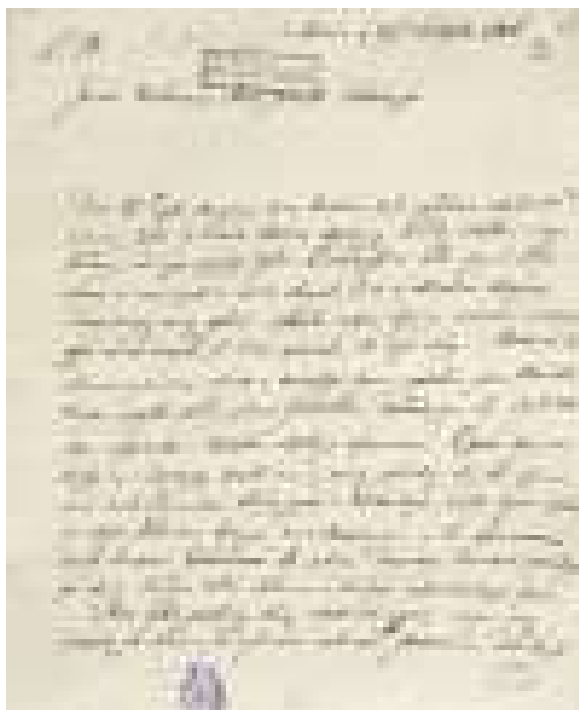

111. Portret generała dywizji Stanisława Fiszera (1769-1812) z 1843 r.
BN, sygn. G.142/Sz.6

112. Stan Armii Polskiej gen. dywizji Jan Henryka Dąbrowskiego w 1806 r. – w departamencie kaliskim generałowie brygady Fiszer, Biernacki i Skórzewski.

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 03b, s. 220

113. List Stanisława Fiszera do gen. Jana Henryka Dąbrowskiego z 19 listopada 1806 r. dotyczący spotkania z Napoleonem w Berlinie. Podczas spotkania cesarz oświadczył, że *skoro zobaczy iż nasz zapal nie jest w słowach, ale że się aktualnie uzbrojemy, independencją naszą ogłosi*. Fiszer pisał dalej: *Potrzeba za tym, abyśmy momentu nie tracili, gdyż od nas samych, jak Cesarz powiada, los nasz zależy*.

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 02, s. 63

114. List szefa Sztabu Generalnego gen. brygady Stanisława Fiszera z 3 sierpnia 1809 r. do *Rządu Centralnego Obydwóch Galicjów* w sprawie m.in. wyliczenia ile wyżywienia i furazu dla Wojska Polskiego na jeden miesiąc jest potrzebne i dostarczenia w najkrótszym czasie do magazynów Opatowa, Kielc, Żarnowca i Miechowa.

AGAD, Rząd Centralny Wojskowy Tymczasowy Obojga Galicji z 1809 r., sygn. 1, s. 134

GAGACKI JAKUB

Urodził się 9 lipca 1797 r. w Koźminie. Był synem mieszczanina Franciszka i Katarzyny z d. Groblewicz. Uczęszczał do Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, w 1815 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Śremie. Święcenia kapłańskie przyjął 16 lipca 1820 r. Pełnił funkcję proboszcza w Koźminie i dziekana dekanatu koźmińskiego. Angażował się w życie kulturalne i polityczne w regionie.

W okresie Wiosny Ludów był członkiem Powiatowego Komitetu Narodowego w Krotoszynie, za co go prześladowano i szykanowano. Komitet składał się z 24 osób: 12 właścicieli ziemskich, 5 księży, 3 rzemieślników, 3 rolników i 1 lekarza. Z powodu napiętej atmosfery pod koniec marca 1848 r. Komitet zmienił swoją siedzibę na Koźmin. Tam zdecydowano o powołaniu Powiatowego Komitetu Wykonawczego, do którego wszedł m.in. ks. Jakub Gagacki. Gdy dowódca pruski zażądał, by Powiatowy Komitet Wykonawczy rozwiązał się, przeniesiono jego siedzibę do domu ks. Gagackiego. W odwecie wojsko pruskie zaczęło przeszukiwać kościół w poszukiwaniu broni. Zdarto polskie chorągwie i tylko zdecydowana postawa proboszcza uchroniła groby na miejscowym cmentarzu przed plądrowaniem. Na probostwie ks. Gagackiego doszło do spotkania Powiatowego Komitetu Wykonawczego z królewskim komisarzem do spraw reorganizacji Wielkiego Księstwa Poznańskiego gen. Wilhelmem Willisenem. Zaproponowano wówczas wybór Michała Chłapowskiego na komisarza powiatowego. W kwietniu 1848 r. został on zraniony przez pruskiego żołnierza. Rannego na plebanii opatrywał ks. Gagacki. 22 kwietnia 1848 r. powstańcy koźmińscy zostali ostatecznie pokonani przez wojska pruskie. Kościół został zdemolowany i okradziony. Ks. Jakub Gagacki zdążył uciec z probostwa przez Borzęciczki w kierunku Poznania. Prusacy aresztowali jego siostrę i brata. Po zakończeniu walk ks. Gagacki był pod specjalnym nadzorem policji pruskiej. Nie mógł on bez pozwolenia landrata samowolnie opuszczać Koźmina, co zostało skrupulatnie odnotowane w Aktach miasta Koźmina. 11 czerwca 1848 r. starosta koźmiński wyjaśniał: *Ponieważ Gagacki należy do kategorii tych osób, które w pierwszej kolejności należy objąć kontrolą, tutejszy Szanowny Magistrat zobowiązany jest do przysyłania do mnie co dwa tygodnie raportów o jego zachowaniu, chyba że specjalne okoliczności będą skłaniać do zdania natychmiastowego raportu.*

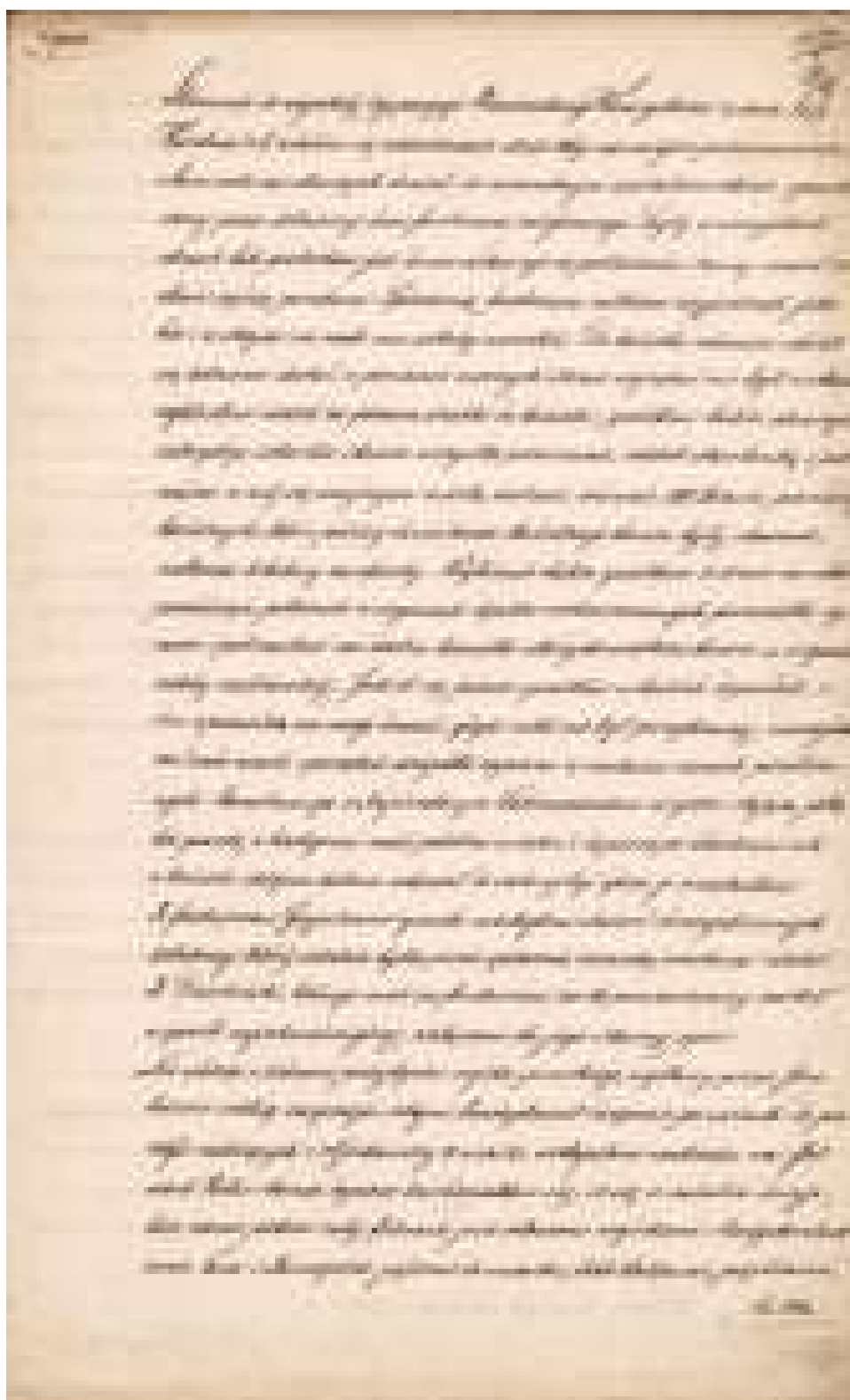
Ks. Jakub Gagacki nie zaprzestał swojej aktywności po Wiośnie Ludów. Tworzył ogniwą Ligi Polskiej w powiecie krotoszyńskim, inicjował liczne akcje charytatywne. Kolportował prasę i zakazaną literaturę narażając się na inwigilacje, rewizje i w końcu proces berliński w 1854 r.

Zmarł 12 października 1858 r. w Koźminie.

115. Ksiądz Jakub Gagacki proboszcz parafii w Koźminie Wlkp. i uczestnik Wiosny Ludów.

Jakub Gagacki, [dokument elektroniczny], - Tryb dostępu: <http://www.wtg-gniazdo.org/ksieza/main.php?akcja=opis&id=975> (stan na 01.12.2023)

117. List wikarego ks. A. Grandke z Koźmina z 29 kwietnia 1848 r. skierowany do arcybiskupa Diecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej, w którym opisuje okropności, które spotkały ks. Jakuba Gagackiego ze strony wojsk pruskich. Plebania i kościół były całkowicie zdemolowane, zniszczono piszczałki w organach, a kasę opróżniono z pieniędzy.

APP, Naczelne Prezydium Prowincji Poznańskiej, sygn. 1980, s. 94

118. Pismo arcybiskupa Diecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej do Naczelnego Prezesa Prowincji Poznańskiej z 6 maja 1848 r. wzmiankujące o konieczności ucieczki ks. Jakuba Gagackiego z plebanii na skutek bezwzględnego zachowania się wojsk pruskich w stosunku do polskich duchownych: *Otrzymuję niezliczoną liczbę pism, w których duchowni mojej diecezji donoszą, że ze strony wojsk, które przemieszczają się po całym Księstwie we wszystkich kierunkach, doznają licznych, strasznych przykrości i okropności, nawet kościoły są przez nie profanowane i okradane. Coraz więcej duchownych zdecydowało się podjąć ucieczkę, aby tylko uniknąć takich okropności i uratować zagrożone życie. Tym samym ich parafianie w tym ważnym czasie spowiedzi wielkanocnej pozostawieni są sami sobie.*

APP, Naczelne Prezydium Prowincji Poznańskiej, sygn. 1980, s. 93

GARCZYŃSKI STEFAN FLORIAN

Urodził się 13 października 1805 r. w rodzinnym majątku w Kosmowie pod Kaliszem. Syn pułkownika Franciszka Garczyńskiego i Katarzyny Anny Praksedy z d. Radolińskiej z Radolina herbu Leszczyc primo voto Węgorzewskiej, córki podkomorzego wschowskiego. Po śmierci rodziców zamieszkał w pałacu siostry ojca Antoniny hr. Skórzewskiej w Lubostroniu pod Łabiszynem. Uczęszczał w latach 1814-1817 do szkoły w Bydgoszczy i w latach 1817-1819 do gimnazjum w Trzemesznie, a w latach 1819-1823 pobierał naukę w liceum Samuela Lindego w Warszawie, gdzie zajmował się klasyczną literaturą francuską. Tam też zetknął się z tajnymi związkami młodzieżowymi o zapatrywaniach karbonarskich. Po zdaniu egzaminu dojrzałości wrócił do Lubostroń.

W 1825 r. wyjechał na uniwersytet do Berlina, gdzie studiował filozofię pod kierunkiem Georga Wilhelma Friedricha Hegla, historię u prof. Eduarda Gansa oraz prawo. Związał się z tajnymi stowarzyszeniami studenckimi. W 1829 r. poznał Adama Mickiewicza, który zaszczepił mu miłość do pisania. Wtedy powstały *Wiersze do Aliny*. W następnym roku wyjechał do Rzymu, a później udał się z Mickiewiczem i Marceliną Lempicką na pielgrzymkę do Genazzano.

Na wiadomość o wybuchu powstania listopadowego wrócił do Wielkopolski i wziął nim czynny udział. W stopniu wachmistrza służył w szwadronie jazdy poznańskiej, w szeregach którego walczył pod Grochowem i kilku potyczkach zbrojnych. 13 marca 1831 r. awansował na podporucznika w sztabie I. Korpusu Jazdy. 18 marca został adiutantem polowym gen. Jana Nepomucena Umińskiego. Wcielony został do korpusu gen. Józefa Dwernickiego i walczył pod Boremlem. Po bitwie wraz z oddziałem skierował się do Galicji i 27 kwietnia przekroczył granicę austriacką. Korpusowi polskiemu wyznaczono rejony pobytu koło wsi Terpiłówka i Klebanówka. Po złożeniu broni, Garczyński został internowany, ale 22 maja zbiegł w Mszanie Dolnej podczas marszu do Czech. Powrócił do Królestwa Polskiego. 20 czerwca ponownie zaciągnął się do jazdy poznańskiej, gdzie awansował do stopnia porucznika. 14 września przeniesiony został do sztabu gen. Umińskiego. 23 września otrzymał dymisję z wojska i wrócił do Lubostroń. Poszukiwany przez policję pruską w styczniu 1832 r. wyjechał do Drezna.

Tam włączył się w prace komitetu opiekującego się wychodźcami polskimi, prowadzonego przez Klaudynę Potocką. Został członkiem-korespondentem Towarzystwa Literackiego Polskiego w Paryżu. W tym samym czasie stwierdzono u Garczyńskiego suchotę. Ciężko chory wyjechał w czerwcu 1833 r., pod opieką Potockiej, do Bex w Szwajcarii. Dołączył do niego Mickiewicz, który wywiózł go do Genewy, a później do Awinionu. Zmarł tam 20 września 1833 r. Został pochowany na miejscowym cmentarzu.

12 września 1831 r. został odznaczony Złotym Krzyżem Wojskowym Virtuti Militari.

Garczyński uważany był za najwybitniejszego poetę powstania listopadowego. Z tego okresu pochodzi kilka patriotycznych wierszy wydrukowanych m.in. w prasie warszawskiej. Przeżycia wojenne opisał w dwóch cyklach wierszy: *Wspomnienia z czasów wojny narodowej polskiej 1831* i *Sonety wojenne*. W okresie drezdeńskim powstały *Wacława dzieje*.

120. Portret Stefana Garczyńskiego autorstwa Józefa Holewińskiego z 1882 r.
BN, sygn. G.6032/I

121. Odpis aktu chrztu Stefana Garczyńskiego ur. 13 października 1805 r. w Kosmowie, syna pułkownika Franciszka Garczyńskiego i Katarzyny Anny Praksedy z d. Radolińskiej.
APK, Księgi i akta hipoteczne sądów w Kaliszu, sygn. 2140, Zbiór dokumentów, s. 10

122. *Wacława dzieje* poemat Stefana Garczyńskiego wydany w 1909 r. Utwór poświęcony przyjacielowi Adamowi Mickiewiczowi, w towarzystwie którego spędził kilka miesięcy w 1831 r. w Dreźnie. Poemat wydany został w Paryżu w 1868 r.

BN, sygn. 1.469.852

123. Zaproszenie na uroczystość nadania imienia Stefana Floriana Garczyńskiego Gminnej Bibliotece Publicznej w Cekowie-Kolonii w 13 maja 2022 r.

APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 3304

GLABISZ KAZIMIERZ

Urodził się 10 lutego 1893 r. w Odolanowie. Jego rodzicami byli urzędnik Mieczysław i Bolesława z d. Bobowska. Uczęszczał do Królewskiego Katolickiego Gimnazjum w Ostrowie. Był współzałożycielem Gimnazjalnego Klubu Sportowego „Venetia”. W czasie I wojny światowej walczył od 1915 r. Przebywał m.in. w Berlinie, we Flandrii, pod Ypres, pod Lille i w Królewcu. W 1916 r. ukończył artyleryjski kurs strzelniczy.

W styczniu 1919 r. zgłosił się do dyspozycji Głównodowodzącego Sił Zbrojnych w byłym zaborze pruskim gen. Józefa Dowbór-Muśnickiego. Z dniem 15 czerwca 1919 r. mianowano go szefem Sekcji Taktycznej i zastępcą szefa oddziału operacyjnego. W listopadzie 1919 r. przydzielono go do oddziału II. Dowództwa Frontu Wielkopolskiego. Tak sam wspominał czas powstania wielkopolskiego w audycji radiowej Polskiego Radia: *Mnie osobiście początek walk zaskoczył na urlopie świątecznym w okolicach Ostrowa. Gdy wróciłem do Poznania, już niemal całe miasto było w rękach polskich. Zostałem przydzielony do Dowództwa Głównego sił powstańczych, tworzącego się w Hotelu Monopol przy św. Marcinie. Dziwny to był sztab, naczelnym wodzem był kapitan rezerwy armii niemieckiej, mianowany ad hoc majorem, Stanisław Taczak, szefem sztabu – pułkownik legionowy Juliusz Stachiewicz. Wszyscy oni mieli podobne doświadczenie sztabowe, jak i ja. Dopiero w drugiej połowie stycznia, po przybyciu z Warszawy gen. Dowbór-Muśnickiego i przeniesieniu dowództwa do sztabu V Korpusu Niemieckiego, rozpoczęła się praca planowa i jako-tako zorganizowana.*

W 1920 r. ukończył studia prawnicze i pozostał w wojsku, gdzie rozwinął swoją karierę. Jego przełożeni tak go oceniali w ankiecie zachowanej w Kolekcji Akt Personalnych w CAW: *Pod każdym względem wzorowy, ideowo i obywatelsko wysoce czujący oficer. Znakomity współpracownik Sztabu Generalnego, posiadający dziś już bardzo dużą rutynę sztabową. Poważny, równy, trzeźwy i praktyczny umysł. Bardzo zdolny, pracowity, systematyczny i gorliwy – skrupulatny, jednakże bez cienia biurokratyzmu.* W latach 1932-1939 przewodniczył komisji „Powstanie Poznańskie” w Komitecie Krzyża i Medalu Niepodległości. W okresie międzywojennym pełnił funkcję przewodniczącego Polskiego Komitetu Olimpijskiego oraz prezesa Polskiego Związku Piłki Nożnej.

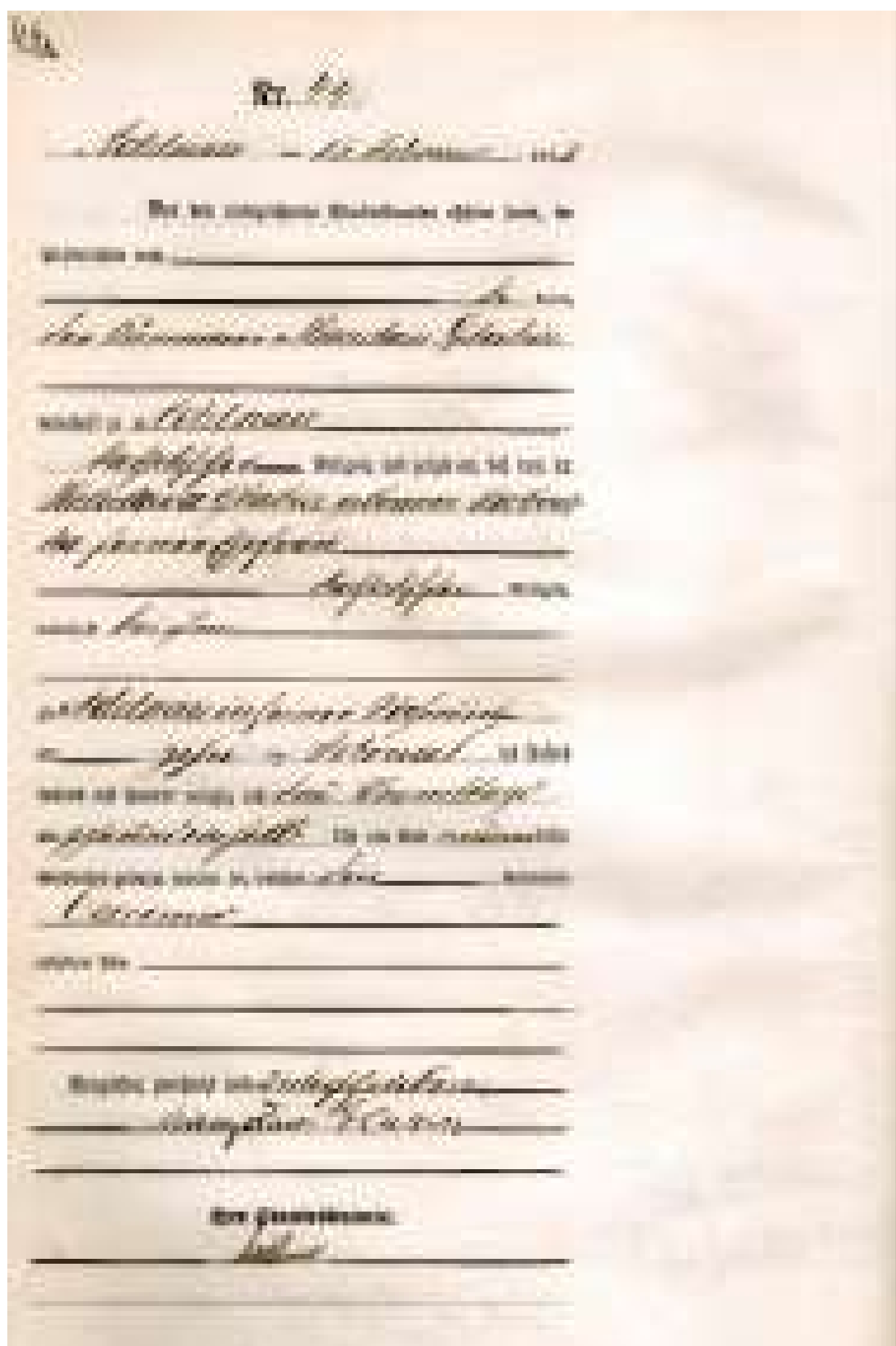
Odznaczony Orderem Odrodzenia Polski kl. III i IV oraz Krzyżem Walecznych.

Zmarł w Londynie 25 listopada 1981 r. W 2008 r. jego prochy sprowadzono do Odolanowa i przy pełnym ceremoniale wojskowym złożono w grobowcu, na dziedzińcu kościoła św. Marcina – tego samego, w którym został ochrzczony.

124. Podpułkownik Kazimierz Głabisz – fotografia portretowa z okresu dwudziestolecia międzywojennego.

NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 7/116

125. Akt urodzenia Kazimierza Głabisza, urodzonego 10 lutego 1893 r. w Odolanowie. Urodzenie zostało zgłoszone przez ojca Mieczysława 15 lutego 1893 r.

APK, Urząd stanu Cywilnego Odolanów – obwód miejski, sygn. 70, s. 44, akt urodzenia nr 44

100

CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. I.480.165, s. 61

128. Kierownictwo polskiej ekipy olimpijskiej w 1936 r. Widoczny m.in. prezes Polskiego Komitetu Olimpijskiego Kazimierz Głabisz.

NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 922/144

GLISZCZYŃSKI JAN

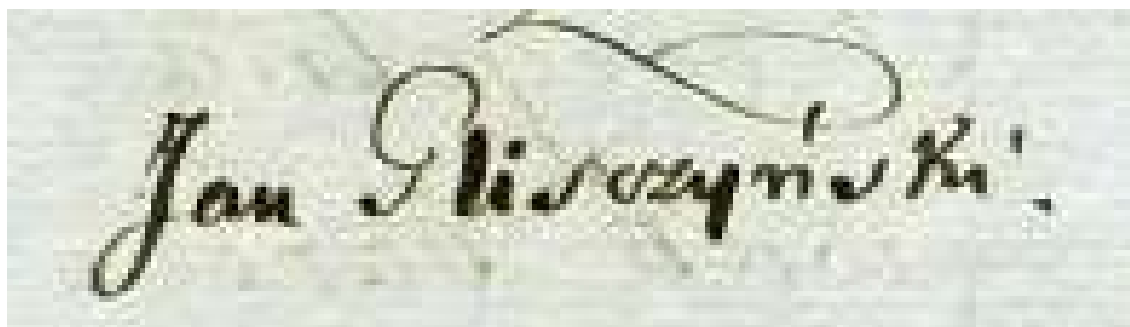
Urodził się w 1762 r. lub 1763 r. Pochodził ze znamienitego rodu Gliszczyńskich, który słynął z dobrej znajomości prawa. Był synem dawnego starosty pasierbowskiego Ignacego i Kunegundy z d. Gałczyńskiej. Od najmłodszych lat był związany z wojskowością.

3 grudnia 1806 r. gen. Jan Henryk Dąbrowski nominował Jana Gliszczyńskiego na generała majora rotmistrza województwa kaliskiego. Jego zadaniem była organizacja pospolitego ruszenia na terenie departamentu kaliskiego. 6 grudnia 1806 r. Gliszczyński ogłosił odezwę do rycerstwa województwa kaliskiego, która ukazała się w nr. 109 „Gazety Poznańskiej” z 1806 r. Każdy, kto nazywał się z chlubą Polakiem miał stawić się w Kaliszu 15 grudnia 1806 r. Co ciekawe, w odezwie wskazał, by stawili się również ci, którzy ze względu na wiek i stan zdrowia nie są zdolni do walki, by swoim wyglądem przekonać o tym współrodaków. Odezwa została zakończona przypomnieniem zapisów statutu króla Kazimierza z 1347 r. w kontekście nałożenia kary śmierci i konfiskaty majątku. Jan Gliszczyński był przy tym przekonany, że w narodzie jest duch walki, gdyż *dopełnienie powinności obywatelskiej będzie naszym przepisem, a chęć bronięcia Ojczyzny i miłość jej ochroni nas od kar w artykułach wojskowych wyrażonych*. W tym samym dokumencie określił wzór munduru dla pospolitego ruszenia. Mundur miał być granatowy, wedle dawnego kroju kawalerii narodowej, z seledynowymi obszlegami, według koloru województwa. Nakrycie głowy miała stanowić seledynowa rogatywka z czarnym barankiem i białym piórem. Uzbrojenie stanowiły pałasze i pistolety. Na dzień 16 grudnia 1806 r. Janowi Gliszczyńskiemu udało się zebrać 87 rycerzy, 148 pocztowych i 12 muzykantów. Narzekał, że jego orędzie jest rozsyłane na terenie województwa zbyt wolno, a obywatele, którzy mają chęć wspomóc wojsko w walce, są jednocześnie rzemieślnikami zarekwirowanymi do prac na rzecz oręża.

Jan Gliszczyński był sędzią pokoju, a następnie sędzią Sądu Najwyższego. Został odznaczony Orderem św. Stanisława kl. I. Po upadku Napoleona był uważany za weterana dawnego sądownictwa, służył radą także sądom zagranicznym interpretując poszczególne przepisy. W sąsiedztwie był szanowany, często pełnił funkcję mediatora w sporach majątkowych i gruntowych.

Wedle zapisów zawartych we wspomnieniu pośmiertnym Jan Gliszczyński był *weteranem dawnego sądownictwa, zwaśnionych obywateli godził, ważne kompromisy ostatecznie rozsądzał, a nawet na żądanie stron Sądom zagranicznym w wątpliwym tłumaczeniu praw dawnych swe zdanie objawiał.*

Zmarł 25 kwietnia 1840 r. w rodzinnych Tomicach. Został pochowany w Szymanowicach w obecności kilku tysięcy obywateli.

129. Podpis Jana Gliszczyńskiego.

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 03a, s. 103

132. Akt zgonu Jana Gliszczyńskiego. Zgon został zgłoszony 27 kwietnia 1840 r. przez Piotra Jankowskiego i Piotra Tygielskiego. Jan Gliszczyński zmarł 25 kwietnia 1840 r. w Tomicach, o godz. 12.00 w południe.
APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szymanowicach, sygn. 21, s. 142, akt nr 23

133. Lista rycerzy, pocztowych i muzykantów zaciągniętych do służby przez Jana Gliszczyńskiego w województwie kaliskim do 16 grudnia 1806 r.

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 3a, s. 149

134. Artykuł o zgonie Jana Gliszczyńskiego zawarty w „Kurierze Warszawskim”.

[Informacja o śmierci Jana Gliszczyńskiego], „Kurier Warszawski”, 1840, nr 134, s. 642-643

GODEBSKI CYPRIAN

Urodzony 1765 r. na Polesiu Wołyńskim. Syn Ludwika i Agaty z d. Bąkowskiej. Nauki pobierał w szkole pijarów w Dąbrowicy pod Horyniem. Zajmował się literacką propagandą celów Sejmu Czteroletniego. Brał udział w przygotowaniach do insurekcji kościuszkowskiej. Po upadku powstania należał do konspiracji Centralizacji Lwowskiej.

Zagrożony represjami popowstańczymi, wyjechał do Lwowa. Inwigilacja ze strony Austriaków spowodowała, że postanowił emigrować do Włoch. Jednak choroba zatrzymała go w Dreźnie. Dopiero w maju 1798 r. dotarł do Mediolanu, a następnie do Rzymu. Został sekretarzem gen. Franciszka Rymkiewicza. Walczył w bitwach pod Legnano, Magnano, Mantui, Offenbach, Bornheim i Hohenlinden. W czasie jednej z bitew został ciężko ranny. Z rozkazu gen. Rymkiewicza objął redakcję „Dekady Legionowej”. W tym okresie zaczął dużo publikować. W krótkim czasie stał się jednym z czołowych poetów i prozaików. Opisywał swoje przeżycia w utworach: *Pamiętnik oblężenia Mantui*, *Grenadier-filozof*. *Powieść prawdziwa wyjęta z dziennika podróży r. 1799*.

Ze względów zdrowotnych odsunięty od udziału w kolejnych kampaniach. Po powrocie do zdrowia został emisariuszem. Był członkiem loży „Świątynia Mądrości” oraz Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Koleje losu sprawiły, że pomimo wzajemnej niechęci, walczył u boku gen. Jana Henryka Dąbrowskiego. Ten powierzył mu organizację piechoty. Był adiunktem sztabowym, tłumaczył na język polski z francuskiego regulaminy sztabowe. W 1807 r. objął dowództwo pułku Legii Kaliskiej. Gen. Józef Zajączek, doceniając jego zasługi, wnioskował u cesarza Napoleona o awans na generała brygady. Sprzeciwił się temu książę Józef Poniatowski, podając jako argument zbyt małe doświadczenie wojskowe. Następnie wrócił ze swoim 8. Pułkiem Piechoty Legii Nadwiślańskiej do Kalisza, gdzie objął funkcję komendanta miasta. Godebski jakiś czas przebywał w Kaliszu. Tutaj napisał *Rocznice wielkiego Napoleona*, która została wystawiona na deskach miejscowego teatru.

Budynek przy ul. Babinej nosi potoczną nazwę *koszary Godebskiego*. Jednak część historyków uważa, że w tym gmachu nie mogli stacjonować żołnierze Legii, ponieważ w mieście nie było jeszcze koszar, a wojsko kwaterowało na prywatnych posesjach. Dodatkowo budynek nie pochodzi z czasów Księstwa Warszawskiego, a raczej z okresu Królestwa Polskiego.

Godebski został odznaczony srebrnym krzyżem Orderu Virtuti Militari.

W 1809 r. podczas bitwy pod Raszynem został ranny i zmarł 19 kwietnia w drodze do Warszawy w wyniku poniesionych obrażeń. Pochowany na cmentarzu na Powązkach.

Zawarł związek małżeński z Teklą z d. Brzeżecką. Jego syn Franciszek Ksawery również był pisarzem, historykiem, publicystą i wydawcą dzieł ojca, a wnuk Cyprian – rzeźbiarzem.

135. Cyprian Godebski, pułkownik dowódca pułku.
BN, sygn. G.5939/II

136. List Cypriana Godebskiego z 24 listopada 1808 r. z Modlina dotyczący gotowości jego pułku do wykonania powierzonego zadania.

AGAD, Archiwum Tyzenhauzów, sygn. G 171

137. List Cypriana Godebskiego do Ksawerego Kosseckiego z 1805 r. Cypriana Godebskiego i Ksawerego Kosseckiego łączyła wieloletnia przyjaźń. Listy odzwierciedlają serdeczną relację łączącą obu mężczyzn. Często zakończone były zwrotem *Twój dozgonny przyjaciel...*

BN, Zbiór rękopisów, sygn. Rps BOZ 1813, k. 43v

138. Tablica pamiątkowa Cypriana Godebskiego na budynku koszar przy ul. Babinej w Kaliszu. Na tablicy widnieje napis: *Za czasów Księstwa Warszawskiego w gmachu tym mieściły się koszary Wojska Polskiego 8-go Pułku Piechoty Legii Nadwiślańskiej, którego komendantem był w 1807 roku poeta Cyprian Godebski poległy w bitwie pod Raszynem.*

APK, Spuścizna Władysława Kościelniaka z Kalisza, sygn. 1132

139. Kalisz, budynek przy ul. Babinej tzw. koszary Godebskiego, lata ok. 1970-1989.

APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 1130

GORZEŃSKI ANTONI

Urodził się około 1710 r. w rodzinie podczaszego kaliskiego Aleksandra i Anny z d. Koźmińskiej. Łowczy kaliski od 1740 r., stolnik kaliski od 1759 r., chorąży kaliski od 1762 r. i chorąży poznański od 1769 r. Był także komisarzem skarbowym województwa kaliskiego i poznańskiego w 1737 r. i 1755 r. oraz marszałkował sejmikowi gospodarskiemu w Środzie w 1761 r. W maju 1767 r. został konsyliarzem konfederacji województw wielkopolskich, a 23 czerwca 1767 r. podpisał, wspólnie z synem Augustynem, akt konfederacji radomskiej.

Na zjeździe poznańskim 5 sierpnia 1769 r. został wybrany członkiem wielkopolskiej Izby Konsyliarskiej i pierwszym konsyliarzem z prawem zastępowania marszałka. Był dobrym organizatorem, pełnym inicjatyw zmierzających do zaprowadzenia ładu w konfederacji wielkopolskiej. „Docenili” to jego przeciwnicy polityczni, którzy zasądzi go na 350 czerwonych zł kontrybucji. Karę wyegzekwował z majątności dobrzyckiej w połowie 1770 r. rosyjski płk Rönne. Wcześniej, w styczniu 1770 r., Izba Konsyliarska wybrała go jako jednego z ablegatów do Generalności, w celu poinformowania jej o tragicznym położeniu Wielkopolski. Z ramienia Generalności wszedł do 10-osobowej delegacji, której celem było ustanowienie sądów konfederackich, był także jednym z trzech komisarzy wysłanych do księcia Karola Radziwiłła celem zdemaskowania jego intryg wobec władz konfederacji. We wrześniu 1771 r. został przedstawicielem Generalności w Wielkopolsce. Miał odbierać przysięgi od dostojników obojętnych dotąd wobec konfederacji, podawać do ksiąg grodzkich akt bezkrólewia, uporządkować sprawy finansowe i zaktywizować Izbę Konsyliarską. W sporze między Ignacym Malczewskim a Józefem Zarembą o dowództwo nad wojskiem początkowo popierał tego pierwszego. Jednak po powrocie do kraju w 1771 r. wykorzystał nastroje nieprzychylne marszałkowi Malczewskiemu i dążył do zajęcia jego miejsca. W grudniu 1771 r. na zjeździe wschowskim Zaremba poparł Gorzeńskiego, lecz tak pokierował obradami, że to on sam został marszałkiem. Był przeciwnikiem okupacji pruskiej i inicjatorem zjazdu antypruskiego szlachty powiatu gnieźnieńskiego w lutym 1772 r.

Gorzeński był właścicielem miasteczka Dobrzyca wraz z okolicznymi wsiami, które nabył od ojca za 280 000 zł, a od teścia kupił Włoszycę i Grabianowo w powiecie brzesko-

kujawskim. Należały do niego również wsie Borysławice Kościelne i Bielawki w powiecie konińskim.

Zmarł 28 maja 1774 r.

W 1739 r. poślubił Ludwikę z Błeszczyńskich, z która miał syna Augustyna, późniejszego generała i senatora oraz cztery córki.

140. Herb Bróg (Leszczyc) rodu Gorzeńskich.

Antoni Gorzeński (1710-1773), [dokument elektroniczny] – Tryb dostępu: <https://dobrzyca-muzeum.pl/artukul.php?id=147> (stan na 01.12.2023)

142. Pochodząca z czasów Antoniego Gorzeńskiego mapa należącego do dóbr dobrzyckich Strzyżewa – widoczny przebieg kopców granicznych.

Biblioteka Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy (dalej cyt. BMZ), Archiwalia, sygn. R-3

143. Opis na fascykule jednej ze spraw granicznych Antoniego Gorzeńskiego. Odpis z akt grodzkich kaliskich z 1761 r.

BMZ, Archiwalia, sygn. R-3

144. Akta jednej ze spraw granicznych Antoniego Gorzeńskiego. Odpis z akt grodzkich kaliskich z 1761 r.

BMZ, Archiwalia, sygn. R-3, s. 47

145. Początek aktu konfederacji barskiej zawiązanej 29 lutego 1768 r. w Barze na Podolu (kopia).
AGAD, Zbiór Anny z Potockich Ksawerowej Branickiej, sygn. 1225, s. 1

GORZEŃSKI IGNACY AUGUSTYN MICHAŁ

Urodził się w 1742 r. Został ochrzczony 7 maja 1743 r. Był synem chorążego kaliskiego Antoniego Gorzeńskiego z Gorzenia herbu Nałęcz i kasztelanki bydgoskiej Ludwiki Błeszczyńskiej herbu Oksza. Otrzymał staranne wychowanie i wykształcenie domowe. Dużo podróżował po Europie. W 1774 r., wraz z bratem stryjczym, późniejszym arcybiskupem Tymoteuszem, uzyskał pruski tytuł hrabiowski.

W 1764 r. podpisał elekcję Stanisława Augusta Poniatowskiego z województwa kaliskiego. Trzy lata później, 23 czerwca podpisał wraz z ojcem akt konfederacji radomskiej skierowanej przeciwko reformom króla. Był konsyliarzem województwa poznańskiego i województwa kaliskiego w konfederacji.

Dzięki ustosunkowaniu i układności piastował godność stolnika poznańskiego (1780-1787), chorążego poznańskiego (1787-1790), podkomorzego poznańskiego (1790-1816). W dowód zasług 18 kwietnia 1791 r. został podkomorzym grodzkim warszawskim.

Pięciokrotnie był wybierany na posła z województwa poznańskiego w 1778 r., 1780 r., 1782 r., 1786 r. Podczas obrad Sejmu Czteroletniego piastował również rolę posła poznańskiego i kandydował do komisji skarbu koronnego z prowincji poznańskiej. Należał do Towarzystwa Przyjaciół Konstytucji i otrzymał zadanie zjednania dla niej sejmików wielkopolskich. W swoim wystąpieniu na sesji sejmowej 17 maja 1791 r. poparł ustawę rządową i króla Stanisława Augusta Poniatowskiego.

Po śmierci ojca odziedziczył Dobrzycę z Klonowem, Strzyżewem, Izbicznem, Korytami i Olesiem oraz wpływy w województwie poznańskim. W 1778 r. nabył rotmistrzostwo kawalerii narodowej, a w 1788 r. rangę generalską i został szefem 1. Regimentu Piechoty w Dywizji Wielkopolskiej. Król mianował go generałem-majorem i powierzył stanowisko komendanta gwardii i kierowanie kancelarią. W 1792 r. został generałem lejtnantem Wojsk Koronnych i członkiem Sztabu Generalnego Wojska Koronnego. Brał udział w wojnie z Rosją. Był połącznikiem targowiczán.

W 1794 r. poparł insurekcję kościuszkowską. Z końcem kwietnia Rada Zastępcza Tymczasowa skierowała A. Gorzeńskiego i J. N. Horaina na Litwę w celu przyspieszenia jej akcesu do insurekcji. W czerwcu Gorzeński znalazł się w obozie Kościuszki pilnując tu interesów króla. Pełnił obowiązki generała dyżurnego. Powstaniu przysłużył się bardziej pod względem finansowym niż wojskowym. Dopiero po szturmie wojsk rosyjskich na Warszawę i upadku Pragi wziął czynny udział w akcji powstańczej. Z cofającą się armią dotarł do obozu pod

Drzewicą. Monarcha wyznaczył Gorzeńskiego do prowadzenia pertraktacji z gen. Suworowem przy ustalaniu warunków kapitulacji wojsk powstańczych.

Po śmierci króla Gorzeński wrócił do rodzinnej Dobrzycy. Tam zajął się działalnością gospodarczą. Był wybitnym działaczem masońskim. W 1806 r. znalazł się w 3-osobowej deputacji warszawskiej wysłanej do Napoleona przebywającego w Poznaniu. Do życia publicznego powrócił w okresie Księstwa Warszawskiego. Działał w Wydziale Wojskowym przy Dąbrowskim, następnie został prezesem kamery departamentu poznańskiego. W styczniu 1809 r. został członkiem Komisji dla ułożenia się z pełnomocnikami dłużników sum bajońskich. W Królestwie Polskim otrzymał godność senatora-wojewody.

Odznaczony został Orderem Św. Stanisława (1782) i Orła Białego (1791).

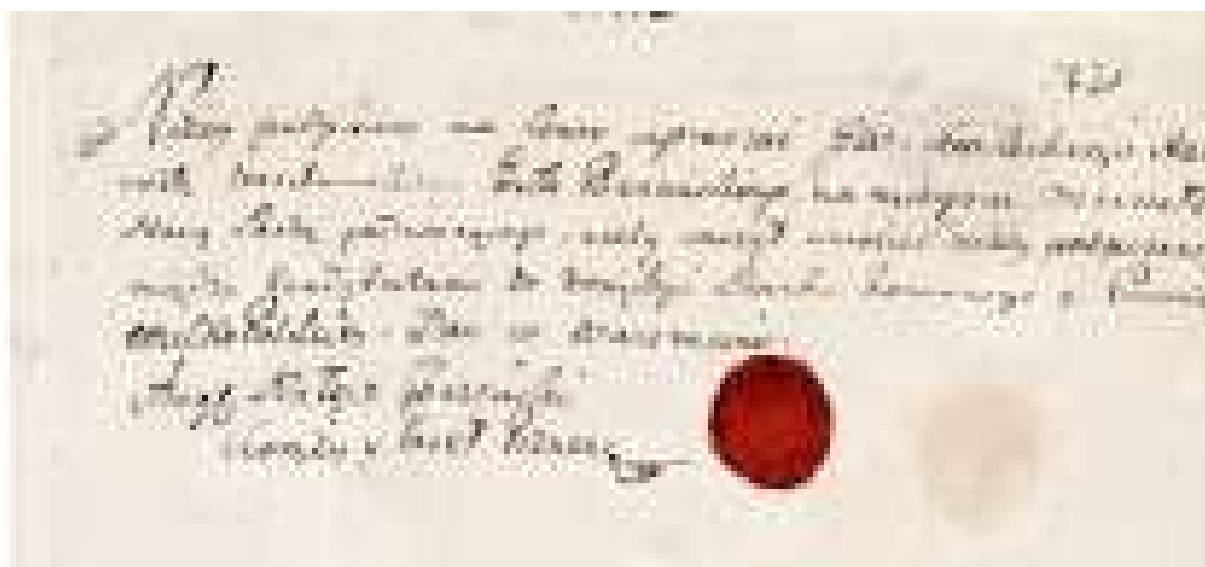
Zawarł związek małżeński 8 lutego 1774 r. w Margoninie z Aleksandrą Nepomuceną Eufrazją Skórzewską herbu Drogosław z Łabiszyna. Jego drugą żoną była Salomea Błońska.

Zmarł bezpotomnie 5 czerwca 1816 r. w Warszawie. Pochowany został w Dobrzycy.

146. Portret Ignacego Augustyna Michała herbu Nałęcz Gorzeńskiego (1742-1816) autorstwa Kazimierza Wojniakowskiego z 1797 r.

Senatorowie i posłowie Sejmu Wielkiego, oprac. Jerzy Kowecki, Warszawa 1991, s. 68

147. Prośba Augustyna Gorzeńskiego skierowana do Franciszka Antoniego Kwileckiego starosty wschowskiego, posła poznańskiego, marszałka starej laski w sprawie umieszczenia jego kandydatury do komisji skarbu koronnego z prowincji poznańskiej z 1788 r.

AGAD, Archiwum Sejmu Czteroletniego, sygn. 16, s. 72

148. Głos podkomorzego i posła poznańskiego Augustyna Gorzeńskiego wygłoszony na sesji sejmowej 17 maja 1791 r. w obronie konstytucji 3 Maja. Mówił, że: *Z daru Naywyższej Opatrzności zaistniał dzień szczęśliwości powszechney, dzień publicznego zbawienia, dzień wiekami oczekiwany, dzień Święty dla Polski, kiedy Król, pierwszy Ojczyzny Oyciec, Król Mądry (...) natchniony duchem światła i prawdy, na usilne i cnotliwe nalegania, odkrył swe myśli wielokroć wprzód publicznie roztrząsane i stosownie do żądań i szczęścia Narodu poprawiane a dalej powodowany wolą Stanów (...) uświęcił Nam dzieło politycznego życia, dzieło jestestwa Naszego ustalił, iuż, iuż cudzey chciwości ofiarą stać się pewno mogącego.*

AGAD, Archiwum Sejmu Czteroletniego, sygn. 19, s. 238

149. Mianowanie gen. lejtnanta i prezesa departamentu poznańskiego Augustyna Gorzeńskiego *Komisarzem do Ustanowienia Dróg military, Handlowey y Pocztowey między Saxonią a Xięstwem Warszawskim łączyć mających* z 20 sierpnia 1807 r. Zadaniem komisarzy było oznaczenie tych dróg przez Śląsk, bacząc ażeby te drogi w każdej porze roku wiosenney, zimowey, y jesienney łatwe do przebycia, a dla Obywatelów Krayu naszego dogodne były.

AGAD, Komisja Rządząca, sygn. 71, s. 4

JABŁKOWSKI WOJCIECH

Urodził się 22 kwietnia 1885 r. w Kaliszu, w rodzinie piekarza Wojciecha i Pelagii z d. Wolskiej. Uczył się w szkole miejskiej, a w wieku 15-16 lat rozpoczął naukę zawodu w cukierni Wesołowskiego w Kaliszu.

Wspólnie ze starszymi braćmi Józefem i Alfonsem należał do Organizacji Bojowej PPS. Wziął czynny udział w demonstracji 1 maja 1905 r. na Zawodziu i chcąc uniknąć aresztowania uciekł do Warszawy, gdzie zdobył dyplom czeladnika. Nadal udzielał się w PPS dzielnicy Śródmieście, brał udział w „krwawej środzie”, po której musiał ukrywać się. W końcu października 1906 r. powrócił do Kalisza. Został wyznaczony przez miejscową bojówkę PPS do zlikwidowania carskiego agenta Władysława Gajewskiego. Po jego zabiciu 7 listopada Jabłkowski został schwytany, przewieziony do kaliskiego więzienia, osądzony i skazany na karę śmierci. Stracono go 9 listopada i pochowano na dziedzińcu więzienia. W zasobie APK, w Spuściźnie rodziny Jabłkowskich w Kalisza, zachował się opis egzekucji autorstwa jednego z więźniów politycznych Kazimierza Wągrowskiego: *Okolo godziny 11 wieczorem zaczął się ruch niebawaly, to oddział miejscowej kawalerii zajął korytarze więzienne. Na podwórzu wykopano dół, wkopano przy nim słup oraz całe podwórze oświetlono lampami naftowymi. Po północy rozległ się zgrzyt klucza w jednej z cel i za chwilę rozpoczął się pochód na miejsce stracenia; na przodzie oficer z obnażoną szablą, za nim dwóch dragonów z szablami, następnie Jabłkowski z głową podniesioną w górę i zamyka pochód dwóch dragonów. Stają na miejscu stracenia. Jabłkowski nie pozwala się przywiązywać do słupa, ani zawiązywać oczu. Stanąwszy obok słupa wznosi w kierunku okien więziennych donośnym głosem okrzyk „Niech żyje Niepodległa Rzeczpospolita Polska”, na co ze wszystkich cel odpowiadają, jak echo „Niech żyje”. W tym momencie robi się na korytarzach rumor nie do opisania, gdyż żołnierze otwierają w drzwiach okienka i repetują broń z ostrzeżeniem, że będą strzelać do więźniów. Jednocześnie Jabłkowski śpiewa „Czerwonego”. Rozlega się gwizd, sygnał, suchy trzask salwy karabinowej, któremu odpowiada, jak grzmot, echo w dolinie Kalisza. Na chwilę wszystko ucichło po czym rozległ się czyjś płacz spazmatyczny i krzyki „wody!”, ktoś asystujący straceniu zemdłał. (...)*

W 1909 r. Włodzimierz Tetmajer malując freski w kaplicy Matki Bożej Pocieszenia w kościele św. Mikołaja w Kaliszu, w alegorycznym obrazie *Złożenie Polonii u stóp Matki Boskiej, jako Królowej Polski* umieścił postać umierającego robotnika, która miała symbolizować Jabłkowskiego.

Z inicjatywy kaliskiej PPS Jabłkowski został ekshumowany i powtórnie pochowany 7 listopada 1926 r. na Cmentarzu Miejskim w Kaliszu. W tym samym roku ul. Piaskową nazwano jego imieniem.

Rodziny nie założył.

150. Wojciech Jabłkowski ok. 1905 r.

APK, Spuścizna rodziny Jabłkowskich z Kalisza, sygn. 1

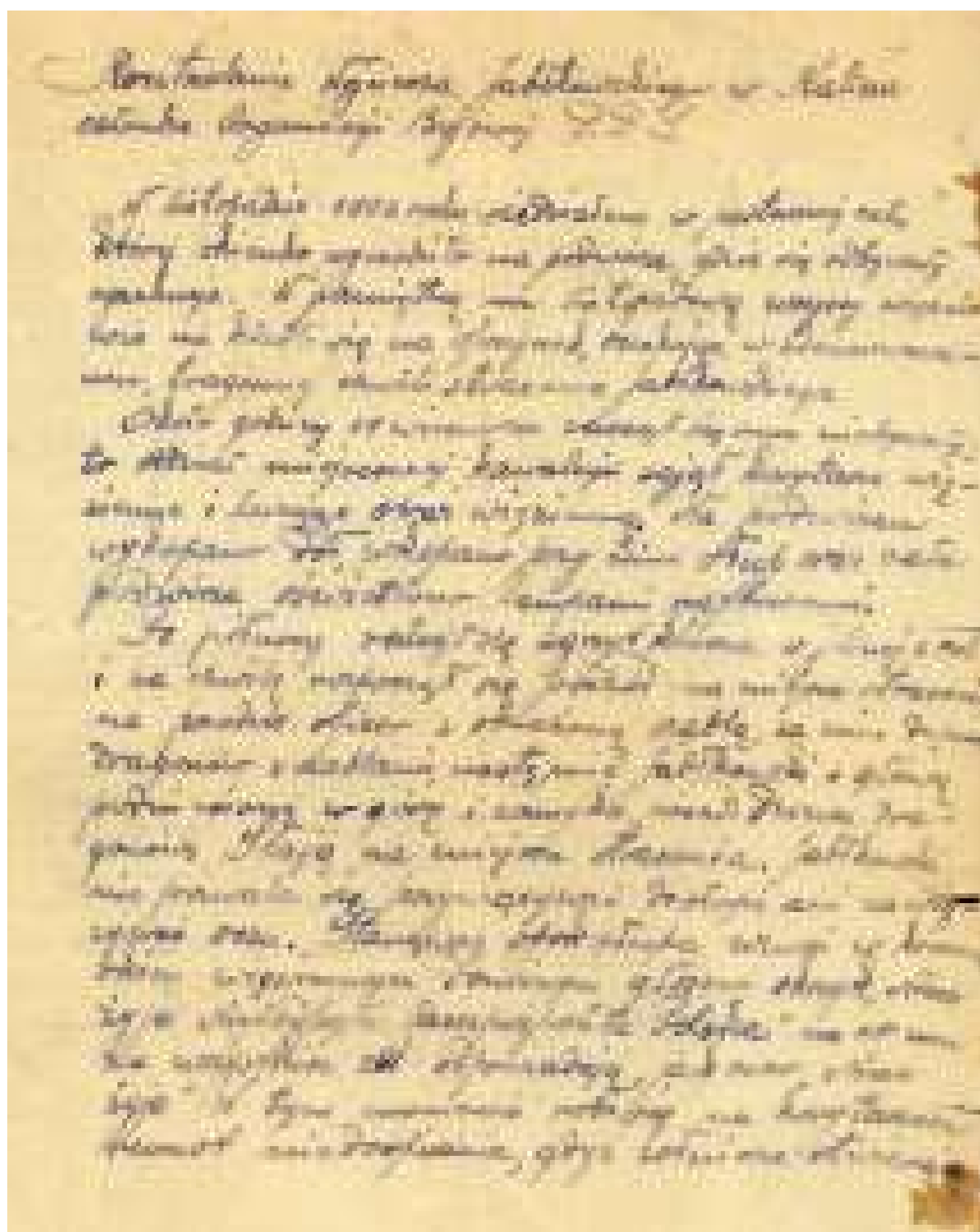
151. Akt urodzenia Wojciecha Jabłkowskiego, urodzonego 22 kwietnia 1885 r. w Kaliszu.

APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 47, s. 55, akt urodzenia nr 109

152. Wojciech Jabłkowski nie był pierwszym, który próbował unieszkodliwić carskiego agenta Gajewskiego. Na początku lipca 1905 r. pomocnik warszawskiego generał-gubernatora ds. policji raportował swojemu zwierzchnikowi, że: 29 czerwca w Kaliszu około godziny 11 wieczorem do powracającego do domu przez park chłoporobotnika z fabryki szwalniczej Władysława Gajewskiego oddano kilka strzałów z rewolweru, w wyniku czego został on lekko ranny w bok oraz dwa razy w rękę. Ze słów Gajewskiego wynika, że rozpoznał napastników, którymi byli: robotnik fabryki Andera mieszkaniec gminy Iwanowice w powiecie kaliskim Józef Grzełańczyk oraz zamieszkały w Kaliszu poddany pruski rzemieślnik fryzjer Silwan Niedzielski. Obaj są członkami miejscowej organizacji bojowej Polskiej Partii Socjalistycznej i powodem zamachu na życie Gajewskiego było podejrzewanie go o utrzymywanie kontaktów z funkcjonariuszami Kaliskiego Gubernialnego Urzędu Żandarmerii. Dzięki współpracy Gajewskiego w ostatnim czasie rzeczywiście było przeprowadzonych wiele udanych akcji rewizji i aresztowań wśród członków organizacji bojowej, którzy zostali poddani śledztwu w charakterze oskarżonych zgodnie z art. 1035 kodeksu karnego.

AGAD, Kancelaria Generał-Gubernatora Warszawskiego, sygn. 2633, nlb

153. Relacja Kazimierza Wągrowskiego z rozstrzelania Wojciecha Jabłkowskiego 9 listopada 1906 r. w kaliskim więzieniu.

APK, Spuścizna rodziny Jabłkowskich z Kalisza, sygn. 2

154. Ekshumacja Wojciecha Jabłkowskiego przeprowadzona na dziedzińcu kaliskiego więzienia 7 listopada 1926 r.

APK, Spuścizna rodziny Jabłkowskich z Kalisza, sygn. 5

155. Fragment alegorycznego fresku *Złożenie Polonii u stóp Matki Boskiej, jako Królowej Polski* Włodzimierza Tetmajera w kaplicy Matki Bożej Pocieszenia w kościele św. Mikołaja w Kaliszu. Widoczny na obrazie umierający robotnik ma symbolizować Wojciecha Jabłkowskiego.

APK, Spuścizna Henryka Wrotkowskiego z Kalisza, sygn. 126

156. Wezwanie do uczczenia bohaterów klasy pracujących poległych w walce z caratem, m.in. Wojciecha Jabłkowskiego.

Uczcijmy pamięć naszych bohaterów, „Kaliszanin”, 1927, nr 3, s. 1

157. Grób Wojciecha Jabłkowskiego na Cmentarzu Miejskim w Kaliszu w latach 50. XX w.
APK, Komitet Wojewódzki PZPR w Kaliszu, sygn. 484

JESS EDWARD TEOFIL

Urodził się w Kaliszu 5 marca 1889 r. jako syn Krzysztofa i Zofii z d. Neuman. Lata szkolne spędził w rodzinnym mieście. Absolwent Akademii Sztabu Generalnego w Petersburgu. Następnie rozpoczął studia na Politechnice Warszawskiej. Po dwóch latach edukacji zmuszony został przerwać studia, ze względu na osłabienie wzroku.

Uczestniczył w I wojnie światowej, początkowo służył w armii rosyjskiej. 19 sierpnia 1920 r. został zatwierdzony z dniem 1 kwietnia 1920 r. na stopień kapitana, w piechocie, w grupie oficerów byłych Korpusów Wschodnich i byłej armii rosyjskiej. Był wówczas oddany do dyspozycji gen. Józefa Hallera. Po zakończeniu I wojny światowej wstąpił do 29. Pułku Strzelców Kaniowskich w Kaliszu. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej w latach 1919-1920.

W uznaniu za zasługi, wzorową postawę otrzymał odznakę pamiątkową 29. Pułku Piechoty Strzelców Kaniowskich. 1 grudnia 1924 r. został mianowany majorem ze starszeństwem z 15 sierpnia 1924 r. i 119 lokatą w korpusie oficerów piechoty. W 1925 r. był dowódcą 3. Batalionu, a w 1928 r. komendantem obwodu przysposobienia wojskowego. W grudniu 1929 r. został przeniesiony do Dowództwa Okręgu Korpusu X w Przemyślu na stanowisko inspektora wyszkolenia przy Okręgowym Urzędzie Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego z siedzibą w Kielcach. W czerwcu 1930 r. otrzymał przydział do Łowicza na stanowisko dowódcy 3. Batalionu, detaszowanego w Skierniewicach. W 1928 r. będąc w stopniu majora otrzymał srebrny Krzyż Zasługi. Służył również w 10. Pułku Piechoty oraz był komendantem Powiatowej Komendy Uzupełnień Wieluń. W 1934 r. przeniesiony w stan spoczynku.

Ponownie zmobilizowany w 1939 r., tuż przed wybuchem II wojny światowej. Otrzymał rozkaz udania się poprzez Warszawę do Kielc. Warszawę opuścił z początkiem września. W 1939 r. dostał się do niewoli sowieckiej. Pierwszą wiadomość od majora żona i córka otrzymały 29 listopada 1939 r. List został wysłany z Kozielska.

Został zamordowany przez NKWD w Katyniu. Od 28 lipca 2000 r. spoczywa na Polskim Cmentarzu Wojennym w Katyniu.

Był odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi. 5 października 2007 r. Minister Obrony Narodowej Aleksander Szczygło, mianował go pośmiertnie na stopień podpułkownika. Awans

został ogłoszony 9 listopada 2007 r. w Warszawie, w trakcie uroczystości *Katyń Pamiętamy – Uczcijmy Pamięć Bohaterów*.

Zawarł związek małżeński w Zgierzu w 1920 r. z Martą Heleną z d. Torn, z którą miał córkę Zofię Natalię.

158. Major Edward Teofil Jess. Został zamordowany przez NKWD w Katyniu. Od 28 lipca 2000 r. spoczywa na Polskim Cmentarzu Wojennym w Katyniu.

AAN, Akta Jacka Trznadla, sygn. 106, nlb

159. Akt urodzenia Edwarda Teofila Jessa, urodzonego w Kaliszu 5 marca 1889 r., syna Krzysztofa i Zofii z d. Neuman.

APK, Akta stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Kaliszu, sygn. 105, s. 22, akt urodzenia nr 41

160. Zjazd koleżeński 29. Pułku Strzelców Kaniowskich, który odbył się 14-16 maja 1931 r.

APK, Spuścizna rodziny Siarkiewiczów z Kalisza, sygn. 13

KARŚNICKI FELIKS FRANCISZEK

Urodził się 13 stycznia 1894 r. w rodzinnym podkaliskim majątku Majków, należącym do Piotra Kwiryna Karśnickiego i Kingi z d. Rychłowskiej. W 1904 r. rozpoczął naukę w rządowym gimnazjum filologicznym w Kaliszu. Wydalony za udział w strajku szkolnym od 1906 r. uczył się w prywatnej Szkole Handlowej w Kaliszu, gdzie w 1912 r. zdał maturę.

Okres I wojny światowej Karśnicki spędził w Majkowie zarządzając rodzinnym folwarkiem. W listopadzie 1918 r. organizował milicję obywatelską w kilku okolicznych gminach i wziął udział w rozbrojeniu Niemców w Kaliszu. Jeszcze w tym samym miesiącu wstąpił do 3. Szwadronu 2. Pułku Ułanów, zorganizowanego przez Komitet Obywatelski w Kaliszu, którego był członkiem. Walczył na froncie czeskim i ukraińskim, gdzie został ranny. Do wojska wrócił w sierpniu 1920 r., kiedy wstąpił do sformowanego w Kaliszu ochotniczego 203. Pułku Ułanów, z którym wziął udział w bitwach pod Ciechanowem, Mławą, Hrubieszowem, Równem i Zwiahlem. Miał opinię wybitnie odważnego żołnierza. W CAW w Kolekcji Krzyża Walecznych, znajduje się dokument, w którym odnotowano, że 14 sierpnia 1920 r. (...) *wraz z trzema kolegami wpadł pierwszy z nadzwyczajną brawurą w szeregi nieprzyjacielskie rozsiewając tam popłoch i torując w ten sposób drogę nadciągającemu szwadronowi*. Za ten czyn został w 1921 r. odznaczony Krzyżem Walecznych z dwoma okuciami. W listopadzie 1920 r. odszedł do rezerwy w stopniu kaprała. W 1927 r. został awansowany na stopień podporucznika, a po 1932 r. na porucznika.

Po powrocie z wojska gospodarował w swoim majątku Majków, biorąc czynny udział w życiu społeczno-gospodarczym Kalisza i powiatu kaliskiego. Był m.in.: komendantem, a następnie Komendantem Honorowym Ochotniczej Straży Pożarnej w Kaliszu, prezesem Zarządu Koła Związku Oficerów Rezerwy w Kaliszu, a także przewodniczącym Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny, członkiem Zarządu Związku Ziemian. Za zasługi na polu pracy społecznej został w 1928 r. odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi, a w 1937 r. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Udzielał się także politycznie. Był członkiem miejscowych władz BBWR, a potem Obozu Zjednoczenia Narodowego, a z ich ramienia dwukrotnie posłem (1935-1938 i 1938-1939).

We wrześniu 1939 r. zgłosił się na ochotnika do obrony Warszawy. Okupację spędził w obozach jenieckich: Braunschweig, Woldenberg i Prenzlau. Po wojnie zamieszkał we Wrocławiu, gdzie założył firmę samochodową zajmującą się wywożeniem gruzu. Potem pracował jako kierownik jednego z PGR w okolicach Ślęży.

Zmarł we Wrocławiu 9 marca 1961 r., ale pochowany został w Kaliszu w grobowcu rodzinnym na Cmentarzu Miejskim.

W 1920 r. poślubił Jadwigę Radońską h. Jasińczyk (1900-1944), z którą miał syna Andrzeja i córkę Ewę.

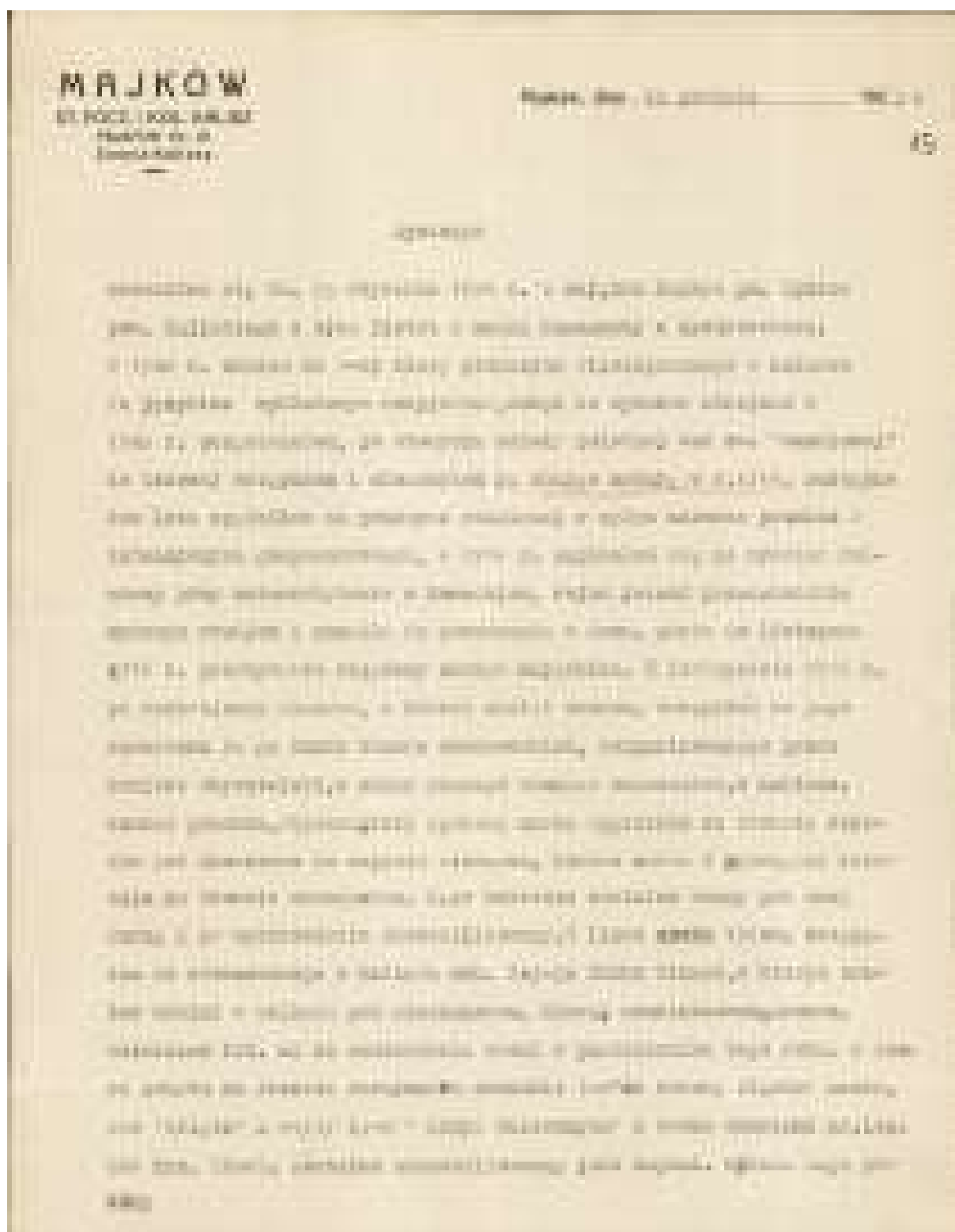
162. Poseł Feliks Karśnicki ok. 1935 r. Z powodu dużej aktywności był powszechnie znany. Jak wspominał po latach Mieczysław Jałowiecki: *Był osobą niezwykle popularną i przebywanie z Felkiem przy stoliku restauracyjnym sam na sam było niemożliwością. Po kilkunastu minutach, niby rój pszczoł koło królowej matki, roilo się od znajomych i przyjaciół. (...) Przemity kompan, beztroski i trochę lekkomyślny. (...) Miał wszędzie przyjaciół, z wszystkimi był na „ty”, a nie gardził przy tym bynajmniej kieliszkiem. Przy każdym mniejszym, czy większym pożarze cały zespół strażaków zbierał się pod przewodnictwem Felka w najbliższej okolicy, by tam razem „zalać robaka”.*

Sejm i Senat 1935-1940 IV kadencja, oprac. Leon Zieleniewski, Warszawa 1936, s. 132; *Album-skorowidz Senatu i Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej oraz Sejmu Śląskiego. Kadencja 1935/1940*, Kraków 1936, s. 131

163. Akt urodzenia Feliksa Franciszka Karśnickiego, urodzonego 13 stycznia 1894 r. w podkaliskim Majkowie.

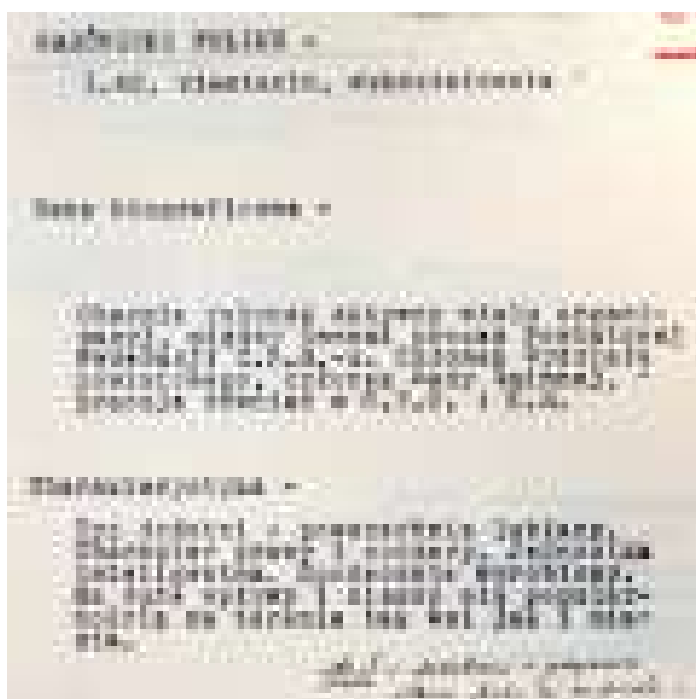
APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 56, s. 39, akt urodzenia nr 78

164. Życiorys Feliksa Karśnickiego z 1925 r.
CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. 10743, s. 15

165. Poparcie dowódcy 29. Pułku Strzelców Kaniowskich dla awansu Feliksa Karśnickiego na oficera Wojska Polskiego. W liście kwalifikacyjnej z 1932 r. bezpośredni przełożony w 3. Pułku Ułanów tak go oceniał: *I. Zalety osobiste: Oficer o b. dużym poczuciu honoru i godności własnej, ideowy w pojmowaniu służby, charakter wyrobiony, o silnej woli. Ambitny, obowiązkowy, b. dobry kolega, towarzysko bez zarzutu. II. Zdolności fizyczne: B. dobrze rozwinięty fizycznie, przy dużej wytrzymałości i cierpliwości. III. Inteligencja: wybitnie inteligentny, o bystrym umyśle i orientacji. IV. Zdolności organizacyjne: Zdolności organizacyjne b. duże. Nadaje się na organizatora P.W.K. [Przysposobienia Wojskowego Konnego]. V. Zdolności kierownicze: O b. dużej inicjatywie, samodzielności, energiczny, umięjący przemawiać do podwładnych. VI. Zdolności wychowawcze: B. dobry wychowawca. VII. Ogólna wartość służby: Bardzo wartościowy oficer. VIII. Wniosek na przydatność w służbie: W zupełności odpowiada na stanowisku d-cy plutonu. IX. Ogólna ocena: B. dobry oficer.*
CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. 10743, s. 10, 17

166. Charakterystyka kandydata na posła z ramienia BBWR Feliksa Karśnickiego.
AAN, Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem, sygn. 72, s. 39

167. Uzasadnienie do odznaczenia Feliksa Karśnickiego Krzyżem Walecznych.
 CAW, Kolekcja Krzyża Walecznych, sygn. KW 48/K-790, s. 2

168. Życiorys Feliksa Karśnickiego z 1945 r.
 CAW, Kolekcja akt żołnierzy zarejestrowanych w Rejonowych Komendach Uzupełnień, sygn. II.56.291, s. 4

KORDECKI KLEMENS

Urodził się w Iwanowicach (obecny powiat kaliski) w 1603 r., w rodzinie miejscowych mieszczan Marcina i Doroty. Został ochrzczony 16 listopada i tę datę uznaje się także za dzień jego urodzin. Po ukończeniu miejscowej szkółki parafialnej studiował 3 lata filozofię w Kaliszu, a potem odbył 4-letnie studia teologiczne w Poznaniu. Spotkał tam studiujących paulinów i być może pod ich wpływem zdecydował się na wstąpienie do ich zakonu.

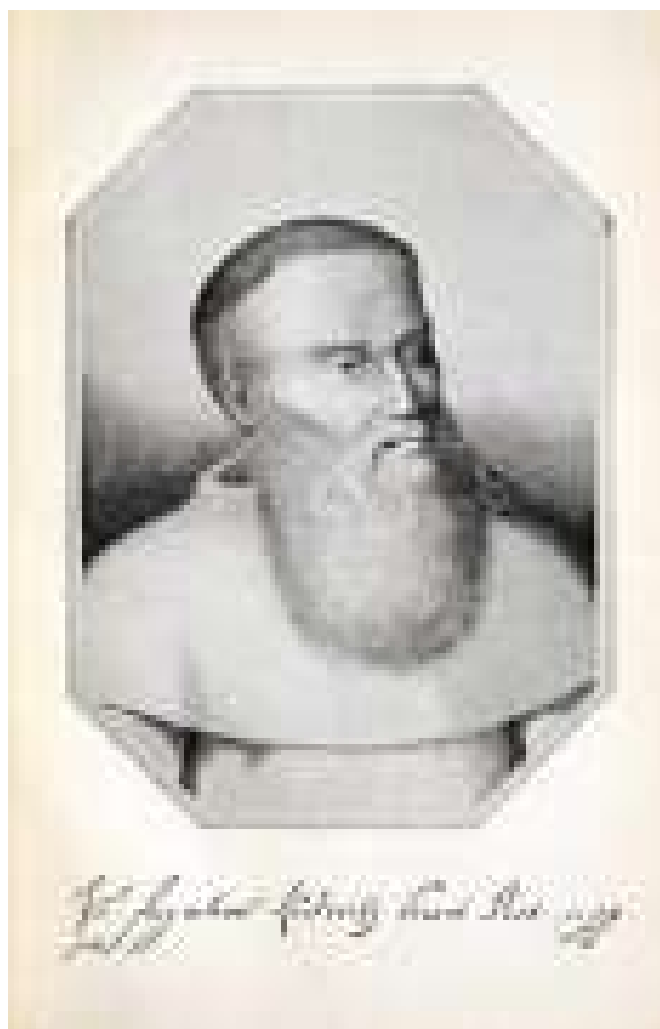
W 1633 r. rozpoczął nowicjat w klasztorze na Jasnej Górze przyjmując imię zakonne Augustyn. W następnym roku, 25 marca, przyjął śluby zakonne. Wkrótce potem otrzymał niższe święcenia kapłańskie i jako diakon został skierowany do klasztoru w Wieluniu, gdzie pełnił obowiązki podprzeora i nauczyciela retoryki. Tutaj Kordecki otrzymał w 1634 r. święcenia kapłańskie. W następnym roku wrócił do Częstochowy i jako tzw. lector humaniorum zajmował się młodzieżą, która potem uczyła się w studium litterarum prowadzonym przez paulinów w Krakowie. Od grudnia 1635 r. do czerwca 1638 r. był także wicedyrektorem nowicjatu na Jasnej Górze. W lipcu 1638 r. został przeorem w Wieluniu. W lutym 1640 r. wyjechał do Rzymu jako delegat polskiej prowincji paulinów, przeciwnej zaostreniu reguły i wzmocnienia dyscypliny w zakonie. Delegację jednak wkrótce cofnięto i Kordecki wrócił do kraju. Pół roku był przeorem w klasztorze w Wielgomłynach, a potem wrócił na Jasną Górę. W październiku 1641 r. wystąpił jako dyskret klasztoru jasnogórskiego na kapitule prowincjonalnej, w lipcu 1643 r. ponownie został przeorem w Wieluniu. Rok później wybrano go przeorem konwentu jasnogórskiego i dyskretem prowincji. W wyniku sporu o reformę zakonu z generałem zakonu Mikołajem Staszewskim został w marcu 1645 r. przeniesiony na stanowisko podprzeora, a potem zwykłego zakonnika. W 1646 r. został przeorem w Oporowie, w 1647 r. w Pinczowie, a w 1650 r. na Jasnej Górze.

Przewodniczenie zgromadzeniu paulinów w Częstochowie zbiegło się z najazdem szwedzkim w 1655 r. Działania Kordeckiego prowadzone w tym czasie miały na celu uchronienie Jasnej Góry przed wprowadzeniem załogi szwedzkiej. Kiedy jednak zabiegi dyplomatyczne zawiodły, zdecydował się na zbrojny opór. Obrona klasztoru wzmocniła pozycję Kordeckiego i zapewniła mu życzliwość dworu. Z inspiracji królowej Ludwiki Marii sporządzono opis wydarzeń z listopada i grudnia 1655 r. Sygnowana nazwiskiem Kordeckiego *Nowa Gigantomachia* ukazała się drukiem w początkach 1658 r., zapewniając jej autorowi i opisywanym wydarzeniom trwałe miejsce w historii Polski.

W późniejszym okresie Kordecki został dwukrotnie prowincjałem zakonu w kraju (1657, 1660), wikariuszem generalnym zakonu (1663). Ponownie został przeorem klasztoru jasno-górskiego w 1663 r. i pozostał nim do końca życia. Pełnił także inne obowiązki: wikariusza prowincji (1666) i po raz trzeci prowincjała (1671).

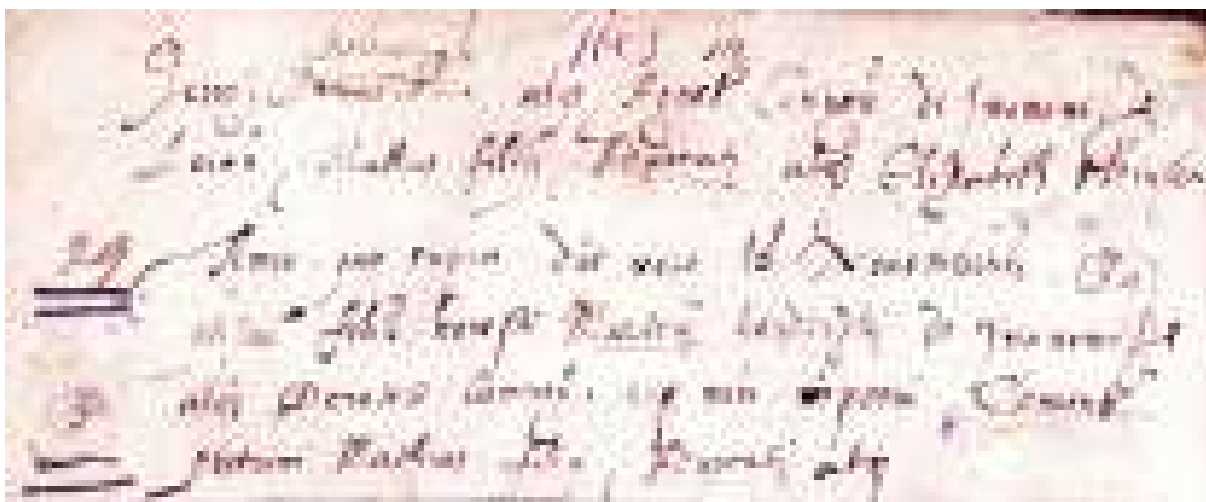
Zmarł w Wieruszowie 20 marca 1673 r. podczas wizytacji tamtejszego klasztoru. Pocho-wano go na Jasnej Górze, ale grób nie zachował się.

Z okazji 300-lecia urodzin w kościele w Iwanowicach odsłonięto tablicę pamiątko-wą, a w 1938 r. w pobliskich Szczytnikach odsłonięto okazały pomnik. Zniszczony przez Niemców w czasie II wojny światowej został zastąpiony przez nowy, odsłonięty w 1982 r. W 2003 r. w Iwanowicach odsłonięto obelisk Augustyna Kordeckiego, a 20 maja 2023 r., rów-nież w Iwanowicach, w 350. rocznicę śmierci duchownego, odsłonięto pamiątkową tablicę.

169. Ks. Augustyn Kordecki.

Michał Rawicz-Witanowski, *Ks. Augustyn Kordecki. Zarys bibliograficzno-histo-ryczny w 200 rocznicę urodzin obrońcy Jasnej Góry*, Piotrków 1904, nlb

170. Akt chrztu Klemensa Kordeckiego z 1603 r.

Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Parafia rzymskokatolicka w Iwanowicach, akt chrztu nr 29/1603

człowiek, ks. Józef Gajewski, proboszcz iwanowicki. Według tegoż aktu ujętego jak wyryśki w innych czasach, po łacinie, ks. Kordecki odznaczony był w kościele iwanowickim pod imieniem Klemensa dnia 14 listopada 1603 r. przez miejscowego wikariusza ks. Franza Osińskiego. Rodzicami jego byli mieszczanie iwanowiccy: Martin i Dorota Kordecki, ojciec zaś dotychczasowi właściciele tegoż majątku. Ze względu na religijność wrych czasach, w których urodził się ten człowiek, w wyjątku, że urodził się w miejscu, gdzie był kościół parafialny, zostało przyjęte, że data chrztu, była i datą urodzenia tego człowieka. Kiedy wystąpił na widownię, dziejowy liczył zatem skończonych lat 22 i dotychczas zapamiętał dokładne roczniki swoich wrodziny, w dniu, kiedy Wrocławska obywatel Jan Górz, Mistrzowski i w z łęgu, obywatel miasta, pochodzenie Kordeckiego, sławy przynosił, ten człowiek, którego przez równość sławotności i użyciu naturalnych przywilejów, zaproszono, między innymi wziętych, że w ostatniej epoce, gdy wiele mojących powstawało, odradzało najbarwiejszą kraj i naród, obronił, wysłał i głosił i roztępniał, co pod słogą i opowiadaniem słowem, zostało do czasu. Kordecki zmarł w dalszej drodze Wrocławska dnia 20 marca 1673 r.; został złożony w kościele i wrocławska była na kościele, zyla, sławotą sławy i powzięcia sławy.

Ad Chodźski.

171. Fragment artykułu Adama Chodyńskiego poświęconego ustaleniu miejsca urodzenia ks. Kordeckiego. Adam Chodyński, *Małenki przyczynek do wiadomości o ks. Augustynie Kordeckim*, „Kaliszanin”, 1882, nr 2, s. 7

172. Apel Komitetu Budowy Pomnika ks. Przeora Augustyna Kordeckiego w Szczytnikach z 1938 r. o wsparcie finansowe.

APK, Wydział Powiatowy w Kaliszu, sygn. 560, sygn. 33, k. 34

173. Odślonięcie pomnika ks. Augustyna Kordeckiego w Szczytnikach 19 września 1982 r.

APK, Spuścizna Stanisława Perlińskiego z Kalisza, sygn. 87

KOŹMIAN JAN

Urodził się 27 grudnia 1814 r. we Wronowie na Lubelszczyźnie w rodzinie ziemiańskiej jako syn Jana i Wiktorii z d. Mikulicz-Radeckiej. Naukę pobierał w Lublinie i Warszawie, gdzie w 1830 r. zdał maturę.

Brał udział w powstaniu listopadowym, walczył wraz z bratem Stanisławem do sierpnia 1831 r. jako podporucznik artylerii. W styczniu 1832 r. wyjechał do Brukseli, skąd w listopadzie 1833 r. przeniósł się do Paryża. Następnie udał się do Tuluz, gdzie w latach 1834-1838 studiował prawo uzyskując licencjat. W 1838 r. odbył podróż do Anglii i Hiszpanii. W 1839 r. powrócił do Francji i zamieszkał w Paryżu. Utrzymywał kontakty z Adamem Mickiewiczem, Józefem Bohdanem Zaleskim, Sewerynem Goszczyńskim. W latach 1841-1843 współpracował z pismem emigracyjnym „Dziennik Narodowy”. Prowadził internat dla uczącej się młodzieży polskiej. Od 1842 r. związał się ze zgromadzeniem zmartwychwstańców. Zaangażował się w pracę komitetu budowy pomnika Juliana Ursyna Niemcewicza i Karola Kniaziewicza w Montmorency. Wypowiadał się krytycznie wobec poglądów Andrzeja Towiańskiego, co doprowadziło do konfliktu z Adamem Mickiewiczem.

Od 1842 r. podróżował po Europie. Był w Niemczech, Szwajcarii, Włoszech. W Berlinie zebrał kilkunastu polskich studentów wokół tzw. Biblioteczki Polskiej. Uczęszczał również na uniwersytet. Od 1 czerwca 1845 r. został wydawcą i redaktorem pisma „Przegląd Poznański”. Bronił w nim zasad filozofii katolickiej przed ekspansją innych kierunków filozoficznych. W tym też roku poznał Cypriana Kamila Norwida.

Podczas wydarzeń Wiosny Ludów, w marcu 1848 r., wraz z Legionem Polskim, do którego wstąpił, wyruszył do Wielkopolski. W kwietniu dostał się do niewoli pruskiej pod Raszkowem i został skazany na uwięzienie. Po odbyciu dwumiesięcznego aresztu zajął się prowadzeniem majątków żony w Turwi, Rąbinie i Kopaszewie.

Jako wdowiec wyjechał w 1857 r. do Rzymu, gdzie studiował teologię. Studia kontynuował w Innsbrucku, Poznaniu i Gnieźnie. 23 marca 1860 r. otrzymał w Gnieźnie święcenia kapłańskie. Służbę kapłańską rozpoczął w Krzywiniu, później został przeniesiony do Poznania jako kapelan sióstr Sacre-Coeur. W latach 1861-1863 utrzymywał tam dwa konwikty dla młodzieży i szkołę dla ubogich chłopców. Po 1864 r. współpracował z biskupami w Królestwie Polskim i przekazywał ich relacje do Watykanu. Od 1867 r. był sekretarzem arcybiskupa Mieczysława Ledóchowskiego. W 1869 r. otrzymał tytuł protonotariusza apostolskiego. W 1870 r. został mianowany kanonikiem poznańskim. W okresie Kulturkampfu był prześladowany. Od 1884 r. przebywał

w więzieniu przez 9 miesięcy. Od 1875 r. był delegatem apostolskim na archidiecezję poznańską, a później wikariuszem generalnym.

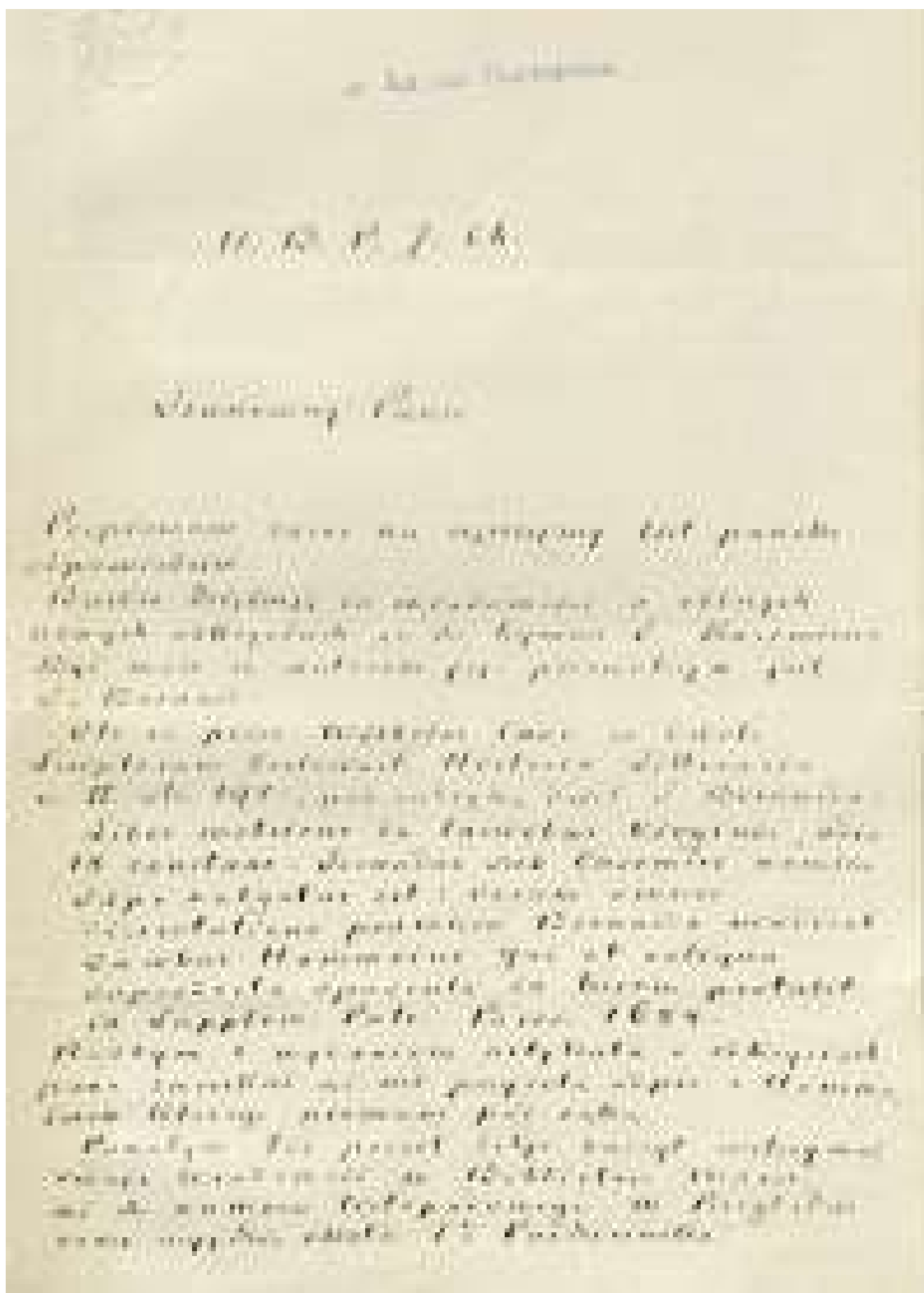
Zmarł 20 września 1877 r. w Wenecji, podczas powrotu z Rzymu do kraju. Pochowany został w katedrze poznańskiej.

Zawarł związek małżeński 16 maja 1846 r. w Berlinie z Zofią Chłapowską, córką gen. Dezyderego Chłapowskiego. Nie miał dzieci. Owdowiał w 1853 r.

174. Portret Jana Koźmiana z ok. 1875 r.

BN, sygn. F.10065/IVA

175. List Jana Koźmiana z 1859 r. do Aleksandra Przeździeckiego w sprawie nowych odkryć na temat hymnu św. Kazimierza, którego autorem być może był św. Bernard.

AGAD, Archiwum Przeździeckich, sygn. D187, s. 3

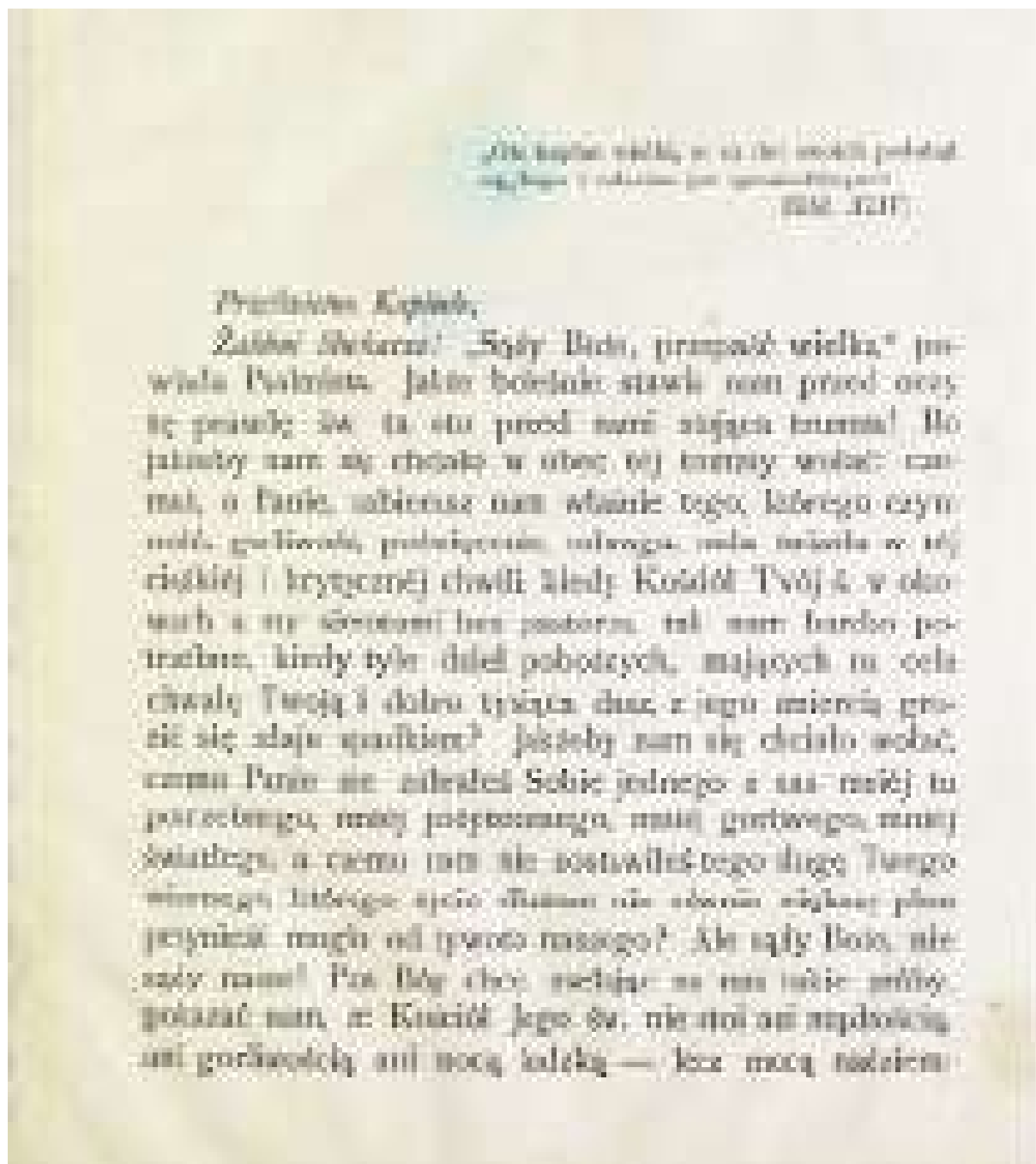
176. List Jana Koźmiana przebywającego u księży misjonarzy na Rybakach w Poznaniu z 16 czerwca 1860 r. do Aleksandra Przeździeckiego informujący o urządzaniu się w Poznaniu, podróży do Galicji, pracach nad kazaniami Długosza.

AGAD, Archiwum Przeździeckich, sygn. D187, s. 6

177. Konstancja Łubieńska, *Odpowiedź na recenzję JMci księdza Koźmiana, przedstawiającą z dzieł poetycznych charakter świętej pamięci Adama Mickiewicza i Zygmunta Krasińskiego pod wyrazami „dwa bałwochwalstwa - dwa ideały”*, Poznań 1862.

BN, sygn. Estr XIX t. 2 s. 4585.

178. Mowa żałobna na cześć Jana Koźmiana, zmarłego w Wenecji 19 września 1877 r., wygłoszona na nabożeństwie żałobnym w kościele katedralnym poznańskim przez Edwarda Likowskiego 29 września 1877 r.

BN, sygn. II 59.789, nlb

KOŻUCHOWSKA HALINA Z D. CYTWIC

Urodzona 22 lipca 1870 r. w Kaliszu jako córka Józefa Cytwica i Kazimierzy z d. Królkiewicz. Działaczka społeczna, aktywistka, feministka. Z jej inicjatywy w 1909 r. powstało Muzeum Szkolne, które gromadziło obiekty o charakterze przyrodniczym i krajoznawczym. Należała do grupy aktywistów dążących do utworzenia w Kaliszu placówki muzealnej. Na początku 1914 r. zgromadzone zbiory przeniesiono do tzw. Pałacu Puchalskiego. Kustoszem wystawy została Kożuchowska, która mieszkała w pałacu.

Po wybuchu I wojny światowej Kożuchowska pozostała w mieście oddając się pracy dobroczynnej. Pomagała w szpitalu, przytułkach, ochronce. Wspomniane miejsca wpierała również finansowo. Dzięki jej zapobiegliwości muzeum kaliskie ocalało, a zbiory nie zostały zarekwirowane przez okupanta. Jeszcze w czasie wojny, jego zasoby poszerzyła o materiały i artefakty, które dokumentowały zniszczenie miasta, a po zakończeniu działań wojennych ekspozycje obrazujące odbudowę miasta. Obok działalności kulturalnej wspierała prace Towarzystwa Przeciwgruźliczego.

W okresie wojny polsko-bolszewickiej, dzięki jej pomocy, sformułowano ochotniczy 203. Pułk Ułanów. W czasie walk pułku nieustannie zasilala go finansowo oraz dbała o jego zaopatrzenie.

W swojej działalności była wspierana przez męża – adwokata Telesfora Kożuchowskiego. Należał on do założycieli Szkoły Handlowej w Kaliszu, przez wiele lat prezesował Kołu Polskiej Macierzy Szkolnej w Kaliszu, był m.in. członkiem Kaliskiego Towarzystwa Oświatowego, Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, Towarzystwa Dobroczynności. Był czynnym członkiem Komitetu Obywatelskiego opieki nad miastem Kaliszem w 1914 r., członkiem Rady Opiekuńczej Powiatu Kaliskiego. Przez szereg lat zasiadał w zarządzie Biblioteki i Czytelni im. Adama Mickiewicza. W Towarzystwie Kredytowym m. Kalisza był sekretarzem i kasjerem. Pełnił funkcję naczelnika biura, członka komitetu kredytowego Kaliskiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu oraz radnego Rady Miasta Kalisza.

Halina Kożuchowska zmarła 14 lipca 1921 r. w Kaliszu. Pochowana została na Cmentarzu Miejskim. Żegnały ją tłumy kaliszan oraz przedstawiciele instytucji, które wspierała za życia.

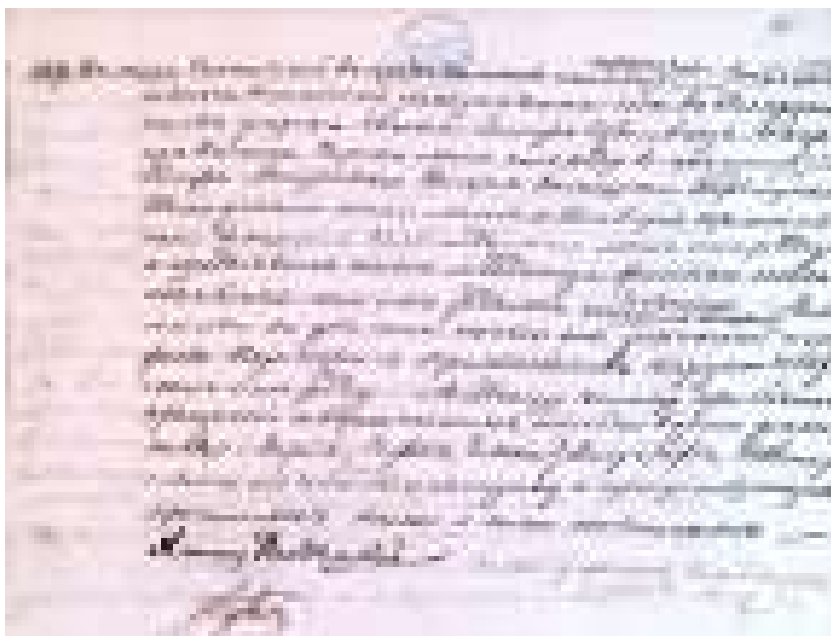
Z przeprowadzonej kwerendy archiwalnej wynika, że Telesfor i Halina Kozuchowscy nie doczekali się potomstwa. Analiza zgromadzonych materiałów pozwoliła dodatkowo odkryć, że Halina Kozuchowska na chrzcie otrzymała imiona Maria Zofia Helena. W akcie ślubu z Telesforem Kozuchowskim widnieją imiona Maria Halina Zofia. Dodatkowo w akcie zgonu błędnie zapisano, że zmarła mając 49 lat, faktycznie miała 51 lat.

Na rzecz Muzeum Ziemi Kaliskiej, Telesfor Kozuchowski, w swoim testamencie zapisał 2000 zł, co można odczytywać jako wyraz szacunku dla działań żony. Po jego śmierci w 1928 r. ze wspomnianych środków utworzono fundusz wieczysty jego imienia.

179. Portret Haliny Kozuchowskiej przechowywany w zbiorach Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej w Kaliszu autorstwa Antoniego Banaszkiewicza. Na rzecz Muzeum Ziemi Kaliskiej, jej mąż Telesfor Kozuchowski, w swoim testamencie zapisał 2000 zł, ze wspomnianych środków utworzono fundusz wieczysty jego imienia.

Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej w Kaliszu (dalej cyt. MOZK), sygn. MOZK/S/601

180. Akt urodzenia Marii Zofii Heleny Cytwic z 1870 r. W dokumencie nie figuruje imię Halina.

APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 32, s. 71, akt urodzenia nr 139

181. Akt ślubu Marii Haliny Zofii Cytwic z Telesforem Kożuchowskim z 1891 r. Warto zauważyć, że po raz kolejny w dokumencie figurują inne imiona.

APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 53, s. 280, akt małżeństwa nr 99

182. Akt zgonu Haliny Kozuchowskiej, zmarłej 16 lipca 1921 r. w Kaliszu.

APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 84, s. 568, akt zgonu nr 323

183. Wzmianka w lokalnej prasie dotycząca zgonu Haliny Kozuchowskiej.

Śp. Halina Kozuchowska, „Gazeta Kaliska”, 1921, nr 140, s. 3, nr 144, nlb

KWILECKI FRANCISZEK ANTONI

Urodził się 15 października 1725 r. w Kwilczu jako syn kasztelana łódzkiego Łukasza Kwileckiego z Kwilcza herbu Byliny i kasztelanki rogozińskiej Barbary Lipskiej z Lipego herbu Grabie. Był właścicielem m.in. Wróblewa w powiecie poznańskim i Powiercia w powiecie konińskim. W latach 1758-1790 piastował urząd starosty grodowego wschowskiego.

W 1761 r. był posłem z Wielkopolski na sejm nadzwyczajny. Dwa lata później pertraktował, z ramienia województwa poznańskiego i kaliskiego, z pułkownikiem D.F. Lossowem w sprawie ustalenia wysokości wymuszonych dostaw zboża do magazynów pruskich. W 1764 r. został posłem na sejm koronacyjny z województwa poznańskiego. W 1766 r. piastował funkcję marszałka Trybunału Koronnego w Piotrkowie. W tym też roku otrzymał Order Św. Stanisława. Przez sejm nadzwyczajny delegacyjny (1767-1768) został mianowany członkiem odnowionej komisji do rozmów z dworem berlińskim dotyczących traktatu handlowego i ustalenia nowej taryfy celnej.

Jesienią 1768 r. przystąpił do konfederacji barskiej. Za swoją działalność został aresztowany 25 stycznia 1769 r. przez Rosjan. Latem 1770 r. w Kargowie złożył deklarację lojalności rządowi rosyjskiemu na ręce ambasadora Michaiła Wołkońskiego. Pomimo to nadal pomagał materialnie konfederatom i utrzymywał bliskie kontakty z ich przywódcami. 7 grudnia 1771 r. udzielił pomocy marszałkowi Wielkopolski Józefowi Zarembie przy organizacji zjazdu wschowskiego. Został tam wybrany komisarzem do przeprowadzenia kontroli czynności Ignacego Malczewskiego i Izby Konsyliarskiej.

Pomimo tego, że był lojalnym konfederatem, w listopadzie 1771 r. posłował do Stanisława Augusta Poniatowskiego jako delegat szlachty wielkopolskiej, przeciwników konfederacji, celem przedstawienia królowi ciężkiego położenia ludności terenów okupowanych przez wojska pruskie. W tej sprawie wysłany został do króla pruskiego Fryderyka II. Pod koniec marca 1774 r. delegacja sejmowa poleciła Kwileckiemu ponowne udanie się do Berlina.

Z ramienia sejmu rozbiorowego (1773-1775) zasiadał w kilkunastu komisjach do rozsądzenia spornych spraw majątkowych. Był członkiem Komisji Dobrego Porządku w 1783 r. W 1786 r. posłował na sejm z województwa poznańskiego.

W 1788 r. brał udział w obradach sejmowych. Kwilecki, w zastępstwie nieobecnego marszałka starej laski Stanisława Kostki Gadowskiego, 6 października otworzył obrady nowej izby poselskiej. Został deputowanym do konstytucji. Jako stronnik królewski występował w obro-

nie Departamentu Wojskowego i prerogatywy monarszej w zakresie mianowania posłów za granicą. Aktywnie uczestniczył w rozmowach na temat zwiększania podatków i podniesienia liczebności wojska do 60 000 żołnierzy. W 1789 r. Stanisław August nadał Kwileckiemu Order Orła Białego, a 15 grudnia 1790 r. godność kasztelana kaliskiego. Już jako przedstawiciel senatu zasiadał w Deputacji Konstytucyjnej. Był zwolennikiem konstytucji 3 Maja. W lipcu 1791 r. prowadził wśród ziemian województwa kaliskiego agitację za przyjęciem konstytucji. W lutym 1792 r. doprowadził do pomyślnego końca sejmik kaliski, który zaręczył (zaprzysiągł) konstytucję 3 Maja.

Zmarł 3 lutego 1794 r. w Druczławkach koło Wystruci w Prusach Wschodnich. Pochowano go w kościele w Kwiliczu.

Był dwukrotnie żonaty, pierwszą żoną była Józefa Koźmińska z Koźmina herbu Poraj (ok. 1750), a drugą Teresa Agnieszka Szczaniecka h. Ossoria kasztelanka kamieńska (ok. 1760). Miał dwoje dzieci: córkę Mariannę i syna Antoniego Macieja Konstantego, kasztelana kaliskiego, od 1789 r. starostę wschowskiego.

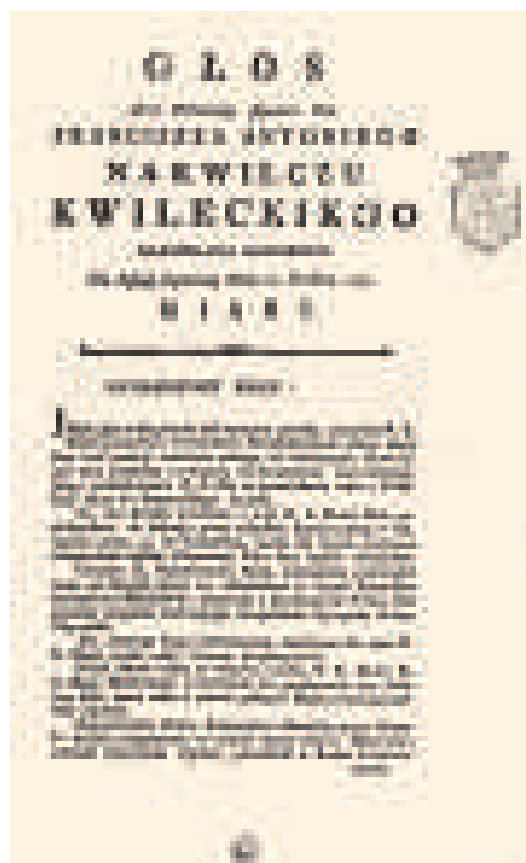
184. Portret Franciszka Antoniego Kwileckiego herbu Śreniawa (1725-1794) autorstwa malarza wielkopolskiego z 1794 r.

Senatorowie i posłowie Sejmu Wielkiego, oprac. Jerzy Kowecki, Warszawa 1991, s. 54

185. Prośba Stanisława Męcińskiego starosty wieluńskiego i radomskiego do marszałka starej laski starosty wschowskiego Franciszka Antoniego Kwileckiego o umieszczenie go wśród kandydatów do Rady Nieustającej z 1788 r.

AGAD, Archiwum Sejmu Czteroletniego, sygn. 16, s. 129

186. *Głos jaśnie wielmożnego jegomości pana Franciszka Antoniego na Kwilczu Kwileckiego kasztelana kaliskiego na sessyi seymowej dnia 21 grudnia 1790 r.* Jest to mowa dziękczynna skierowana do króla Stanisława Augusta Poniatowskiego za *przeniesienie* (...) z *Poselekey Ławy* do *Senatorskyego Krzesła*. (...) *Znajdziesz mnie, Nayiaśniejszy Panie, zawsze na tey drodze ścisłego posłuszeństwa, bo sądzę, że w tym iednym naybardziej łaskawy wybor Waszey Królewski Mości isprawiedliwić, a przyjętego Urzędu powinność dopełnić mogę.*

BN, sygn. mf. 75916, nlb

187. Protokół z głosowania nad projektem sejmu na sesji z 12 maja 1791 r., w której brał udział Franciszek Antoni Kwilecki.

AGAD, Archiwum Sejmu Czteroletniego, sygn. 19, s. 158

LIPSKI WOJCIECH

Urodził się 20 lutego 1805 r. w Lewkowie. Był synem Michała i Józefy z d. Zaremby. Początkowo nauki pobierał w domu, następnie kształcił się w Korpusie Kadetów w Kaliszu i w gimnazjum we Wrocławiu. Studiował w Halle i w Lipsku. Brał udział w powstaniu listopadowym, za co został odznaczony Krzyżem Virtuti Militari. Był zaangażowany w rozwój gospodarczy Lewkowa i okolicznych miejscowości, uczestniczył w powołaniu Kasyna Raszkowskiego, Kasyna Gostyńskiego. Wraz z ks. Janem Kompałą dał początek Królewskiemu Katolickiemu Gimnazjum w Ostrowie. W swoim majątku ukrywał poszukiwanych przez policję pruską za udziały w spiskach.

To właśnie Wojciechowi Lipskiemu 20 marca 1848 r. Komitet Narodowy zlecił rozpropagowanie tekstu odezwy na terenie powiatu odolanowskiego pośród miejscowej ludności. 24 marca tego samego roku mianował go komisarzem powiatu odolanowskiego. Do jego zadań należało m.in: zaprowadzenie na podległym terenie porządku i dopilnowanie, by w każdym najmniejszym miasteczku powołano osobny komitet, a na wsiach zbierano żywność i fundusze na potrzeby powstańców. 26 marca 1848 r. Wojciech Lipski zawiązał Powiatowy Komitet Narodowy, w skład którego wchodziły 24 osoby reprezentujące interesy wszystkich grup społecznych. Dodatkowo miał on swoich przedstawicieli przy landracie i wójtach, którzy pilnowali, by nie dochodziło do działań antypolskich. Na wsiach polecono zorganizowanie straży i zatrudnienie przez właścicieli folwarków ubogiej ludności. W ostatnich dniach marca 1848 r. Wojciech Lipski nakazał zorganizować pierwszy garnizon. Żołnierze ci w liczbie 400 stacjonowali w Odolanowie. Nie pozostali tu jednak długo. Wyparły ich wojska pruskie. Oddział powstańczy przeniósł się więc do Pleszewa. Wojciech Lipski brał udział w walkach pod Miłosławiem i Wrześnią wraz z oddziałem pleszewskim. Wszelkie swoje poczynania skrupnie dokumentował, a dokumenty dotyczące przebiegu Wiosny Ludów gromadził w swoim domowym archiwum.

Po Wiośnie Ludów Wojciech Lipski skupił się na rozwoju kultury rolnej w swoich majątkach, szerząc przy tym fachową wiedzę z dziedziny agronomii pośród miejscowej ludności. Z własnych funduszy wypłacał stypendia i wspierał akcje charytatywne.

Zmarł w Kissingen 28 sierpnia 1855 r. Pochowano go w rodzinnym Lewkowie. Jego pogrzeb miał charakter manifestacji religijno-patriotycznej.

Zawarł związek małżeński w 1826 r. w Gruszczycach ze Stanisławą Grodzicką z Grodźca herbu Gryf, z którą miał syna Józefa.

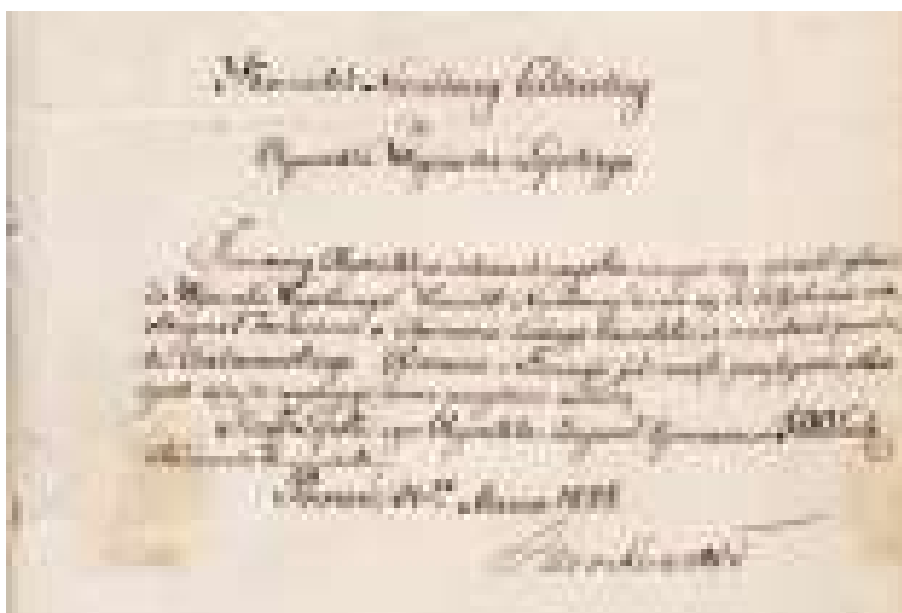
188. Wojciech Lipski ok. 1840 r.

J. Pietrzak, A. Gibasiewicz, *Dziedzice, dwory, pałace. Właściciele dóbr rycerskich w powiecie ostrowskim wielkopolskim 1795-1945*, Ostrów Wielkopolski 2020, s. 60

189. Pismo Komitetu Narodowego z 22 marca 1848 r. w sprawie mianowania Wojciecha Lipskiego na komisarza powiatu odolanowskiego wraz z wykazem jego obowiązków, polegających m.in. na tworzeniu komitetów w miastach i miasteczkach powiatu odolanowskiego, dopilnowaniu ścisłości podatku grunтового we wsiach i prowadzeniu roztropnych wydatków.

APP, Lipski Wojciech – spuścizna, sygn. 2, s. 5

190. Pismo Komitetu Narodowego Centralnego do Wojciecha Lipskiego z 30 marca 1848 r. w sprawie tworzenia komitetów w miastach powiatu odolanowskiego.

APP, Lipski Wojciech – spuścizna, sygn. 2, s. 85

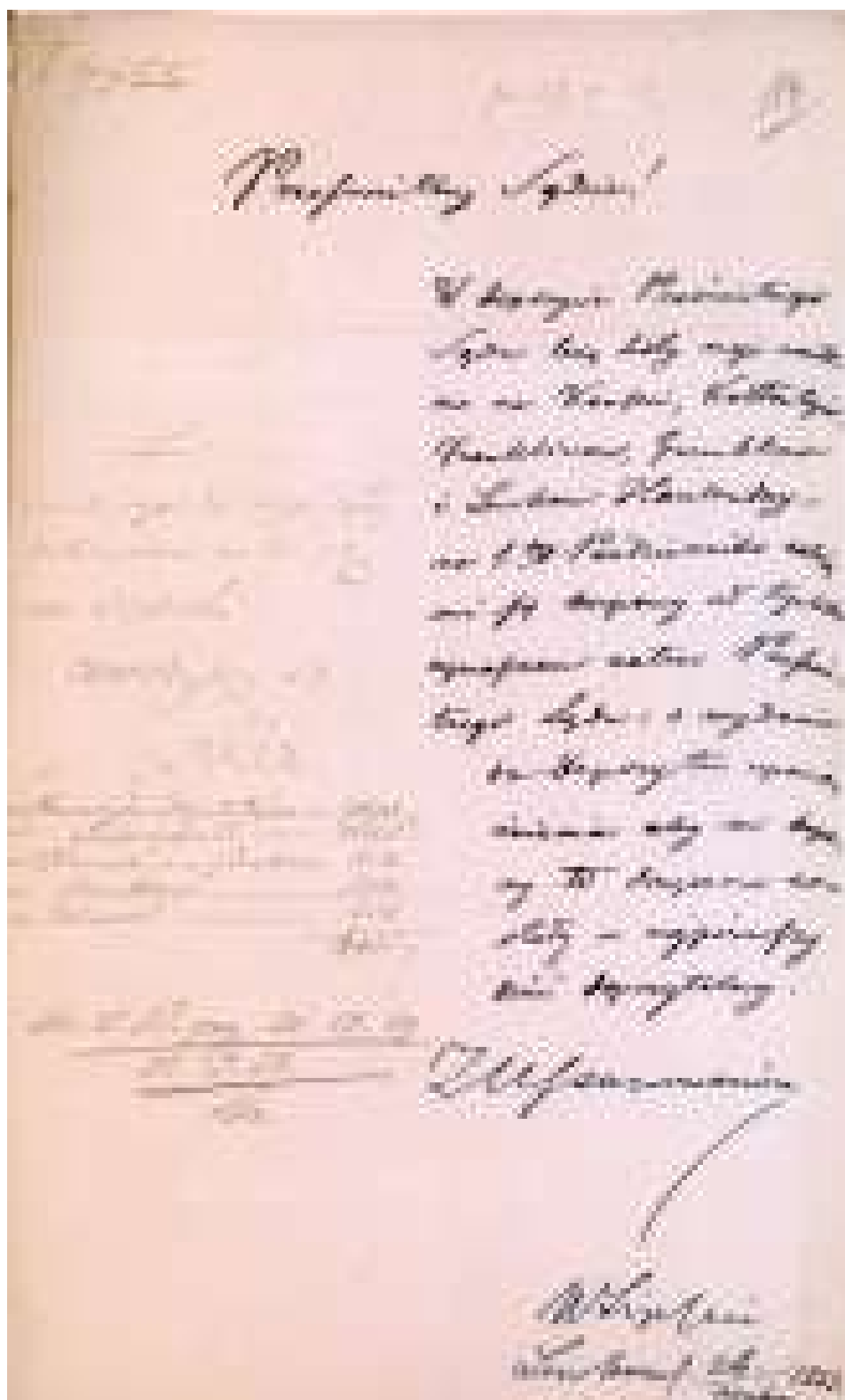
191. Pałac w Lewkowie – siedziba rodu Lipskich. Fotografia z lat 1918-1934.

NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 9/33684.

192. Rozkaz Ludwika Mierosławskiego do Wojciecha Lipskiego, jako głównego organizatora wojsk w powiecie odolanowskim z 3 kwietnia 1848 r. w sprawie zgromadzenia małych oddziałów wojska w jednym, centralnym miejscu i zaopatrzenia ich w żywność celem przygotowania do dalszych działań zbrojnych. Gdyby taki rozkaz nie został wydany do określonego terminu, oddziały należało przekierować do Pleszewa.

APP, Lipski Wojciech – spuścizna, sygn. 2, s. 139

193. Własnoręcznie sporządzone przez Wojciecha Lipskiego pismo z 26 września 1853 r. w sprawach własnościowych jego majątku.

APK, Akta gruntowe sądów w Ostrowie, sygn. 13, s. 14

ŁUBIEŃSKI TOMASZ ANDRZEJ

Urodzony 24 grudnia 1784 r. w majątku rodzinnym w Szczytnikach, w powiecie kaliskim. Syn Feliksa i Tekli z d. Bielińskiej. Wywodził się z rodziny arystokratycznej. Gniazdem rodowym Łubieńskich była wieś Łubna (Łubna-Jakusy), od której przybrali nazwisko. Pieczętowali się herbem Pomian. Za protoplastę rodu zwykło się uważać Jarosława – dziedzica połowy Łubnej, komornika ziemskiego sieradzkiego żyjącego w połowie XV w. Przez kilka stuleci Łubieńscy należeli do średniozamożnej szlachty, ale zyskali na znaczeniu w XVII w. To tutaj urodził się arcybiskup gnieźnieński Maciej i biskup płocki Stanisław.

Od wczesnych lat Tomasz Łubieński należał do kawalerii narodowej. W Wiedniu pobierał lekcje tańca, rysunku, jazdy konnej i fechtunku. W 1806 r. po wkroczeniu Francuzów do Warszawy, wstąpił do straży honorowej cesarza Napoleona. Uczestniczył w bitwach pod Pułtuskim i Iławką, parokrotnie wysyłany był przez cesarza z depeszami do Warszawy i Gdańska. W kwietniu 1807 r. otrzymał nominację na szefa szwadronu w nowo tworzonej pułku lekkokonnym gwardii. Brał udział w kampanii hiszpańskiej od lutego 1808 r. do stycznia 1809 r. W kampanii 1809 r. walczył pod Essling i Wagram. Na czele swego pułku walczył w kampanii 1812 r. m.in. w bitwie nad Berezyną. Brał udział w walkach także pod Dreznem, Kulm, Lipskiem i Hanau. Kilkakrotnie podawał się do dymisji, jednak nie została ona przyjęta.

Zgodę na dymisję otrzymał dopiero po abdykacji Napoleona. Wtedy zajął się bankowością, współtworzył Towarzystwo Kredytowe Ziemskie. Zaangażował się w działalność handlową. Został dyrektorem domu handlowego „Bracia Łubieńscy”. Działał w Dyrekcji Poczty i Policji Krajowych, był też zastępcą ministra spraw wewnętrznych. W tym okresie przeniósł się z rodzinnych Szczytnik na starostwo guzowskie. W 1829 r. mianowany został senatorem-kasztelanem.

Powrócił do czynnej służby wojskowej i brał udział w powstaniu listopadowym, pomimo iż nie był jego wielkim zwolennikiem. Walczył pod Wawrem, Grochowem i Ostrołką. Zesłany za karę do Rosji. W 1832 r. po okazaniu łaski przez cara Mikołaja I, osiadł w Petersburgu. Po powrocie do Warszawy w 1839 r. został dyrektorem budowy Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. W Warszawie był Łubieński członkiem wielu stowarzyszeń handlowych i gospodarczych, cieszył się także względami namiestnika Iwana Paskiewicza.

Otrzymał Krzyż Legii Honorowej (1807), Krzyż Virtuti Militari (1810). Został odznaczony krzyżem komandorskim Legii Honorowej. Związaną z tym orderem pensję zapisał Warszawskiemu Towarzystwu Dobroczynności.

Zmarł 27 sierpnia 1870 r. w Warszawie. Został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

2 grudnia 1805 r. ożenił się z Konstancją Ossolińską (1783-1868), z którą miał syna Napoleona Leona i córkę Adelę.

194. Tomasz Andrzej Łubieński h. Pomian, urodzony 24 grudnia 1784 r. w majątku rodzinnym w Szczyt-nikach w powiecie kaliskim, syn Feliksa i Tekli z d. Bielińskiej.

Tomasz Łubieński, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <http://palacwguzowie.pl/tomasz-lubieński-syn-feliksa/> (stan na 31.10.2023)

195. Prośba do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego o wydanie paszportu na wyjazd do Berlina w 1836 r. Łubieński często podróżował w interesach handlowych.

AGAD, Kancelaria Własna Namiestnika. Wydział Paszportowy, sygn. 787, nlb

196. Prośba Tomasza Łubieńskiego z 30 lipca 1838 r. o wydanie paszportu w trybie pilnym celem wyjazdu do Poznania naprzeciw żonie i córce. Ze względów rodzinnych zależało mu na pilnym rozpatrzeniu prośby.

AGAD, Kancelaria Własna Namiestnika. Wydział Paszportowy, sygn. 787, nlb

197. Budynek Urzędu Gminy (dawny dwór) w Szczytnikach w 1986 r. Dobra szczytnickie w rękach rodziny Łubieńskich znajdowały się od 1643 r. Wtedy Wojciech Łubieński nabył majątek. W 1797 r. dobra przejął minister Śląska i Prus Południowych Karl von Hoyn, a następnie rodzina Radońskich.

APK, Spuścizna Władysława Kościelniaka z Kalisza, sygn. 731

MALCZEWSKI IGNACY SKARBEEK

Urodził się około 1730 r. w rodzinie Macieja i Jadwigi z d. Przyjemskiej. Był właścicielem majątków Nieczajne i Sepno w powiecie poznańskim, a potem Węgiersko i Graboszewo w powiecie pyzdrskim.

Należał do stronników biskupa poznańskiego kanclerza wielkiego koronnego Andrzeja Stanisława Młodziejowskiego. Z jego inspiracji przystąpił do konfederacji barskiej w drugiej połowie czerwca 1768 r. Początkowo działał samodzielnie, potem we wrześniu przyłączył się do regimentarza Jakuba Ujejskiego. Gdy rozeszła się pogłoska o śmierci Ujejskiego zebrana na zjeździe w Kaliszu szlachta ogłosiła go regimentarzem. Wydał wtedy manifest wzywający szlachtę do szeregów w ciągu 3 dni pod groźbą *utruty szlachectwa i fortuny*. W ciągu kilku tygodni zebrał do 3500 ludzi, z którymi przez całą jesień i zimę prowadził, ze zmiennym szczęściem, potyczki z drobnymi oddziałami rosyjskimi, m.in. 15 i 18 października 1768 r. pod Kaliszem i Kościelną Wsią. Wkrótce jednak poniósł klęski pod Wronkami 30 listopada i Łobżenicą 4 grudnia, które nadszarpaneły jego opinię. Zjazd szlachty w Koninie 29 grudnia powierzył mu stanowisko marszałka konfederacji wielkopolskiej pod kontrolą 9-osobowej rady konsyliarskiej. Z początkiem 1769 r. Malczewski przystąpił do organizowania lub odnowienia konfederacji łęczyckiej, sieradzkiej, gostyńskiej, sochaczewskiej i rawskiej.

W ostatnich dniach stycznia Malczewski zgromadził w Malanowie (obecny powiat turecki) przeszło 4000 wojska. 9 lutego podstępem, pod pozorem wysłuchania mszy św., na dwa dni zajął twierdzę jasnogórską. W marcu został rozбитý przez rosyjskiego gen. Johanna von Drewitza pod Pakościami, Wilczynem i Kleczewem. Rozpuścił wtedy w Turku żołnierzy i wyjechał na Śląsk. Już jednak w następnym miesiącu, 14 kwietnia, wydał w obozie pod Kaliszem uniwersał, w który wzywał swoich podkomendnych do powrotu. Na kolejnym popisowym pod Kaliszem zgromadził 7 maja około 2000 ludzi, a 14 maja we Wschowie otrzymał potwierdzenie swego marszałkowskiego. Na wieść o wycofaniu się Rosjan z Poznania, zajął miasto 23 czerwca. Dalej rozwijał tutaj swoją armię, która doszła do 6000 ludzi. W sierpniu jego władzę ograniczyła powołana na zjeździe w Poznaniu Izba Konsyliarska. Na początku 1770 r. Malczewski rozpoczął marsz w kierunku Warszawy, lecz 12 lutego doznał dotkliwej klęski. Był to koniec jego kariery w konfederacji. Był uznawany za dobrego organizatora, ale kiepskiego dowódcę.

Po klęsce wyjechał na Śląsk, powrócił w marcu 1770 r. próbując odebrać przywództwo konfederacji Prowincji Józefowi Zarembie, ale ten zmusił go do opuszczenia Wielkopolski. Przebywał potem w Cieszynie, działał w Generalności, ale niczym szczególnym się nie odznaczył.

Malczewski zmarł nagle 16 lutego 1782 r. we wsi Łęzek koło Śremu, pochowany został w podziemiach konwentu śremskiego.

Około 1751 r. poślubił Justynę z Węgorzewskich, z którą miał dwóch synów i cztery córki.

198. Herb Abdank rodu Malczewskich.

Ignacy Skarbek Malczewski, [dokument elektroniczny]. –
Tryb dostępu: https://pl.wikipedia.org/wiki/Ignacy_Skarbek-Malczewski (stan na 01.12.2023)

- BK, Archiwum Zarembów, sygn. BK02117/2, s. 145

201. List Ignacego Malczewskiego do Józefa Zaremby z 15 kwietnia 1770 r.

BK, Archiwum Zarembów, sygn. BK02117/1, s. 48

202. Malczewski był uznawany za dobrego organizatora, ale kiepskiego dowódcę. Dość złośliwie opisał go i jego czyny Jędrzej Kitowicz: (...) *zjawił się Ignacy Malczewski, starosta splawski, płochego i porywczego geniuszu człowiek, chudej i szczupłej kompleksji [budowy ciała], a przy tych talentach, robocie przedsięwziętej przeciwnych, serca zajęczego. (...) Przy tym był serca lękliwego, do żadnej potyczki obecnie [własną osobą] sam nie stanął, chyba niespodziewanie napadnięty; ale zaraz za pierwszym wystrzałem na pikiecie (...) uciekał i prędkiej się aż chyba trzeciego dnia po rozpłoszeniu do zgromadzonych w jakie miejsce konfederatów nie pokazał. Do tego w jego komendzie nie było żadnej oszczędności, żadnego rygoru na zbytujących w furazach i żywności (...) czynności konfederacji wielkopolskiej pod Malczewskim w krótkości mogą być opisane. Przez całe półtora roku wodził za sobą Moskwę, a wszędzie, gdzie doszli Moskale, pobitym został i rozpędzonym.*

Jędrzej Kitowicz, *Pamiętniki, czyli Historia Polski*, oprac. Przemysława Matuszewska, Warszawa 1971, s. 193; Saryusz-Wolski Kajetan, *Kawaleria sieradzka*, [w:] *Album Konfederacji Barskiej 1768-1772*, Kraków 1899, nlb

MIASKOWSKI IGNACY

Urodził się 5 lipca 1807 r. Jego miejsce urodzenia nie jest pewne. Marek Rezler podaje, że może być to Kalisz. Z kolei w Wielkiej Genealogii Minakowskiego wskazano, że Miaskowski urodził się na terenie Wielkopolski. Był synem Walentego Miaskowskiego z Miaskowa herbu Bończa i Karoliny z d. Koszuckiej z Koszut herbu Leszczyc. Pobierał naukę w Korpusie Kadetów w Kaliszu. Po ukończeniu szkoły zajmował się gospodarowaniem w Kaliskiem.

Po wybuchu powstania listopadowego, w grudniu 1830 r., przybył do Kalisza, gdzie został instruktorem nowo utworzonej Gwardii Ruchomej. W lutym wyruszył z oddziałem do Warszawy. Otrzymał nominację na podporucznika. Po powrocie do Kalisza tworzył oddziały piesze nowej formacji. W kwietniu 1831 r. został adiutantem gen. Jana Krukowieckiego, gubernatora Warszawy. Na własną prośbę został przydzielony do 13. Kaliskiego Pułku Piechoty Liniowej. We wrześniu brał udział w obronie Warszawy, podczas której został ranny i trafił do lazaretu. Mieszkał na Nowym Świecie w pałacu Lewińskich. Po upadku powstania stawiał się przed Komisją Rządową Wojenną i złożył przysięgę wierności carowi. Następnie wyjechał do Rzegocinka w obwodzie kaliskim. Później schronił się w Krakowie, skąd w 1833 r. został wydany przez władze austriackie. 15 stycznia 1834 r. przyłynął na statku „Regina” do Marsylii. Miał się ożenić z Francuzką, z którą miał syna. Istnieje także inna wersja dalszych losów Ignacego Miaskowskiego. Według Marka Rezlera po wyleczeniu ran w lazarecie powrócił on do gospodarowania w Kąpielu koło Kleczewa.

Po powrocie do Wielkopolski osiadł w Poznaniu. Na wieść o wydarzeniach Wiosny Ludów w marcu zgłosił się do Wydziału Wojny Komitetu Narodowego i objął stanowisko organizatora piechoty w powiecie średzkim. Brał udział w walkach pod Miłosławiem jako dowódca 1. Kompanii Średzkiej. Został tam kilkakrotnie ranny. Dochodził do zdrowia najpierw w Winnej Górze, a następnie trafił do lazaretu miłosławskiego.

Wróciwszy do Poznania pracował tam jako taksator w dyrekcji Ziemstwa Kredytowego i przy sądzie powiatowym. Policja pruska cały czas poddawała go uciążliwej inwigilacji. Po zakończeniu służby w 1881 r. wyjechał do Lwowa, a później przeniósł się do córki do Ryszkowej Woli koło Jarosławia. Zmarł tam 8 maja 1892 r.

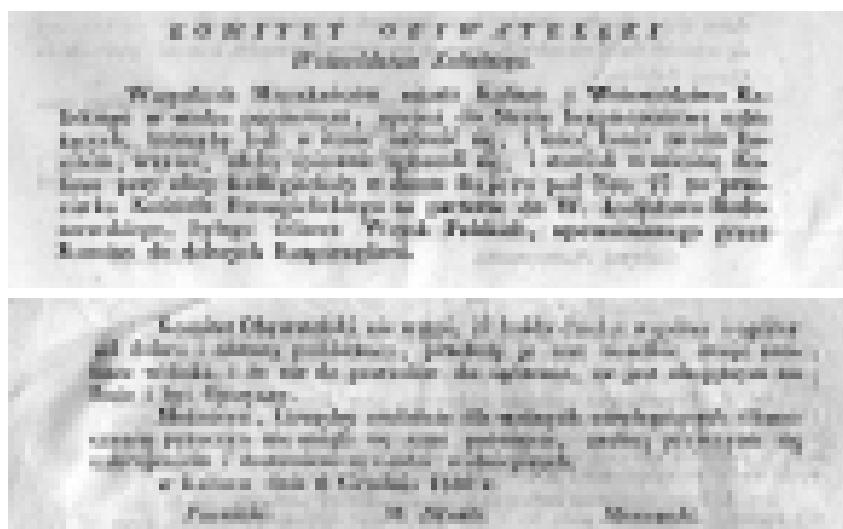
Wedle przekazów, miał zostać odznaczony złotym krzyżem orderu Virtuti Militari, ale informacja ta nie ma potwierdzenia w źródłach pisanych.

Zawarł związek małżeński w 1833 r. w Brodnicy z Zenobią Julianną Ciszewską, z którą miał czterech synów: Witolda, Macieja, Jarosława Kazimierza, Mieczysława Emanuela Wojciecha oraz trzy córki: Helenę, Kazimierę i Władysławę Ludwikę.

203. Herb Bończa rodu Miaskowskich.

Bończa (herb szlachecki), [dokument elektroniczny]. - Tryb dostępu: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%84cza_\(herb_szlachecki\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%84cza_(herb_szlachecki)) (stan na 01.12.2023)

204. Odezwa Komitetu Obywatelskiego Województwa Kaliskiego z 9 grudnia 1830 r. skierowana do wszystkich mieszkańców miasta i województwa kaliskiego. Komitet wzywa, *ażebym się spieszyli zgłaszali się, i stawiali się w mieście Kaliszu przy ulicy Kollegiackiej w domu Bajera pod Nro. 77.*
 „Dziennik Wielkopolski”, 1830 r., nr 4, s. 29-30

205. Pożegnanie Pułku Ułanów powstania kaliskiego przed wymarszem z Kalisza z 20 stycznia 1831 r. *Idziemy gdzie nas wielkie powołało przeznaczenie: idziemy walczyć za lubą Ojczyznę naszą! Przysięgamy w obliczu Nieba i świata całego! iż nas nic w iey obronie wstrzymać nie zdoła.*
 „Dziennik Wielkopolski”, 1831 r., nr 43, s. 302

206. Protokół Komisji Rządowej Wojny z 1831 r. w sprawie podporucznika Ignacego Miaskowskiego, który po złożeniu przysięgi wierności carowi Mikołajowi I otrzymał kartkę wolnego wyjazdu do wsi Rzegocinek w obwodzie kaliskim.

AGAD, Komisja Rządowa Wojenna, sygn. 477, s. 54

MIASKOWSKI JÓZEF

Urodzony prawdopodobnie w 1750 r. jako syn Antoniego Miaskowskiego z Miaskowa, podkomorzego dworu królewskiego, szambelana Augusta III i Franciszki Schlichting z Bukowca.

W 1780 r. otrzymał stanowisko podkomorzego królewskiego. Był szambelanem króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Poseł gnieźnieński na sejm w 1784 r. W 1790 r. został posłem kaliskim drugiej kadencji na Sejm Czteroletni. Był jednym z aktywniejszych parlamentarzystów z Wielkopolski. Należał do obozu reform. Na sesji 7 stycznia 1791 r. opowiedział się za usunięciem z obrad dyskusji nad prawami kardynalnymi i przystąpieniem do prac nad prawem o sejmikach. Następne wystąpienie miał na sesji 17 lutego. Brał udział w zebraniu posłów w Pałacu Radziwiłłowskim 2 maja 1791 r., gdzie podpisał asekurację, w której zobowiązał się do popierania konstytucji. Wraz z bratem Leonem należał do Zgromadzenia Przyjaciół Ustawy Rządowej. Jako zwolennik reform opowiedział się za sprawą miast. Wziął w obronę podkanclerza Hugo Kołłątaja, który oskarżony został o wydanie bezprawnego glejtu mieszcza-
nom Mińska. Wystąpił z wnioskiem o uchylenie rezolucji Rady Nieustającej z 1781 r. zabraniającej wydawania glejtów miastom dziedzicznym. Żądał powrotu oficerów do kraju i złożenia przysięgi na konstytucję. Krytykował komisję skarbową za wydanie uniwersałów o redukcji monety i żądał, zgodnie z instrukcją swojego województwa, ich wycofania. Uczestniczył w obradach poświęconych sądom ziemskim. Popierał wybór sędziów przez obywateli i sprzeciwiał się utrzymaniu dawnych sędziów bez elekcji. W lutym 1792 r. brał udział w akcji agitowania szlachty Wielkopolski za przyjęciem konstytucji 3 Maja. Podczas obrad sejmiku kościańskiego został Miaskowski wybrany sędzią ziemskim powiatu kościańskiego i ziemi wschowskiej. 29 maja 1792 r., podczas ostatniej sesji sejmowej, powołany został w skład komisji do spraw kurlandzkich.

Podczas wojny z Rosją w 1792 r. wziął udział w zjeździe szlachty w Poznaniu, stojącej w obronie konstytucji 3 Maja. Brał czynny udział jako rotmistrz chorągwi 1. Brygady Kawalerii Narodowej. Miaskowski oraz jego włościanie ze wsi Jarosławek i Wieszczyczyn wspierali także finansowo działania wojenne. W lipcu wpłacił kwotę 35 zł, a jego włościanie złożyli 207 zł polskich.

Brał udział w powstaniu kościuszkowskim w Wielkopolsce, ale jego działalność nie jest w pełni wyjaśniona. Uczestniczył w sejmie walnym w Kościanie, gdzie został wybrany na

członka Sądu Kryminalnego województwa poznańskiego. 17 sierpnia 1795 r. został skazany za udział w powstaniu przez władze pruskie na grzywnę w wysokości 800 talarów.

29 kwietnia 1791 r. przyjął obywatelstwo miejskie w Ratuszu Miasta Warszawy. Ostatnie lata spędził w swoich dobrach, gospodarując we wsiach Jarosławek i Wieszczyżyn. Zmarł w 1833 r.

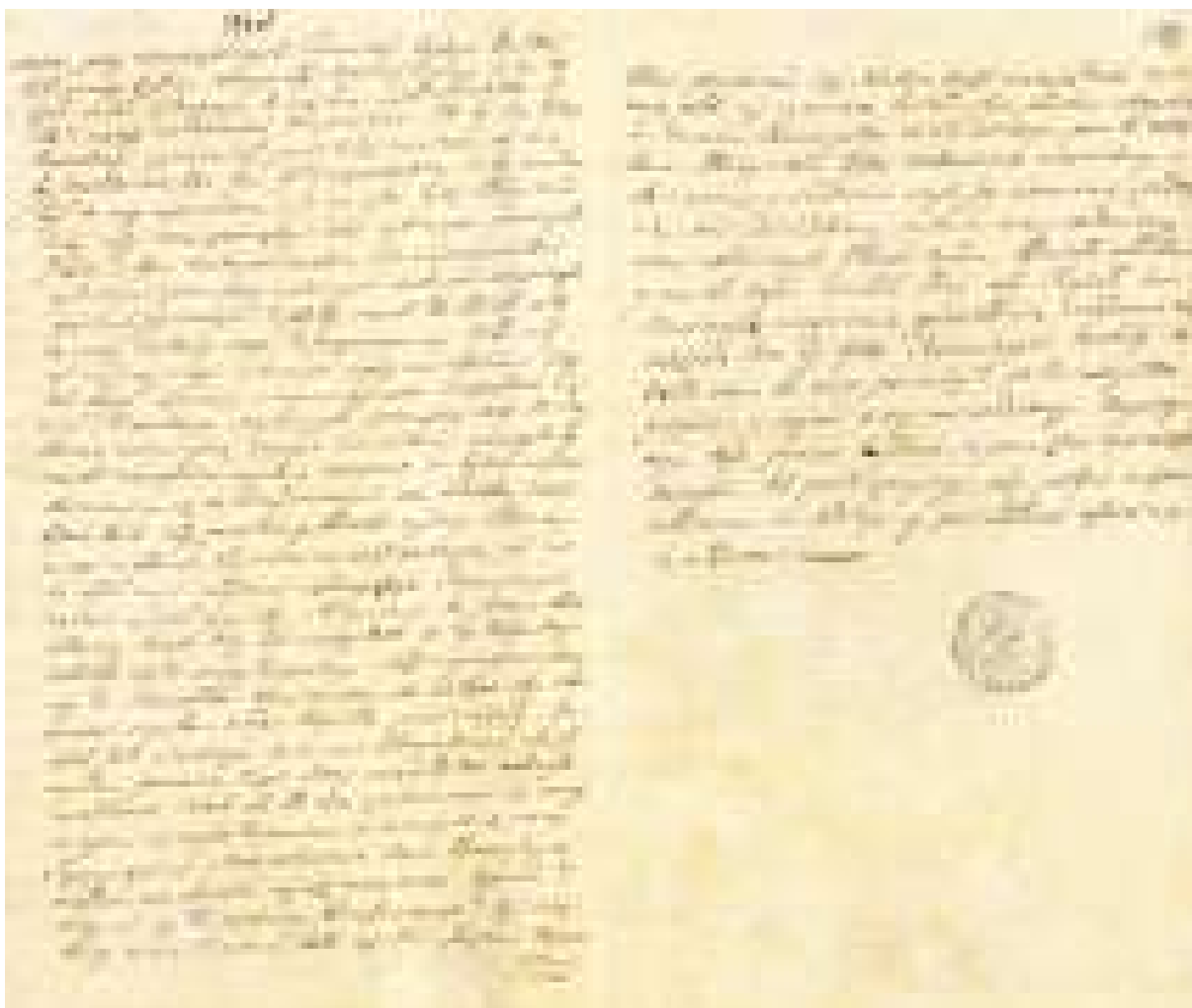

207. Herb Bończa rodu Miaskowskich.

Bończa (herb szlachecki), [dokument elektroniczny]. - Tryb dostępu: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%84cza_\(herb_szlachecki\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%84cza_(herb_szlachecki)) (stan na 01.12.2023)

208. Protokół z sesji sejmowej z 29 maja 1792 r., na której podkanclerz koronny Hugo Kołłątaj, z woli króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, nominował osoby do składu komisji kurlandzkiej. Wśród nich znalazł się poseł kaliski Józef Ignacy Miaskowski.
AGAD, Archiwum Sejmu Czteroletniego, sygn. 24, k. 5

209. Głos posła kaliskiego Józefa Miaskowskiego wygłoszony 17 lutego 1791 r. na posiedzeniu sejmu w sprawie opieszałości w podejmowaniu ustaw i przyśpieszenia obrad. Miaskowski twierdził, że *nie dosyć być naygorliwsiymi, ale potrzeba być spieszniemi prawodawcami, (...) lepiej by czasem niedokładności się pomiędzy nasze wcisnęły ustawy niżbyśmy zbyt opieszale postępowali, bo niedokładności z czasem były by łatwo bez uszczerbku Rzeszltey poprawione, a opieszaly czynienia sposób, by też naygorliwszy gdy przywrócony między Sąsiadami pokóy nas nie dość bronných, y bez dokończonego Rządu zostanie, popchną by nas boday nie w wieczną nieszczęścia, y niewoli przepaść.*

AGAD, Archiwum Sejmu Czteroletniego, sygn. 19, s. 596-597

210. Protokół z głosowania na sesji 78 z 20 maja 1791 r., w której brał udział Józef Miaskowski.
AGAD, Archiwum Sejmu Czteroletniego, sygn. 19, s. 289

211. Dwór w Wieszczyczynie w powiecie śremskim na pocztówce z początku XX w. To tutaj w ostatnich latach swojego życia gospodarował Józef Miaskowski.

Ziemiańskie historie, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <http://ziemianskie-historie.dobrzyca-muzeum.pl/galeria.php?mode=za&mi=Wieszczyczyn&co=1&sel=1&idx=49479aa0> (stan na 01.12.2023)

MIASKOWSKI KACPER

Urodził się 11 stycznia 1771 r., na probostwie w Jabłkowie w powiecie wągrowieckim. Był synem Ignacego i Magdaleny z d. Czachórskiej. Po śmierci ojca trafił pod opiekę sędziego ziemskiego poznańskiego Łukasza Bnińskiego i proboszcza katedralnego poznańskiego ks. Józefa Miaskowskiego. Opiekunowie ci sprzedali za kwotę 50 000 zł wieś dziedziczną Kacpra Miaskowskiego Chlebowo z pustkami Bledniewkami i Krzyżowicami.

Kacper Miaskowski był dzierżawcą Opatówka. 9 listopada 1806 r. przywiózł do Kalisza drukowane egzemplarze odezwy Jana Henryka Dąbrowskiego i Józefa Wybickiego, wydane 3 listopada w Berlinie. Wzbudziły one ogromny entuzjazm lokalnej społeczności, która postanowiła przepędzić Prusaków z miasta. Przed domem Miaskowskiego stanęła honorowa warta obywatelska, a tłum wydawał okrzyki na cześć Polski, Napoleona i Miaskowskiego. Przedstawiciele mieszczan i szlachty pod kierunkiem Kacpra Miaskowskiego mieli ruszyć do kościoła kanoników, by odśpiewać *Te Deum* w podzięce za przepędzenia Prusaków z Kalisza. Był zaangażowany w walkę o Częstochowę w dniach 18-19 listopada 1806 r. Założył w tym mieście tymczasową komisję składającą się z barona de Waldgon, Stanisława Jeziorkowskiego i ks. Jasińskiego celem utworzenia na tych ziemiach powiatu. Rozproszonych wojskowych Polaków miał zachęcać do wejścia w służbę polską. Czuwał przy tym nad skarbem częstochowskim, który chcieli zagarnąć dla siebie Francuzi.

Na rozkaz Pawła Skórzewskiego miał zająć się organizacją 7. Pułku Piechoty w Piotrkowie. Wysłano go też do Wrocławia, by tam zachęcać oficerów pruskich do wstąpienia w służbę na rzecz Polski.

Kacper Miaskowski w działaniu miał być szybki i zdecydowany. Był oddany gen. Janowi Henrykowi Dąbrowskiemu, do którego pisał: *Chciej Jaśnie Wielmożny Pan być przeświadczonym, że nie masz trudów, których bym nie rad pojąc na usługę Ojczyzny i na dopełnienie rozkazu Jaśnie Wielmożnego Pana. (...) Wielką jest dla mnie chlubą być godnym zlecenia organizowania Regimentu, takim się okazać iest mozem najpierw moim pragnieniem. Wszystkie moiey możliwości użyję i poświęcę się cały na podelnienie na mnie włożoney powinności.*

W 1812 r. brał udział w wyprawie na Rosję, gdzie dostał się do rosyjskiej niewoli. W uznaniu swoich zasług został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Virtuti Militari.

Zmarł w 1813 r. lub później.

Kacper Miaskowski ożenił się z Marianną von der Mark i z tego małżeństwa miał córkę Józefinę.

A photograph of a handwritten signature in cursive script, reading "K. Miaskowski". The signature is written in dark ink on a light-colored, slightly textured paper. The letters are fluid and connected, with a long horizontal stroke at the end.

212. Podpis Kacpra Miaskowskiego.

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 02, s. 14

213. List Kacpra Miaskowskiego do gen. Jana Henryka Dąbrowskiego z 12 grudnia 1806 r.
AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 3a, s. 155

214. Raport z pokonania armii pruskiej w Częstochowie 19 listopada 1806 r. Kacper Miaskowski donosił: *Znaleźliśmy w Fortecy 24 armaty, 260 karabinów, 226 cetnarów prochu, skład mąki, kassy żadney woyskowej, gdyż Garnizon nawet dla przecięcia Kommunikacyi był niepłatny.*
AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 02, s. 47

216. Rozkaz Kacpra Miaskowskiego wydany w Częstochowie 20 listopada 1806 r. odnośnie wysyłania częstych patroli na granicę, przejmowania kurierów oraz szpiegów pruskich i moskiewskich i przekazywania ich do Najwyższej Komisji Kaliskiej lub do Głównej Kwatery gen. Jana Henryka Dąbrowskiego, utrzymywania surowości i karności pośród podległych.

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 02, s. 14

MICHALSKI JAN ADAM

Urodził się 19 grudnia 1875 r. w Kaliszu w rodzinie Michała i Ludwiki z d. Przybylskiej. Szkołę średnią ukończył w Kaliszu. W 1898 r. wyjechał nielegalnie do Berlina, gdzie zetknął się z działaczami PPS, wydającej „Gazetę Robotniczą”. Pracował jako technik w Niemczech i Szwajcarii m.in. w laboratorium Ignacego Mościckiego. Cały czas utrzymywał kontakt z polskimi, ale także rosyjskimi socjalistami.

W 1904 r. Michalski wrócił do Kalisza. Razem z Tomaszem Arciszewskim i Kazimierzem Lipczyńskim kierował Komitetem Robotniczym PPS w Kaliszu. Od października 1904 r. przez rok redagował i wydał własnym kosztem pięć numerów nielegalnego pisma pn. „Kaliski Kurier Robotniczy”. Za własne środki zakupił pewną ilość broni dla PPS, w swoim warsztacie ślusarskim zrobił kilka bomb na potrzeby organizacji, zajmował się również ekspedycją za granicę członków Organizacji Bojowej PPS, którzy musieli uciekać przed represjami carskimi. W kwietniu 1905 r. żandarmeria rosyjska aresztowała Michalskiego, który zwolniony za kaucją zbiegł do Niemiec. Dzięki amnestii wrócił do Kalisza i założył Biuro Przemysłowo-Techniczne. Po zniszczeniu Kalisza w sierpniu 1914 r. wyjechał do Rosji, gdzie pracował jako zaopatrzeniowiec dla armii rosyjskiej.

W 1918 r. wrócił do Kalisza, należał do Sztabu Wojskowego Ziemi Kaliskiej i z jego ramienia zajmował się zabezpieczeniem majątku poniemieckiego. W grudniu 1918 r. został wybrany ławnikiem Magistratu miasta Kalisza, a w kwietniu i październiku prezydentem miasta. Skonfliktowany z Radą Miejską w końcu kwietnia 1921 r. ustąpił ze stanowiska. Krótco, bo od 2 do 21 czerwca 1921 r., był ministrem aprowizacji w rządzie Wincentego Witosa. Ze stanowiska ustąpił z powodu wyraźniej różnicy zdań między nim a premierem dotyczącej polityki aprowizacyjnej rządu po przewidywanej likwidacji ministerstwa.

Po powrocie do Kalisza zaangażował się w życie gospodarcze miasta. Prowadził także biuro techniczne zajmujące się budową i konserwacją urządzeń wodnych, kanalizacyjnych i centralnego ogrzewania.

W grudniu 1926 r. Michalski został wybrany prezydentem Radomia, a jesienią 1927 r. kierownikiem wydziału rozbudowy i inwestycji miejskich w miejscowym Zarządzie Miejskim. W 1929 r. wybrano go burmistrzem Łowicza, stanowisko to piastował do marca 1934 r. Jego dalsze losy są nieznane, zmarł po 1937 r.

Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski za zasługi w dziedzinie gospodarczo-samorządowej (1930), Odznaką Pamiątkową Więźniów Ideowych (1931) oraz Krzyżem Niepodległości (1933). Był członkiem honorowym Stowarzyszenia Liga Pracy.

Miał żonę i dwoje dzieci.

217. Jan Michalski w czasie pobytu w Szwajcarii.

Jan Michalski, *W Szwajcarii (1901-1904)*, Warszawa 1936, nlb

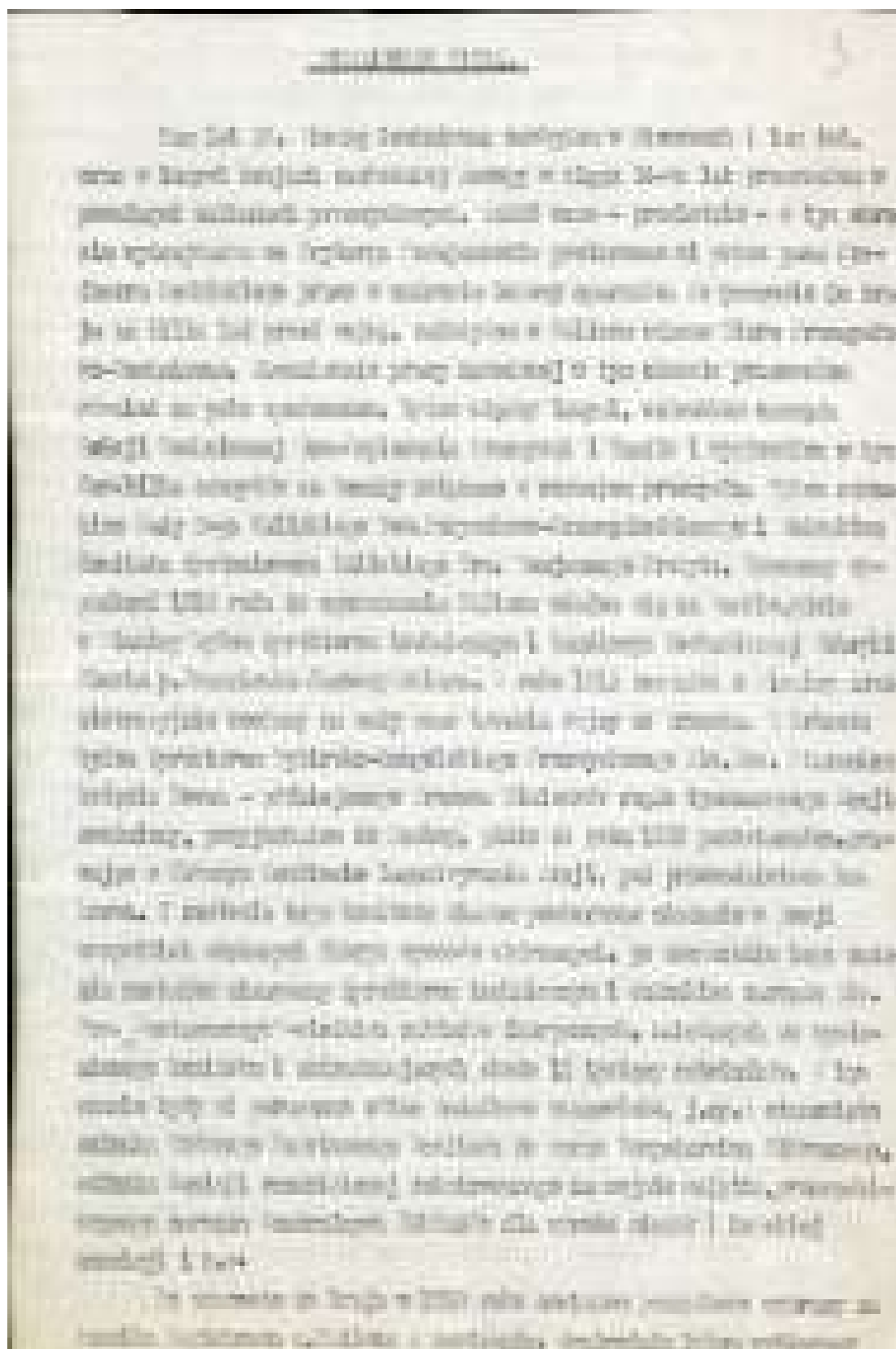
118. Akt urodzenia Jana Adama Michalskiego urodzonego 19 grudnia 1875 r. w Kaliszu.

APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 37, s. 112, akt urodzenia nr 222

119. Wniosek Jana Michalskiego o wydanie legitymacji upoważniającej do zniżki kolejowej, do której był uprawniony jako posiadacz Krzyża Niepodległości.

CAW, Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. KN 21.3.1933

220. Fragment życiorysu Jana Michalskiego napisanego przez niego w 1927 r.
Archiwum Państwowe w Radomiu, Akta miasta Radomia, sygn. 8227, s. 3

MOCZYDŁOWSKA MARIA Z D. GRZYMKOWSKA

Urodzona 4 października 1885 r. w Łomży. Córka Józefa i Feliksy małżonków Grzymkowskich. Ukończyła 7-klasową pensję w Warszawie. Od 1902 r. związana była ze spółdzielczością. Uczestniczyła w rewolucji 1905 r. i strajku szkolnym. Była nauczycielką w polskich szkołach prywatnych: Warszawie, Łomży i Kaliszu.

Wraz z mężem, Mieczysławem Moczydłowskim, przeniósł się do Liskowa, gdzie oboje pracowali w Szkole Rolniczej. Mieczysław Moczydłowski był działaczem oświatowym, instruktorem Kółek Rolniczych Kaliskiego Towarzystwa Rolniczego oraz dyrektorem szkoły w Liskowie. Oboje blisko współpracowali z ks. Wacławem Blizińskim. Moczydłowska angażowała się w szerzenie oświaty i higieny na wsi, opieki nad dzieckiem na wsi oraz walki z alkoholizmem.

Przed wybuchem I wojny światowej małżonkowie zmuszeni byli opuścić Lisków. Osiedlili się w Częstochowie. W nowym miejscu zamieszkania nadal aktywnie uczestniczyła w Związku Kółek Rolniczych, Radzie Opiekuńczej Okręgu Częstochowskiego, czy Towarzystwie „Trzeźwość” w Warszawie. Jej działalność została dostrzeżona, dzięki czemu znalazła się na liście wyborczej z ramienia Polskiego Zjednoczenia Ludowego z okręgu częstochowskiego i w 1919 r. uzyskała mandat posła na Sejm Ustawodawczy. Była najmłodszą posłanką wśród ośmiu wybranych kobiet. Zaangażowała się w pracę trzech komisji sejmowych: ochrony pracy, oświatowej oraz opieki społecznej. Jako posłanka była orędowniczką wprowadzenia prohibicji. Należała do grona współinicjatorów ustawy antyalkoholowej, potocznie zwanej od jej nazwiska „lex Moczydłowska”. Ustawa przewidywała zakaz sprzedaży napojów alkoholowych powyżej 45%. W 1922 r. Maria Moczydłowska z listy NZL „Polskie Centrum” bezskutecznie starała się o reelekcję. Po zakończeniu pracy w Sejmie powróciła do działalności oświatowej. Wojnę spędziła w Warszawie, a po jej zakończeniu osiedliła się w Sopocie.

Odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Krzyżem Kawalerskim OOP (1960), Złotym Krzyżem Zasługi (1948), Srebrnym Krzyżem Zasługi, a także srebrną odznaką na Międzynarodowym Zjeździe Spółdzielczyń w Warszawie (1959).

Zmarła 26 kwietnia 1969 r. w Sopocie. Została pochowana w grobie rodzinnym na Cmentarzu Katolickim w Sopocie.

Dwukrotnie wychodziła za mąż. Pierwszym mężem był Mieczysław Moczydłowski (1887-1925), drugim – Tymoteusz Niekrasz.

221. Fotografia sejmowa Marii Moczydłowskiej, urodzonej 4 października 1885 r. w Łomży, córki Józefa i Feliksy Grzymkowskich. Maria Moczydłowska, z ramienia Polskiego Zjednoczenia Ludowego z okręgu częstochowskiego, w 1919 r. uzyskała mandat posła na Sejm Ustawodawczy

Moczydłowska Maria z d. Grzymkowska 1886-1969, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: https://bs.sejm.gov.pl/F?func=direct&local_base=ARS10&doc_number=000001056 (stan na 31.10.2023)

222. Fragment ustawy antyalkoholowej z 1920 r., której współautorką była gorąca orędowniczka wprowadzenia prohibicji w Polsce – Maria Moczydłowska. Od jej nazwiska dokument nazywano *lex Moczydłowska*. Ustawa przewidywała zakaz sprzedaży napojów alkoholowych wysokoprocentowych.

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1920 r. o ograniczeniach w sprzedaży napojów alkoholowych, „Dziennik Ustaw”, nr 37, poz. 210

MYSTKOWSKI KAZIMIERZ

Urodził się w 1871 r. w Ciszewie, w gminie Chodzież, jako syn Pawła i Marii z d. Leinweber. Uczęszczał do Męskiego Gimnazjum Klasycznego w Kaliszu (obecnie I Liceum Ogólnokształcące im. A. Asnyka).

W 1899 r. zakupił od Dariusza Dobrowolskiego fabrykę pierników. Od tego czasu firma działała pod nazwą „Fabryka Biskoptów i Pierników Kazimierz Mystkowski”. Zakład uległ zniszczeniu w 1914 r. Przedsiębiorstwo szybko odbudowano i w niedługim czasie powiększyło się o nowe składy w Warszawie i Łodzi. Produkty z fabryki Mystkowskiego eksportowano poza granice kraju. Dodatkowo właściciel prowadził skład wina, koniaków, likierów, towarów kolonialnych i herbaty.

Kazimierza Mystkowskiego, oprócz tego że był przemysłowcem, można śmiało nazwać aktywistą i społecznikiem. Trudno wymienić wszystkie stowarzyszenia i towarzystwa, w których działalność był zaangażowany. Działał w komisji odbudowy kraju, dzięki której staraniom podjęto decyzję w sprawie odbudowania Kalisza. Był jednym z założycieli Kaliskiej Szkoły Siedmioklasowej, członkiem Towarzystwa Kredytowego miasta Kalisza, prezesował Towarzystwu Przyjaciół Szkoły Doksztalcącej. Przez wiele lat był członkiem OSP w Kaliszu, w 1925 r. został zastępcą komendanta, a w 1930 r. jej komendantem. Wkład szefa w rozwój jednostki docenili sami ochotnicy nazywając swój, wyposażony według ówczesnych najnowszych standardów technicznych, wóz strażacki imieniem „Kazimierz”. Wspomagał finansowo przytułki dla sierot i ubogich.

W latach 1919-1922 został posłem Sejmu Ustawodawczego, startując z listy Związku Ludowo-Narodowego. Pracował w komisji odbudowy kraju i w komisji przemysłowo-handlowej. Oprócz pracy zawodowej i służby strażackiej podejmował szereg innych przedsięwzięć służących miastu – m.in. finansował renowację słynnego obrazu Rubensa znajdującego się w kościele św. Mikołaja i remont sąsiadującego z fabryką kościoła oo. Franciszkanów. Poza tym pełnił odpowiedzialne funkcje w wielu stowarzyszeniach społecznych Kalisza – Stowarzyszeniu Rzemieślników Chrześcijan pod wezw. Św. Józefa.

Zmarł w Kaliszu 24 grudnia 1935 r. Pochowany został na Cmentarzu Miejskim, w skromnej mogile z drewnianym krzyżem. Dopiero w 2003 r. położono płytę inskrypcyjną oraz żeliwny

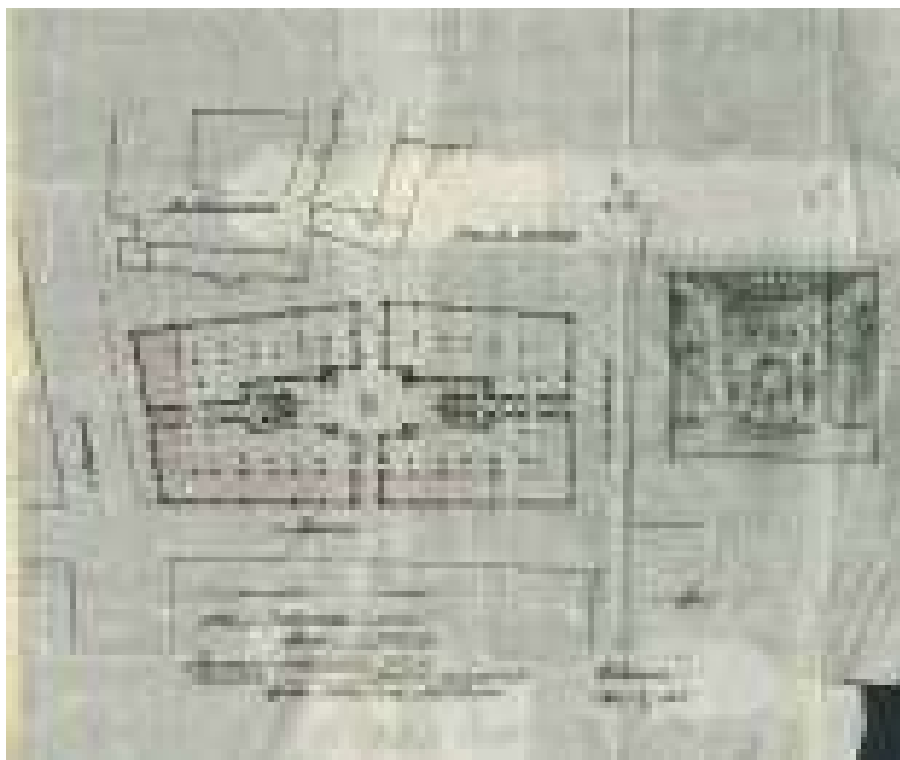
krzyż z 1886 r. Po jego śmierci fabrykę przejęła żona, a następnie syn. Po II wojnie światowej została upaństwowiona.

Zawarł związek małżeński 2 sierpnia 1902 r. w Kaliszu z Zofią Antoniną Gorczyńską, z którą miał córkę Zofię Stanisławę, synów: Kazimierza Tadeusza i Tadeusza Antoniego.

223. Zdjęcie portretowe Kazimierza Mystkowskiego.

APK, Zbiory Izby Rzemieślniczej i Przedsiębiorczości w Kaliszu, sygn. 53, s. 23

224. Plan fabryki Kazimierza Mystkowskiego. W 1899 r. zakupił on od Dariusza Dobrowolskiego fabrykę pierników. Od tego czasu firma działała pod nazwą „Fabryka Biskoptów i Pierników Kazimierz Mystkowski”.

APK, Akta miasta Kalisza, sygn. 2261, s. 61

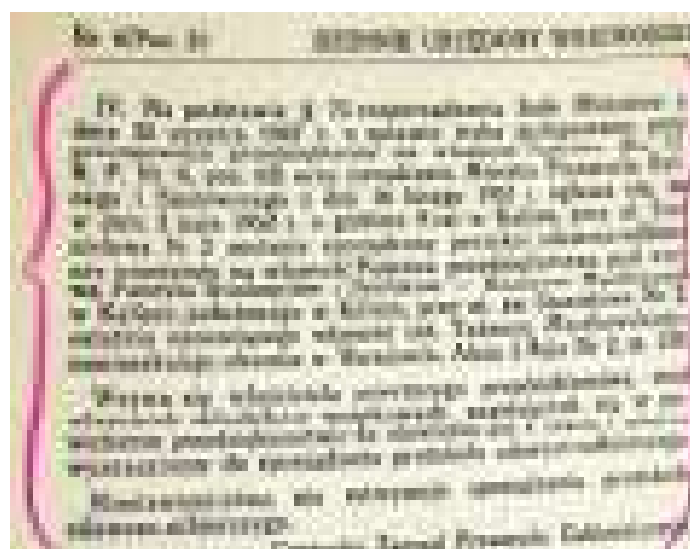

225. Komendant Straży Pożarnej w Kaliszu Kazimierz Mystkowski (1871-1935) w dniu odznaczenia Srebrnym Krzyżem Zasługi. Mystkowski przez wiele lat był członkiem OSP w Kaliszu, w 1925 r. został zastępcą komendanta, a w 1930 r. jej komendantem.

APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 524

226. Karta meldunkowa indywidualna Kazimierza Mystkowskiego.
APK, Akta miasta Kalisza sygn. 4578, s. 1846

227. Pisma dotyczące przejęcia na własność Państwa Fabryki Biskupców i Pierników Kazimierza Mystkowskiego. Po śmierci Mystkowskiego w 1935 r. fabrykę przejęła żona, a następnie syn. Po II wojnie światowej została upaństwowiona.

AAN, Ministerstwo Finansów w Warszawie, sygn. 5503, nlb

NIEMOJOWSKI BONAWENTURA

Urodził się 4 września 1787 r. w Słupi jako syn łowczego Feliksa Niemojowskiego herbu Wieruszowa i Anieli z d. Walknowskiej. Nauki pobierał w kolegium księży pijarów w Warszawie. Studia prawnicze odbył w Halle i Erlangen, gdzie otrzymał w 1805 r. dyplom ukończenia studiów oraz prawdopodobnie w Göttingen. Po powrocie do kraju pracował przez kilka lat w biurze ministra sprawiedliwości. W latach 1815-1819 ponownie podjął studia oraz podróżował po Europie. W 1819 r. objął dobra w Marchwaczu, które przekształcił w dobrze prosperujące gospodarstwo. W tym też roku rozpoczął swoją aktywność polityczną. Wspólnie z bratem Wincentym utworzył Towarzystwo Czytelnicze w Marchwaczu.

W 1820 r. został wybrany posłem ziemi wieluńskiej i 26 września po raz pierwszy pojawił się na sejmie warszawskim. Wszedł do komisji skarbowej. Stanął na czele legalnej opozycji sejmowej. Występował przeciw antykonstytucyjnym projektom rządowym. 9 maja 1825 r. został zawieszony w uprawnieniach poselskich, pozostawał pod nadzorem policyjnym w Marchwaczu do marca 1829 r., a jego korespondencja podlegała kontroli. Mikołaj I, przed swoją koronacją, uwolnił go spod nadzoru, ale musiał opuścić Warszawę. Na sejmiku warszawskim został wybrany na posła. Nie został jednak dopuszczony na sejm czerwcowy w 1830 r., gdyż senat, obawiając się wystąpień „kaliszan”, unieważnił sejmik warszawski.

6 grudnia 1830 r., po wybuchu powstania listopadowego, Bonawentura Niemojowski przybył do Warszawy. Dzień później został mianowany przez dyktatora Chłopickiego zastępcą ministra sprawiedliwości. Po rezygnacji Chłopickiego, Niemojowski zgłosił w Radzie Najwyższej Narodowej projekt utworzenia rady ministrów. 25 stycznia 1831 r. podpisał akt detronizacji Mikołaja I. 4 lutego Rząd Narodowy powołał go na stanowisko ministra spraw wewnętrznych i policji. 6 kwietnia izba poselska zatwierdziła jego mandat jako posła warszawskiego. Wraz z bratem stał się przywódcą tzw. partii kaliskiej w sejmie. W wyniku scysji z ministrem spraw zagranicznych G. Małachowskim złożył swój urząd. W sierpniu po powołaniu gen. Jana Krukowieckiego na stanowisko prezesa w radzie ministrów wszedł w skład rządu. 8 września po jego dymisji został prezesem Rządu Narodowego. Powołał nową władzę wykonawczą, która składała się w większości z „kaliszan”. Po kapitulacji Warszawy przeniósł się z rządem, sejmem i wojskiem do Modlina, gdzie dążył do kontynuowania powstania. Po wypowiedzeniu się Rady Wojennej przeciwko dalszemu prowadzeniu walki, Niemojowski złożył urząd i 26 września razem z członkami rządu przekroczył granicę pruską i udał się na emigrację.

Początkowo przebywał w Paryżu i brał udział w życiu emigracji. Po utworzeniu przez „kaliszan” 6 listopada 1831 r. Komitetu Tymczasowego Emigracji Polskiej objął w nim na

miesiąc prezesurę. W lutym 1832 r. wyjechał do Brukseli, rok później powrócił do Paryża. Był członkiem sejmu powstańczego na emigracji. 4 września 1834 r. wyrokiem zaocznym Najwyższego Sądu Kryminalnego został skazany na karę śmierci przez ścięcie za udział w powstaniu listopadowym. Majątek jego uległ konfiskacie.

Zmarł w Vanves pod Paryżem 15 czerwca 1835 r., został pochowany na cmentarzu Père-Lachaise w Paryżu.

Pierwszy związek małżeński zawarł w Kaliszu 6 września 1811 r. z Wilhelminą Antoniną Sieroszewską z Sieroszewic h. Nabram (Waldorf), córką kasztelana krzywińskiego Antoniego Sieroszewskiego. Powtórnie ożenił się 28 lutego 1821 r. w Osjakowie z Wiktorią Lubowidzką z Lubowidzy herbu Kopacz, z którą miał córkę Felicję i syna Kazimierza.

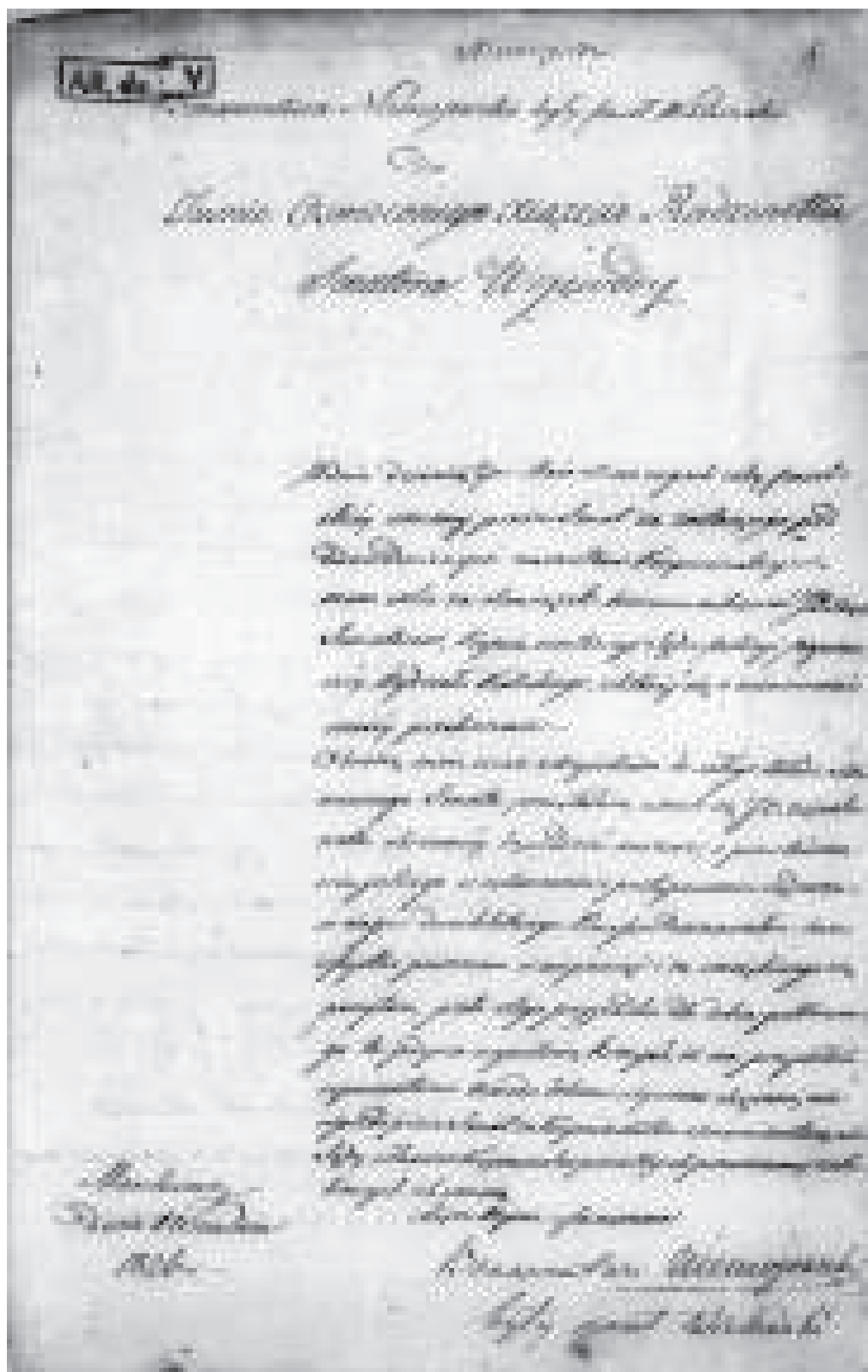
228. Portret Bonawentury Niemojowskiego autorstwa Charlesa Louisa Bazina z 1833 r.
BN, sygn. G.6398/II

229. Wezwanie Marszałka Izby Poselskiej na posiedzenie na 28 września 1820 r. na godzinę dziesiątą rano skierowane do Bonawentury Niemojowskiego pośła ziemi wieluńskiej.
AGAD, Archiwum Niemojowskich z Marchwacza, sygn. 24, s. 5

230. Odpowiedź Komisji Województwa Kaliskiego z 13 sierpnia 1824 r. w sprawie podania o wydanie paszportu dla Bonawentury Niemojowskiego na podróż do Drezna i okolic w celu zakupu owiec.
AGAD, Archiwum Niemojowskich z Marchwacza, sygn. 24, s. 7

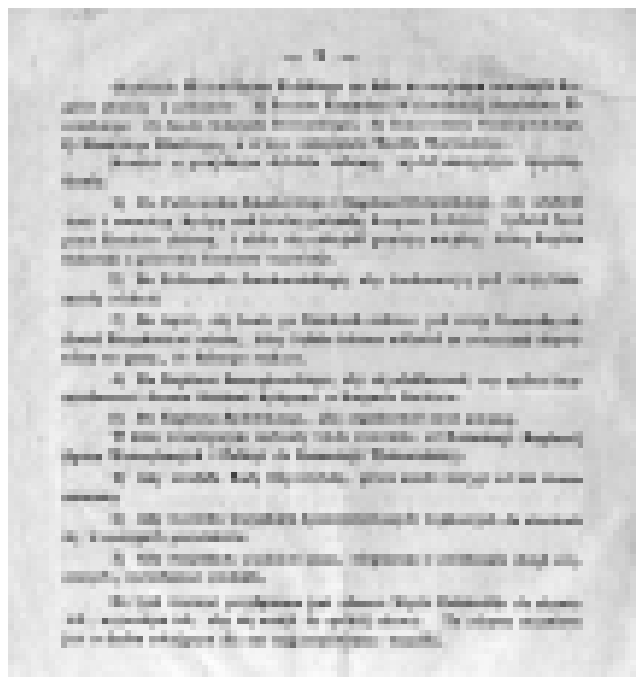
231. List Bonawentury Niemojowskiego do księcia Radziwiłła senatora wojewody z 1 września 1826 r. w sprawie unieważnienia jego wyroku na skutek oskarżenia przez Sąd Policji Poprawczej Wydziału Kaliskiego. W lipcu 1824 r. wytoczono w Kaliszu Bonawenturze Niemojowskiemu proces o wystąpienie przeciw porządkowi publicznemu, a Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Policji skierowała do senatu sprawę legalności jego mandatu sejmowego. Został zawieszony w uprawnieniach poselskich 9 maja 1825 r.

AGAD, Archiwum Warszawskie Radziwiłłów, sygn. 10393, s. 1

232. Uwagi Bonawentury Niemojowskiego posła wieluńskiego do artykułów 91-162 konstytucji dotyczących podatków. *Pieniądze są główną każdego rządu sprężyną, niemi ludy okupią swobody; dlatego im więcej naród używa wolności, tym więcej od niego podatków wytargować można.*

AGAD, Archiwum Niemojowskich z Marchwacza, sygn. 24, s. 16

234. Członkowie Komitetu Województwa Kaliskiego, powołanego przez Rząd Tymczasowy, wybrani w grudniu 1830 r.: prezes Komisji Wojewódzkiej Stanisław Piwnicki, Józef Gabriel Biernacki, Bonawentura Niemojowski, Mamerty Długski, a w jego zastępstwie Teofil Morawski.
„Dziennik Wielkopolski”, 1830 r., nr 1, s. 2

235. Pismo prywatne Prezesa Rządu Narodowego Bonawentury Niemojowskiego z 23 września 1831 r. do gen. Macieja Rybińskiego w sprawie ponownego oddania mu obowiązków Wodza Naczelnego *pragnąc tym sposobem położyć tamę dalszym nieszczęściom* oraz wyznaczenia straży dla zabezpieczenia przejazdu członków rządu i sejmu do granicy z Prusami.
BN, sygn. 2.003.027, s. 12

236. Pismo Prezesa Rządu Narodowego w Radzie Ministrów Bonawentury Niemojowskiego z 5 września 1831 r. w sprawie przyznania dodatkowych lokali na lazarety. Na ten cel wyznaczono zająć: 1. Dóm Rządowy przy Ulicy Leszno pod Nr. 706, 2. Dóm Czaplickiego przy Ulicy Inflantskiej. 3. Dóm Potockiego, toiest sam Korpus po Nr. 415 przy Ulicy Krakowskie-Przedmieście. 4. Dóm Zrazowskiego przy Ulicy Nowy-Świat Nr 1315.

AGAD, Władze Centralne Powstania Listopadowego oraz związane z nim polskie i rosyjskie materiały różne, sygn. 455, s. 103

NIEMOJOWSKI JAN NEPOMUCEN

Urodził się 4 maja 1803 r. w Śliwnikach jako syn podczaszego Makarego Niemojowskiego herbu Wieruszowa, właściciela dóbr Jedlec i Śliwniki i Ewy Pruskiej herbu Leliwa. Ukończył Szkołę Wojewódzką w Kaliszu w 1822 r. Podjął studia prawnicze w Berlinie, gdzie udzielał się w akademickim stowarzyszeniu „Polonia”. Ze względu na roczną służbę wojskową w armii pruskiej i konieczność zajęcia się majątkiem po śmierci ojca musiał przerwać studia i wrócić do kraju. Początkowo gospodarował w Jedlcu, później przeniósł się do Śliwnik. Związał się z partią kaliską kierowaną przez Bonawenturę i Wincentego Niemojowskich. Kontakty te spowodowały, że w 1827 r. został aresztowany przez władze carskie w Kaliszu i po przesłuchaniu przez księcia Konstantego wydalony z Królestwa Polskiego.

Brał czynny udział, wraz z braćmi Kasprem i Leopoldem, w powstaniu listopadowym. Służył jako podporucznik w pułku jazdy kaliskiej. Uczestniczył w walkach pod Wawrem, a potem w wyprawie gen. Samuela Różyckiego na Litwę. Wcielony został do pułku ułanów wołyńskich w randze porucznika. 26 września 1831 r. wraz z Różyckim przedostał się do Galicji, gdzie został internowany przez Austriaków. Po ucieczce do Wielkopolski aresztowali go Prusacy i skazali na karę śmierci, która została zamieniona na rok więzienia w Grudziądzu. Został również zdegradowany.

Po powrocie z więzienia zajął się pracą organiczną na terenie powiatu odolanowskiego. Współpracował z Kasymem Gostyńskim, Towarzystwem Przyjaciół Nauk w Poznaniu. Uczestniczył również w akcjach charytatywnych, wspomagał weteranów powstania listopadowego. Wspierał budowę kasy pożyczkowej w Ostrowie. Działał w Komitecie budowy polsko-katolickiego gimnazjum męskiego w Ostrowie.

W 1844 r. wyjechał do Paryża w celu nawiązania bezpośrednich kontaktów z Centralizacją Towarzystw Demokratycznych. Utrzymywał osobiste kontakty z Adamem Mickiewiczem i Juliuszem Słowackim.

Zaangażowany był w wydarzenia 1846 r. Dzięki działaniom J. N. Niemojowskiego nie doszło do wybuchu powstania w powiecie odolanowskim, po wcześniejszej dekonspiracji spisku. W 1847 r. został deputatem na sejm pruski w Berlinie, ale ze względu na toczące się śledztwo w sprawie spisku powstańczego, nie mógł wziąć w nim udziału. Dzięki swoim kontaktom z klubami demokratycznymi Wrocławia i Berlina został, obok Wojciecha Lipskiego, animatorem ruchu Wiosny Ludów na terenie powiatu odolanowskiego w 1848 r.

W tym też roku posłował do sejmu pruskiego. Był kilkakrotnie wybierany do sejmu prowincjonalnego w Poznaniu, gdzie odważnie reprezentował stanowisko polskie. Był zwolennikiem utworzenia zjednoczenia towarzystw rolniczych w Wielkopolsce pod nazwą Odolanowsko-Ostrzeszowsko-Pleszewskie Towarzystwo Rolnicze.

W 1863 r. wspierał powstańców, organizując w Śliwnikach arsenał broni, zaopatrując oddziały gen. Edmunda Taczanowskiego. Z tego powodu musiał w 1864 r. opuścić kraj i wyjechać do Niemiec, a później do Belgii. Na emigracji napisał wspomnienia, które zostały wydane w 1925 r.

Przed śmiercią wrócił do Śliwnik, gdzie zmarł 8 kwietnia 1873 r. Uroczystości pogrzebowe w Skalmierzycach miały charakter manifestacji patriotycznej.

13 kwietnia 1836 r. zawarł związek małżeński z Joanną Nepomuceną Wiktorią hr. Ponińską z Wrześni herbu Łódzia. Nie miał z nią potomstwa. Wychowywał dzieci zmarłego brata Leopolda: Wincentego, Jana Nepomucena i Melanię.

237. Jan Nepomucen Niemojowski (1803-1873).

Ze zbiorów prywatnych Jerzego Pietrzaka z Ostrowa Wielkopolskiego

238. Wspomnienia Jana Nepomucena Niemojowskiego dotyczące *pierwszej błogiej wieści o listopadowej nocy*. (...) *Co najprędzej, zaopatrzwszy się w niezbędne przybory, podążyłem do Kalisza, dowolnie opuszczając stanowisko moje wojskowe w Prusach, najprzekonańszy, że dymisji nigdy nie otrzymał.*
Jan Nepomucen Niemojowski, *Wspomnienia*, wydał, wstępem, objaśnieniami i skorowidzem opatrzył Stefan Pomarański, Warszawa-Kraków [etc.] 1925, s. 84

239. Opis bitwy pod Kawęczynem w lutym 1831 r. Jan Nepomucen Niemojowski wspomina udział w niej swojego brata Leopolda *Jadę właśnie przy pułkowniku Dłuskim, kule tylarjerów moskiewskich, górujące nad naszą tylariejującą piechotę, w najlepsze trafiają w naszych ułanów, w tem słyszę rozgłośnie jodłowanie tyrolskie i poznaje głos brata.*
Jan Nepomucen Niemojowski, *Wspomnienia*, wydał, wstępem, objaśnieniami i skorowidzem opatrzył Stefan Pomarański, Warszawa-Kraków [etc.] 1925, s. 105

241. Genealogia rodziny Niemojowskich wywodząca się od Hieronima Niemojowskiego i ukazująca powiązania rodzinne między Janem Nepomucenem a braćmi Bonawenturą i Wincentym Niemojowskimi.

Jan Nepomucen Niemojowski, *Wspomnienia*, wydał, wstępem, objaśnieniami i skorowidzem opatrzył Stefan Pomarański, Warszawa-Kraków [etc.] 1925, s. 5

242. Pałac w Śliwnikach. W 1774 r. poprzez podział majątku, Śliwniki objął Makary Niemojowski, a po jego śmierci w 1823 r. odziedziczył je jego syn Jan Nepomucen. Pałac został wybudowany w latach 1848–1850. Śliwniki były umiejscowione przy granicach zaborów, stąd też pałac często stawał się azylem politycznym dla uciekinierów z Królestwa Polskiego, przebywali tam poeci, literaci oraz bonapartyści.

APK, Spuścizna Władysława Kościelniaka z Kalisza, sygn. 742

243. Nagrobek hr. Jana Nepomucena Niemojowskiego i jego żony Joanny Nepomuceny hr. Ponińskiej przy kościele p.w. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Skalmierzycach.

Sanktuarium Matki Bożej Skalmierzyckiej. Jubileusz 50-lecia Koronacji Cudownego Obrazu, red. Mieczysława Sierpowska-Lawniczak, Skalmierzyce 2016, s. 220

NIEMOJOWSKI WINCENTY

Urodził się 5 kwietnia 1784 r. w Słupi, w powiecie wieluńskim. Syn łowczego Feliksa Filipa Niemojowskiego herbu Wieruszowa i Anieli z d. Walknowskiej. Naukę początkowo pobierał w domu rodzinnym, później uczył się w szkołach wieluńskich, a od 1798 r. kształcił się w Warszawie w kolegium księży pijarów. W latach 1800-1803 odbył studia prawnicze na uniwersytetach w Halle i Erlangen.

Po skończeniu studiów wrócił do kraju, gdzie pracował jako honorowy urzędnik w Regencji Kaliskiej. W 1806 r. został powołany przez Józefa Wybickiego na członka izby administracyjnej departamentu kaliskiego. Sprawował tam funkcję do 1808 r. W 1816 r. przeniósł się do swojego majątku w Przystajni w powiecie kaliskim, gdzie zajął się gospodarstwem rolnym i naukami politycznymi. Wspólnie z bratem Bonawenturą stali się przywódcami ziemiaństwa kaliskiego. W 1820 r. z inicjatywy Niemojowskiego zorganizowano Towarzystwo Czytelnicze.

W 1818 r. uzyskał mandat poselski z powiatu kaliskiego i wszedł do sejmowej komisji praw organicznych i administracyjnych. Wincenty Niemojowski był zwolennikiem monarchistyczno-konstytucyjnej koncepcji politycznej, która opierała się na legalnej opozycji w sejmie w obronie praw narodu i walce z tendencjami antynarodowymi uderzającymi w konstytucję. Ponownie wybrany został posłem 18 lutego 1820 r. Stanął na czele opozycji sejmowej, której celem było bronienie podstaw konstytucji jako rękojmi bytu narodowego. W 1820 r. „kaliszanie” wystąpili przeciw projektom ustaw rządowych. To spowodowało represje względem posłów kaliskich. W 1824 r. otrzymał zakaz pojawiania się w Warszawie. Próba wyjazdu do stolicy zakończyła się jego aresztowaniem i odwiezieniem go do Przystajni, gdzie pozostawał pod nadzorem policji. Niemojowski nie pozostawał bierny i walczył o odzyskanie wolności osobistej i przywrócenie mu praw poselskich. Nie doczekawszy się tego sprzedał swój majątek w powiecie kaliskim i postanowił się przenieść do majątku w Słupi na terenie Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Wobec sprzeciwu księcia Konstantego nie doszło do tego.

Po wybuchu powstania listopadowego, wraz z bratem, 6 grudnia 1830 r. wrócił do Warszawy do życia politycznego. Objął kierownictwo redakcji „Kuriera Polskiego”. Początkowo pełnił funkcję zastępcy ministra spraw wewnętrznych i policji, a od 30 stycznia do 16 sierpnia 1831 r. wchodził w skład Rządu Narodowego. Ponownie wszedł do sejmu jako poseł kaliski i wraz z bratem został przywódcą umiarkowanej partii konstytucyjnej tzw. kaliskiej. Pozostał

wierny swoim poglądom politycznym i nadal opowiadał się za przestrzeganiem zasad konstytucyjnych. W ostatnich dniach powstania, po dymisji Rządu Narodowego, podczas próby przedostania się do Prus, 23 września Niemojowski został aresztowany przez wojsko rosyjskie, przywieziony do Warszawy i uwięziony u Karmelitów. W 1832 r. został przez Sąd Najwyższy Kryminalny skazany na karę śmierci przez powieszenie. Ukazem cara Mikołaja I z 16 września 1834 r. zamieniono wyrok na 10 lat katorgi. Podczas drogi na Syberię zachorował i zmarł w szpitalu więzienia w Moskwie w grudniu 1834 r.

W 1810 r. w Smolicach zawarł związek małżeński z Katarzyną Bernardą Umińską. Nie miał dzieci.

Wincenty Niemojowski był nie tylko działaczem politycznym, ale także krytykiem literackim i tłumaczem.

244. Portret Wincentego Niemojowskiego autorstwa Zéphirin Félix Jean Marius Belliard z 1832 r.
BN, sygn. G.6396/I

Przewidywany skład (pod) A. X. Czartoryski, Sekretarz Komitetu
Jedności Uprawnienia.

Wykazano wybranych członków do powołania nowego Rządu, składają się
z następujących członków:

z Język Rosyjski.

Adam Xie Czartoryski Przewidywany, Michał Xie Antoniów Sen. Wła.
Ludwik Hr. Fur Sen. Kasa, Marcin Xie Antoniów Sen. Kasa, Kasa, Główny
Sen. Kasa, Michał Antoniów Sen. Kasa.

z Język Polskiego.

Wład. Hr. Ostrowski, Michał Hr. Antoniów i W. Kasa.
Przewidywany Język i W. Kasa, Michał Antoniów i W. Kasa, Józef
Antoniów i W. Kasa, Michał Antoniów i W. Kasa, Józef
Antoniów i W. Kasa, Józef Antoniów i W. Kasa, Józef Antoniów i W. Kasa.

DYKTATOR

Celem uprzedzenia nieporozumienia między obywatelami, ciążąc na
następujących:

Art. 1. Zastępcę Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego,
poważając Józefa Chłopickiego.

Art. 2. Zastępcę Ministra Sprawiedliwości poważyć Józefa Chłopickiego.

Art. 3. Zastępcę Ministra Spraw Wewnętrznych mianować Józefa Chłopickiego.

Art. 4. Zastępcę Ministra Wojska poważyć Józefa Chłopickiego.

Art. 5. Zastępcę Ministra Skarbu w obchodzie Kasy Antoniów mianować Józefa Chłopickiego.

Art. 6. Sekretarzem Stanu mianować Józefa Chłopickiego, Sekretarzem
Jedynym Dyktatorem poważyć Józefa Chłopickiego.

Art. 7. Zastępcę Prezesa Izby Obrachunkowej mianować Józefa Chłopickiego.

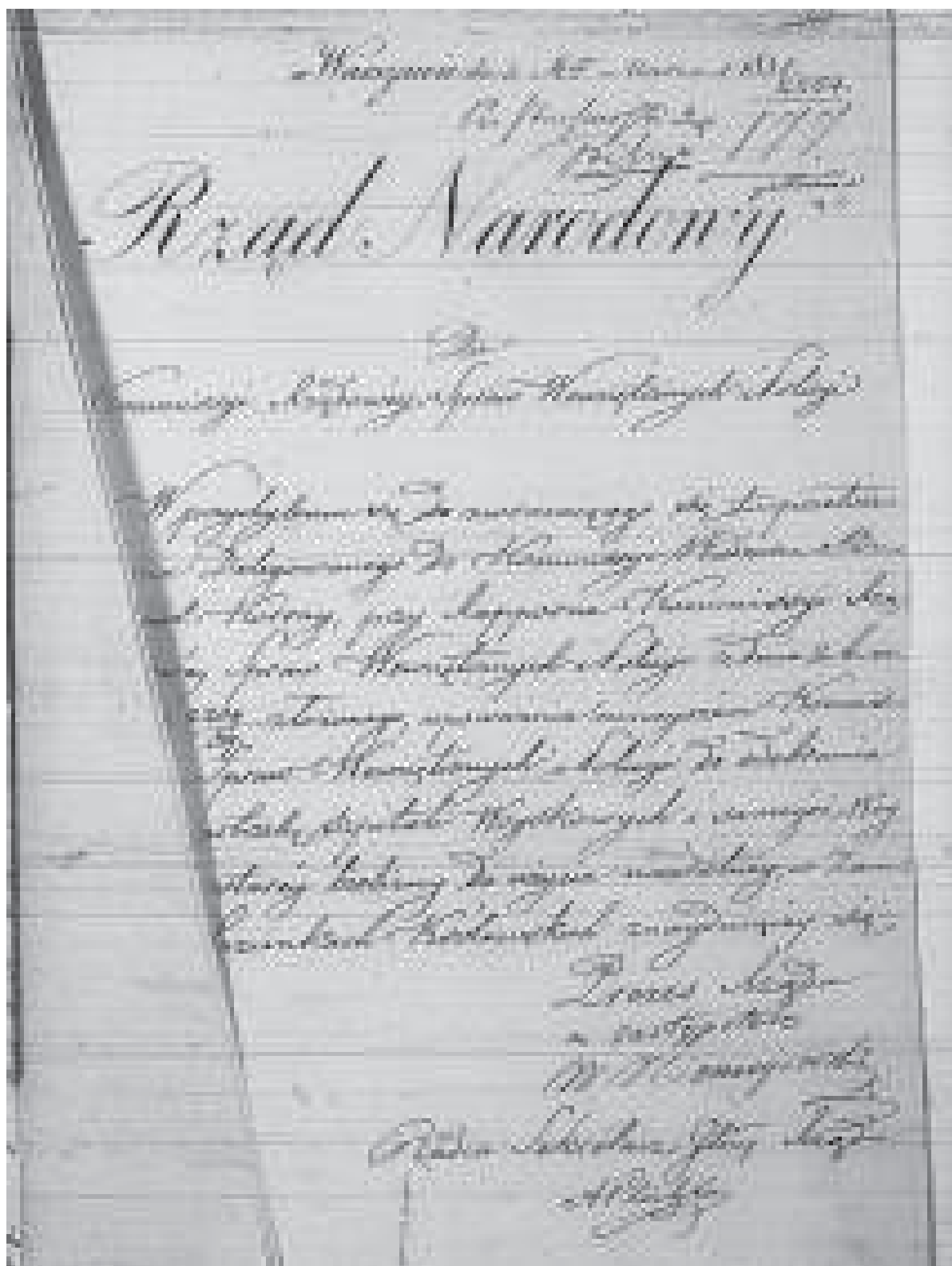
Art. 8. Mianować Dyktatora Jedynego w Komisjach Rządowych,
lub ich zastępców, walczyć od Dyktatora na podstawie Rady naczelnej mianować.
w Warszawie dnia 21 grudnia 1830 r. CHŁOPICKI.

z Kasa i Kasa.

Przed drukiem druku powzięty został myśl utworzenia w Kasa Komisji
Kasa i Kasa poważyć i Kasa i Kasa, walczyć i Kasa i Kasa, a na
pierwszy wyznaczeni powołani są pod ręką Kasa i Kasa, — myśl ta walczyć
i Kasa i Kasa, a Kasa i Kasa, do Kasa i Kasa, do Kasa i Kasa.

245. Skład Rządu Narodowego wyznaczony przez dyktatora powstania gen. Józefa Chłopickiego 21 grudnia 1830 r. Wincenty Niemojowski został mianowany zastępcą prezesa izby obrachunkowej.

„Dziennik Wielkopolski”, 1830 r., nr 17, s. 129

246. Pismo Wincentego Niemojowskiego zastępującego Prezesa Rządu Narodowego do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji w sprawie zaopatrzenia szpitali wojskowych z 4 marca 1831 r. AGAD, Władze Centralne Powstania Listopadowego oraz związane z nim polskie i rosyjskie materiały różne, sygn. 455, s. 18

247. Pismo Wincentego Niemojowskiego zastępującego Prezesa Rządu Narodowego w sprawie opieszałości urzędów pocztowych i poczty krajowej z 18 marca 1831 r. *Poleca Komissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policyi, aby Dyrekcyę Jeneralną Pocht, mocno o to napomniała, i do większey w tym względzie aktualności przywiodła.*

AGAD, Władze Centralne Powstania Listopadowego oraz związane z nim polskie i rosyjskie materiały różne, sygn. 550, s. 99

248. Akta dotyczące spadku po Wincentym Niemojowskim z 1840 r., który kontraktem z 20 czerwca 1826 r. sprzedał dobra w Przystajni w powiecie kaliskim celem zakupu majątku w Słupi w powiecie ostrzeszowskim.

AGAD, Archiwum Niemojowskich z Marchwacza, sygn. 8, s. 4

OTOCKI WŁADYSŁAW

Urodził się 1 maja 1846 r. w Dobiecinie pod Bełchatowem w rodzinie Franciszka, współwłaściciela majątku Korczew i Marianny z Kobyleckich.

Pochodził z rodziny ziemiańskiej wywodzącej się z Sieradzkiego. Będąc uczniem gimnazjum w Piotrkowie, w wieku 18 lat, wstąpił wraz z kolegami do tworzącej się partii powstańczej dowodzonej przez urzędnika magistratu w Piotrkowie Stępowskiego. W czasie marszu do Radomska, gdzie powstańcy zamierzali zdobyć broń w tamtejszym garnizonie rosyjskim, oddział został rozproszony przez siły rosyjskie w majątku Jedlnie. Otocki wstąpił wtedy do partii Józefa Oksińskiego i w jej szeregach brał udział w przegranej bitwie pod Kruszyną w sierpniu 1863 r., podczas której został ranny. Po rozproszeniu oddziału wrócił z powrotem do gimnazjum, które ukończył w 1867 r. Studiował potem w Szkole Głównej, gdzie miał się zaprzyjaźnić z Henrykiem Sienkiewiczem. Po zakończeniu nauki wrócił do rodzinnego miasta. Początkowo pracował jako nauczyciel w szkole elementarnej, wychowując powierzonych mu uczniów w duchu patriotyzmu i oddania ojczyźnie. Jego wychowankami byli m.in. późniejszy biskup Antoni Szlagowski i znany historyk Wacław Tokarz. Około 1879 r. rozpoczął pracę telegrafisty na stacji kolejowej w Radomsku. W 1903 r. przeniósł się do Kalisza, gdzie w 1913 r. został zwolniony z powodu redukcji etatów. I wojnę światową spędził w Rosji, skąd powrócił w sierpniu 1918 r. W Kaliszu mieszkał przy ul. Górnośląskiej 47, a później Staszica 17.

W grudniu 1919 r. obligatoryjnie został podporucznikiem Wojska Polskiego. W 1924 r. uznano go urzędowo za weterana powstania styczniowego, co wiązało się m.in. z wypłacaniem stałej pensji. Jako jeden z ostatnich żyjących w Kaliszu uczestników powstania brał udział w uroczystych obchodach 75. rocznicy jego wybuchu w styczniu 1938 r. Został też wtedy honorowym obywatelem Kalisza.

Za udział w powstaniu odznaczony był Krzyżem Niepodległości z Mieczami (1930) oraz Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1938).

Zmarł w Kaliszu 15 marca 1943 r., pochowany został na Cmentarzu Miejskim.

Był żonaty z Jadwigą Mikulską (1861-1946), która jako mała dziewczynka przebywała we wspomnianym wyżej majątku Jedlnie, w czasie gdy Otocki przechodził chrzest bojowy. Miał z nią dwie córki: Julię i Helenę. Dwaj szwagrowie – Urban i Wincenty, zostali wywiezieni

na Sybir za kontakt z powstańcami. Majątek Jedlnie władze rosyjskie skonfiskowały. Z kolei szwagier Jadwigi Otockiej, Tomasz Kozłowski, poświęcił cały swój majątek na wykupowanie ziemi z rąk niemieckich. Zwany był popularnie *królem chłopków*.

249. Weteran powstania styczniowego Władysław Otocky.
NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 1398

250. Karta meldunkowa rodziny Otockich z lat 30. XX w.
APK, Akta miast Kalisza, sygn. 4433, s. 419

251. Grób rodzinny Władysława Otockiego na Cmentarzu Miejskim w Kaliszu.
Fot. G. Waliś

252. Artykuł okolicznościowy poświęcony kaliskim weteranom powstania styczniowego, m.in. Władysławowi Otockiemu.

Pobici, lecz nie zwyciężeni, „Echo Kaliskie Ilustrowane”, 1938, nr 21, s. 6

PACZESNY ANTONI

Urodził się 25 maja 1886 r. w Wilamowie w powiecie tureckim, jako syn Ignacego i Barbary z d. Cybulskiej. Naukę rozpoczął w gimnazjum w Kaliszu. W 1905 r. za udział w strajku szkolnym został relegowany. Od 4 do 6 klasy gimnazjum brał udział w tajnym nauczaniu oraz w ruchach rewolucyjnych. Z tego powodu musiał uciekać do Krakowa. W latach kolejnych kontynuował naukę w Warszawie w Gimnazjum Prywatnym Męskim pod wezwaniem św. Wojciecha założonym przez Wojciecha Górskiego. Po zdaniu matury w 1907 r. rozpoczął studia medyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim. W okresie studenckim zaangażowany w prace stowarzyszenia młodzieży niepodległościowej „Promień”.

Po wybuchu wojny w 1914 r. wstąpił do Legionów. Wyruszył na front w składzie pododdziału medycznego w ramach grupy dowodzonej przez Mieczysława Ryś-Trojanowskiego „Ryszarda”. Został dowódcą patrolu sanitarnego 2. Kompanii 5. Batalionu Legionów Polskich. Był lekarzem 1. Brygady. Brał udział w bitwach pod Laskami, Limanową i Marcinkowicami. W 1915 r. awansował na chorążego sanitarnego. Ze względu na stan zdrowotny zmuszony został na krótko wycofać się z czynnej służby, aby podbudować zdrowie. W 1916 r. przeszedł do kliniki chorób wewnętrznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pozostawał tam do 1917 r. Wówczas uzyskał nominację na podporucznika. Po awansie został przydzielony rozkazem Komendy Legionów Polskich do Szpitala Rezerwowego LP w Dęblinie. Po kryzysie przysięgowym internowany w Beniaminowie. Brał udział w rozbrajaniu Niemców w Warszawie.

W trakcie wojny polsko-bolszewickiej był ordynatorem szpitala polowego. Uczestniczył w I powstaniu śląskim pracując w szpitalu wojskowym. W 1922 r. powrócił do Kalisza, został ordynatorem szpitala oraz członkiem Zarządu Towarzystwa Przeciwgruźliczego w Kaliszu. Pełnił funkcję ordynatora oddziału wewnętrznego Wojskowego Szpitala Rejonowego Kalisz w Szczypiornie. W kolejnych latach objął stanowisko naczelnego lekarza 29. Pułku Strzelców Kaniowskich. Jednocześnie piastował funkcję naczelnego lekarza garnizonu i komendanta garnizonowej izby chorych.

W 1930 r. jako przewodniczący Komitetu Obchodu 25-lecia Walki o Szkołę Polską w Kaliszu zorganizował zjazd uczniów. Należał do Związku Legionistów Polskich, pod koniec lat 30. został prezesem oddziału kaliskiego. Wchodził w skład Zarządu Kaliskiego Towarzystwa Lekarskiego.

W 1939 r. był komendantem 401. szpitala wojennego. 6 września dowodzony przez Paczesnego szpital został ewakuowany na wschód. Po agresji ZSRR na Polskę 17 września dostał

się do niewoli. 4 listopada 1939 r. znalazł się w obozie jenieckim w Kozielsku. W kwietniu 1940 r. został zamordowany przez NKWD w lesie katyńskim.

Zawarł związek małżeński z Jadwigą Laskowską, z którą miał córkę Janinę Barbarę i syna Tadeusza Ignacego.

253. Fotografia ppłk. Antoniego Paczesnego w mundurze.
Muzeum Katyńskie w Warszawie, sygn. MK 476 IK

254. Pismo dziekana Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, potwierdzające, że Antoni Paczesny uzyskał stopień *doktora wszech nauk lekarskich* 7 lipca 1919 r.
CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. AP 934, s. 138

255. Opis z roku 1925 Antoniego Paczesnego z wyszczególnieniem poszczególnych zdolności. Żołnierze podlegali corocznej ocenie. Każdy był opiniowany w kilku kategoriach przez swoich przełożonych.
CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. AP 934, s. 77

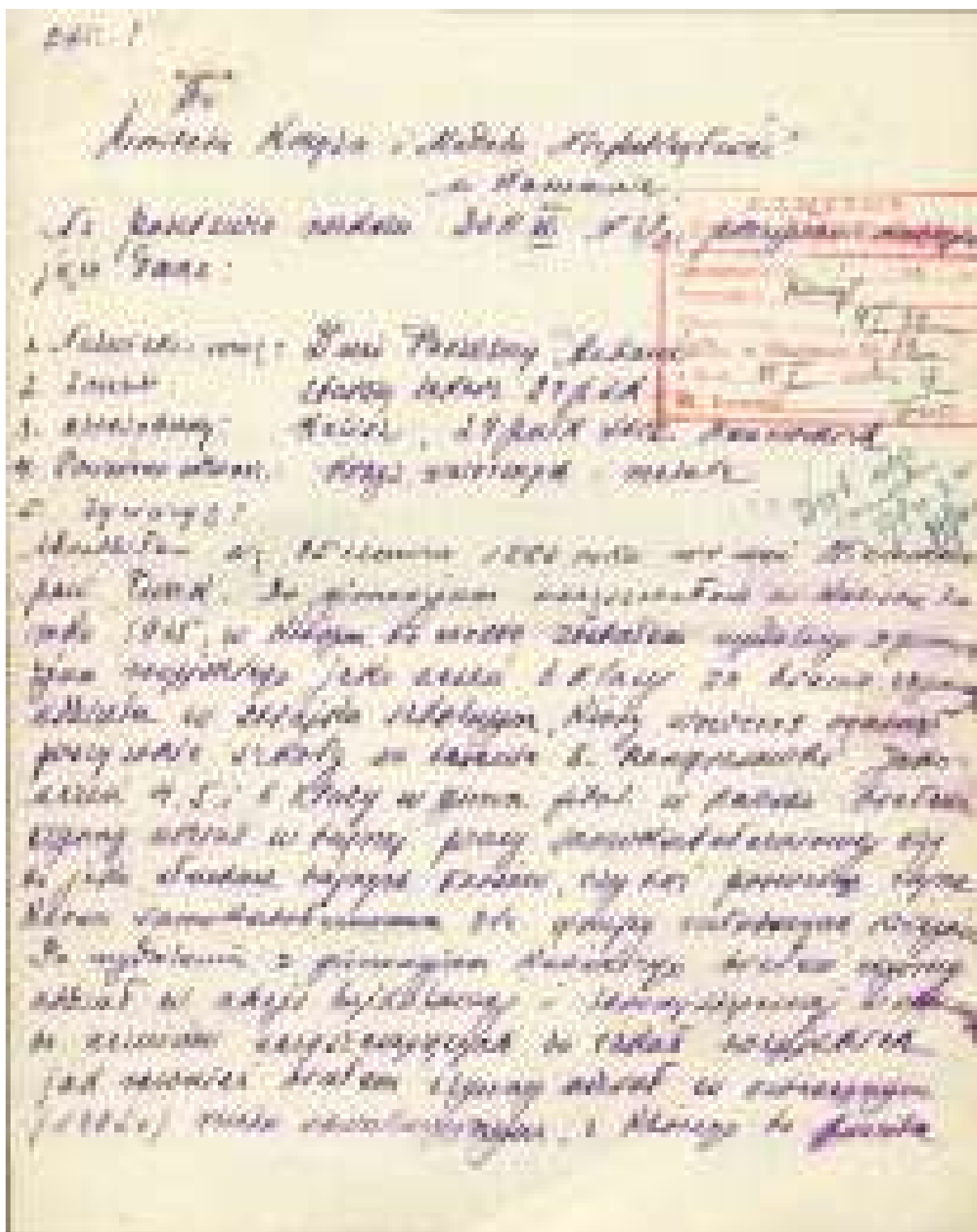
256. Karta zgłoszeniowa o przyznanie Antoniemu Paczesnemu Odznaki pamiątkowej więźniów ideowych z 1929 r.

CAW, Kolekcja Odznaki Pamiątkowej Więźniów Ideowych, sygn. 22/2494 OPWI, s. 2

257. Fragment opinii przełożonych z 1935 r. Można z niej wyczytać, że Paczesny wykazywał się *sumienną pracą i znajomością przepisów. Lepszymi jednak wynikami była nacechowana jego praca w garnizonie dzięki zdolnościom administracyjnym. Nadaje się na kierownika szpitala.*

CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. AP 934, s. 108

258. Życiorys napisany własnoręcznie przez Antoniego Paczesnego, na podstawie rozkazu do Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości w Warszawie.

CAW, Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. KN 09.01.1932, s. 8

100

PIESTRZYŃSKI EUGENIUSZ

Urodził się w Kaliszu 19 grudnia 1887 r. jako syn Juliana i Zofii z d. Witowskiej. Naukę rozpoczął w Kaliszu, następnie edukację kontynuował w Gimnazjum św. Anny w Krakowie, gdzie zdał maturę. Ukończył medycynę na Uniwersytecie Jagiellońskim.

W czasie I wojny światowej był lekarzem batalionowym, pułkowym i komendantem szpitala polowego I. Brygady Legionów Polskich. Po kryzysie przysięgowym został internowany w Beniaminowie. Po 1918 r. przydzielono go do Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego w celu organizacji wojskowej służby zdrowia oraz pełnił funkcję lekarza przybocznego Józefa Piłsudskiego. Z Marszałkiem utrzymywał przyjacielskie relacje, o czym świadczyć może fakt, że był jednym ze świadków zapieczetowania jego notarialnego testamentu oraz świadkiem na ślubie z Aleksandrą Szczerbińską.

W latach 20. kontynuował karierę zawodową pełniąc funkcję lekarza i ordynatora szpitali w Toruniu, Warszawie i Kaliszu. W 1927 r. mianowano go dyrektorem Departamentu Służby Zdrowia w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Zaangażowany był w działalność społeczną na rzecz zwalczania gruźlicy. Został prezesem Polskiego Związku Przeciwgruźliczego, Polskiego Towarzystwa Higienicznego, Międzynarodowego Towarzystwa Przeciwgruźliczego oraz piastował godność honorowego członka Polskiego Czerwonego Krzyża. Działał w Związku Legionistów Polskich. W latach 1932-1939 był podsekretarzem stanu w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej.

W 1937 r. został wybrany prezesem Polskiego Związku Krótkofalowców. To on na walnym zebraniu tej organizacji przedstawił propozycję treści telegramu do prezydenta RP, generalnego inspektora sił zbrojnych oraz ministra poczt i telegrafów, które przyjęto ogólnym aplauzem. Funkcję prezesa Polskiego Związku Krótkofalowców pełnił do wybuchu II wojny światowej.

Początek II wojny światowej spędził w Rumunii, gdzie opiekował się internowanymi żołnierzami. W kolejnych latach mieszkał we Francji i Anglii. Tam doczekał końca wojny. Wrócił do kraju. W latach 1947-1962 pracował jako szkolny nadinspektor higieny i wychowania fizycznego w wydziale zdrowia i opieki społecznej dzielnicowej rady narodowej Warszawa-Śródmieście.

Odznaczony m.in. orderem Virtuti Militari, Krzyżem Niepodległości, trzykrotnie Krzyżem Walecznych oraz Złotym Krzyżem Zasługi.

Zmarł w Milanówku 5 maja 1962 r. Pochowany został na Cmentarzu Powązkowskim.

Zawarł związek małżeński z Wandą, z którą miał córkę Krystynę.

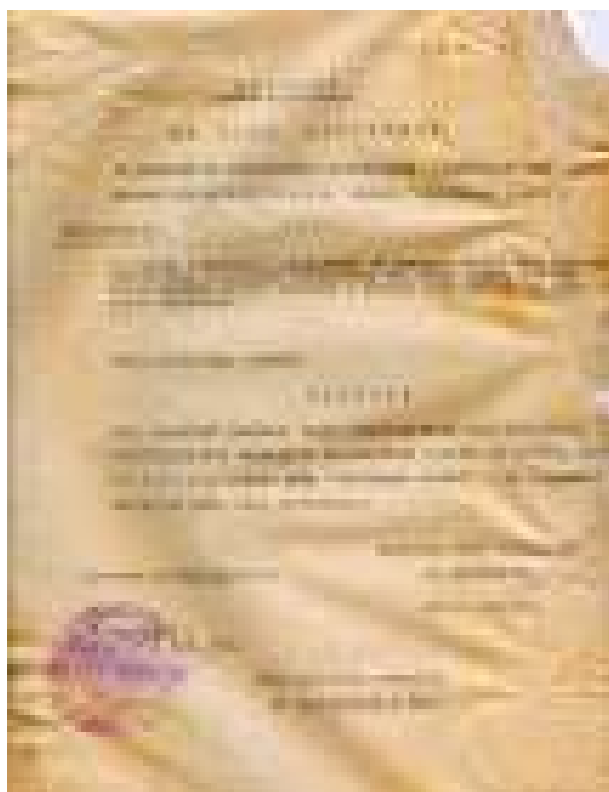
260. Eugeniusz Piestrzyński, oficer I. Brygady Legionów.

NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum
Ilustracji, sygn. 99

261. Akt urodzenia Eugeniusza Piestrzyńskiego, syna Juliana i Zofii z Witowskich, urodzonego 19 grudnia 1887 r.

APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 49, s. 158, akt urodzenia nr 318

262. Wniosek Rady Ministrów z 24 listopada 1922 r. o nadanie płk. Eugeniuszowi Piestrzyńskiemu Orderu Odrodzenia Polski.

CAW, Kolekcja Orderu Odrodzenia Polski, sygn. OOP 2/754, s. 5

263. Uroczystość otwarcia Drugiego Ogniska Dzieci Ulicy przy ul. Nowy Zjazd w Warszawie w 1935 r. Widoczni od lewej na pierwszym planie: wiceminister pracy i opieki społecznej Eugeniusz Piestrzyński (pierwszy z lewej), żona prezydenta RP Maria Mościcka (drugi z prawej), gen. Roman Górecki (pierwszy z prawej).

NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 1298

264. Fragment kwestionariusza Eugeniusza Piestrzyńskiego zawierający podstawowe informacje na temat jego osoby oraz przebiegu kariery zawodowej.

CAW, Kolekcja Orderu Wojennego Virtuti Militari, sygn. VM I.482.7-565, s. 1

PIESTRZYŃSKI RYSZARD STANISŁAW

Urodził się 2 kwietnia 1902 r. w Kaliszu jako syn lekarza Stanisława i Zofii z d. Wiza. Uczęszczał do Męskiego Gimnazjum Filologicznego w Kaliszu i École Scientifique w Lozannie. Maturę zdał po I wojnie światowej w Poznaniu, następnie ukończył Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego.

Podczas studiów zaczął pracę w zawodzie dziennikarza. Pracował w „Kurierze Poznańskim”, m.in. jako korespondent zagraniczny przy Lidze Narodów w Genewie. Jego artykuły ukazywały się na łamach licznych czasopism polskich i zagranicznych, m.in. „Awangardy Państwa Narodowego”, „Kurier Porannego”, „Biuletynu Informacyjnego” i „Biuletynu Obozowego” w Egipcie. Był współorganizatorem Związku Młodych Narodowców w 1934 r. Został posłem na Sejm III kadencji w latach 1930-1935, wybranym z okręgu poznańskiego z listy Stronnictwa Narodowego.

Początkowo związał się z Obozem Wielkiej Polski, następnie po jego rozwiązaniu działał w strukturach Związku Młodych Narodowców. Z czasem wśród działaczy doszło do odmiennych nurtów działalności. Piestrzyński opowiedział się za współpracą z obozem sanacyjnym. Doprowadziło to do rozłamu i ZMN ogłoszono samodzielną organizacją, która współpracowała z rządem Walerego Sławka. Organizacja zmieniła nazwę na Ruch Narodowo-Państwowy, którego prezesem został Piestrzyński. Jednocześnie kontynuował karierę dziennikarską, obejmując stanowisko redaktora naczelnego w „Kurierze Porannym”.

Na początku II wojny światowej przebywał w Rumunii, uczestniczył w organizowaniu ewakuacji Polaków do Francji i na Bliski Wschód. Zgodnie ze swoją pasją dziennikarską, podjął pracę w Biurze Prasy i Propagandy przy ambasadzie polskiej w Bukareszcie, był również zaangażowany w działalność rumuńskiej sekcji Związku Dziennikarzy RP, co przynosiło mu dużą satysfakcję. Od 1942 r. współpracował z czasopismem „Orzeł Biały”, jako członek redakcji przeszedł szlak od Włoch, przez Brukselę aż do Londynu.

Odnaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasług. Autor licznych książek, m.in. *Naród w państwie*, *O co chodzi*, *W nowym ustroju*, *W pół drogi* (wydana w Rzymie w 1946 r.). Na uchodźstwie był członkiem Rady Narodowej i wieloletnim wiceprezesem Związku Dziennikarzy Polskich.

Zmarł 16 listopada 1962 r. w Londynie. Pochowany został na cmentarzu Fulham North Sheen.

Był żonaty z aktorką Romaną Pawłowską (1909-1976), z którą miał dwie córki: Ewę i Izabelę.

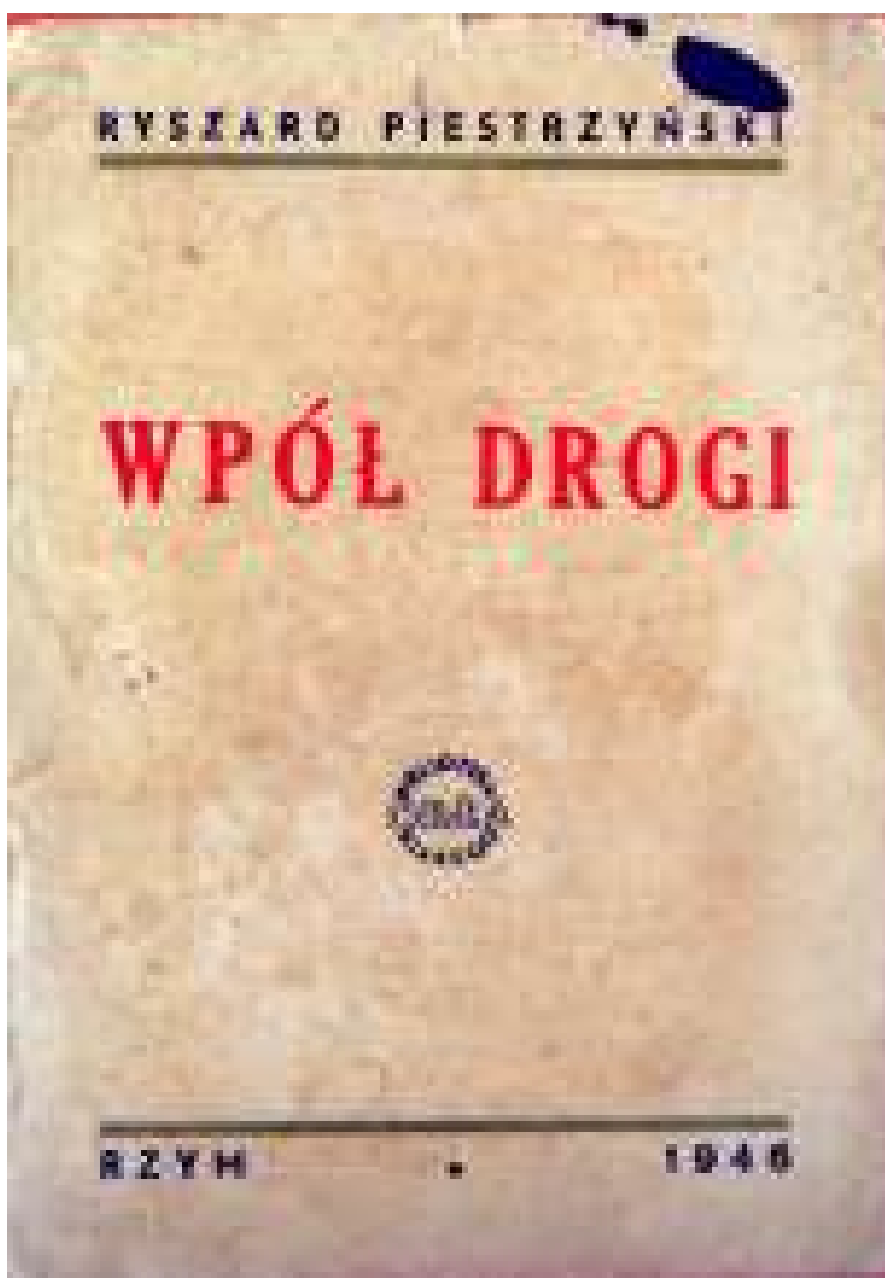
265. Ryszard Piestrzyński.
BN, F.32966/AFF.II-38

266. Akt urodzenia Ryszarda Piestrzyńskiego, urodzonego 2 kwietnia 1902 r. w Kaliszu jako syn kaliskiego lekarza Stanisława i Zofii z d. Wiza.
APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 64, s. 81, akt urodzenia nr 162

267. Fragment „Kuriera Porannego” – w lewym dolnym narożniku figuruje nazwisko Piestrzyńskiego – redaktora naczelnego czasopisma.
„Kurier Poranny”, 1939, R. 63, nr 258, s. 2.

268. Okładka książki Ryszarda Piestrzyńskiego pt. *Wpół drogi*, wydanej w Rzymie w 1946 r. Ryszard Piestrzyński był autorem licznych książek, m.in. *Naród w państwie*, *O co chodzi*, *W nowym ustroju*. Na uchodźstwie był członkiem Rady Narodowej i wieloletnim wiceprezesem Związku Dziennikarzy Polskich. Już podczas studiów zaczął pracę w zawodzie dziennikarza. Był również korespondentem zagranicznym przy Lidze Narodów w Genewie. Jego artykuły ukazywały się na łamach licznych czasopism polskich i zagranicznych.

PUCHALSKI JÓZEF GRZEGORZ

Urodził się 2 marca 1766 r. w Garwolinie jako syn Józefa i Elżbiety Puchalskich. Pochodził z rodziny szlacheckiej legitymującej się herbem Ślepowron. Ukończył studia ze stopniem doktora medycyny na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Od 1792 r. służył w armii polskiej. Brał udział w wojnie polsko-rosyjskiej w 1792 r. Podczas insurekcji kościuszkowskiej w 1794 r. pełnił funkcję dywizyjnego sztabschirurga wojsk koronnych. Po klęsce powstania wyjechał do Francji, gdzie złożył egzamin i w 1795 r. zatrudnił się we francuskich szpitalach wojskowych. W 1797 r. został przydzielony do 1. Batalionu Pontonierów Francuskich. Nie uzyskał zgody na przejście do Legionów Polskich gen. Jana Henryka Dąbrowskiego we Włoszech. Dopiero 8 listopada 1799 r. gen. Karol Kniaziewicz postarał się w Generalnych Inspektoracie Zdrowia Armii Lądowej o przeniesienie Puchalskiego do tworzącej się Legii Naddunajskiej. 12 sierpnia 1800 r. zatrudniony został na etacie Legii w charakterze chirurga I klasy i przydzielony do pułku jazdy Wojciecha Turskiego. Wraz z nim odbył kampanię zimową i wziął udział w bitwie pod Hohenlinden. Po przejściu do Toskanii i reorganizacji przeniesiony został 22 grudnia 1801 r. do 3. Półbrygady Liniowej Polskiej. Ostatecznie służył w pułku ułanów. Z powodu zatargów z dowódcą Aleksandrem Roźnieckim i szefem szwadronu Janem Konopką (w 1804 r. został aresztowany za niesubordynację, ponieważ, będąc chorym na febrę, odmówił udzielenia pomocy rannemu ułanowi) postarał się o przeniesienie do 4. Półbrygady Liniowej Włoskiej w dywizji gen. G. Lechiego. 24 marca 1804 r. otrzymał przydział do 1. Regimentu Linowego Piechoty Polskiej Józefa Grabińskiego. W latach 1805-1806 brał udział w walkach przeciwko wojskom brytyjskim i neapolitańskim powstańcom pod Castel Franco i w Kalabrii.

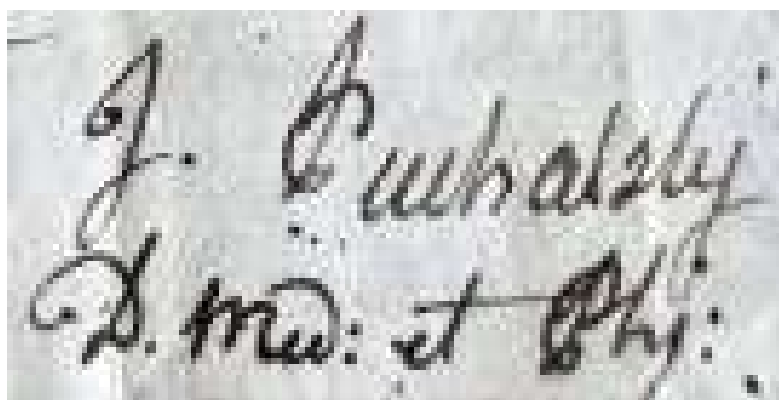
W 1807 r. Puchalski wrócił do kraju i zaciągnął się do służby wojskowej w armii Księstwa Warszawskiego. Początkowo był w sztabie dywizji gen. J. H. Dąbrowskiego. Brał udział w bitwie pod Frydlandem, gdzie został ranny. 22 czerwca 1807 r. gen. Józef Zajączek powierzył mu stanowisko chirurga naczelnego w swoim korpusie, a w listopadzie otrzymał etat naczelnego chirurga w randze pułkownika w Legii gen. Dąbrowskiego. Podczas wojny austriackiej w 1809 r. brał udział w walkach pod Gorzycami i Wczasami koło Mielca. 24 lipca powołany został na stanowisko dyrektora generalnego szpitali, a 19 września otrzymał nominację na inspektora generalnego szpitali wojskowych. Po klęsce w wojnie z Rosją w 1812 r. przedostał się do Saksonii, trafiając ponownie pod dowództwo gen. Dąbrowskiego. W 1813 r. dostał przydział

do szpitala wojskowego w Lipsku. Po abdykacji Napoleona powrócił do kraju. Do Poznania przybył 17 sierpnia 1814 r., w we wrześniu otrzymał stanowisko przewodniczącego komisji egzaminacyjnej dla wojskowych urzędników zdrowia. W armii Królestwa Polskiego pozostał do 1816 r. Po otrzymaniu dymisji przeniósł się do Kalisza. Gospodarował w zakupionych w 1828 r. dobrach Zakrzyn pod Kaliszem.

Odznaczony został Krzyżem Orderu Legii Honorowej (1807), Krzyżem Kawalerskim Virtuti Militari (1810). 24 maja 1830 r. otrzymał Znak Honorowy za 20 lat nieskazitelnej służby oficerskiej.

Zmarł 5 marca 1833 w Kaliszu i został pochowany na Cmentarzu Miejskim.

Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszą żoną Anną Katarzyną Kozłowską zawarł związek małżeński 19 sierpnia 1814 r. w Warszawie i miał córkę Teofilę. Po rozwodzie poślubił 9 listopada 1823 r. w Liskowie Teresę de Kuno, z którą miał trzech synów: Józefa, Wincentego i Tomasza.

A photograph of a handwritten signature in dark ink on a light-colored, textured paper. The signature is written in a cursive script and reads "J. Puchalski" on the first line and "L. m. et Ph." on the second line.

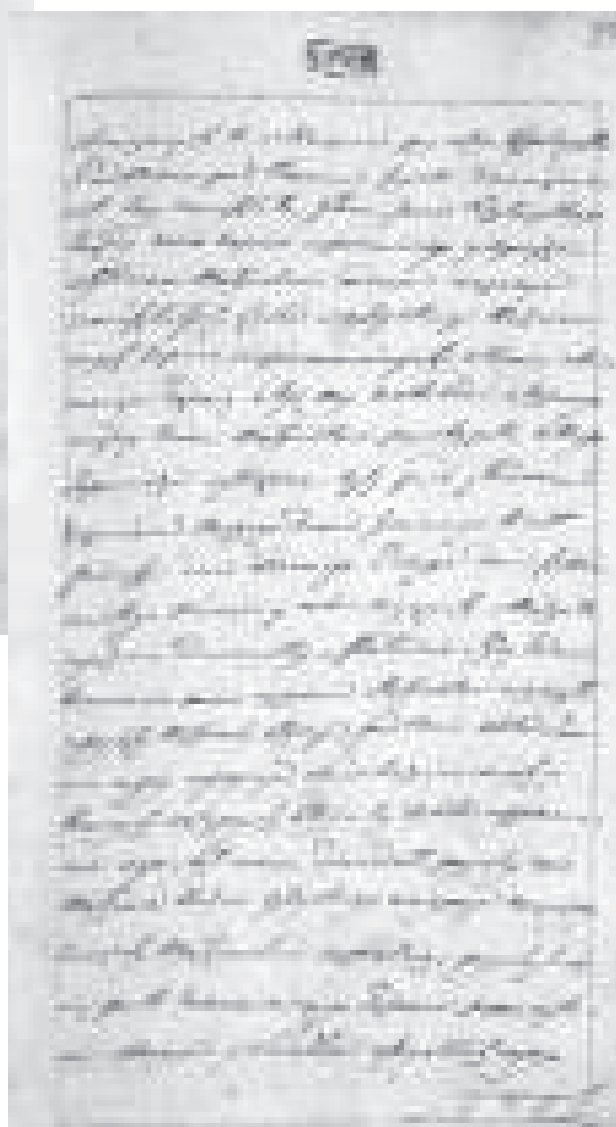
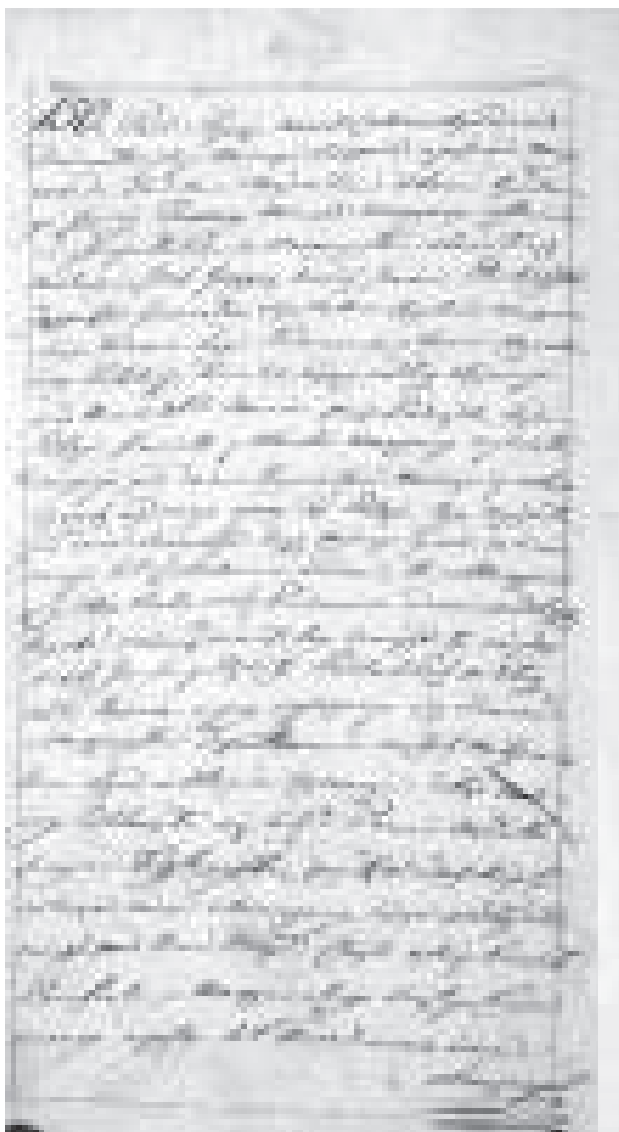
269. Podpis Józefa Grzegorza Puchalskiego.

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 09 p., 04, s. 47

271. List Józefa Puchalskiego do gen. Jana Henryka Dąbrowskiego dotyczący jego służby w Kalabrii, stanu zdrowia oraz chęci opuszczenia korpusu z 1806 r. *Proszę Generała ieżeli byś nie mógł tego zrobić, żeby ia mógł się translokować do którego regimentu włoskiego o którym już ieszcze mi gadał będąc pod Napoleonem – jaki bym ia był szczęśliwym żebym ja się mógł znajdować blisko Jego szanowney family.*

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 09, p. 04, s. 47

272. Akt ślubu inspektora generalnego szpitali Księstwa Warszawskiego Orderów Legii Honorowej i Krzyża Wojskowego Polskiego Józefa Grzegorza Puchalskiego i Anny Katarzyny Kozłowskiej zawartego 19 sierpnia 1814 r. w Warszawie.

APW, Akta stanu cywilnego gminy warszawskiej VII cyrkułu, sygn. 19, k. 223v-224, akt małżeństwa nr 150

273. Tablica nagrobna pułkownika Wojsk Polskich, dziedzica dóbr Zakrzyna, Obywatela miasta Kalisza Józefa Grzegorza Puchalskiego na Cmentarzu Miejskim w Kaliszu.

śp. Józef Grzegorz Puchalski, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://kalizskatedra.grobonet.com/grobonet/start.php?id=wyniki&name=J%C3%B3zef+Puchalski&submit=Szukaj> (stan na 31.10.2023)

ROWIŃSKI STEFAN ROCH

Urodził się 10 sierpnia 1875 r. w Mirkowie w powiecie kępińskim. Był synem Franciszka i Pauliny z d. Becker. Uczęszczał do szkoły ludowej w Baranowie i Mirkowie. Podjął naukę w progimnazjum w Kępnie, gdzie wraz z Tadeuszem Fiedlerem i Marcinem Dembińskim zorganizował Towarzystwo Tomasza Zana. Następnie przeniósł się do Królewskiego Katolickiego Gimnazjum w Ostrowie, gdzie przez 3 lata przewodniczył Towarzystwu Tomasza Zana. Na początku 1901 r. został wydalony ze szkoły. Gdy właścicielowi drukarni „Gazety Ostrowskiej” wytoczono proces o zdradę stanu, wyszło na jaw, że Stefan Rowiński drukował u niego nielegalne broszury. Zakazano mu dalszego kształcenia w szkołach niemieckich.

Wyjechał najpierw do Krakowa, a później do Lipska gdzie wyuczył się fachu introligatorskiego. W sierpniu 1902 r. powrócił do Ostrowa, założył księgarnię i przejął wydawanie „Gazety Ostrowskiej”. Swoją drukarnię znacznie unowocześnił, dodatkowo utworzył introligatorię oraz wypożyczalnię książek. Stał się jednym z najaktywniejszych wydawców na terenie zaboru pruskiego. Dodatkowo zajął się organizacją tajnych szkółek polskich dla ok. 300 dzieci. W jego mieszkaniu odbywały się zebrania z okazji polskich świąt narodowych.

Stefan Rowiński odegrał ważną rolę w wydarzeniach tzw. Republiki Ostrowskiej. 12 listopada 1918 r. został wybrany na członka Rady Narodowej. Był odpowiedzialny za stan gospodarki komunalnej Ostrowa. To on wnioskował w listopadzie 1918 r. do Powiatowej Rady Ludowej o utworzenie I. Poznańskiego Batalionu Pogranicznego w Kaliszu. W dniach 3-5 grudnia 1918 r. był delegatem na Sejm Dzielnicowy w Poznaniu. W grudniu 1918 r. werbował ochotników do 1. Pułku Poznańskiego. Brał udział w wyzwoleniu Ostrowa. 1 stycznia 1919 r. powierzono mu stanowisko komisarycznego burmistrza miasta, które sprawował do 30 marca 1920 r.

W 1920 r. wydano mu świadectwo dojrzałości. Stefan Rowiński poświęcił się pracy wydawniczej. Wspomagał także akcję plebiscytową na Śląsku. W okresie międzywojennym był prezesem miejscowego Towarzystwa Czytelni Ludowych i radnym miejskim. W czasie II wojny światowej osadzono go w więzieniu. Zwolniono go ze względu na zły stan zdrowia.

Odznaczono go m.in. Orderem Odrodzenia Polski, Krzyżem Niepodległości. Jego imię nosi obecnie plac w Ostrowie Wielkopolskim, przy którym mieszkał, a jego pomnik zdobi ostrowski Rynek.

Zmarł 27 listopada 1943 r. w Ostrowie. Został pochowany na cmentarzu przy ul. Limanowskiego.

Ożenił się w 1903 r. z Kazimierą Poturską (1881-1919). Z tego związku miał trzech synów: Bogdana, Zbigniewa i Lecha oraz córkę Wandę.

274. Stefan Roch Rowiński.

CAW, Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. KN 16.03.1935, nlb

275. Akt urodzenia Stefana Rocha Rowińskiego, urodzonego 10 sierpnia 1875 r. w Mirkowie. Zgłoszenia dokonał ojciec Franciszek 12 sierpnia 1875 r.

APK, Urząd Stanu Cywilnego Podzamcze, sygn. 4, s. 181, akt urodzenia nr 180

276. Pierwsza strona aktu małżeństwa Stefana Rocha Rowińskiego i Kazimiery Marii Poturalskiej, zawartego 2 lutego 1903 r. w Ostrowie Wielkopolskim. Świadcami zawarcia ślubu byli: Ludwik Poturalski i Roman Krysiński.

APK, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 125, s. 40, akt małżeństwa nr 20

100

Imię	Nazwisko	Wiek	Stan	Prof. i zaw.	Rel.	Uwagi
Franciszek	Rowiński	...	...	...	...	...
Stefan	Rowiński	...	...	...	...	...

278. Wypis z ksiąg meldunkowych Ostrowa Wielkopolskiego zawierający nazwiska Stefana Rocha Rowińskiego i jego ojca Franciszka.

APK, Akta miasta Ostrowa Wielkopolskiego, sygn. 93, s. 313

279. Pomnik na Rynku w Ostrowie Wielkopolskim upamiętniający Stefana Rocha Rowińskiego.

Fot. G. Waliś

ROZDRAŻEWSKI JAKUB HIERONIM

Urodził się około 1621 r. Był synem starosty odolanowskiego i krajczego królowej Jana i Gryzeldy z d. Sobieskiej. Studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim (1638-1641), potem podróżował z bratem po Niderlandach i Anglii. W 1649 r. został mianowany kasztelanem kaliskim, a w 1652 r. wojewodą inowrocławskim. Brał udział w walkach na Ukrainie, na wyprawę pod Beresteczko wystawił własnym sumptem 100-konny oddział husarski.

Po najeździe Szwedów na Wielkopolskę w 1655 r. był razem z pospolitym ruszeniem pod Ujściem, należał jednak do przeciwników podpisania 25 lipca aktu kapitulacji województw wielkopolskich. Już dwa dni później wniósł do akt grodzkich w Poznaniu protest przeciw niej, a sygnatariuszy aktu nazwał wprost zdrajcami. Później prawdopodobnie uciekł na Śląsk, wrócił wiosną 1656 r. Należał do organizatorów partyzantki antyszwedzkiej w Wielkopolsce oraz przywódców zawiązanej 15 marca konfederacji wielkopolskiej. W następnym miesiącu, razem z wojewodą kaliskim Andrzejem Grudzińskim, wojewodą podlaskim Piotrem Opalińskim i kasztelanem poznańskim Krzysztofem Grzymułtowskim stanął na czele pospolitego ruszenia wielkopolskiego zgromadzonego pod Kaliszem. Wystawił wówczas własną chorągiew. Brał udział w zdobyciu i spaleniu Leszna, a następnie w oblężeniu Kościana. W II. połowie maja 1656 r. oddziały Rozdrażewskiego wzięły udział w wyzwoleniu Warszawy, w sierpniu stoczyły zwycięską bitwę z dywizją Wrzeszowicza, a 8 listopada, po długim oblężeniu, zdobyły Kalisz. W kwietniu 1657 r. na sejmiku obradującym w Kaliszu zobowiązał się wystawić oddział 100 dragonów.

Jako jeden z głównych przeciwników Szwedów narażony był na ich zemstę. Nieprzyjaciel pustoszył mu dobra i plądrował miasta. Szczególne straty poniósł Krotoszyn okupowany przez Szwedów w latach 1655-1657, a po zdobyciu Leszna przez Polaków przy udziale Rozdrażewskiego w 1656 r. – spalony.

W 1640 r. po śmierci starszego brata odziedziczył ogromne dobra krotoszyńskie i rozdrażewskie. Należały do niego również starostwa: konińskie, kolskie i odolanowskie. Znaczne sumy wniosły mu także wianie żony. Jednakże wystawny tryb życia połączony ze zniszcze-

niami wojennymi i nieumiejętnym zarządzaniem majątkiem doprowadziły do zadłużenia dóbr i praktycznie bankructwa. On sam w swoim testamencie obliczał długi na 1 100 000 zł.

Rozdrażewski zmarł 4 kwietnia 1662 r., ale pogrzeb odbył się dopiero 27 listopada w Koźminie.

Był dwukrotnie żonaty. W 1644 r. poślubił Annę Opalińską, wdowę po marszałku nadwornym koronnym Stanisławie Przyjemskim, a w 1649 r. Katarzynę Opalińską, wdowę po staroście lubelskim Zbigniewie Firleju.

280. Jakub Hieronim Rozdrażewski, wojewoda inowrocławski.

Jakub Hieronim Rozdrażewski, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: https://pl.wikipedia.org/wiki/Jakub_Hieronim_Rozdra%C5%BCewski (stan na 31.10.2023)

281. Mapa rozmieszczenia wojsk szwedzkich i polskich pod miastem Ujście nad Notecią przed kapitulacją 25 lipca 1655 r.

BN, sygn. ZZK 18 690

282. Tablica pamiątkowa przy dębie, pod którym mieli zbierać się pobliscy mieszkańcy (chłopi oraz mieszczaństwo z Krotoszyna), aby pod wodzą Jakuba Hieronima Rozdrażewskiego walczyć ze Szwedami. Pierwsza tablica pamiątkowa na drzewie została umieszczona 19 października 1996 r. z inicjatywy Ligi Ochrony Przyrody w Krotoszynie.

Fot. G. Waliś

283. Akt mianowania Jakuba Rozdrażewskiego kasztelanem kaliskim w 1649 r.
AGAD, Metryka Koronna, sygn. MK 191, k. 236-236v

RYMARKIEWICZ STANISŁAW NARCYZ

Urodził się 29 października 1829 r. we Wschowie. Był synem pisarza sądowego Kazimierza i Ewy z d. Braun. Po ukończeniu w 1851 r. Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu wstąpił do miejscowego Seminarium Duchownego, a potem studiował teologię we Wrocławiu. Po wyświęceniu na księdza w czerwcu 1855 r. został misjonarzem i kaznodzieją przy kolegiacie farnej w Poznaniu. Trzy lata później został mianowany komendarzem, a w 1862 r. proboszczem parafii w Kotlinie, pozostając na tym stanowisku aż do swojej śmierci.

Jednoczenie od najmłodszych lat zaangażowany był w działalność patriotyczną. Będąc jeszcze gimnazjalistą, razem ze starszym bratem Józefem i stryjecznym bratem Maksymilianem, wziął udział w Wiośnie Ludów. W czasie wyborów do sejmiku pruskiego w 1861 r. ostro występował przeciwko antypolskiej polityce władz oraz agitował za polskimi kandydatami. Po wybuchu powstania styczniowego czynnie zaangażował się w udzielanie pomocy powstańcom w Królestwie Polskim. Z ramienia tzw. Komitetu Jana Działyńskiego był cywilnym komisarzem powstania, prawdopodobnie na powiaty pleszewski i jarociński oraz kandydatem na komisarza wojennego. W kwietniu 1863 r. aresztowany i osadzony w pleszewskim więzieniu. Miesiąc później został przewieziony na dalsze śledztwo do Poznania, a potem do berlińskiego Hausvogtei. Razem z 149 innymi osobami został oskarżony o zdradę stanu i usiłowanie wskrzeszenia Polski w granicach z 1772 r. W akcie oskarżenia postanowiono zarzut, że utrzymywał bliskie kontakty z wielkopolskimi przywódcami powstania i wczesnym rankiem 15 marca 1863 r. poprowadził konwój 20 wozów konnych (każdy z 15-20 ochotnikami) do oddziału Edmunda Taczanowskiego w lasach sławoszewskich w pobliżu Pleszewa. Ponadto w czasie rewizji na probostwie znaleziono ekwipunek wojskowy, a według raportów policyjnych gościł u siebie oficerów powstańczych, organizował zebrania konspiracyjne i brał udział w ćwiczeniach strzeleckich. Ostatecznie po pokazowym procesie 23 grudnia 1864 r. skazano go na rok i 3 miesiące twierdzy. Został jednak wkrótce zwolniony z powodu uwzględnienia aresztu na poczet kary.

Po powrocie do Kotliny proboszcz skupił się na pracy organicznej, w którą się zaangażował jeszcze przed wybuchem powstania. Działal w miejscowych kółkach rolniczych i towarzystwach kredytowych.

Ksiądz Rymarkiewicz zmarł w Kotlinie 2 kwietnia 1912 r. i tam został pochowany. Pogrzeb, w którym wzięło udział kilka tysięcy ludzi, przerodził się w patriotyczną manifestację. W 1990 r. jego imieniem nazwano jedną z głównych ulic wsi, a w 2012 r. obchodzono w gminie Kotlin Rok Księdza Stanisława Rymarkiewicza.

284. Fotografia ks. Stanisława Rymarkiewicza z tablicy pamiątkowej znajdującej się w kościele w Kotlinie.
Fot. G. Waliś

285. Fragment świadectwa maturalnego Stanisława Rymarkiewicza z 1851 r.

AAP, sygn. KA 999, nlb

286. Własnoręczny życiorys Stanisława Rymarkiewicza napisany przy wstąpieniu do Seminarium Duchownego w Poznaniu: *Ja Stanisław Narcyz Rymarkiewicz urodziłem się we Wschowie, mieście Wielkiego Księstwa Poznańskiego, w roku tysiąc osiemset dwudziestym dziewiątym, czwartego dnia przed kalendarzami listopadowymi (1829 roku, dnia 29 miesiąca października), z najlepszego ojca Kazimierza, który sprawował urząd pisarza w sądzie królewskim w Poznaniu lecz jego od dwunastu zaraz lat mi zabranego serdecznie oplakuję; urodziłem się z ukochanej matki Ewy, z domu Braun, którą nadal żyjącą szanuję kochającą i wdzięczną duszą. Jako dziecko zostałem wprowadzony w obrzędy chrześcijańskie. Natomiast nasycony pierwszymi podstawami nauk przez Graffsteina przez dziesięć lat uczęszczałem do Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu i osiągnąwszy zakończenie nauk gimnazjalnych i świadectwo dojrzałości, oddałem się naukom świętym.*

AAP, sygn. KA 999, nlb

287. Fragment odpisu wyroku Królewskiego Wyższego Sądu Krajowego w Berlinie skazującego ks. Stanisława Rymarkiewicza na rok i 3 miesiące więzienia. Należał on do tych, (...) którzy nie dopuścili się bezpośredniej zdrady stanu, ani nie brali w niej bezpośredniego udziału, jednakże winni są dopuszczenia się czynów mających na celu przygotowanie zdrady stanu i dlatego zostają skazani (...).

APK, Akta miasta Pleszewa, sygn. 1791, nlb

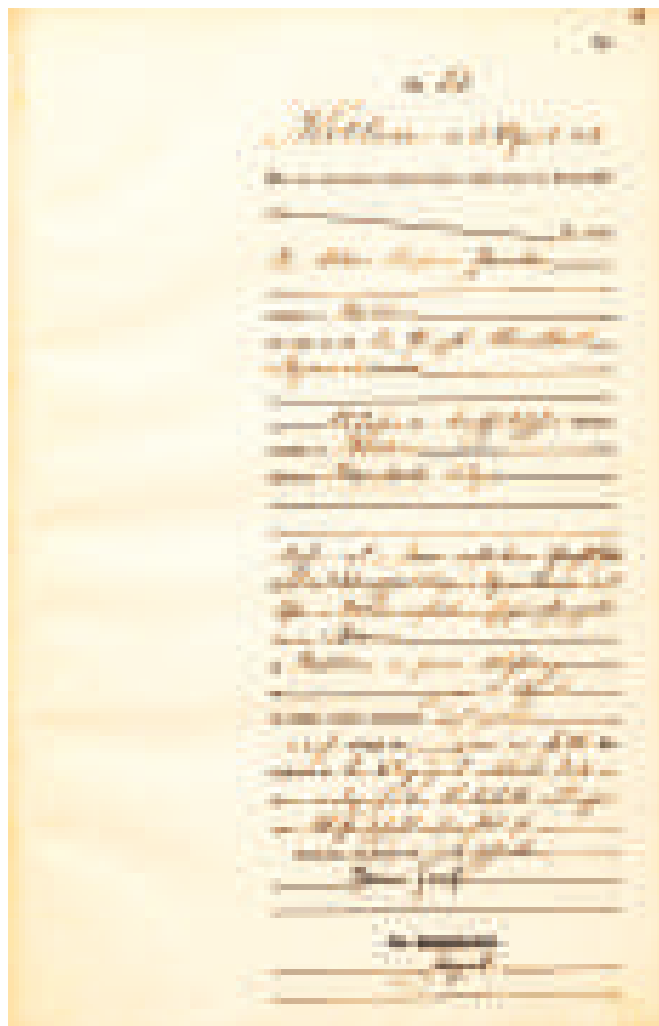
289. Fragment testamentu ks. Stanisława Rymarkiewicza z 1895 r. Wśród pamiątek rozdysponowanych przez testatora zwraca uwagę (...) obrazek *Matki Boskiej Częstochowskiej*, malowany na blasze, (...) który w r. 1848 miałem na piersiach będąc w obozie, a potem, przez wszystkie lata (1/2 roku) spędzone w więzieniach i na fortecy, zawsze miałem przy sobie.

APK, Sąd Obwodowy w Jarocinie, sygn. 699, k. 5

290. Pieczęć z koperty zawierającej testament ks. Stanisława Rymarkiewicza.

APK, Sąd Obwodowy w Jarocinie, sygn. 699, nlb

291. Akt zgonu ks. Stanisława Rymarkiewicza, zmarłego w Kotlinie 2 kwietnia 1912 r.
APK, Urząd Stanu Cywilnego Kotlin, sygn. 239, s. 23, akt zgonu nr 23

292. Nekrolog ks. Stanisława Rymarkiewicza.
[Nekrolog], „Dziennik Poznański”, 1912, nr 78, s. 6

SĘDŁAK WITOLD MIECZYSŁAW

Urodził się 27 października 1874 r. w Golejewku w powiecie rawickim. Jego rodzicami byli Ignacy i Marianna z d. Gałęcka. W 1899 r. ukończył Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Następnie wstąpił do Seminarium Duchownego w Poznaniu. Świecenia kapłańskie otrzymał w Gnieźnie 1 grudnia 1902 r.

Pełnił obowiązki wikariusza w Kębłowie do 1 maja 1904 r. Następnie został wikariuszem w Sulmierzycach. Był krewnym tamtejszego proboszcza i dziekana krotoszyńskiego ks. Jana Gałęckiego. Tam włączył się w życie polityczne i społeczne. Wchodził m.in. w skład zarządu spółki Bank Ludowy w Sulmierzycach, a następnie był dyrektorem tej instytucji. Przykładał wielką wagę do wychowania dzieci w duchu polskim, w dobie germanizacji uczył pisania po polsku poprzez przepisywanie polskiego katechizmu do zeszytu.

Ks. Witold Sędłak zwołał pierwszy wiec polityczny w Sulmierzycach w połowie listopada 1918 r. Odbył się on w lokalu Franciszka Siwczyńskiego. To na nim powołano do istnienia Radę Robotniczo-Żołnierską, składającą się wyłącznie z Polaków, na czele której stanął ks. Witold Sędłak. Obejmowała ona swoim zasięgiem nie tylko Sulmierzyce, ale cały obwód sulmierzycki. Jednocześnie kapłan zaczął formowanie parafialnej kompanii sulmierzyckiej. W styczniu 1919 r. zdobyła ona Granowiec, chroniąc połączenie kolejowe między Ostrzeszowem i Ostrowem. Niemcy dostrzegli rolę przywódczą ks. Sędłaka w tworzeniu sił powstańczych i 31 stycznia 1919 r. zaatakowali cmentarz i plebanię, by pochwycić lub zabić kapłana. 2 lutego 1919 r. kompania sulmierzycka złożyła uroczystą przysięgę i wymaszerowała do Ostrowa. Tam ją włączono do 9. Kompanii 12. Pułku Strzelców Wielkopolskich. Nie wszyscy powstańcy sulmierzyccy przystąpili jednak do przysięgi, która kończyła się słowami: *walczyć będę tam, gdzie mnie rozkaz powoła*. Ksiądz Witold Sędłak angażował się nie tylko w sprawy militarne. Od listopada 1918 r. był także przewodniczącym Rady Ludowej – organu administracyjnego, którego zadaniem było przejęcie władzy w mieście.

Od 1925 r. był proboszczem parafii sulmierzyckiej. W 1939 r. został aresztowany przez Niemców. Osadzono go w Forcie VII w Poznaniu, następnie internowano w Bojanowie. Stamtąd wyjechał do Generalnego Gubernatorstwa. W czasie powstania warszawskiego przebywał w stolicy, ukrywając się w piwnicy jednego z domów. W pewnej chwili poczuł, że musi wyjść

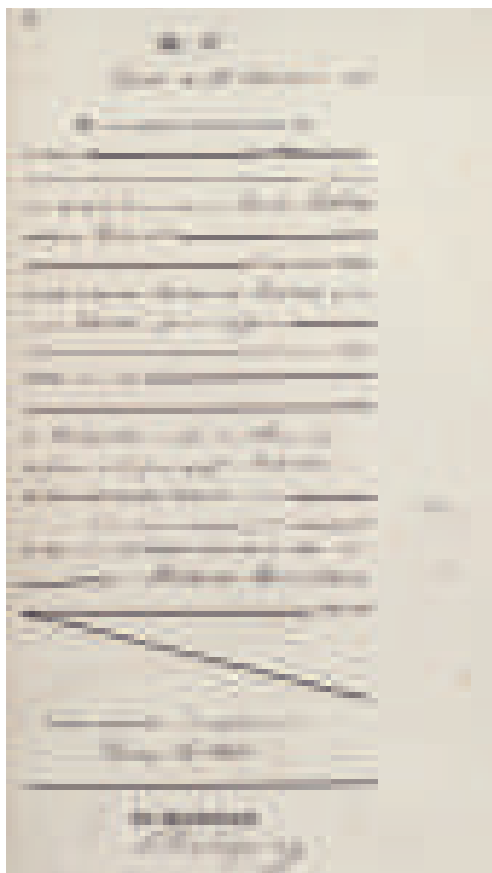
aby zaczerpnąć świeżego powietrza i zapalić papierosa. W tym czasie dom się zawalił, a wszyscy przebywający w nim zginęli. W 1945 r. ks. Witold Sędłak pieszo wrócił do parafii sulmierzyckiej.

Zmarł w Sulmierzycach 8 grudnia 1953 r. Został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

293. Fotografia portretowa ks. Witolda Mieczysława Sędłaka.

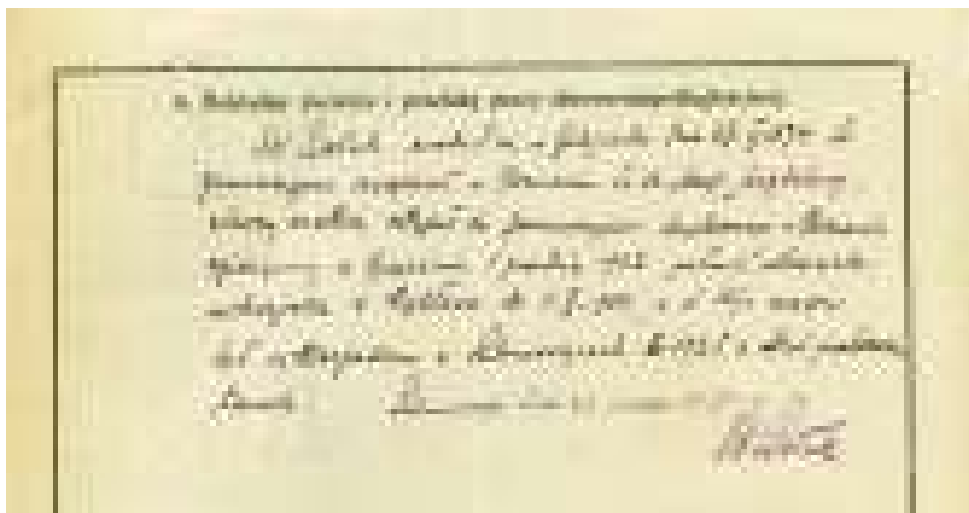
Muzeum Regionalne Ziemi Sulmierzyckiej im. Sebastiana Fabiana Klonowicza w Sulmierzycach (dalej cyt. MRZS), bez sygnatury

294. Akt urodzenia Witolda Mieczysława Sędłaka, urodzonego 27 października 1874 r. w Golejewku, w powiecie rawickim. Zgłoszenia dokonał ojciec dziecka – Ignacy 30 października 1874 r. Archiwum Państwowe w Lesznie (dalej cyt. APL), Urząd Stanu Cywilnego Sarnowa, sygn. 1, s. 16, akt urodzenia nr 16

295. Świadczenie chrztu ks. Witolda Mieczysława Sędłaka, udzielonego 15 listopada 1874 r. Dokument wystawiono 29 kwietnia 1899 r. Podpisał go ks. Edmund Dalbor. AAP, Personalia ks. Witolda Sędłaka, sygn. KA 16068, nlb

296. Własnoręcznie spisany życiorys ks. Witolda Mieczysława Sędłaka w 1937 r. Pomimo sugestii, by w sposób szczególny skupić się na przebiegu pracy ideowo-niepodległościowej, ks. Witold Sędłak nie uczynił tego – w sposób bardzo lakoniczny ograniczył się do spisania wyłącznie przebiegu swojej posługi kapłańskiej.

CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. odrzuc. 28.02.1938, nlb

297. Ksiądz Witold Mieczysław Sędłak w podeszłym wieku z grupą ministrantów i kościelnym przed sulmierzycką świątynią.

MRZS, bez sygnatury

SKARŻYŃSKI STANISŁAW JAKUB

Urodził się 1 maja 1899 r. w Warcie w powiecie sieradzkim. Jego rodzicami byli Władysław herbu Bończa, z zawodu aptekarz oraz Wacława z d. Kozłowska. W latach 1908-1914 uczeń polskiej Szkoły Handlowej w Kaliszu, członek I Kaliskiej Drużyny Skautowej im. Jana Henryka Dąbrowskiego oraz Organizacji Młodzieży Niepodległościowej „Zarzewie”. Po zburzeniu Kalisza przez Niemców w 1914 r. wyjechał do Włocławka, gdzie kontynuował naukę i wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej, ukończył też tajną szkołę podoficerską. W tym okresie z ramienia POW konwojował legionistów, którzy uciekli z obozu w Szczypiornie. W 1918 r. został przeniesiony do kaliskiego okręgu POW, gdzie w grudniu wstąpił do 29. Pułku Strzelców Kaniowskich i objął stanowisko szefa batalionu. Wraz ze swoim pułkiem walczył w wojnie polsko-ukraińskiej, a następnie polsko-bolszewickiej. Dał się poznać jako aktywny porucznik służby polowej. Będąc dowódcą kompanii walczył pod Radzyminem, a podczas ataku na wieś Mokre wybiegł przed linie frontu i własnym przykładem zachęcał żołnierzy do natarcia. Kompania zdobyła dwa karabiny maszynowe i licznych jeńców, ale Skarżyński został ciężko ranny w prawą nogę. Żołnierze znieśli go z pola walki. Po ponad rocznym leczeniu przełożeni uznali go za niezdolnego do czynnej służby wojskowej i skierowali do Ministerstwa Spraw Wojskowych na stanowisko referenta. Za swój bohaterski czyn odznaczony Krzyżem Virtuti Militari.

Skarżyński nie mógł się z tym pogodzić i wymógł na komisji lekarskiej zgodę na służbę w lotnictwie. 1925 r. w szkole pilotów w Bydgoszczy uzyskał dyplom pilota. Aby zostać jeszcze lepszym pilotem ukończył kurs dowódców eskadr w Dęblinie. Dla rozślawienia imienia Polski i polskiego lotnictwa przedstawił swoim przełożonym projekt lotu nad Afryką. Ostatecznie z pomocnikiem obserwatora Andrzejem Markiewiczem wystartował z Warszawy samolotem PZL Ł-2 1 lutego 1931 r. Przelecieli nad Krakowem, Belgradem, Grecją, Egiptem, wzdłuż wschodniej Afryki do Konga, a stamtąd przez Casablankę do Francji. 22 czerwca 1931 r. przyznano Skarżyńskiemu patent pilota lotnictwa wojskowego.

Największa przygoda jego życia zaczęła się 27 kwietnia 1933 r., kiedy wystartował z Okęcia na turystycznym samolocie RWD-5bis, by dotrzeć do Senegalu, skąd po ponad dwudziestogodzinnym locie przeleciał samotnie przeszło 3500 km nad Atlantykiem i wylądował w Brazylii. Ten rekord w kategorii samolotów turystyczno-sportowych do dziś nie został pobity. Za ten wyczyn Międzynarodowa Organizacja Lotnicza uhonorowała naszego bohatera Medalem Bleriota, pilota który pierwszy przeleciał nad kanałem La Manche.

Po powrocie do kraju Skarżyński został przydzielony do 1. Pułku Lotniczego, a w przededniu zbliżającej się wojny awansowany do stopnia podpułkownika, objął stanowisko Szefa Sztabu Armii „Pomorze”. W październiku 1939 r. został skierowany do ambasady w Bukareszcie, gdzie odpowiadał za przerzut polskich żołnierzy, zwłaszcza lotników do Francji. Po upadku Francji został ewakuowany statkiem Batory do Wielkiej Brytanii, gdzie objął funkcję komendanta obozu w Weeton, a w 1941 r. został komendantem szkoły pilotażu. Choć kierował stacją lotniczą RAF, w czerwcu 1942 r. wziął udział jako drugi pilot w dywanowym nalocie na Bremę. Ze względu na uszkodzenie silnika Skarżyński zmuszony był wodować w nocy na Morzu Północnym 40 mil od wybrzeży Anglii. Uratowała się prawie cała załoga, która weszła do pontonów po prawym skrzydle. Skarżyński wychodził ostatni, fala zmyła go z lewego skrzydła samolotu i utonął. Z powodu ciemności akcja ratunkowa nie dała rezultatów. Morze wyrzuciło ciało w Holandii na fryzyjskiej wyspie Terschelling, gdzie został pochowany, a dekretem Dowódcy Polskich Sił Powietrznych został odznaczony Krzyżem Walecznych i awansowany pośmiertnie do stopnia pułkownika.

298. Stanisław Skarżyński, kapitan, pilot. Fot. z 1933 r.

NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 7/484

299. Akt urodzenia Stanisława Jakuba Skarżyńskiego ur. 1 maja 1889 r. w Warcie, syna Władysława Tomasz Antoniego Skarżyńskiego i Wacławy Alojzy z d. Kozłowskiej.
APŁ, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Warcie, sygn. 181, k. 33v, akt urodzenia nr 129

301. Życiorys i przebieg pracy ideowo-niepodległościowej kpt. pilota Stanisława Skarżyńskiego, kierownika Referatu Lotnictwa Sportowego w Departamencie Aerodynamiki Ministerstwa Spraw Wojskowych. W latach 1908-1914 uczęszczał do Polskiej Szkoły Handlowej w Kaliszu, a w latach 1918-1920 służył w 29. Pułku Strzelców Kaniowskich w Kaliszu, w szeregach którego brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej (II. baon płk. Ulrycha).

CAW, Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. KN 09.11.1933, nlb

302. Szczegółowe uzasadnienie do wniosku o nadanie kpt. pilotowi Stanisławowi Jakubowi Skarżyńskiemu Krzyża Zasługi z 24 kwietnia 1931 r. zawierające opis wspaniałego rajdu lotniczego dookoła Afryki na samolocie PZL Ł.2.

CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. AP 13078, nlb

303. Kapitan Stanisław Skarżyński (drugi z lewej) w towarzystwie na tle samolotu PZL Ł.2. Przygotowania do lotu dookoła Afryki w 1931 r.

NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 14/1232

304. Wizyta pilota kpt. Stanisława Skarżyńskiego w Sokolnikach 10 czerwca 1934 r. Skarżyński był witany przez przedstawicieli Hufca ZHP w Wieruszowie: komendanta Feliksa Cieślaka i drużynowego harcerzy z Sokolnik Franciszka Pokojowego.

APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 235

305. Artykuł prasowy poświęcony pilotowi Stanisławowi Skarżyńskiemu zamieszczony we „Wrocławskim Tygodniku Katolickim” z okazji Dni Lotnictwa w dniach 23-30 sierpnia 1960 r.
APK, Zbiór czasopism, sygn. 258

SKÓRZEWSKI PAWEŁ

Urodził się 29 lipca 1744 r. w Mącznikach w ówczesnym powiecie kaliskim. Był synem Antoniego i Anny z d. Nositz-Jackowskiej. Po rodzicach odziedziczył Rososzycę.

Brał udział w konfederacji barskiej – samodzielnie uformował chorągiew jazdy za co został mianowany rotmistrzem. W czasie I rozbioru Polski stawiał opór Prusakom, za co dostał się do niewoli. Brał także udział w insurekcji kościuszkowskiej. W województwie kaliskim był m.in. wojskim mniejszym, miecznikiem, łowczym, stolnikiem. Od króla Stanisława Augusta Poniatowskiego otrzymał Order św. Stanisława i Order Orła Białego.

Był bardzo aktywny w czasie powstania 1806 r. Brał udział w przepędzeniu Prusaków z Kalisza 9 listopada 1806 r. Wraz z pisarzem koronnym Piotrem hr. Bielińskim przejmował władzę w mieście. Był odpowiedzialny za formowanie siły zbrojnej departamentu kaliskiego. Otrzymał w tym zakresie szczegółowe instrukcje od gen. Jana Henryka Dąbrowskiego. Miał rozpisać pobór rekrutów pieszych oraz zorganizować im ekwipunek. Oprócz tego odpowiadał za tworzenie korpusu strzelców, a w miastach gwardii narodowej. Paweł Skórzewski chciał wypłaty zaliczki w kwocie 62 000 talarów z pieniędzy pozostawionych w Kaliszu przez Prusaków. Gen. Dąbrowski udzielał wielu rad Skórzewskiemu, m.in. wskazywał, że regimenty powinny być tworzone z wykorzystaniem dawnych polskich oficerów. Oprócz organizacji wojska Paweł Skórzewski zbudował w Kaliszu komisariat wojskowy, który miał charakter administracyjny. Podzielił go na generalną komendę, dyrekcję centralną oraz departamenty: umundurowania, siodła i lederwerków, zbrojowni, ofiar, lazaretowy i medyczny, furazu i żywności. Osobiście dowodził 6. Pułkiem Piechoty, swojego syna Macieja protegował na stanowisko pułkownika. Na tym tle dochodziło do nieporozumień z Gabrielem Józefem Alojzym Biernackim. Łagodził je gen. J. H. Dąbrowski, który doceniał doświadczenie Pawła Skórzewskiego. Janusz Staszewski w książce pt. *Kaliski wysilek zbrojny* przytoczył następującą wypowiedź gen. Dąbrowskiego: *proszę... abyś miał wzgląd na patriotyzm Skórzewskiego i jeżeli czasem w czym ci ubliży nie tylko o to się nie obrażał, ale dopomagał mu w organizacji ogólnej*. Wielokrotnie monitował do władz powstańczych w Poznaniu o przyznanie broni, której ciągle brakowało.

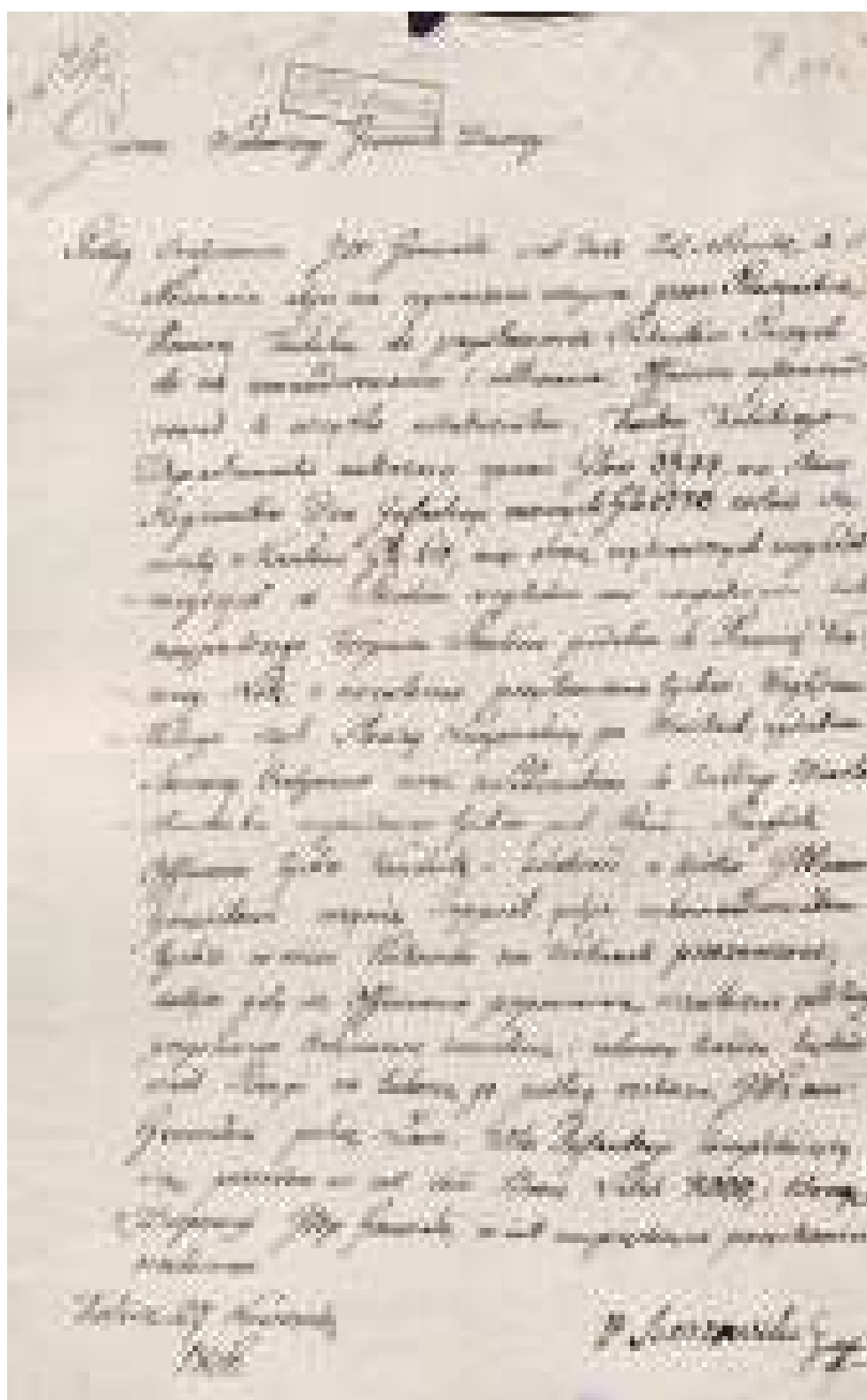
W 1812 r. Paweł Skórzewski został marszałkiem pospolitego ruszenia szlachty kaliskiej, a w 1816 r. wojewodą kaliskim. Zmarł w 1819 r. jako człowiek majątny. W jego posiadaniu była bowiem Rososzyca, Szczury, Wysocko i Rudlice.

Był dwukrotnie żonaty – najpierw z Konstancją z d. Wężyk, a później z Eleonorą ze Sczanieckich.

306. Paweł Skórzewski ok. 1770 r.

J. Pietrzak, A. Gibasiewicz, *Dziedzice, dwory, pałace. Właściciele dóbr rycerskich w powiecie ostrowskim wielkopolskim 1795-1945*, Ostrów Wielkopolski 2020, s. 83

307. List Pawła Skórzewskiego relacjonujący jego poczynania do dnia 27 listopada 1806 r. Wysłał oficerów na miejsce zbiórki pieszych rekrutów celem ich umundurowania, wydał też rozkaz aby w każdym mieście i miasteczku zorganizować straż z bronią (milicję). Jednocześnie prosił gen. Jana Henryka Dąbrowskiego o przydział 8000 sztuk broni.

AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 02, s. 79

308. Lista oficerów, wskazanych przez Pawła Skórzewskiego do awansu w 1806 r.
AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 10, p. 3a, s. 42

309. Pismo Pawła Skórzewskiego do gen. Jana Henryka Dąbrowskiego z 3 stycznia 1807 r. informujące
 o wykorzystaniu funduszy izby administracyjnej departamentu kaliskiego w kwocie 62 000 talarów
 na potrzeby kawalerii, gdyż oziębłość w Obywatelach iakom iuż dawniey Panu Dobrodziejowi dono-
 sił tak była wielka, iż mało co prócz ofiary Dziesiątego Grosza dali (...).
 AGAD, Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 11, p. 01, s. 65

310. Pismo Pawła Skórzewskiego do Najwyższej Komisji Rządowej z 3 lutego 1807 r. w sprawie końca urzędowania komisariatu wojennego w departamencie kaliskim i ewentualnego wciągnięcia jego członków do realizacji innych zadań na rzecz ojczyzny, celem *dania im sposobności przewodniczenia w gorliwości Ziomkom swoim*.

AGAD, Komisja Rządząca, sygn. 48, s. 19

SMORAWIŃSKI MIECZYŚŁAW MAKARY

Urodził się 25 grudnia 1893 r. w Kaliszu. Jego rodzicami byli Jan, właściciel garbarni w Kaliszu, a później w Turku oraz Marianna z d. Zagrodzka. W 1906 r. wstąpił do polskiej Szkoły Handlowej w Kaliszu. Od 1908 r. należał do Koła Młodzieży Niepodległościowej „Zarzewie”, a potem także do tajnej organizacji skautowskiej. Wiosną 1911 r., w czasie egzaminów maturalnych, w związku z akcją czynnego bojkotu szkół rosyjskich, został aresztowany i po 6-miesięcznym pobycie w kaliskim więzieniu zesłany do Jekaterynosławia (obecnie Dniepr na Ukrainie).

W lutym 1912 r., po uzyskaniu zgody władz carskich, wyjechał do Lwowa, gdzie zdał eksternistycznie maturę i rozpoczął studia na politechnice. Jednocześnie dalej działał w „Zarzewiu”, tajnej „Armii Polskiej”, a od marca 1912 r. w Polskich Drużynach Strzeleckich, w których w czerwcu 1914 r. ukończył kurs podchorążych. W sierpniu 1914 r. wstąpił do 2. Pułku Piechoty Legionów Polskich dowodząc początkowo plutonem, potem kompanią i batalionem, dochodząc do stopnia kapitana. Był trzykrotnie ranny. Po kryzysie przysięgowym przeszedł do Polskiego Korpusu Posiłkowego, a w maju 1918 r. wstąpił do Polskiej Siły Zbrojnej, zostając majorem z nominacji Rady Regencyjnej. W listopadzie 1918 r. przeszedł do Wojska Polskiego. Dowodził pułkami, brygadami i dywizjami, w 1928 r. mianowano go generałem brygady. Wybuch II wojny światowej zastał go na stanowisku dowódcy Okręgu Korpusu II Lublin. 19 września został internowany przez armię sowiecką. Przebywał w obozach w Równem, Ostrogu, Szpiewówce, Talicy i Kozielsku. Został zamordowany w lesie katyńskim 9 kwietnia 1940 r. Po rozkopaniu masowych grobów w 1943 r. ciało Smorawińskiego zostało zidentyfikowane i złożone w oddzielnym grobie, zlikwidowanym w 1944 r. przez Sowieców. Powtórny pogrzeb generała odbył się 7 września 1995 r.

Był odznaczony m.in. Orderem Virtuti Militari kl. V (1921), Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (1929), Krzyżem Niepodległości (1931) i 4-krotnie Krzyżem Walecznych.

W 1920 r. poślubił Helenę Danielewicz (1894-1981), z którą miał syna i córkę.

Imię Smorawińskiego noszą ulice m.in. w Turku i Kaliszu, Szkoła Podstawowa nr 4 w Turku (gdzie znajduje się również jego popiersie) oraz Technikum nr 2 w Zespole Szkół Ekonomicznych w Kaliszu. Tablice pamiątkowe poświęcone Smorawińskiemu odsłonięto w katedrze lubelskiej, na dawnej siedzibie okręgu korpusu w Krakowie oraz kościele garnizonowym w Kaliszu (1993). W czerwcu 2023 r. na budynku „ekonomika” odsłonięto mural autorstwa Wojciecha Rokosza z podobizną patrona szkoły.

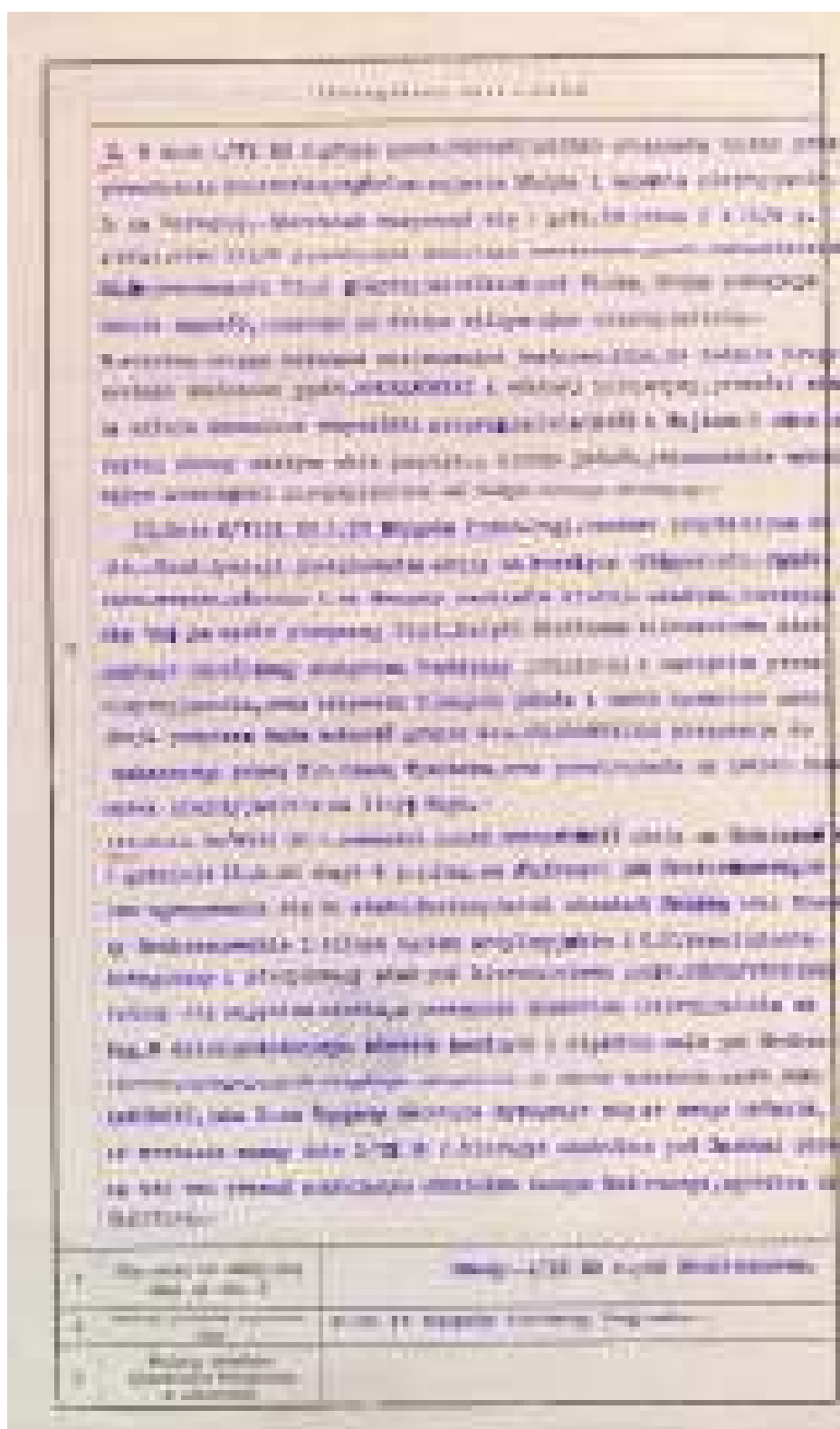

311. Gen. brygady Mieczysław Smorawiński w 1934 r. W ostatniej opinii z 1931 r. przełożeni tak go ocenili: 1) *Ocena wartości osobistych: Indywidualność nieprzeciętna. Energiczny, o dużej inicjatywie. Wysokie poczucie godności osobistej, duża ambicja pracy przy niezwyklej skromności. Obowiązkowy, pilny, opanowany. Pracuje ideowo, lojalnie tak względnie przełożonych, jaki i podwładnych;* 2) *Ocena wartości fizycznych: Wytrzymały. Postawa dobra. Ruchliwość duża. Sportów nie uprawia. Wymowa trudna;* 3) *Inteligencja: Inteligencja przeciętna. Logiczny i konsekwentny z dużą dozą uporu. Umysł zrównoważony. Orientuje się wolno, lecz dobrze. Posiada więcej wiadomości niż zdolny je okazać;* 4) *Ocena zdolności zawodowych: B. zdolny, o zdrowym umyśle taktycznym. Jako instruktor dobry, lecz nie osiąga tych wyników, które mógł ze względu na trudność wymowy. Zna swe otoczenie i wczuwa się w jego psychikę. Umie zachować tajemnicę;* 5) *Ocena zdolności organizacyjnych i administracyjnych: B. dobry organizator i wykonawca. Samodzielny, sumienny i pracowity. Skrupulatny przy przestrzeganiu;* 6) *Ocena zdolności kierowniczych i wychowawczych: B. dobry kierownik wyszkolenia i wychowawca. Odporny na wpływy postronne. Rygorysta, choć sprawiedliwy. Łagodny i równego usposobienia.*

CAW, Kolekcja Generałów i Osobistości, sygn. I.480.568, k. 2, 112

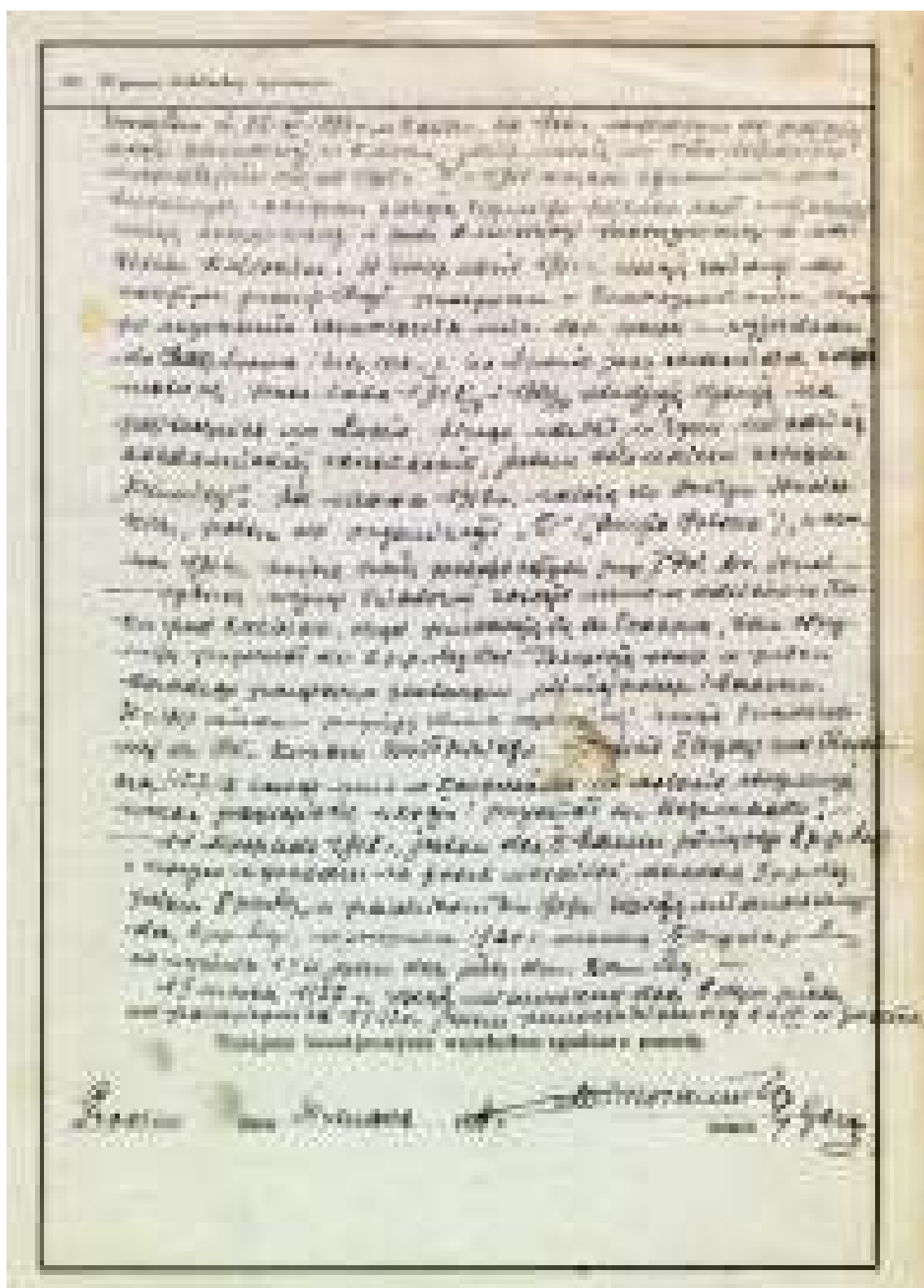

312. Akt urodzenia Mieczysława Makarego Smorawińskiego, urodzonego 25 grudnia 1893 r. w Kaliszu.
APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 56, s. 9, akt urodzenia nr 18

313. Uzasadnienie do wniosku o przyznanie Krzyża Walecznych Mieczysławowi Smorawińskiemu z 1921 r.

CAW, Kolekcja Generałów i Osobistości, sygn. I.480.568, k. 13v

314. Własnoręczny życiorys gen. brygady Mieczysława Smorawińskiego z 1934 r.

CAW, Kolekcja Generałów i Osobistości, sygn. I.480.568, k. 3v

315. Potwierdzenie działalności Mieczysława Smorawińskiego w Drużynach Strzeleckich przed I wojną światową. Dokument wydano w 1931 r.

CAW, Kolekcja Generałów i Osobistości, sygn. I.480.568, k. 135

316. Tablica pamiątkowa na gmachu Zespołu Szkół Ekonomicznych w Kaliszu.

Fot. G. Waliś

SOPAŁOWICZ KAZIMIERZ

Urodził się 1 lutego 1898 r. w Pleszewie. Był synem szewca Andrzeja i Teofili z d. Teofilewskiej. Miał trzech braci: Jana, Stanisława i Andrzeja oraz siostrę Weronikę. Pochodził z rodziny o tradycjach patriotycznych. Jako dziecko wraz z rodziną uczęszczał do „Ogródka Jordanowskiego”, prowadzonego przez ks. Kazimierza Niesiołowskiego. Pomimo tego, że uczył się w niemieckiej szkole, doskonale opanował znajomość w mowie i w piśmie języka polskiego. Pradziadek Kazimierza – Wojciech Sopałowicz walczył w powstaniu listopadowym. Dziadek – Dionizy Sopałowicz brał udział w powstaniu styczniowym.

Kazimierz Sopałowicz ukończył szkołę powszechną w Pleszewie. Wyuczył się w Poznaniu zawodu zecera. Następnie zatrudnił się w drukarni działającej przy Księgarni św. Wojciecha, kierowanej przez pleszewskiego drukarza Franciszka Ksawerego Ziółkowskiego. Po jakimś czasie powrócił do rodzinnego Pleszewa i podjął pracę zarobkową w drukarni Świerkowskiego. Aktywnie działał w organizacji „Sokół” oraz klubie sportowym „Proсна”. W 1913 r. był współorganizatorem pleszewskiego harcerstwa. Pełnił w nim funkcję plutonowego. W wieku 15 lat był więziony przez Prusaków za sprawę polską. W czasie I wojny światowej został powołany do służby w wojsku pruskim. Jego oddział stacjonował w Zgierzu. Kazimierz Sopałowicz, by uniknąć bezpośredniej walki na froncie dokonywał samookaleczeń.

Kazimierz Sopałowicz w 1918 r. wstąpił w szeregi powstańców wielkopolskich w Pleszewie. Brał udział w walkach ulicznych w Poznaniu, w oswobodzeniu Krotoszyna oraz w walkach w powiecie ostrzeszowskim.

W czasie natarcia 1 marca 1919 r. pod Zmyśloną Ligocką stał na czele małej grupy powstańców. Wyrwał się do przodu i zdołał dojść do niemieckiego karabinu maszynowego. Przejął tę broń. W kluczowym momencie akcji zadano mu 24 cięcia bagnetem. Jego zmasakrowane zwłoki Niemcy początkowo ukryli w lesie. Przewieziono je do Pleszewa 4 marca 1919 r. Świadkiem wydarzeń tych był Ludwik Bociański. Zgłaszając się na ochotnika do powstania miał oświadczyć swojej matce: *Wolę śmierć ponieść niżeli Niemcom się poddać*. Pochowano go 6 marca we wspólnej mogile powstańczej na ul. Kaliskiej w Pleszewie. Dzięki staraniom

Komisji Historycznej przy Komendzie Hufca Związku Harcerstwa Polskiego w Pleszewie, na jego grobie umieszczono odlew krzyża harcerskiego.

Pośmiertnie odznaczono go Krzyżem Walcznych i Medalem Niepodległości.

317. Kazimierz Sopałowicz – twórca pleszewskiego harcerstwa.
01 luty 1898 r., [dokument elektroniczny] – Tryb dostępu: <http://www.d-w.pl/event.php?ev=2331> (stan na 01.12.2023)

318. Akt urodzenia Kazimierza Sopałowicza, urodzonego 1 lutego 1898 r. w Pleszewie. Zgłoszenia urodzenia dokonał ojciec Andrzej 5 lutego 1898 r.

APK, Urząd Stanu Cywilnego Pleszew – obwód miejski, sygn. 73, s. 25, akt urodzenia nr 25

319. Wpisy w karcie meldunkowej miasta Pleszewa na nazwisko Sopałowicz. Ojcu Kazimierza – Andrzejowi przypisano zawód szewca.

APK, Akta miasta Pleszewa, sygn. 1980, s. 148

Szczegółowy opis działań	
Kazimierz Sopałowicz urodził się 1894 r. w miejscowości Sopałowo, powiat wrocławski, woj. wrocławskie. Był żołnierzem Armii Krajowej, uczestnikiem powstania wielkopolskiego. W czasie powstania brał udział w walkach o wyzwolenie Wielkopolski. Po zakończeniu wojny był żołnierzem Armii Polskiej na Zachodzie, a następnie w Armii Krajowej. W 1945 r. został aresztowany przez Niemców i więziony w obozie koncentracyjnym. Po wyzwoleniu wrócił do kraju i kontynuował służbę w Armii Krajowej. W 1946 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1947 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1948 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1949 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1950 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1951 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1952 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1953 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1954 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1955 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1956 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1957 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1958 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1959 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1960 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1961 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1962 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1963 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1964 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1965 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1966 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1967 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1968 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1969 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1970 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1971 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1972 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1973 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1974 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1975 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1976 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1977 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1978 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1979 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1980 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1981 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1982 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1983 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1984 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1985 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1986 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1987 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1988 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1989 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1990 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1991 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1992 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1993 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1994 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1995 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1996 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1997 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 1998 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 1999 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 2000 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 2001 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 2002 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 2003 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 2004 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 2005 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 2006 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 2007 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 2008 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 2009 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 2010 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 2011 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 2012 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 2013 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 2014 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 2015 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 2016 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 2017 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 2018 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 2019 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 2020 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 2021 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 2022 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 2023 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu. W 2024 r. został aresztowany przez Polaków i więziony w obozie koncentracyjnym. W 2025 r. został zwolniony z więzienia i wrócił do domu.	
1. Data powstania	1918-1919
2. Miejsce powstania	Wielkopolska
3. Nazwa powstania	Powstanie wielkopolskie
4. Okres trwania	1918-1919

320. Szczegółowy opis działań Kazimierza Sopałowicza w powstaniu wielkopolskim sporządzony na potrzeby wniosku o pośmiertne nadania Krzyża Walecznych.

CAW, Kolekcja Krzyża Walecznych, sygn. KW 112/S-2473, nlb

Poczta dnia 20.07.1932.
 Komitet
 Krzyża i Medalu Niepodległości
 w Warszawie

Wszcześniejsze pismo do Komitetu z dnia 18.07.1932. dotyczyło sprawy, w której wzywałem do wydania Krzyża i Medalu Niepodległości moim synom, którzy wzięli udział w powstaniu wielkopolskim. W tym piśmie podałem im nazwiska i imiona, a także daty ich urodzenia. W tym piśmie podałem im nazwiska i imiona, a także daty ich urodzenia. W tym piśmie podałem im nazwiska i imiona, a także daty ich urodzenia.

W tym piśmie podałem im nazwiska i imiona, a także daty ich urodzenia. W tym piśmie podałem im nazwiska i imiona, a także daty ich urodzenia. W tym piśmie podałem im nazwiska i imiona, a także daty ich urodzenia.

321. List matki Kazimierza Sopałowicza do Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości z 1932 r. Teofila Sopałowicz pisze w nim: *Miałam trzech synów i wszyscy brali udział w powstaniu, niestety jeden z nich nie powrócił więcej.*

CAW, Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. MN 20.07.1932, nlb

STANCZUKOWSKI WALENTY

Urodził się 14 lutego 1807 r. we wsi Strzała pod Siedlcami jako syn Kaspra i Katarzyny z d. Krzewskiej. Pierwsze nauki popierał w szkole elementarnej w Łukowie, później u księży pijarów w Siedlcach i Warszawie. Po zdaniu matury w 1825 r. rozpoczął studia na Cesarsko-Królewskiej Warszawskiej Medyko-Chirurgicznej Akademii. W 1830 r. uzyskał stopień magistra medycyny i chirurgii.

Brał czynny udział w powstaniu listopadowym jako lekarz batalionowy 4. Pułku Strzelców Pieszych w korpusie gen. Franciszka Rohlanda. Kilka miesięcy później został awansowany na lekarza sztabowego 3. Pułku Strzelców Konnych. Walczył pod Grochowem, Wawrem, Dębem i Warszawą. Z oddziałem gen. Macieja Rybińskiego przekroczył granicę Prus, gdzie został internowany. Po ogłoszeniu amnestii powrócił do kraju ze swoim pułkiem przez Mławę, tam złożył przysięgę wierności carowi, którą powtórzył w Warszawie przed Komisją Wojny.

W 1832 r. osiadł w Pyzdrach, gdzie otrzymał stanowisko lekarza miejskiego i lekarza więzienia inkwizycyjnego. Po dwóch latach, dzięki pomocy przyjaciela dr. Adama Helbicha, przeniósł się do Kalisza. W 1834 r. został mianowany lekarzem więzienia inkwizycyjnego. Od 1839 r. piastował stanowisko lekarza miejskiego. W 1841 r. został naczelnym lekarzem szpitala chrześcijańskiego w Kaliszu. W latach 1841-1843 oraz 1860-1874 pełnił obowiązki lekarza w więzieniu kaliskim. Podczas powstania styczniowego leczył rannych w szpitalu powstańczym w Grodźcu.

Działał aktywnie w Kaliskim Towarzystwie Dobroczynności. Udzielał pomocy ubogim dzieciom i młodzieży, którą wspierał finansowo pokrywając wydatki na naukę i utrzymanie. Opiekował się, na prośbę Rady Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych, szpitalem św. Trójcy w Kaliszu. Udzielał bezpłatnych porad lekarskich w Zakładzie Ochrony Ubogich Dzieci w Kaliszu. Był członkiem Rady Miejskiej i z jej ramienia sprawował nadzór nad szkołami elementarnymi. Sprawował funkcję dyrektora Komitetu Resursy Obywatelskiej.

W latach 1844-1846 podróżował w celach naukowych po Europie. Odwiedził Londyn, Berlin, Wiedeń i Paryż. W połowie lat 40. XIX w. założył wraz z Kazimierzem Asnykiem księgarnię „Nowa”, przy której otworzył pierwszą w mieście Czytelnię Dzieł Polskich. Dom Stanczukowskich był miejscem zebrań kaliskiej inteligencji.

31 sierpnia 1831 r. odznaczony został Złotym Krzyżem Virtuti Militari za odwagę i ofiarność niesienia pomocy rannym.

Zmarł 18 października 1874 r. w Kaliszu. Pochowany został na Cmentarzu Miejskim.

3 sierpnia 1850 r. zawarł w parafii św. Mikołaja w Kaliszu związek małżeński z Emilią z d. Filleborn herbu Korwin, która zmarła 5 maja 1892 r. w Poznaniu.

322. Portret Walentego Stanczukowskiego.

APK, Spuścizna Tadeusza Martyna z Kalisza, sygn. 736

323. Własnoręczny życiorys Walentego Stanczukowskiego z 1 grudnia 1842 r. Jak pisał w czasie wojny powołany do służby wojskowej był lekarzem batalijonowym w 4 Pułku Strzelców Pieszych – a następnie sztablekarzem w pułku 3 Strzelców Konnych. Znajdował się w bitwach pod Grochowem – Wawrem – Dębem – Warszawą.

APK, Naczelnik Wojenny Kaliski, sygn. 57, s. 449

324. Akt powołania na stanowisko lekarza przy więzieniu w Kaliszu lekarza magistra medycyny i chirurgii Walentego Stanczukowskiego z 28 listopada 1860 r.
AGAD, Komisja Województwa Kaliskiego, sygn. 1957, s. 43

SZEMBEK JÓZEF IGNACY

Urodził się około 1747 r. jako syn miecznika ostrzeszowskiego Józefa Szembeka ze Słupowa herbu Szembek i Marianny Szwarzenberg-Czerny herbu Nowina. Po śmierci rodziców oddany pod opiekę brata Kazimierza, miecznika zatorskiego i oświęcimskiego, wyznaczonego przez króla Stanisława Augusta, biskupa koadiutora chełmińskiego Krzysztofa Hilarego Szembeka i starostę lelowskiego Ignacego Kalinowskiego. Uczęszczał do szkół w Warszawie.

Podczas konfederacji barskiej walczył jako kapitan Regimentu Gwardii Konnej Koronnej pod rozkazami marszałka łomżyńskiego Kazimierza Pułaskiego. W 1773 r. odziedziczył wraz z bratem Aleksandrem, łowczym ostrzeszowskim rodzinny majątek. Józefowi Ignacemu przypadły dobra Siemianice z Rakowem i Lipiem w ziemi wieluńskiej oraz część praw do klucza porębskiego. Po bracie Aleksandrze, między 26 czerwca 1776 r. a 23 czerwca 1777 r. otrzymał łowczostwo ostrzeszowskie. W 1782 r. został członkiem komisji zajmującej się sporem między gromadami Kurów i Turów a podkomorzym wieluńskim Fryderykiem Jakubem Psarskim. W 1783 r. popadł w konflikt ze starostą ostrzeszowskim Franciszkiem Stadnickim, właścicielem dóbr opatowskich. 10 grudnia 1787 r. otrzymał tytuł cześnika ostrzeszowskiego.

Na sejmiku wieluńskim został jako kandydat królewski wybrany posłem na sejm warszawski. 7 października 1788 r. podpisał akt konfederacji sejmowej i został reprezentantem stanu rycerskiego ziemi wieluńskiej. Nie udzielał się publicznie podczas obrad Sejmu Czteroletniego, co mu wielokrotnie zarzucano. Jedynie raz zabrał głos przeciwko utrzymaniu Departamentu Wojskowego Rady Nieus tającej. 2 maja 1791 r. podpisał tzw. asekurację, wyrażając tym poparcie dla ustawy rządowej, która miała być przedłożona następnego dnia podczas obrad sejmu. Był również obecny na uchwaleniu konstytucji 3 Maja.

Po zakończeniu obrad Sejmu Czteroletniego powrócił do swoich dóbr, gdzie zajął się gospodarowaniem m.in. hodowlą owiec. W 1807 r. został członkiem częstochowskiego sądu pokoju, podlegającemu departamentowi kaliskiemu. 14 sierpnia 1815 r. podpisał akces do Konfederacji Generalnej Królestwa Polskiego. 12 sierpnia 1816 r. otrzymał od władz pruskich tytuł hrabiowski, który został potwierdzony w 1824 r. w Królestwie Polskim. Prawdopodobnie posiadał wsie Kocierzowa, Wąglin, Ruszczyn, Czyżów oraz Grabów w województwie sieradzkim. Po śmierci brata Kazimierza przejął jego dobra, w tym Rokitno. Był także właścicielem: Włodowic koło Olkusza, Brzeżnej, Jawiszowic, dzierżawił Bobolice.

Odznaczony został 1 maja 1789 r. Orderem Św. Stanisława i 7 maja 1792 r. Orderem Orła Białego.

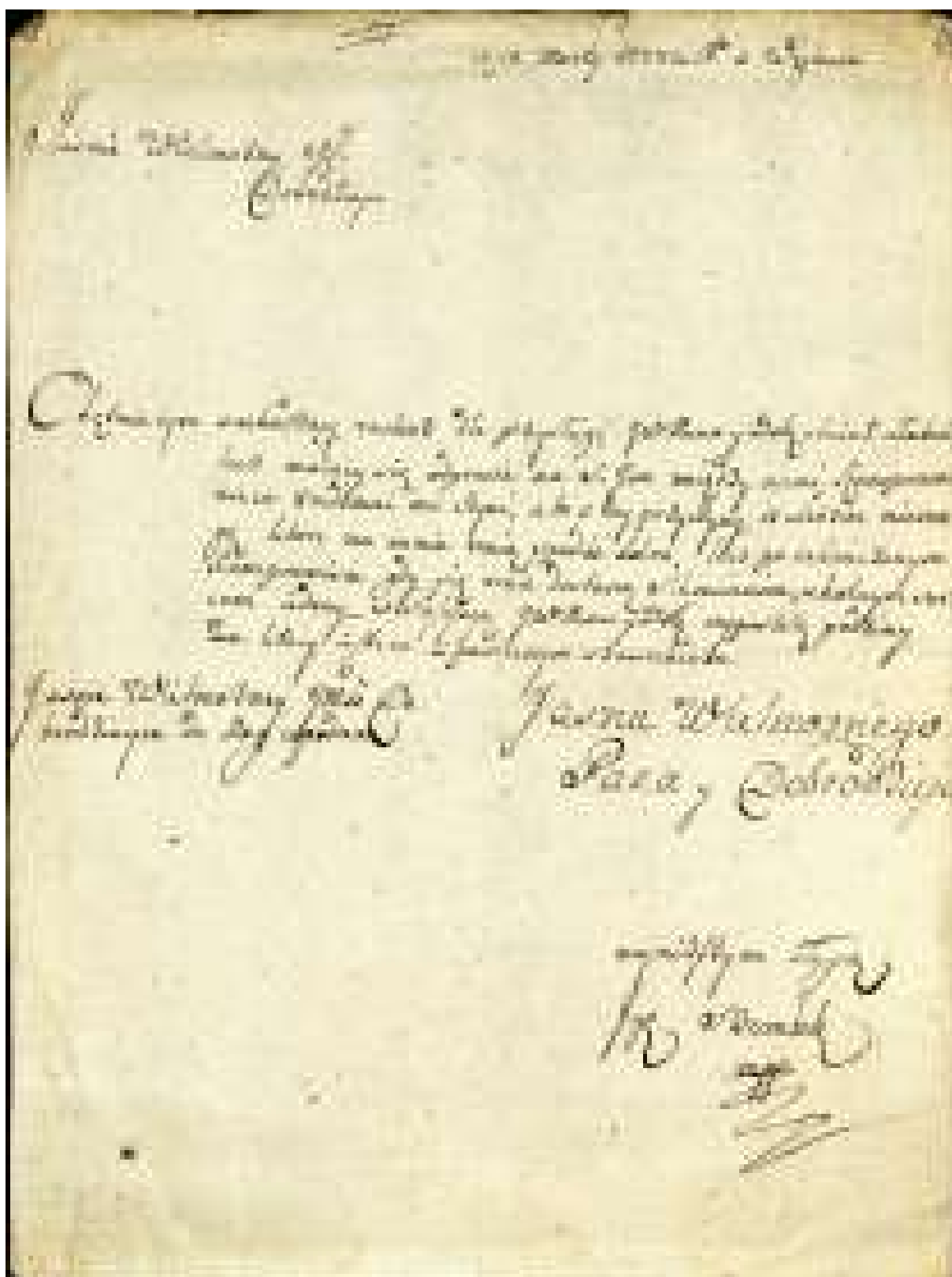
Zmarł 18 lipca 1835 r. we Wrocławiu. Pochowany został w Siemianicach.

Zawarł związek małżeński ok. 1780 r. z Kunegundą Walewską z Walewic herbu Pierzchała (Kolumna), z którą miał syna Piotra i córki: Urszulę, Justynę Annę, Konstancję Mariannę, Konstancję Emilię Helenę, Klarę Helenę, Antoninę, Teresę oraz Ludwikę.

325. Józef Ignacy Szembek. Portret autorstwa Łukasza Orłowskiego.

Józef Ignacy Szembek, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ignacy_Szembek.jpg (stan na 01.12.2023)

326. List Ignacego Szembeka do Józefa Zaremby z 10 marca 1772 r.
BK, Archiwum Zarembów, BK 02119/3, k. 49

329. Protokół głosowania nad projektem Sejmu z 12 maja 1791 r., w którym brał udział łowczy ostrzeszowski Józef Ignacy Szembek.

AGAD, Archiwum Sejmu Czteroletniego, sygn. 19, k. 159

SZEMBEK PIOTR

Urodził się 14 grudnia 1788 r. w Warszawie. Był synem łowczego i cześnika ostrzeszowskiego Ignacego Józefa Szembeka ze Słupowa herbu Szembek i Kunegundy z d. Walewskiej z Walewic herbu Pierzchała (Kolumna). Otrzymał staranne domowe wykształcenie. Studiował w Akademii Wojskowej w Berlinie. 17 stycznia 1816 r. w Prusach otrzymał tytuł hrabiowski.

Karierę wojskową rozpoczął 2 października 1806 r. od służby w wojsku pruskim. Po wkroczeniu do Wielkopolski wojsk napoleońskich wstąpił do wojska polskiego. W randze porucznika przystąpił do Legii gen. Jana Henryka Dąbrowskiego. Brał udział w kampanii na Pomorzu w 1807 r. Otrzymał awans na stopień kapitana w sztabie 3. Legii. W 1808 r. przeniesiony został do 11. Pułku Piechoty stacjonującego w Poznaniu, a później w Gdańsku. Uczestniczył w 1809 r. w wojnie z Austrią. 5 lipca został mianowany szefem batalionu i otrzymał przydział do 4. Pułku Piechoty Galicyjsko-Francuskiego. W kwietniu 1810 r. powrócił do 11. Pułku Piechoty stacjonującego w Gdańsku jako szef batalionu. Podczas kampanii 1812-1814 służył jako dowódca batalionu 11. Pułku Piechoty. Walczył w Kurlandii i Inflantach, wziął udział w obronie Gdańska.

26 marca 1815 r. otrzymał stanowisko dowódcy Wzorowego Batalionu Strzelców Piezych w armii Królestwa Polskiego. W 1817 r. został przeniesiony do 1. Pułku Strzelców Piezych i w 1818 r. objął nad nim dowództwo. Uzyskał także patent na pułkownika. W okresie od 24 maja 1829 r. do 24 stycznia 1831 r. dowodził, w stopniu gen. brygady, 3. Brygadą 1. Dywizji Piechoty w Sochaczewie.

Po wybuchu powstania listopadowego, 2 grudnia 1830 r. przybył wraz ze swym pułkiem do Błonia, a 3 grudnia wkroczył do Warszawy. Stał się jednym z kandydatów na wodza powstania. Został mianowany członkiem Rady Wojennej. W dniach 4-16 grudnia piastował funkcję gubernatora Warszawy. Po odwołaniu powrócił na stanowisko dowódcy 3. Brygady. Po dymisji gen. Józefa Chłopickiego został tymczasowym zastępcą naczelnego wodza. 26 stycznia 1831 r. objął dowództwo 4. Dywizji Piechoty. Podczas wojny polsko-rosyjskiej walczył pod Dobrem, Wawrem. W bitwie 25 lutego pod Grochowem otrzymał ogólne dowództwo nad wojskiem. Na skutek konfliktu z naczelnym wodzem gen. Janem Skrzyneckim 17 marca podał się do dymisji. Pozostał jednak w wojsku jako ochotnik w korpusie Jana Kantego Juliana Sierawskiego, a po dymisji Skrzyneckiego 24 sierpnia został awansowany do stopnia generała dywizji.

Po zakończeniu powstania, obawiając się reperkusji ze strony władz rosyjskich, przekroczył granicę zaboru austriackiego. Po otrzymaniu zgody władz pruskich udał się do Wielkopolski. Tam osiedlił się w majątku swojego ojca w Siemianicach – Rakowie koło Kępna. Od 1835 r., po śmierci ojca, gospodarował samodzielnie w swoich dobrach. Podczas powstania styczniowego jego dwór był punktem przerzutu broni do zaboru rosyjskiego.

Odznaczony Orderem Virtuti Militari IV kl. (1809), Orderem Virtuti Militari III kl. (1810), Orderem Legii Honorowej V kl. (1813), Orderem św. Włodzimierza IV kl. (1816), Orderem św. Anny II kl. (1819), Orderem św. Stanisława II kl. (1829), Znakiem Honorowym za 20 lat służby (1830), Medalem św. Heleny (1857) oraz Orderem Orła Czerwonego II kl. (1861).

Zmarł 21 marca 1866 r. w Siemianicach, pochowany został w krypcie rodzinnej tamtejszego kościoła.

Związek małżeński zawarł w 1813 r. w Gdańsku z Henryką Fryderyką Bécu de Tavernier, z którą miał syna Aleksandra.

330. Portret generała Piotra Szembeka.

BN, sygn. 187.131

331. Fragment recesu dotyczącego wsi Raków, zawartego między Piotrem Szembekiem a lokalnymi właścicielami.

APK, Akta gruntowe sądów w Kępnie, sygn. 15751, nlb

333. Stan służby Pawła Jutrzenki ppłk. Pułku Strzelców Pieszych podpisany przez dowódcę pułku ppłk. Piotra Szembeka 15 października 1818 r.
AGAD, Komisja Rządowa Wojny, sygn. 335, s. 6

334. Pałac w Siemianicach. Od 1700 r. właścicielami majątku byli Szembekowie. Pałac zbudował w 1835 r. Piotr Szembek, zaś jego przebudowy w stylu neorenesansowym dokonał w 1894 r. wnuk generała – Piotr Szembek.

APK, Spuścizna Władysława Kościelniaka, sygn. 664

TACZAK STANISŁAW

Urodził się 8 kwietnia 1874 r. w Mieszkowie k. Jarocina. Był synem Andrzeja i Balbiny z d. Warasieckiej. Po ukończeniu szkoły ludowej rozpoczął naukę w Królewskim Katolickim Gimnazjum w Ostrowie. Następnie studiował w Akademii Górniczej we Freibergu, gdzie utrzymywał kontakty z Polakami na obczyźnie.

Z zawodu był inżynierem metalurgiem. Podjął pracę jako asystent na Politechnice Charlottenburskiej i w Urzędzie Doświadczalnym. W pierwszych dniach sierpnia 1914 r. wyruszył na front wraz z 46. Pułkiem Obrony Krajowej Pruskiej. Dosłużył się stopnia kapitana.

11 listopada 1918 r. po uwolnieniu Warszawy wstąpił do wojska polskiego i został przydzielony do Oddziału Naczelnego Sztabu Generalnego jako pierwszy oficer Polak z armii niemieckiej. 17 listopada 1918 r. współorganizował w Warszawie manifestację polityczną Polaków, którzy służyli wcześniej w wojsku pruskim. Niósł na niej transparent z hasłem *Łączmy się*. Od 16 grudnia 1918 r. przebywał na urlopie w Berlinie. W drodze powrotnej zatrzymał się w Poznaniu gdzie, dzięki osobistym kontaktom brata – ks. Teodora Taczaka, spotkał się z Wojciechem Korfantym. Ten zaproponował Stanisławowi Taczakowi tymczasowo funkcję głównodowodzącego powstania wielkopolskiego, do czasu przyjazdu wojskowego wyższego rangą. Jego nominację telefonicznie potwierdzono w Sztabie Generalnym. Oficjalnie dowódcą został z dniem 2 stycznia 1919 r. Dzięki jego decyzjom udało się opanować poznańską Ławicę 5 stycznia 1919 r. Stanisław Taczak stworzył rezerwy magazynowe broni, która została rozdysponowana do najbardziej potrzebujących regionów Wielkopolski. 16 stycznia 1919 r. zdał swoje stanowisko gen. Józefowi Dowbór-Muśnickiemu.

Od 1 października 1919 r. pracował jako przewodniczący komisji weryfikacyjnej dla oficerów z byłej armii niemieckiej w Warszawie, później jako pomocnik szefa Departamentu Broni. W kwietniu 1920 r. przeszedł na front wojny polsko-bolszewickiej. W 1939 r. zgłosił się jako ochotnik do Armii „Poznań”. Trafił do niemieckiej niewoli. Od kwietnia 1945 r. przebywał w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodnie. W 1947 r. wrócił do Polski i zamieszkał w Janikowie w powiecie inowrocławskim, w domu swojego zięcia. Tam pracował dorywczo w cukrowni Janikowo w charakterze magazyniera.

Odnaczono go m.in. Krzyżem Virtuti Militari V kl., dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Orderem Odrodzenia Polski III kl.

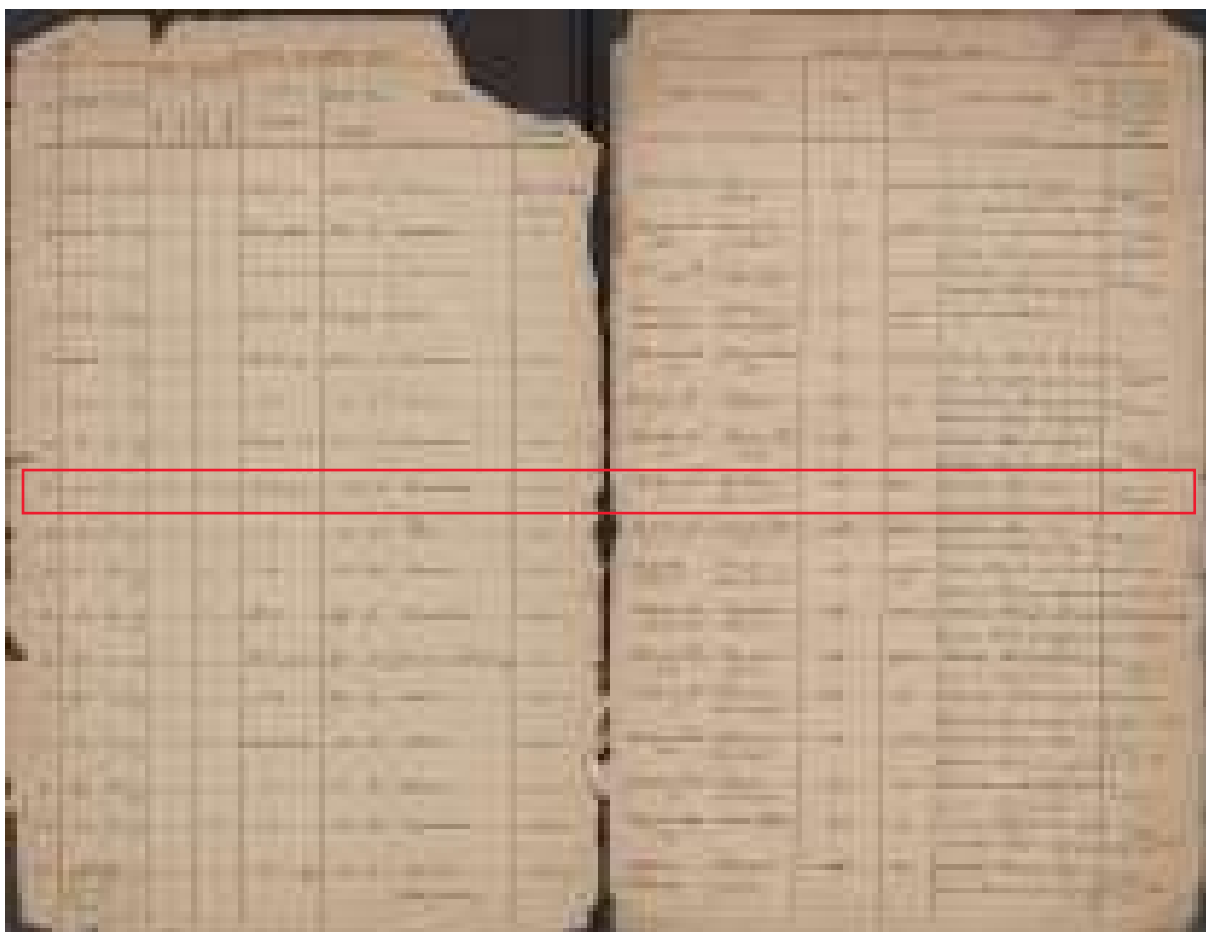
Zmarł 2 marca 1960 r. w Malborku. W 1988 r. przeniesiono jego prochy na Cmentarz Zasłużonych Wielkopolan na Wzgórzu św. Wojciecha w Poznaniu.

Ożenił się z Ewą Wichmann, z którą miał syna Stanisława (1905) i córkę Aleksandrę (1906).

335. Stanisław Taczak.

CAW, Kolekcja Generałów i Osobistości, sygn. I.480.612, k. 2

336. Zapis w księgach Parafii Rzymskokatolickiej Mieszków o urodzeniu Stanisława Taczaka. W dokumencie błędnie zapisano nazwisko – Taciak.

APP, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Mieszków, sygn. 74, s. 4-5, nr 25

337. Kwestionariusz osobowy Stanisława Taczaka z 1933 r. zawierający jego zdjęcie oraz podstawowe dane. W momencie spisywania dokumentu Stanisław Taczak był generałem brygady w stanie spoczynku.

CAW, Kolekcja Generałów i Osobistości, sygn. I.480.612, k. 2

338. Prezes Związku Weteranów Powstań Narodowych generał Stanisław Taczak wręcza sztandary prezesom kół 30 grudnia 1934 r.

NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 6/1903

339. Przebieg służby wojskowej Stanisława Taczaka. Prezentowany fragment dotyczy jego działalności w powstaniu wielkopolskim, w tym błyskotliwej kariery głównego dowódcy.

CAW, Kolekcja Generałów i Osobistości, sygn. I.480.612, k. 21v

340. List Stanisława Taczaka do Rady Państwa z 2 marca 1958 r. z prośbą o przyznanie mu wsparcia finansowego ze względu na trudną sytuację materialną: *Obecnie liczę 84 lata, jestem samotny wdowiec, schorzały, niezdolny do zarobkowania i nie mam znikąd żadnych innych dochodów i pomocy prócz pobieranego zaopatrzenia emerytalnego w wysokości 500 (pięćset) złotych miesięcznie.*

CAW, Kolekcja Teczek Akt Personalnych, sygn. TAP 34/54/129, k. 1

TACZANOWSKI EDMUND WŁADYSŁAW MAKSYMILIAN

Urodził się 23 listopada 1822 r. w Wieczynie w pobliżu Pleszewa. W księdze urodzeń parafii Żegocin, przechowywanej w Archiwum Państwowym w Poznaniu, przyszły generał figuruje jako Edmund Klemens. W księdze ochrzczonych, znajdującej się w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie, występuje jako Edmund Bolesław Maksymilian Klemens. Był synem Józefa, właściciela Mieszkowa i Choryni w powiecie kościańskim oraz Katarzyny z d. Hersztopskiej.

W latach 1840-1846 służył w armii pruskiej, gdzie dosłużył się stopnia podporucznika artylerii. W 1845 r. nawiązał kontakt z grupą spiskowców z poznańskiego Komitetu Centralizacji przygotowującymi ogólnopolskie powstanie i jako kurier objeżdżał południową Wielkopolskę. Po wykryciu spisku w lutym 1846 r. został aresztowany, należał do 248 Polaków oskarżonych o zdradę stanu, ale ostatecznie został uniewinniony. Po wybuchu powstania w marcu 1848 r. dowodził małym oddziałem w okolicach Pleszewa, lecz miesiąc później został wzięty do niewoli i osadzony w twierdzy w Kostrzynie. Na wolność wyszedł po zniesieniu w czerwcu tego roku stanu wojennego.

W latach 1848-1849 walczył w armii republikańskiej Garibaldiego we Włoszech. Po upadku rewolucji został zwolniony i w randze majora wrócił do Wielkopolski. Osiadł w Woli Książęcej koło Jarocina. Zajął się gospodarowaniem, zakładał także paramilitarne organizacje mające na celu przygotować przyszłe kadry powstańcze (Bractwo Kurkowe, Bractwo Jedności).

Po wybuchu powstania styczniowego w Królestwie Polskim został przez Komitet Jana Działyńskiego w Poznaniu mianowany dowódcą jednego z oddziałów ochotników. Został on zaskoczony przez Prusaków w lasach sławoszewskich i rozbity. Udało mu się jednak utworzyć kolejny oddział, z którym pokonał Rosjan pod Pyzdrami 29 kwietnia, by im ulec 8 maja pod Ignacem. Jeszcze w tym samym miesiącu Rząd Narodowy powierzył mu naczelne dowództwo nad wojskami województw kaliskiego i mazowieckiego oraz awansował do stopnia generała.

Taczanowski schronił się w majątku Jana Gajewskiego w Kosmowie w powiecie kaliskim. W czerwcu i lipcu utworzył z młodzieży ziemiańskiej Kaliskiego brygadę jazdy składającą się z dwóch pułków. Stoczyła ona kilka zwycięskim potyczek (m.in. pod Sędziejowicami), ale ostatecznie została rozbita pod Kruszyną. Sam Taczanowski schronił się zagranicą. Przebywał we Francji i Turcji, a w 1868 r. w Krakowie.

Po uzyskaniu od władz pruskich amnestii, które w grudniu 1864 r. zaocznie skazały go na karę śmierci, w lipcu 1870 r. zamieszkał w odziedziczonej po śmierci ojca Choryni. Tam zmarł 14 września 1879 r. i został pochowany w rodzinnym grobowcu przy kościele. Podczas obchodów 75. rocznicy powstania styczniowego w listopadzie 1938 r. jego prochy ekshumowano, przewieziono specjalnym pociągiem w wagonie-kaplicy i złożono na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w kwaterze powstańców styczniowych.

W 1860 r. poślubił w Marszewie Anielę z d. Baranowską, z którą miał trzech synów i trzy córki.

341. Edmund Taczanowski.

Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, sygn. F.6808

[illegible]

APK, Akta miasta Pleszewa, sygn. 1791, nlb

343. Fragment odpisu wyroku Królewskiego Wyższego Sądu Krajowego w Berlinie skazującego zaocznie Edmunda Taczanowskiego na karę śmierci razem z hrabią Janem Kantym Działyńskim z Poznania, właścicielami dóbr: Aleksandrem Guttrym z Paryża, Włodzimierzem Wolniewiczem z Dębicza, Julianem Łukaszewskim z Trzemeszna, Władysławem Zakrzewskim z Jankowa, Józefem Łukomskim ze Stawu, Zygmuntem Jaraczewskim z Jaraczewa, a także z kandydatem leśnictwa Filipem Skoraczewskim z Gudrowa, proboszczem Szymonem Radeckim z Gostynia i przedstawicielem handlowym Józefem Seyfriedem z Jagnuszewic. Sąd stwierdził: *są winni zdrady stanu i dlatego podlegają karze śmierci, jak i zobowiązani są ponieść koszty postępowania.*

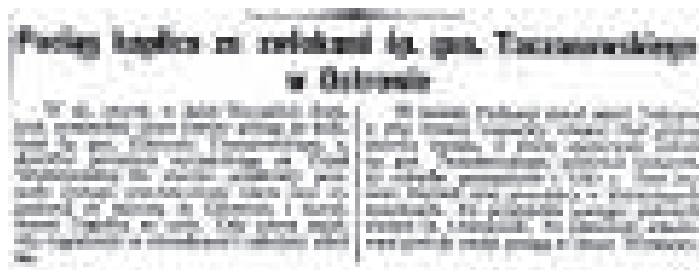
APK, Akta miasta Pleszewa, sygn. 1791, nlb

344. Akt zgonu Edmunda Taczanowskiego, zmarłego 14 września 1879 r. w Choryni.
APL, Urząd Stanu Cywilnego Wyskoć, sygn. 9, s. 63, akt zgonu nr 63

345. Powtórny pogrzeb Edmunda Taczanowskiego w 1938 r.
Prochy śp. gen. Taczanowskiego, „Ilustracja Polska”, 1938, nr 46, s. 16

346. Informacja prasowa o przejeździe przez Ostrow Wielkopolski pociągu ze szczątkami gen. Edmunda Taczanowskiego.

Pociąg kaplica ze zwłokami sp. gen. Taczanowskiego w Ostrowie, „Dziennik Ostrowski”, 1938, nr 253, s. 5

347. Dwór w Choryni.

APL, Zbiór widokówek, sygn. 135

348. Grób gen. Edmunda Taczanowskiego w kwaterze powstańców styczniowych na Wojskowych Powązkach w Warszawie. Na tablicy błędna nazwa miejsca śmierci generała (powinno być Choryń, a nie Chodynia).

Fot. G. Waliś

THIEL STANISŁAW LUCJAN

Urodził się 20 października 1881 r. we Wrocławiu. Był synem radcy sądowego Kazimierza i właścicielki dóbr Doruchów Józefy z d. Frezer. W latach 1902-1903 przebywał na Śląsku i Pomorzu, gdzie odbywał praktyki rolnicze. Studiował na Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Wrocławskiego. W 1905 r. rozpoczął zarządzanie rodzinnym majątkiem w Doruchowie.

Stanisław Thiel w 1914 r. został zmobilizowany do wojska pruskiego. Po wybuchu rewolucji w listopadzie 1918 r. powrócił do swojego majątku i brał czynny udział w pracach tajnego Komitetu Obywatelskiego. 6 stycznia 1919 r. otrzymał rozkaz zlikwidowania wszelkich władz niemieckich. 9 stycznia 1919 r. został mianowany dowódcą powiatu ostrzeszowskiego. Stał na czele batalionu ostrzeszowskiego. Jego adiutantem był por. Witold Prusinkiewicz z Ostrowa. Uporczywie toczyli oni boje z oddziałami niemieckiego Grenzschtützu o wyzwolenie tych części powiatu ostrzeszowskiego, które były nadal w rękach Niemców oraz Kępna. Stanisław Thiel wraz ze swoimi żołnierzami zajął odcinek od Szklarki do rzeki Proсны. Jego oddział umiejętnie odpierał natarcia wroga 12 stycznia 1919 r. pod Ligotą, 19 stycznia 1919 r. pod Rogaczycami, 24 stycznia 1919 r. pod Parzynowem i w kolejnych dniach pod Torzeńcem i Dobrą. Niemcy w odwecie za jego udane akcje dokonali rabunku w majątku Doruchów. 30 stycznia 1919 r. powierzono mu dowództwo 3. Batalionu 12. Pułku Strzelców Wielkopolskich.

Stanisław Thiel w sierpniu 1919 r. objął dowództwo 11. Pułku Strzelców Wielkopolskich, z którym wyruszył na wojnę polsko-bolszewicką. W latach międzywojennych był prezesem Związku Ziemian, rady Banku Cukrownictwa, kółek rolniczych.

Oznaczony m.in. Krzyżem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Walecznych, Orderem Virtuti Militari.

Zmarł 9 października 1943 r. w Warszawie, w wyniku szoku spowodowanego widokiem zmarłej córki Katarzyny. Pochowano go na warszawskich Powązkach.

Jego pierwszą żoną była Gertruda z d. Goebel, córka właściciela majątku Mikorzyn, Ludwika von Goebel. Małżeństwo to było krótkotrwałe i bezdzietne. Drugą żoną Stanisława Thie-la była Maria z d. Thiel z Wrześni, córka adwokata Stefana i Marii z d. Krajewskiej. Z tego

małżeństwa doczekał się czwórki dzieci: synów Stanisława i Kazimierza oraz córek Katarzyny i Krystyny. Jego druga żona zmarła 14 listopada 1940 r. w szpitalu w Łodzi i została pochowana pod nazwiskiem Apolonia Falkiewicz.

349. Stanisław Lucjan Thiel.

Stanisław Thiel, [dokument elektroniczny]. –
Tryb dostępu: https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Thiel (stan na 01.12.2023)

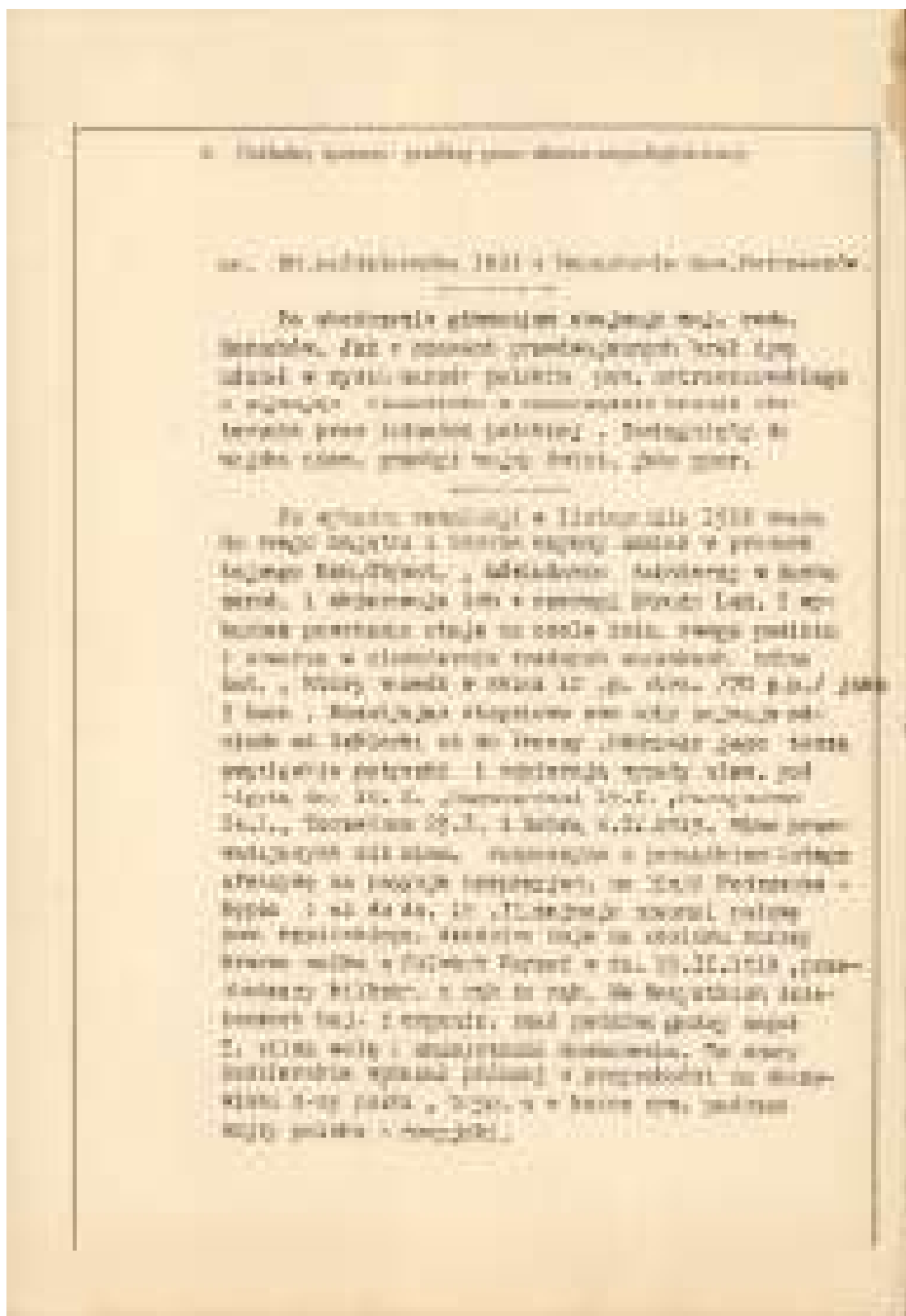
350. Akt urodzenia Stanisława Lucjana Thiela, urodzonego 20 października 1881 r. we Wrocławiu. Zgłoszenia dokonał ojciec narodzonego dziecka – Kazimierz Thiel 22 października 1881 r.

Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Urząd Stanu Cywilnego we Wrocławiu II, sygn. 77, s. 146, akt urodzenia nr 4546

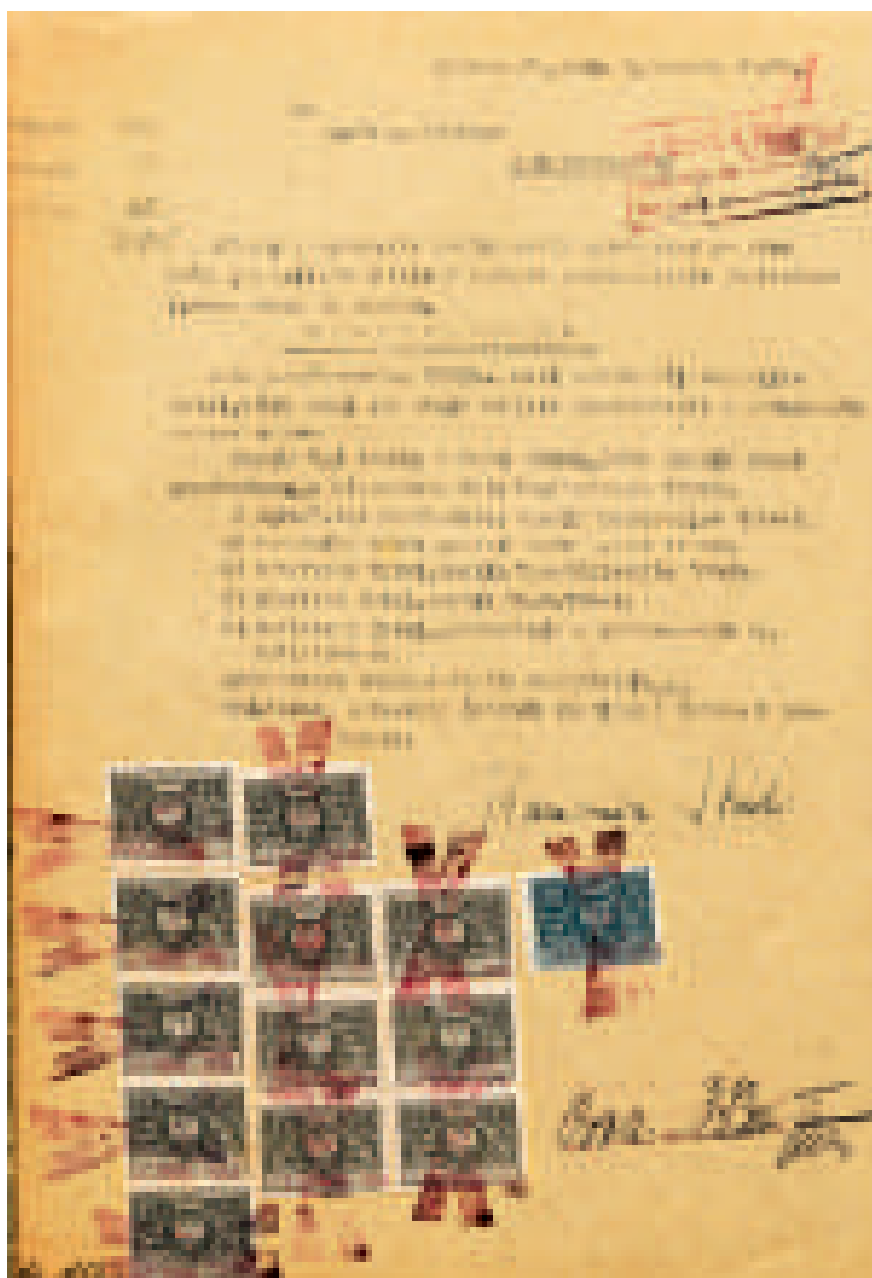
351. Wniosek z 12 maja 1926 r. o nadanie Stanisławowi Lucjanowi Thielowi odznaczenia Krzyż Walecznych.

CAW, Kolekcja Krzyża Walecznych, sygn. KW 125/T-302, nlb

352. Życiorys i opis działalności Stanisława Lucjana Thiela na rzecz powstania wielkopolskiego na potrzeby przyznania odznaczenia Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości.

CAW, Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. KN 20.07.1932, nlb

354. Wniosek syna Stanisława Lucjana Thiela – Kazimierza z 5 grudnia 1947 r. o wszczęcie postępowania spadkowego po zmarłym ojcu. Dokument pozwolił na dokładne ustalenie imion dzieci Stanisława Lucjana Thiela i jego żony Marii.

APK, Sąd Grodzki w Ostrzeszowie 1945-1950, sygn. 989, s. 1

ULRYCH JULIUSZ AUGUST

Urodził się 9 kwietnia 1888 r. w Turku (a nie jak podaje wiele opracowań w Kaliszu) w ewangelickiej rodzinie kupca Emila i Berty z d. Sztark. W działalność niepodległościową Ulrych zaangażował się już w szkole średniej. W 1905 r. został relegowany z Męskiego Gimnazjum w Kaliszu za udział w strajku szkolnym, działał także aktywnie w Związku Młodzieży Polskiej „Zet” i ZMP „Przyszłość” („Pet”). Naukę kontynuował w prywatnej polskiej Szkole Handlowej, jednak za przynależność do Narodowego Związku Robotniczego musiał opuścić i tę szkołę. Wyjechał do Krakowa, gdzie zdał eksternistycznie maturę oraz studiował prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim. Dalej też działał w związkach młodzieżowych (Organizacja Młodzieży Niepodległościowej „Zarzewie”) oraz Polskich Drużynach Strzeleckich.

Po rozpoczęciu I wojny światowej wstąpił do Legionów Polskich, służąc na froncie w 5. Pułku Piechoty (został ranny pod Krzywopłotami w listopadzie 1914 r.) lub w aparacie werbunkowym (m.in. w Kaliszu) w stopniu porucznika. Po tzw. kryzysie przysięgowym został internowany w obozie w Beniaminowie. Po zwolnieniu w sierpniu 1918 r. wrócił do rodzinnego miasta i zaangażował się w działalność konspiracyjną. Na początku listopada stanął na czele Sztabu Wojskowego Ziemi Kaliskiej, który przejął władzę na tym terenie z rąk niemieckich. Następnie pełnił różne funkcje dowódcze lub administracyjne w Wojsku Polskim, osiągając stopień pułkownika dyplomowanego. W 1935 r. został ministrem komunikacji, a w 1938 r. posłem do sejmu z okręgu wyborczego nr 97 (powiaty ostrowski, kępiński, krotoszyński i jarościński). Równocześnie Ulrych aktywnie działał społecznie, głównie w organizacjach sportowych i kombatanckich, m.in. był członkiem Zarządu Głównego oraz komendantem naczelnym Związku Legionistów Polskich. Okres II wojny światowej spędził internowany w Rumunii, a następnie pozostał na emigracji w Wielkiej Brytanii, aktywnie uczestnicząc w życiu politycznym Polonii.

Za swoją działalność wojskową i państwową był wielokrotnie odznaczany, m.in.: Orderem Virtuti Militari kl. V (1922), Krzyżem Niepodległości (1931), Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1922), czterokrotnie Krzyżem Walecznych (m.in. 1922), dwukrotnie Złotym Krzyżem Zasługi (1926, 1938).

Juliusz Ulrych zmarł w Londynie 31 października 1959 r. Jego prochy zostały w 1989 r. złożone na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach, a na murze cmentarza ewangelickiego w Warszawie umieszczono tablicę pamiątkową.

Był dwukrotnie żonaty. W 1920 r. ożenił się w Kaliszu ze swoją kuzynką Eugenią Sztark (secundo voto Czyhrin). Po rozwodzie poślubił Zofię Wilke, z którą miał dwóch synów.

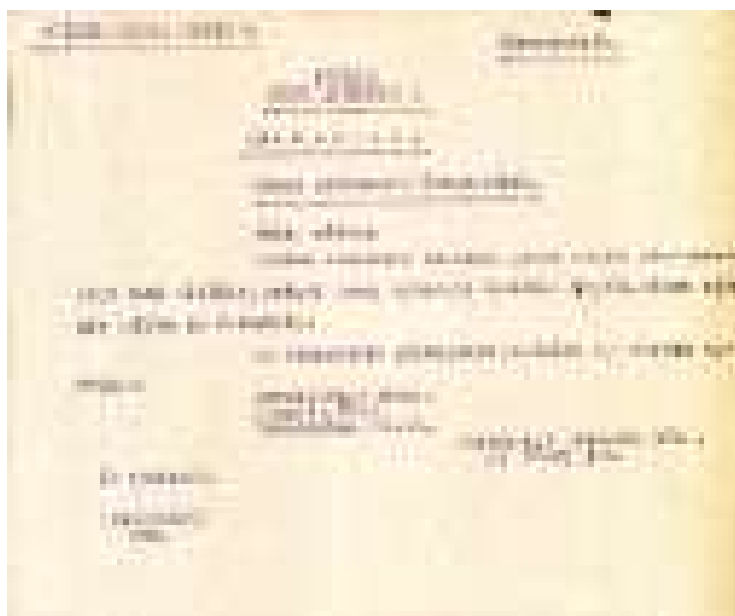

355. Płk Juliusz Ulrych miał u swoich przełożonych doskonałą opinię: *Pierwszorzędny oficer pod wszelkimi względami. Poza wartością bojową, stwierdzoną orderem „Virtuti Militari”, odznacza się wybitną inteligencją, wykształceniem ogólnym i doświadczeniem życiowym. Energiczny, taktowy, oddany służbie, niesłychanie sumienny w pełnieniu swych obowiązków. Wzorowe zachowanie się w służbie i poza służbą. Wysokie poczucie obywatelskie i ideowość.*

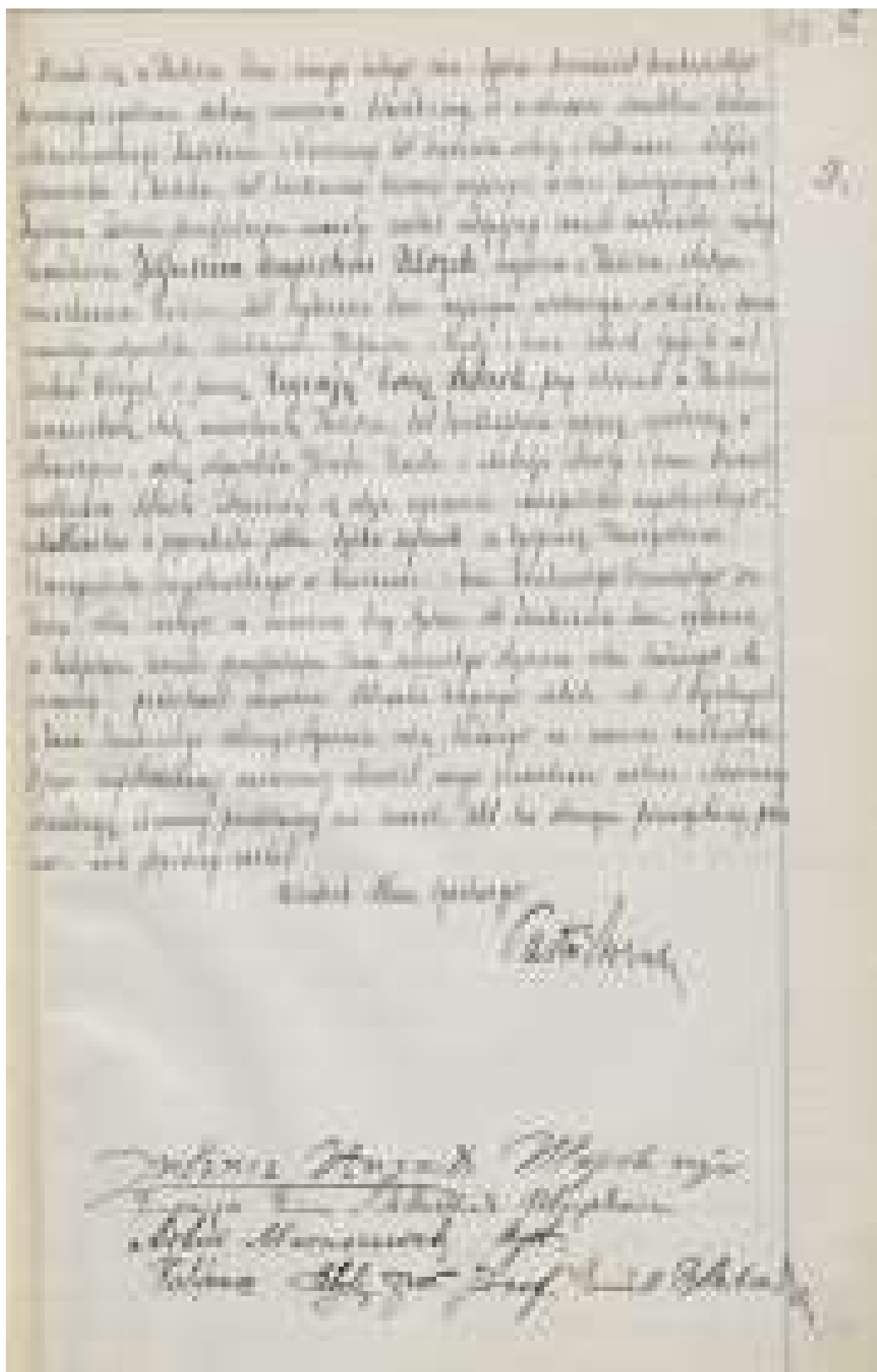
NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 608; CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. AP 1769/89/5372, nlb

356. Akt urodzenia Juliusza Augusta Ulrycha, urodzonego 9 kwietnia w 1888 r. w Turku.
APP Oddział w Koninie, Akta stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Turek, sygn. 61, s.
26, akt urodzenia nr 51

357. Opinia wykładowców francuskiego kursu specjalnego z lat 1922-1923 na temat mjr. Juliusza Ulrych.
CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. AP 1769/89/5372, nlb

358. Akt małżeństwa Juliusza Ulrycha i Eugonii Stark, zawartego w Kaliszu 8 lutego 1921 r.

APK, Akta stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Kaliszu, sygn. 150, s. 23, akt małżeństwa nr 3

KARTA EWIDENCYJNA

1. Imię i nazwisko		płk. Juliusz Ulrych	
2. Stopień wojskowy		płk.	
3. Data urodzenia		18.07.1887 r.	
4. Miejsce urodzenia	5. Data śmierci	6. Miejsce śmierci	7. Przyczyna śmierci
8. Data i miejsce pochówku	9. Data i miejsce pochówku	10. Data i miejsce pochówku	11. Data i miejsce pochówku
12. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
13. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
14. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
15. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
16. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
17. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
18. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
19. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
20. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
21. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
22. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
23. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
24. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
25. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
26. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
27. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
28. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
29. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
30. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
31. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
32. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
33. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
34. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
35. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
36. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
37. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
38. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
39. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
40. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
41. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
42. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
43. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
44. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
45. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
46. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
47. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
48. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
49. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
50. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
51. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
52. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
53. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
54. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
55. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
56. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
57. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
58. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
59. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
60. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
61. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
62. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
63. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
64. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
65. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
66. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
67. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
68. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
69. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
70. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
71. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
72. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
73. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
74. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
75. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
76. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
77. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
78. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
79. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
80. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
81. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
82. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
83. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
84. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
85. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
86. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
87. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
88. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
89. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
90. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
91. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
92. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
93. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
94. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
95. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
96. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
97. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
98. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
99. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			
100. Wykaz przysługujących odznaczeń i wyróżnień			

Wojenna Karta Ewidencyjna - Formularz nr 1/1925

359. Wojskowa karta ewidencyjna ppłk. Juliusza Ulrycha z 1925 r.
CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. AP 1769/89/5372, nlb

360. Akt mianowania w dniu 16 maja 1936 r. przez prezydenta RP Ignacego Mościckiego płk. Juliusza Ulrycha ministrem komunikacji.
AAN, Ministerstwo Komunikacji w Warszawie 1922-1939, sygn. 3347, nlb

361. Minister komunikacji Juliusz Ulrych w latach 30. XX w.
NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 1992

362. Sprawozdanie ze spotkania przedwyborczego Juliusza Ulrycha w Ostrowie Wielkopolskim.
Pan minister Ulrych mówił w Ostrowie: „My jesteśmy kowalami naszej własnej przyszłości”, „Dziennik Ostrowski”, 1938 nr 253, s. 5

WALTER STEFAN

Urodził się 5 października 1891 r. w Sorokach w Besarabii (dzisiejsza Mołdawia), jako syn Adama i Marii z d. Liskowskiej. Po ukończeniu 7-klasowej szkoły realnej w Komracie, w 1912 r. wstąpił do Włodzimierskiej Szkoły Wojskowej w Petersburgu.

W lipcu 1914 r. rozpoczął służbę w armii rosyjskiej w stopniu podporucznika, dwa lata później był już majorem. W połowie 1917 r. wstąpił do I. Korpusu Polskiego służąc w 2. Dywizji Strzelców Polskich. Po rozbrojeniu przez Niemców Korpusu w maju 1918 r. przedostał się na Kubań i objął dowództwo 14. Pułku Strzelców Polskich w 4. Dywizji Strzelców gen. Lucjana Żeligowskiego. Po reorganizacji dywizji jego pułk został w lipcu 1919 r. przekształcony w 29. Pułk Strzelców Kaniowskich i pod jego dowództwem toczył ciężkie boje z Ukraińcami, a potem na froncie litewsko-białoruskim. Sytuację tam panującą świetnie oddaje zapis z akta personalnych Stefana Waltera, przechowywanych w CAW: *Tu dopiero zajaśniał w całej pełni bojowy duch i talent organizacyjny majora Waltera, wszystkie niepospolite jego zalety i wybitne zdolności. Skromny aż do przesady, mało mówny i zamknięty w sobie, całą swą młodzieńczą, nieskalaną duszę oddał służbie i Ojczyźnie, nie ustając w pracy dla swego ukochanego pułku. Wkrótce też podziwiany i wielbiony przez podwładnych, dla których był ojcem i opiekunem zyskał ogólne uznanie i szacunek wyższego dowództwa, wyrażane niejednokrotnie w rozkazach i pochwałach.* Wyróżnił się podczas wypadu na stację Borkowicze 5 lutego 1920 r., który poprowadził osobiście, w boju pod Jaznem pod Autą 18 czerwca oraz podczas odwrotu wojsk polskich znad Auty i Berezyny. Następnie wraz z pułkiem walczył w obronie przedmościa warszawskiego. Tutaj 15 sierpnia został ciężko ranny w kręgosłup prowadząc czołową kompanię pułku do natarcia na Mokre. Według relacji zranienie powszechnie lubianego i podziwianego dowódcy wyzwoliło w żołnierzach pragnienie zemsty i przyspieszyło natarcie pułku. Major zmarł z ran 4 października 1920 r. w szpitalu ewangelickim w Warszawie.

Za służbę w Wojsku Polskim był odznaczony Orderem Virtuti Militari kl. V oraz trzykrotnie Krzyżem Walecznych.

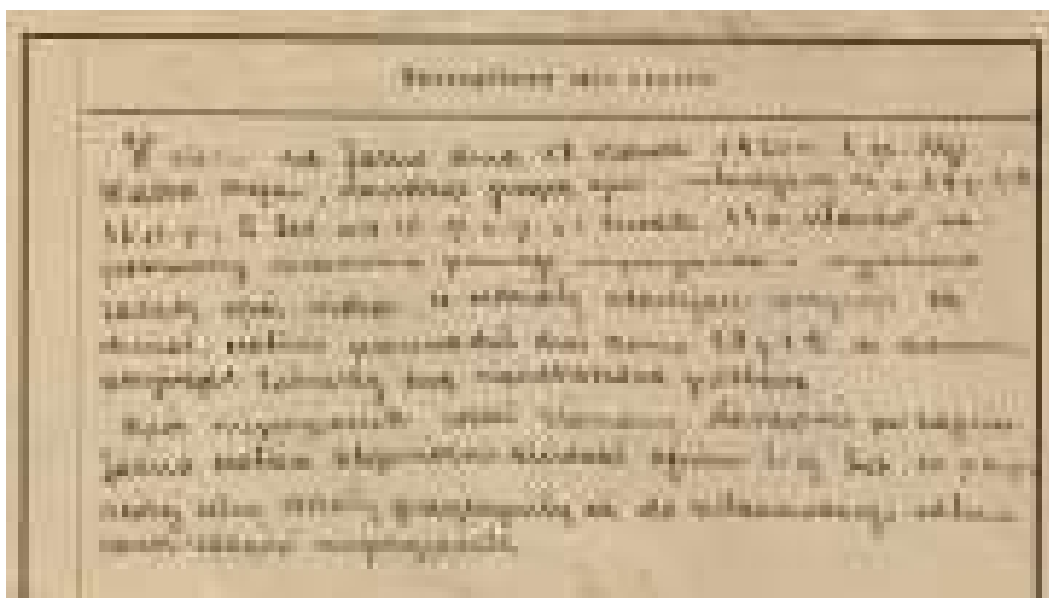
Współcześnie Walter zaliczany jest do grona bohaterów obrony Warszawy. W 1924 r. staraniem żołnierzy 29. PSK na jego grobie na Powązkach stanął pomnik wykonany z głazu narzutowego. W maju 1936 r. szczątki majora zostały przewiezione na Cmentarz Wojskowy na Majkowie (obecnie część Kalisza) i spoczęły w okazałej kaplicy. Pamięć majora upamiętniają

też: bratnia mogiła żołnierzy 28. i 29. PSK z 1923 r. na Cmentarzu Poległych w Radzyminie, Droga Golgoty Narodu Polskiego odsłonięta w 1999 r. w Radzyminie, ulica nazwana jego imieniem w tej samej miejscowości, Turystyczny Szlak Rowerowy im. Majora Stefana Waltera o długości 30 km, prowadzący przez miejsca związane z obroną stolicy oraz pamiątkowy obelisk w miejscowości Mokra odsłonięty w 2007 r.

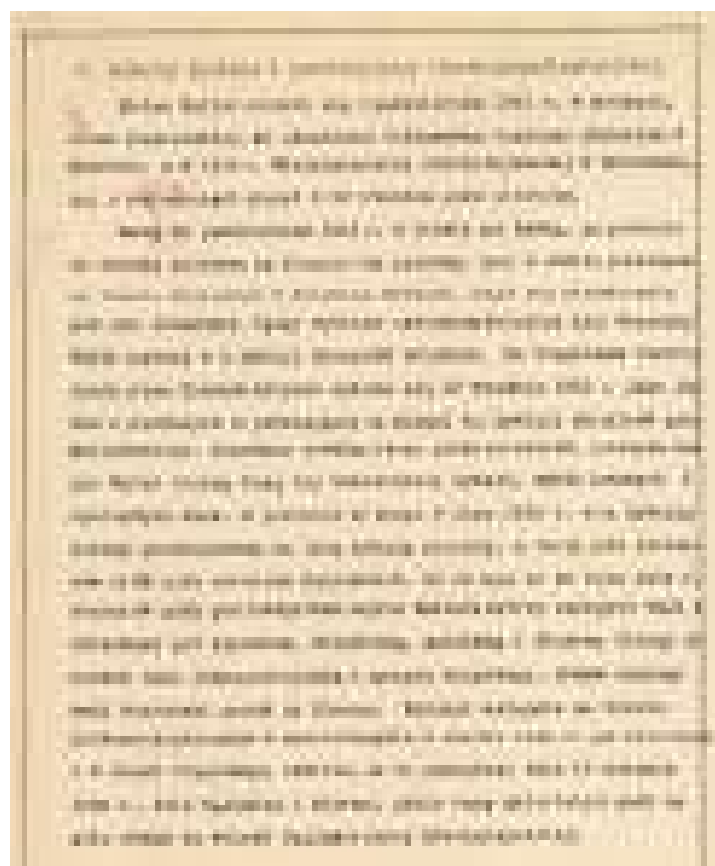

363. Mjr Stefan Walter: (...) Przewieziony do szpitala ewangelickiego w Warszawie, przez kilka tygodni zmagał się ze śmiercią, lecz ani jedno słowo skargi lub jęk z ust jego nie wyszły. Wśród niewypowiedzianych cierpień troszczył się jedynie o swój osierocony pułk, zmagający się z wrogiem, bez jego pomocy i opieki. A gdy generał Józef Haller złożył na zbolale i drgające męką piersi bohatera order *virtuti militari*, z ócz jego polaty się łzy szczęścia i radości.

CAW, Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. KN 20.12.1939, nlb

364. Uzasadnienie do wniosku z 1939 r. o przyznaniu mjr. Stefanowi Walerowi Krzyża Walecznych.
CAW, Kolekcja Krzyża Walecznych, sygn. KW 129/W-312, nlb

365. Życiorys mjr. Stefana Waltera.
CAW, Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża
i Medalu Niepodległości, sygn. KN 20.12.1939, nlb

366. Przebieg kariery wojskowej mjr. Stefana Waltera.
CAW, Kolekcja Akt Personalnych, sygn. AP 9562, nlb

367. Grób mjr. Stefana Waltera na Cmentarzu
Powązkowskim w Warszawie.
Fot. G. Waliś

WODNIAKOWSKI WŁADYSŁAW ANTONI

Urodził się 31 maja 1877 r. w Ostrzeszowie. Był synem Feliksa i Pelagii z d. Hunder. Uczęszczał do Królewskiego Katolickiego Gimnazjum w Ostrowie, przynależał do Towarzystwa Tomasza Zana. Po kryjomu wymykał się także na ćwiczenia „Sokoła”. Za to został usunięty ze szkoły i zakazano mu podjęcia nauki w gimnazjach na terenie Niemiec.

Wykształcił się na kupca i zamieszkał w Ostrzeszowie. Jego młode lata tak opisywali we wspomnieniu pośmiertnym członkowie „Sokoła”: *Poświęciwszy się kupiectwu, w „Sokole” ćwiczy i ciało i ducha – na ćwiczeniach i boisku, a niemniej w owianych tajemniczym czarem wojskowych marszach i wycieczkach. Należy do tych, dzięki którym w Ostrzeszowie „dąb Bismarcka” w ciągu nocy po uroczystości sadzenia go znikł, nie doczekawszy się zakorzenienia w Wielkopolskim miasteczku, nad którym patronują ruiny Kazimierzowskie.* Antoni Wodniakowski w początkowych latach XX w. wyjechał na Śląsk Opolski, następnie do Wrocławia, brał także udział w wyprawach do Westfalii i Nadrenii celem zwerbowania najdzielniejszych polskich robotników dla sprawy polskiej. Prokuratura niemiecka oskarżyła go łącznie 18 razy o antyniemiecką działalność polityczną. W czasie I wojny światowej odbywał karę więzienia.

Po wybuchu rewolucji w Niemczech Antoni Wodniakowski zaangażował się w organizację wybuchu Powstania Wielkopolskiego. 15 listopada 1918 r. został wybrany przewodniczącym Rady Robotniczej. Był też członkiem Powiatowej Rady Ludowej w Ostrzeszowie, komendantem powiatowym Straży Ludowej i współorganizatorem polskiej administracji w mieście. Od 16 listopada 1918 r. w Ostrzeszowie Polacy rozpoczęli obsadzanie wszystkich urzędów, z konieczności zostawiano Niemców, ustanawiano jednak przy nich kontrolerów polskiego pochodzenia. Jednocześnie użyto podstępu, by z miasta pozbyć się pruskich żołnierzy. Część powstańców wmieszała się w szeregi Grenzschtützu i zaczęła buntować żołnierzy niemieckich. Ci w zamian za złożenie broni otrzymywali przepustki do domu i prowiant na drogę. 6 stycznia 1919 r. władza w mieście przeszła z rąk Rady Robotniczo-Żołnierskiej do rąk Rady Ludowej.

Antoni Wodniakowski w okresie międzywojennym prowadził własną cegielnię i działał w Bractwie Kurkowym. Był radnym miejskim, członkiem Sejmiku Powiatowego, Rady Nadzorczej Banku Spółdzielczego. W podzięce za jego zasługi przyznano mu tytuł Seniora Ostrzeszowa. Zmarł w Ostrzeszowie 13 maja 1935 r.

28 czerwca 2015 r. w Ostrzeszowie na budynku przy ul. gen. Władysława Sikorskiego 7 odsłonięto tablicę upamiętniającą Władysława Antoniego Wodniakowskiego. Znajduje się ona w sąsiedztwie placu, którego patronem jest najwybitniejszy działacz narodowy w mieście Władysław Antoni Wodniakowski.

W 1909 r. ożenił się z Walentyną Dirską. Z tego małżeństwa miał pięcioro dzieci: Halinę, Janinę, Bohdana, Dzierżysława i Lecha.

368. Władysław Antoni Wodniakowski.

APP, Dzielnica Wielkopolska Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce, sygn. 115, s. 35

369. Akt urodzenia Władysława Antoniego Wodniakowskiego, urodzonego 31 maja 1877 r. w Ostrzeszowie. Zgłoszenia dokonał ojciec – Feliks 4 czerwca 1877 r.

APK, Urząd Stanu Cywilnego Ostrzeszów, sygn. 15, s. 57, akt urodzenia nr 57

370. Fragment opracowania autorstwa prof. Stanisława Nawrockiego, na temat udziału mieszkańców Ostrzeszowa w powstaniu wielkopolskim, odnoszący się do działalności Władysława Antoniego Wodniakowskiego.

APP, Stanisław Nawrocki – spuścizna, sygn. 11, s. 404

371. Życiorys Władysława Antoniego Wodniakowskiego przesłany w 1936 r. do kierownictwa Związku Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na potrzeby wpisania go do Złotej Księgi Sokolstwa. APP, Dzielnica Wielkopolska Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce, sygn. 115, s. 35

WOJCIECHOWSKI STANISŁAW

Urodzony w Tyńcu, wówczas podkaliskiej wsi, 15 marca 1869 r., syn Feliksa i Florentyny z d. Vorhof. Absolwent Męskiego Gimnazjum Klasycznego w Kaliszu. Podjął studia na wydziale fizyczno-matematycznym Uniwersytetu Warszawskiego, później na wydziale przyrodniczym.

Od lat młodzieńczych działał w Związku Młodzieży Polskiej, a do 1905 r. w PPS. Zaangażowany w działalność patriotyczną, za którą został aresztowany. Przez kilka lat przebywał na emigracji w Szwajcarii, Francji i Anglii. Po powrocie do kraju nadal działał w konspiracji. Był jednym z głównych redaktorów „Robotnika” i bliskim współpracownikiem Józefa Piłsudskiego.

Od 1911 r. do 1915 r. zajmował stanowisko dyrektora Związku Towarzystw Spożywczych. W latach 1915-1918 przebywał w Rosji, w 1917 r. został prezesem Rady Polskiego Zjednoczenia Partyjnego w Moskwie. W tym też roku wszedł w skład zarządu tymczasowego Związku Zjednoczenia i Niepodległości Polski w Moskwie, a później Rady Polskiej Zjednoczenia Międzypartyjnego. Po zakończeniu działań wojennych został ministrem spraw wewnętrznych. Funkcję tę pełnił w latach 1919-1920. W Polsce niepodległej zbliżył się do Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”.

Po zamordowaniu Gabriela Narutowicza został wybrany 20 grudnia 1922 r. na prezydenta RP. Funkcję pełnił do 14 maja 1926 r., do momentu przewrotu majowego. Podczas posiedzenia Rada Ministrów podała się do dymisji, a Stanisław Wojciechowski złożył swój urząd. Decyzję podjął wbrew stanowisku generałów, gotowych kontynuować walki.

W kolejnych latach wrócił do pracy naukowej w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego i Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie. Od 1927 r. prowadził także Spółdzielczy Instytut Naukowy, a w latach 1928-1929 był jego dyrektorem. W 1937 r. był jednym ze współzałożycieli Stronnictwa Pracy, mimo to odrzucił propozycję objęcia przywództwa w tym ugrupowaniu.

Okupację hitlerowską spędził w Warszawie. Zmarł w 22 maja 1953 r. w Gołąbkach koło Warszawy. Stanisław Wojciechowski został pochowany w grobowcu rodzinnym, wraz z żoną i synem, na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Imię Stanisława Wojciechowskiego nosi Uniwersytet Kaliski. Przed gmachem Collegium Novum przy ul. Nowy Świat w Kaliszu znajduje się pomnik Stanisława Wojciechowskiego, odsłonięty w 2009 r., w ramach jubileuszu 10-lecia uczelni kaliskiej.

W 1898 r. zawarł związek małżeński z Marią Kiersnowską (1869–1959), z którą miał syna Edmunda i córkę Zofię.

372. Prezydent II RP Stanisław Wojciechowski. 20 grudnia 1922 r., po zabójstwie prezydenta Gabriela Narutowicza, Zgromadzenie Narodowe wybrało Stanisława Wojciechowskiego na nową głowę państwa. Jeszcze tego samego dnia został zaprzysiężony w gmachu sejmu, jako nowy prezydent. NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 1278

373. Akt urodzenia Stanisława Wojciechowskiego, syna Feliksa i Florentyny z d. Vorhof z 1869 r.
APK, Akt stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Józefa w Kaliszu, sygn. 45, s. 33, akt urodzenia nr 65

374. Wizyta prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu. W jej trakcie, 2 czerwca 1923 r. odbyła się uroczystość nadania mu tytułu Honorowego Obywatela Kalisza.
APK, Spuścizna Tadeusza Martyna z Kalisza, sygn. 121

375. Pismo podpisane przez Prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego z 1924 roku do gen. Józefa Hallera, zatwierdzające generała jako członka Kapituły Orderu Orła Białego. Pismo podpisane *Wielki Mistrz Orderu Orła Białego*. Zgodnie z ustawą o orderach i odznaczeniach prezydent RP, z tytułu wyboru na ten urząd, staje się Kawalerem Orderu Orła Białego, Wielkim Mistrzem Orderu i przewodniczy Kapitułe

AAN, Kancelaria Cywilna Prezydenta RP w Warszawie, sygn. 44, s. 6.

ZAKRZEWSKI KONSTANTY

Urodził się 11 lutego 1811 r. w Gutowie, w powiecie pleszewskim, w majątku należącym do jego rodziców: porucznika gwardii króla Stanisława Augusta Poniatowskiego – Pawła i Katarzyny z d. Rembowskiej. Konstanty Zakrzewski pierwsze nauki pobierał w Kaliszu, następnie w szkole pijarów w Warszawie. Przerwał studia na Uniwersytecie Warszawskim, by wziąć udział w powstaniu listopadowym. Po klęsce powstania przebywał na emigracji w Paryżu, gdzie poznał Adama Mickiewicza i Juliusza Słowackiego. Po powrocie do rodzinnego majątku zajął się pisaniem poezji. W 1843 r. sprzedał Gutów i kupił majątek w Tursku.

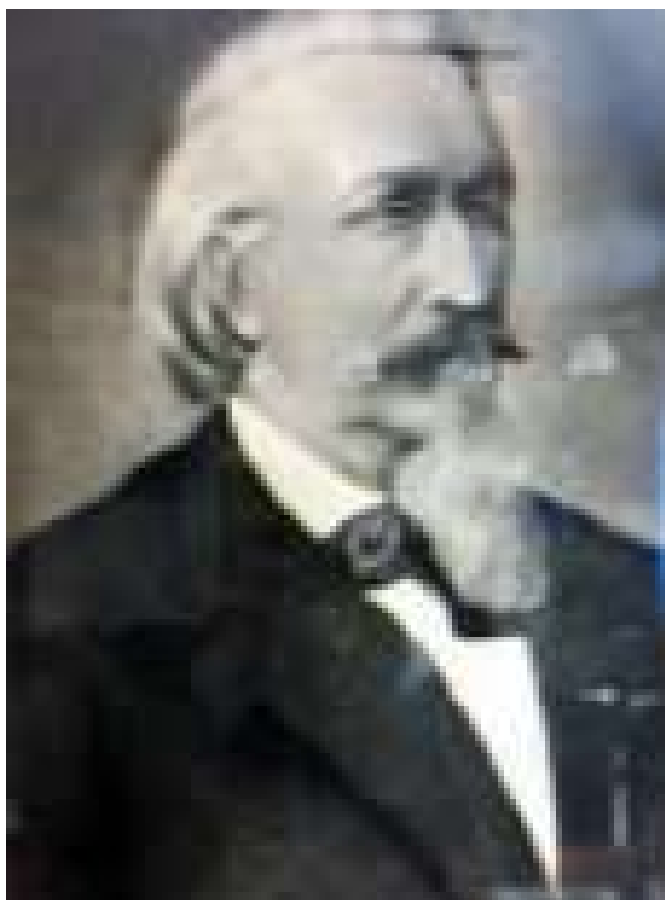
Wiosna Ludów stanowiła dla Konstantego Zakrzewskiego sprawę ważną. Pełnił funkcję naczelnika wojsk we wschodnich powiatach Wielkiego Księstwa Poznańskiego oraz asesora rejencyjnego. Zachowały się jego sprawozdania z czasów walk powstańczych. Wynika z nich, że dużą rolę przykładał do utrzymania porządku na podległym terenie pilnując, by nie doszło do niepokoju społecznych. Wskazywał na przypadki konfiskaty przez ułanów polskich koni i uprzęży należących do miejscowej ludności. Nie był zwolennikiem działań nagłych i nieprzemyślanych, obawiał się iskry zapalnej. Jego postawa ma odzwierciedlenie w zapisach dokumentacji Naczelnego Prezydium Prowincji Poznańskiej, przechowywanej w APP. Tak pisał 9 maja 1848 r.: *Na koniec chciałbym uniżenie zauważyć, że część polskich żołnierzy, którzy przybyli do miasta, opuściła je i udała się z powrotem w stronę Miłosławia. Nadmieniam także, że żołnierze przy pomocy swoich lanc zrzucili orła, który wisiał na budynku starostwa, a dzisiaj jeden z ułanów rozbił go przed kasą powiatową. Z powodu udziału w Wiośnie Ludów w kolejnych latach był więziony przez Prusaków i poddany następnie dozorowi policyjnemu.*

Po uwolnieniu zamieszkał w Poznaniu i objął posadę zastępcy dyrektora amatorskiego teatru działającego przy Towarzystwie „Harmonia”. Jego największą pasją była poezja. Jego utwory ukazywały się w na łamach „Przyjaciela Ludu”, „Tygodnika Literackiego”, „Dziennika Poznańskiego”. W swojej twórczości niejednokrotnie odwoływał się do Wiosny Ludów. Ok. 1854 r. osiadł na prowincji. W 1862 r. Konstanty Zakrzewski majątek w Tursku sprzedał Ignacemu Skoroszowskiemu, właścicielowi Czerminika i dalej przebywał u swoich dzieci.

Za swoje zasługi na polu walki odznaczono go Krzyżem Virtuti Militari.

Zmarł w Genui 2 maja 1884 r.

Był dwukrotnie żonaty. Jego pierwsza żona – Faustyna z d. Rembowska zmarła stosunkowo szybko. Drugą żoną Konstantego Zakrzewskiego była Gabriela Łubieńska, która zmarła 15 listopada 1861 r.

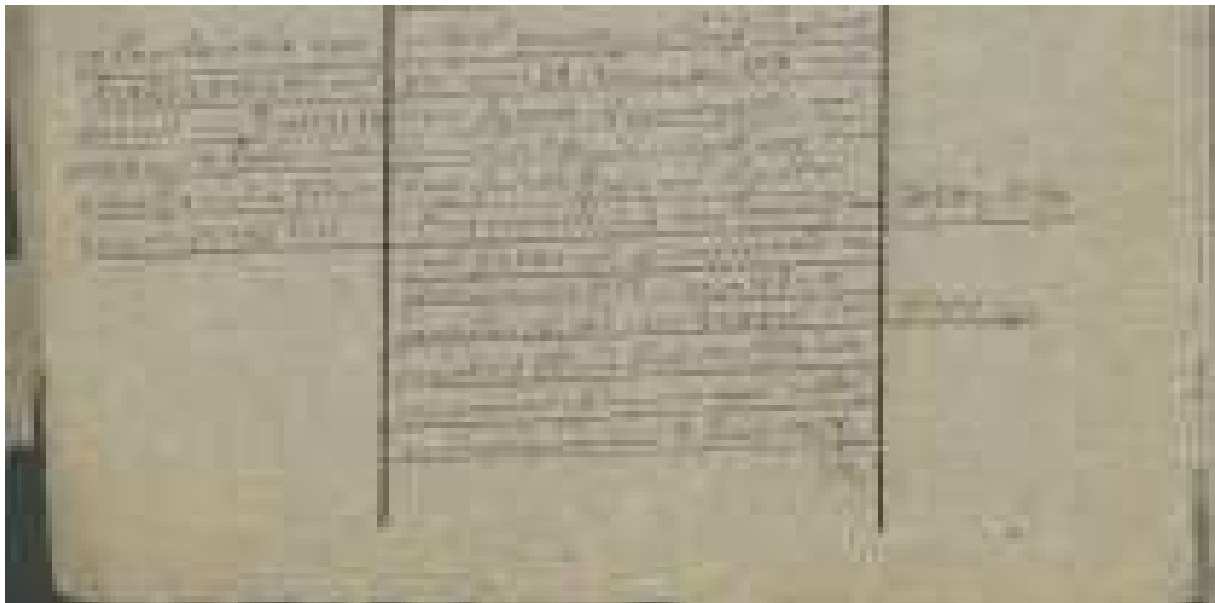
376. Konstanty Zakrzewski.

Konstanty Zakrzewski, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <http://www.sejm-wielki.pl/album.php?b=16.78.272&obrazek=71c8d252911e46046c1dfaa4d01469e0> (stan na 01.12.2023)

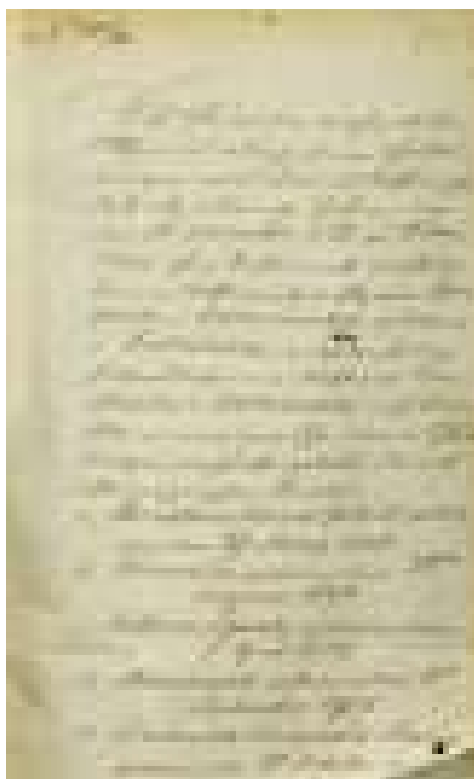
377. Nazwisko Konstantego Zakrzewskiego, figurujące na wykazie właścicieli majątków ziemskich z terenu powiatu pleszewskiego, którzy z powodu udziału w Wiośnie Ludów zostali objęci dozorem policyjnym. Wykaz został sporządzony 27 czerwca 1848 r.

APP, Naczelne Prezydium Prowincji Poznańskiej, sygn. 2002, s. 124, nr 29

378. Wpis do akt gruntowych Tursko dotyczący zakupu nieruchomości przez Konstantego Zakrzewskiego i jego małżonkę Gabrielę z Łubieńskich od Ignacego Mazurowskiego za cenę 9000 talarów. Wpis pochodzi z 9 czerwca 1858 r.

APK, Akta gruntowe sądów w Pleszewie, sygn. 3583, k. 2v

379. Akt potwierdzony urzędowo 24 marca 1862 r., poświadczający dziedziczenie po żonie Konstantego Zakrzewskiego, Gabrieli z d. Łubieńskiej, zmarłej 15 listopada 1861 r. we Wrocławiu. Dokument wymienia dzieci Konstantego Zakrzewskiego z małżeństwa z Gabrielą z d. Łubieńską: Stanisław Józef Gabriel (ur. 29 marca 1846 r.), Franciszka (ur. 28 stycznia 1848 r.), Jan Ignacy (ur. 1 kwietnia 1852 r.), Marianna (ur. 10 września 1846 r.), Konstancja Kunegunda Zofia (ur. 28 października 1857 r.).

APK, Akta gruntowe sądów w Pleszewie, sygn. 3583, k. 98

380. Notatka prasowa na temat twórczości poetyckiej Konstantego Zakrzewskiego wraz z fragmentem jego wiersza pt. *Widzenie*, nawiązującego do wydarzeń Wiosny Ludów na ziemiach polskich.

AGAD, Zbiór Korotyńskich, sygn. 2853, s. 1

ZAREMBA JÓZEF

Urodził się ok. 1731 r. w Libidzy w Piotrkowskim w rodzinie łowczego piotrkowskiego Tomasza i Magdaleny z Łąckich. Uczył się u pijarów w Piotrkowie.

W latach 1751-1756 służył w armii saskiej jako kapitan, potem w wojsku koronnym. Walczył w pułku Joachima Potockiego z hajdamakami na Ukrainie awansując na majora. Do konfederacji barskiej przystąpił 15 stycznia 1769 r. zostając regimentarzem sieradzkim. Był to człowiek (...) majątny, w samej porze wieku męskiego, twarzy przyjemnej, obyczajności pociągającej, jak po latach wspominał go Jędrzej Kitowicz w swoich *Pamiętnikach*. W grudniu 1769 r. Zaremba odznaczył się w bitwie pod Piotrkowem, a w lutym 1770 r. wyruszył wraz z Ignacym Malczewskim pod Warszawę. Po niepowodzeniu wyprawy i wycofaniu się Malczewskiego z walki działał dalej w Wielkopolsce zostając w maju komendantem generalnym wojsk prowincji wielkopolskiej i Prus Królewskich. W sierpniu odniósł błyskotliwe zwycięstwo pod Kościanem, a na początku 1771 r. wydał w tym mieście manifest, w którym uzasadniał swoje prawa do przewodzenia ruchowi w Wielkopolsce. Swoje przywództwo umocnił biorąc do niewoli jeszcze w tym samym miesiącu swojego rywala Malczewskiego i Jana Nepomucena Morawskiego oraz rozbrajając ich oddziały. Pod koniec stycznia oblegał Poznań, lecz po uwolnieniu konfederatów przez Rosjan i uiszczeniu przez mieszczan zaległych podatków, odstąpił od miasta. Po klęskach pod Krotoszynem i Kobylinem w lutym wycofał się na Śląsk, z którego, przy pomocy berlińskich Żydów, organizował wsparcie dla swoich oddziałów. Po kilku miesiącach wrócił do kraju i w czerwcu pokonał pod Widawą F. K. Branickiego. Na wieść o zamachu na króla 3 listopada podał się do dymisji, która nie została przyjęta. Wkrótce potem, 7 grudnia, został na zjeździe we Wschowie wybrany marszałkiem konfederacji wielkopolskiej. Aby uchronić swoje dobra przed zniszczeniem porozumiał się z Prusakami wkraczającymi w 1772 r. do Wielkopolski. Jego prokrólewskie sympatie spowodowały z czasem konflikt z Kazimierzem Pułaskim, który w kwietniu 1772 r. spustoszył mu dobra. Pokonany w marcu tego roku pod Piotrkowem, Zaremba w maju rozpuścił swoje wojska. Udał się wtedy do Warszawy, gdzie uzyskał przebaczenie króla, awans na generała majora wojsk koronnych oraz starostwo

nowosielskie. Do czynnej służby już jednak nie wrócił. W 1773 r. został wybranym posłem na sejm rozbiorowy. Posiadał dobra w Piotrkowskim (wsie Rozprza, Kisiele i Libidzę) i ziemi wieluńskiej (Sokolniki).

Zmarł 3 marca 1774 r. w Rozprzy w wyniku rozległych poparzeń odniesionych w czasie kąpieli termicznej w hermetycznie zamkniętej wannie.

W 1760 r. poślubił Józefę Grodzicką, z którą miał córkę i sześciu synów.

381. Portret Józefa Zaremby.
BK, sygn. MK 3407

382. Ogłoszenie wyboru Józefa Zaremby na marszałka konfederacji wielkopolskiej.
BK, Archiwum Zarembów, sygn. BK02111

383. Pieczęć konfederacka Józefa Zaremby.
BK, Archiwum Zarembów, sygn. BK02108

384. Tablica upamiętniająca bitwę pod Dobrą (powiat turecki) umieszczona na bramie w ogrodzeniu miejscowego kościoła parafialnego. Bitwa rozegrała się 23 stycznia 1770 r. Rosjanie, pod wodzą Drewicza (...) zatrzymali się pod Dobrą, miasteczkiem 4 mile od Kalisza. Przeciw którym zadufani w większą liczbę swoją konfederacji przyciągnęli pod toż miasteczko. Zaremba zażądał, ażeby rozporządzenie nadchodzącej potyczki oraz i komenda nad wszystkimi dywizjami jemu powierzona została. (...) Nie mogąc Zaremba pozyskać komendy, a widząc między marszałkami wielki nieład i nieumiejętność rzemiosła wojennego, stąd zaś spodziewając się pewnej klęski, poszedł nazad w kilka koni do Szląska (...). Konfederaci, dowodzeni przez marszałka lubelskiego Adama Szaniawskiego doznali druzgocącej klęski, największej w dziejach konfederacji. Skoro przyszło do potrzeby [bitwy] natychmiast Moskale złamali konfederatów, wpędzili ich w owe błota, położyli na placu przeszło 800, więcej zabrali w niewolę; piechotę i armatę wszystkie, reszta poszła w rozsypkę. W historiografii przyjmuje się obecnie liczbę 500 poległych bezpośrednio w bitwie i tyleż samo w ucieczce.

Jędrzej Kitowicz, *Pamiętniki, czyli Historia polska*, oprac. Przemysław Matuszewski, Zofia Lewińska, Warszawa 1971, s. 252-253; W. Szczygielski, *Konfederacja barska w Wielkopolsce 1768-1770*, Warszawa 1970, s. 373-375.

Fot. G. Waliś

ZAŁĄCZNIKI

Wykaz skrótów

AAG	Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie
AAN	Archiwum Akt Nowych w Warszawie
AAP	Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu
AGAD	Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
AK	Armia Krajowa
al.	aleja
APK	Archiwum Państwowe w Kaliszu
APL	Archiwum Państwowe w Lesznie
APŁ	Archiwum Państwowe w Łodzi
APP	Archiwum Państwowe w Poznaniu
APW	Archiwum Państwowe w Warszawie
BBWR	Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem
BK	Polska Akademia Nauk Biblioteka Kórnicka
BMZ	Biblioteka Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy
BN	Biblioteka Narodowa
bp	biskup
CAW	Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie
cz.	część
dr	doktor
dz. cyt.	dzieło cytowane
fot.	fotograf
gen.	generał
hab.	habilitowany
hr.	hrabia
im.	imienia
k.	karta
kard.	kardynał
kl.	klasa
kpt.	kapitan
ks.	ksiądz
l.	lata
m.in.	między innymi
mjr	major
MOZK	Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej w Kaliszu

MRZS	Muzeum Regionalne Ziemi Sulmierzyckiej im. Sebastiana Fabiana Klonowicza w Sulmierzycach
NAC	Narodowe Archiwum Cyfrowe
NKWD	Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych
nlb	nieliczbowane
nr	numer
NZL	Narodowe Zjednoczenie Ludowe
ok.	około
OOP	Order Odrodzenia Polski
oprac.	opracowanie
OSP	Ochotnicza Straż Pożarna
p.w.	pod wezwaniem
PGR	Państwowe Gospodarstwo Rolne
plk	pułkownik
por.	porucznik
POW	Polska Organizacja Wojskowa
pow.	powiat
poz.	pozycja
ppłk	podpułkownik
ppor.	podporucznik
PPS	Polska Partia Socjalistyczna
prof.	profesor
ps.	pseudonim
PSK	Pułk Strzelców Kaniowskich
PZPR	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
r.	rok
RAF	Królewskie Siły Powietrzne
red.	redakcja
RP	Rzeczpospolita Polska
s.	strona
sygn.	sygnatura
ś.p.	świętej pamięci
św.	święty
t.	tom
tzw.	tak zwane
UAM	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ul.	ulica
w.	wiek
z.	zeszyt
z d.	z domu
ZHP	Związek Harcerstwa Polskiego
zł	złote polskie
ZMP	Związek Młodzieży Polskiej
ZSRR	Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

Indeks osobowy

A

Aleksander I, car 29
Alter Franciszek Ksawery 11, 21-26
Alter Jan 21
Alter Maria Zofia 21
Alter Zofia Jadwiga 21, 24, 25
Ander 165
Andrysiak Ewa, prof. 8-9
Arciszewski Tomasz 229
Asnyk Adam 9, 27-28
Asnyk Jakub 27
Asnyk Kazimierz 15, 27-32, 331
Asnyk Konstancja 28
August III, król 217

B

Baczkowski Michał 7
Balcer Kazimierz 14
Banaszak Marian 11-12
Banaszkiewicz Antoni 190
Baranowska Aniela zob. Taczanowska Aniela
Barszczewska-Krupa Alina 13
Basińska Weronika 33
Basiński Tomasz, ks. 11, 14, 33-38
Baumgart Marek 8
Bazin Charles Louis 46
Bąkowska Agata zob. Godebska Agata
Becker Paulina zob. Rowińska Paulina
Bécu de Tavernier Henryka Fryderyka zob. Szembek Henryka Fryderyka
Belliard Zéphirin Félix Jean Marius 254
Bereśniewicz Aleksander, bp 61
Bernard, święty 185
Bessert 108
Bestian-Zajac Anna, dr 2-3
Białoskórska Teresa 39
Białoskórski Feliks 11, 17, 39-44
Białoskórski Józef 39
Białoskórski Zbigniew 40
Biedzińska Nepomucena zob. Czerkawska Nepomucena
Bielecki Robert 12
Bielińska Tekla zob. Łubieńska Tekla
Bieliński Piotr 313
Bieniaszewski Adam 12
Biernaccy, ród 58

Biernacka Alojza 46
Biernacka Antonina 58
Biernacka Bronisława 58
Biernacka Józefa 45, 51
Biernacka Józefa Katarzyna 52
Biernacka Kamila 46
Biernacka Katarzyna 57
Biernacka Konstancja 58
Biernacka Maria Eleonora 46
Biernacka Marianna 58
Biernacki Alojzy Prosper 15, 17, 45-51
Biernacki Cezar 52
Biernacki Feliks 58
Biernacki Gabriel Józef Alojzy 14, 45, 51-55, 57, 245, 313
Biernacki Jan 58
Biernacki Jan Kanty Honoriusz 52, 57
Biernacki Kazimierz 45, 51
Biernacki Paweł, gen. 14, 51, 57-60, 125
Biernacki Seweryn 58
Biernacki Stanisław 58
Bischoffswerder Maria Eleonora zob. Biernacka Maria Eleonora
Blizińska Magdalena 61
Bliziński Mateusz 61
Bliziński Wacław, ks. 9, 61-64, 233
Błęszczyńska Ludwika zob. Gorzeńska Ludwika
Błońska Salomea zob. Gorzeńska Salomea
Bniński Łukasz 223
Bobowska Bolesława zob. Glabisz Bolesława
Bociańska Wiktoria 65
Bociański Ludwik 11, 15-16, 65-70, 325
Bociański Wojciech 65
Boczkowska Teresa 8
Bolewska Antonina 72
Bolewska Stanisława 72
Bolewska Walentyna 71
Bolewski Jan Władysław, dr 12, 16, 71-76
Bolewski Zbigniew 72
Bonaparte Hieronim 77
Bonaparte Napoleon 7, 57, 59, 143, 160, 203, 223, 278
Branicka Anna 10, 158
Branicki Franciszek Ksawery 387

Braun Ewa zob. Rymarkiewicz Ewa
 Broszkowski Andrzej 77-78
 Broszkowski Stanisław 10, 16, 77-80
 Brümec, gen. 35
 Brzeńska Tekla zob. Godebska Tekla
 Buchowska Zofia Jadwiga zob. Alter Zofia
 Jadwiga
 Budionny Siemon 21
 Bujniccy, ród 85
 Bujnicka Bronisława 81
 Bujnicka Halina 82
 Bujnicka Lilla Alicja 82
 Bujnicki Ignacy Adam 81-86
 Bujnicki Leszek 82
 Bujnicki Włodzimierz 81
 Byszewski A., gen. 123
 Bzowski Stanisław, notariusz 17

C

Chełmicki Wincenty 17
 Chłapowska Zofia zob. Koźmian Zofia
 Chłapowski Dezydery, gen. 184
 Chłapowski Michał 127
 Chłopicki Józef, gen. 45, 239, 255, 341
 Chodyński Adam 181
 Chojnowscy, ród 92
 Chojnowska Celestyna 88, 90
 Chojnowska Irena 88
 Chojnowska Janina 88
 Chojnowska Ludomira 88
 Chojnowska Pelagia 87
 Chojnowski Ludomir Eugeniusz Józef 16, 87-92
 Chojnowski Stanisław 87-88
 Chojnowski Ludomir Eugeniusz Józef zob. Chojnowski Ludomir Eugeniusz Józef
 Chrzanowski Zenon 117
 Cichowicz Teresa zob. Białoskórska Teresa
 Cichowicz, prof. 40
 Cielecka Eufrozyna zob. Zielonacka Eufrozyna
 Cieślak Feliks 311
 Ciszewska Zenobia Julianna zob. Miaskowska
 Zenobia Julianna
 Cybulska Barbara zob. Paczesna Barbara
 Cygan Wacław Krzysztof 12, 16
 Cytwic Halina zob. Kożuchowska Halina
 Cytwic Józef 189
 Cytwic Kazimiera 189
 Cytwic Maria Halina Zofia zob. Kożuchowska
 Halina
 Cytwic Maria Zofia Helena zob. Kożuchowska
 Halina

Czachórska Magdalena zob. Miaskowska Magda-
 lena
 Czartoryscy, ród 87
 Czerkawska Helena 94
 Czerkawska Maria 94
 Czerkawska Nepomucena 93
 Czerkawska Władysława 94
 Czerkawski Józef 93
 Czerkawski Walenty 10-11, 16, 93-98
 Czerkawski Władysław 94
 Czerkawski Wojciech 93
 Czerwińska Jadwiga 99
 Czerwińska Walentyna 99
 Czerwińska Zdzisława 99, 102
 Czerwiński Ludwik 99
 Czerwiński Sławomir Rafał 8, 14-16, 99-104
 Czubiński Antoni 9
 Czyhrin Eugenia zob. Ulrych Eugenia

D

Dalbor Edmund, prymas Polski 16-17, 105-110,
 302
 Dalbor Katarzyna 105, 107
 Dalbor Stanisław 105
 Dalbor Władysław 105, 107
 Danielewicz Helena zob. Smorawińska Helena
 Dąbrowski Jan Henryk, gen. 3, 7, 10, 14, 51,
 53-55, 57, 59-60, 123, 125-126, 143-146,
 148-149, 223-228, 277-280, 305, 313, 315-317,
 341
 de Kuno Teresa zob. Puchalska Teresa 278
 de Waldgon, baron 223
 Dembiński Marcin 283
 Dirska Walentyna zob. Wodniakowska Walen-
 tyna
 Długosz Jan 186
 Długski Mamerty 245
 Dłużniakiewicz Helena 111
 Dłużniakiewicz Jan Wacław 111-116
 Dłużniakiewicz Pelagia zob. Chojnowska Pelagia
 Dłużniakiewicz Wiktoria zob. Dzierżawska
 Wiktoria
 Dłużniakiewicz Zdzisław 112
 Dłużniakiewicz Zygmunt 111
 Dobrowolski Dariusz 235, 237
 Dolat Jarosław, dr 9
 Dowbór-Muśnicki Józef, gen. 9, 137, 347
 Drewicz 390
 Drozdowski Marian 6, 15
 Drzewiecka Zdzisława zob. Czerwińska Zdzis-
 ława

Dupont Charles Joseph, gen. 105
 Dwernicki Józef, gen. 46, 133
 Dworzaczek Włodzimierz 6, 18
 Działyńska Katarzyna zob. Małachowska Katarzyna
 Działyński Jan Kanty 293, 353, 356
 Dzierżawska Janina 118
 Dzierżawska Wiktoria 117
 Dzierżawski Franciszek 117
 Dzierżawski Janusz Józef 16, 117-122
 Dzierżawski Zenon 117

F

Falkiewicz Apolonia zob. Thiel Apolonia
 Fiedler Tadeusz 283
 Filleborn Emilia zob. Stanczukowska Emilia
 Firlej Zbigniew 290
 Fiszer Joanna Luiza Elżbieta 123
 Fiszer Karol Ludwik 123
 Fiszer Stanisław 14, 17, 123-126
 Fiszer Wirydianna 124
 Florkowski Aleksander, ppor. 111-112
 Frankowski 87
 Frezer Józefa zob. Thiel Józefa
 Fryderyk II, król 193

G

Gagacka Katarzyna 127
 Gagacki Franciszek 127
 Gagacki Jakub, ks. 16, 127-132
 Gajewski Jan 353
 Gajewski Władysław 8, 163, 165
 Gałczyńska Kunegunda zob. Gliszczyńska Kunegunda
 Gałęcka Marianna zob. Sędlak Marianna
 Gałęcki Jan, ks. 301
 Gans Eduard, prof. 133
 Garbowicz Maciej 2
 Garczyńska Katarzyna Anna Prakseda 133, 135
 Garczyński Franciszek 133, 135
 Garczyński Stefan Florian 17, 133-136
 Gąsiorowski Antoni 6
 Gibasiewicz Agnieszka 7, 12, 19, 198, 314
 Ginter Helena zob. Czerkawska Helena
 Głabisz Bolesława 137
 Głabisz Kazimierz, gen. 15-16, 137-142
 Głabisz Mieczysław 137
 Glaser Maria Zofia zob. Alter Maria Zofia
 Gliszczyńska Kunegunda 143
 Gliszczyński Ignacy 143
 Gliszczyński Jan 14, 16, 143-148

Gliszczyński Paweł 47
 Godebska Agata 149
 Godebska Tekla 150
 Godebski Cyprian 7, 17, 149-152
 Godebski Franciszek Ksawery 150
 Godebski Ludwik 149
 Golcz Janina zob. Dłużniakiewicz Janina
 Gorczyńska Zofia Antonina zob. Mystkowska Zofia Antonina
 Gorzeńscy, ród 154
 Gorzeńska Aleksandra Nepomucena Eufrazja 160
 Gorzeńska Anna 153
 Gorzeńska Ludwika 154, 159
 Gorzeńska Salomea 160
 Gorzeński Aleksander 153
 Gorzeński Antoni 153-157, 159
 Gorzeński Augustyn zob. Gorzeński Ignacy Augustyn Michał
 Gorzeński Ignacy Augustyn Michał 14, 123, 153-154, 159-162
 Gorzeński Tymoteusz 159
 Goszczyński Seweryn 183
 Górecki Roman, gen. 272
 Górski Wojciech 263
 Górzyński Makary, dr 12
 Grabiński Józef 277
 Graffstein 296
 Grandke A., ks. 130
 Groblewicz Katarzyna zob. Gagacka Katarzyna
 Grodzicka Józefa zob. Zaremba Józefa
 Grodzicka Stanisława zob. Lipska Stanisława
 Groeger 108
 Grudziński Andrzej 289
 Grzelańczyk Józef 165
 Grzesiak Paweł 7
 Grzesińska Małgorzata 2
 Grzymkowska Feliksa 233-234
 Grzymkowska Maria zob. Moczydłowska Maria
 Grzymkowski Józef 233-234
 Grzymułtowski Krzysztof 289
 Gulczyński Andrzej 11
 Gurowska Maria Eleonora zob. Biernacka Maria Eleonora
 Guttry Aleksander 356

H

Halka-Ledóchowski Mieczysław 37, 183
 Haller Józef, gen. 169, 372, 382
 Hartman Józef, kpt. 63
 Hegel George Wilhelm Friedrich 133

Heiman Marcin 117
 Helbich Adam 27-28, 331
 Hersztowska Katarzyna zob. Taczanowska Katarzyna
 Hlond August, ks. kard. 70
 Holewiński Józef 134
 Holewiński Józef 17
 Horain Jan Nepomucen 159
 Hunder Pelagia zob. Wodniakowska Pelagia

J

Jabłkowscy, ród 17, 164, 166-167
 Jabłkowska Pelagia 163
 Jabłkowski Alfons 163
 Jabłkowski Józef 163
 Jabłkowski Wojciech 8, 16, 163-168
 Jakóbczyk Witold 7
 Jałowiecki Mieczysław 174
 Jankowski Piotr 147
 Jaraczewski Zygmunt 356
 Jarochoński Cyprian, ks. 298
 Jarochoński Kazimierz 13
 Jasiński, ks. 223
 Jess Edward Teofil 15-16, 169-172
 Jess Krzysztof 169, 171
 Jess Marta Helena 170
 Jess Zofia 169, 171
 Jess Zofia Natalia 170
 Jeziorkowski Stanisław 223
 Jokiel Edward, dr 12, 16
 Jutrzenka Paweł, pplk 345

K

Karpińska Małgorzata 15
 Karśnicka Ewa 174
 Karśnicka Jadwiga 174
 Karśnicka Kinga 173
 Karśnicki Andrzej 174
 Karśnicki Feliks Franciszek 9, 11, 16, 173-178
 Karśnicki Piotr Kwiryn 173
 Kazimierz, król 143
 Kazimierz, święty 185
 Kersten Adam 6
 Kiersnowska Maria zob. Wojciechowska Maria
 Kitowicz Jędrzej 212, 387, 390
 Klonowicz Sebastian Fabian 13, 18, 302
 Kniaziewicz Karol, gen. 183, 277
 Knoll-Kownacki Edmund 70
 Kobylecka Marianna zob. Otocka Marianna
 Kochanowski Jan 5
 Koerner Bronisława zob. Bujnicka Bronisława

Kolatorski Władysław 9
 Kolbuszewski Stanisław 17
 Kołłątaj Hugo 6, 217, 219
 Komierowska Anna 21
 Komierowska Zofia Jadwiga zob. Alter Zofia Jadwiga
 Kompała Jan, ks. 7, 197
 Konopczyński Władysław 11, 13-14
 Konopka Jan 277
 Konstanty, książę 247, 253
 Kordecka Dorota 179
 Kordecki Augustyn zob. Kordecki Klemens
 Kordecki Klemens 6, 10, 14, 16, 179-182
 Kordecki Marcin 179
 Korfanty Wojciech 347
 Korff, gen. 27
 Korotyński, ród 386
 Korsak Antoni 12
 Kossecki Ksawery 151
 Kostka-Gadomski Stanisław 193
 Koszucka Karolina zob. Miaskowska Karolina
 Kościelniak Władysław 17, 152, 206, 252, 346
 Kościuszko Tadeusz, gen. 21, 123, 159
 Kowalska Teresa zob. Białoskórska Teresa
 Kowecki Jerzy 12, 160, 194
 Kozłowska Anna Katarzyna zob. Puchalska Anna Katarzyna
 Kozłowska Wacława, Skarżyńska Wacława
 Kozłowski Tomasz 260
 Koźmian Jan 17, 183-188
 Koźmian Stanisław 183
 Koźmian Wiktoria 183
 Koźmian Zofia 184
 Koźmińska Anna zob. Gorzeńska Anna
 Koźmińska Józefa zob. Kwilecka Józefa
 Kożuchowska Halina 8, 14, 16, 189-192
 Kożuchowski Telesfor 8, 189-191
 Krajewska Maria zob. Thiel Maria
 Krasinscy, ród 40
 Krasieński Zygmunt 187
 Krauze Janina zob. Dzierżawska Janina
 Królkiewicz Kazimiera zob. Cytwic Kazimiera
 Krukowiecki Jan, gen. 213, 239
 Kryński Stefan, kpt. 63
 Krysiński Roman 286
 Krzewska Katarzyna zob. Stanczukowska Katarzyna
 Kubala Ludwika 13
 Kuniński Stanisław 93
 Kurnatowski Wiktor 17

Kurowski 87
 Kwilecka Barbara 193
 Kwilecka Józefa 194
 Kwilecka Marianna 194
 Kwilecka Teresa Agnieszka 194
 Kwilecka Wirydianna zob. Fiszer Wirydianna
 Kwilecki Antoni Maciej Konstanty 194
 Kwilecki Franciszek Antoni 14-15, 161, 193-196
 Kwilecki Łukasz 193
 Kwilecki, adiutant 124

L

Laskowska Jadwiga zob. Paczesna Jadwiga
 Lechi Giuseppe, gen. 277
 Leinweber Maria zob. Mystkowska Maria
 Lelewel Joachim 45
 Lenin Włodzimierz 9
 Lewinówna Zofia 390
 Likowski Edward 17, 188
 Linde Samuel 133
 Lipczyński Kazimierz 229
 Lipsy, ród 200
 Lipska Barbara zob. Kwilecka Barbara
 Lipska Józefa 197
 Lipska Stanisława 198
 Lipski Józef 198
 Lipski Michał 197
 Lipski Wojciech 7, 10, 42-43, 197-202, 247
 Liskowska Maria zob. Walter Maria
 Lossow Daniel Friedrich, płk 193
 Lubieński Henryk 47
 Lubowidzka Wiktoria zob. Niemojowska Wiktoria
 Lubowidzki Józef 47
 Lucht Stanisława zob. Bolewska Stanisława
 Ludwika Maria, królowa 179

Ł

Łagowska Wincentyna zob. Zgadziej Wincetyna
 Łacka Magdalena zob. Zaremba Magdalena
 Łempicka Marcelina 133
 Łubieńska Adela 204
 Łubieńska Gabriela zob. Zakrzewska Gabriela
 Łubieńska Konstancja 187, 204
 Łubieńska Tekla 203-204
 Łubieński Feliks 203-204
 Łubieński Jarosław 203
 Łubieński Maciej, arcybiskup 203
 Łubieński Napoleon Leon 204
 Łubieński Stanisław, bp 203

Łubieński Tomasz Andrzej 203-206
 Łubieński Wojciech 206
 Łukaszewski Julian 356
 Łukomski Józef 356

M

Malczewscy, ród 208
 Malczewska Jadwiga 207
 Malczewska Justyna 208
 Malczewski Ignacy 153, 193, 387
 Malczewski Ignacy Skarbek 6, 207-212, 216
 Malczewski Maciej 207
 Małachowska Katarzyna 58
 Małachowska Konstancja zob. Biernacka Konstancja
 Małachowski Antoni 58
 Małachowski Gustaw, minister 239
 Markiewicz Andrzej 305
 Martyn Tadeusz 17, 120, 381
 Matuszak Tomasz, dr 2-3, 5, 18
 Matuszewska Przemysława 390
 Matuszewski Przemysław 212
 Mazur Grzegorz 11
 Mazurowski Ignacy 385
 Męciński Stanisław 195
 Męclewska Marta 12, 15
 Miaskowscy, ród 6, 214, 218
 Miaskowska Franciszka 217
 Miaskowska Helena 214
 Miaskowska Józefina 224
 Miaskowska Karolina 213
 Miaskowska Kazimiera 214
 Miaskowska Magdalena 223
 Miaskowska Marianna 224
 Miaskowska Władysława Ludwika 214
 Miaskowska Zenobia Julianna 214
 Miaskowski Antoni 217
 Miaskowski Ignacy 213, 223
 Miaskowski Jarosław Kazimierz 214
 Miaskowski Józef 6, 10, 15, 217, 219-223
 Miaskowski Kacper 6, 10, 14, 223-228
 Miaskowski Leon 217
 Miaskowski Maciej 214
 Miaskowski Mieczysław Emanuel Wojciech 214
 Miaskowski Walenty 213
 Miaskowski Witold 214
 Michalska Ludwika 229
 Michalski Jan Adam 11, 16, 229-232
 Michalski Michał 229
 Michał z Sośnicy 78

Mickiewicz Adam 133-134, 136, 183, 187, 189, 247, 383
 Mierosławski Ludwik 10, 39, 201
 Mikołaj I, car 7, 27, 30, 203, 216, 239, 254
 Mikołaj II, car 8
 Mikulicz-Radecka Wiktoria zob. Koźmian Wiktoria
 Mikulska Jadwiga zob. Otocka Jadwiga
 Mikulski Urban 259
 Mikulski Wincenty 259
 Miller Ilija 13
 Minakowski Marek Jerzy 10, 14, 18, 213
 Miśkiewicz Władysław 93
 Młodziejowski Andrzej Stanisław 207
 Moczydłowska Maria 9, 233-234
 Moczydłowski Mieczysław 233
 Modliborski Józef 57
 Molenda Piotr 7
 Molik Witold 8
 Morawski Franciszek 45
 Morawski Jan Nepomucen 387
 Morawski Teofil 245
 Moszyński Jerzy 17, 109
 Mościcka Maria 272
 Mościcki Ignacy, prezydent RP 63, 229, 370
 Mystkowska Maria 235
 Mystkowska Zofia Antonina 236
 Mystkowska Zofia Stanisława 236
 Mystkowski Kazimierz 9, 11, 15, 235-238
 Mystkowski Kazimierz Tadeusz 236
 Mystkowski Paweł 235
 Mystkowski Stanisław 120
 Mystkowski Tadeusz Antoni 236
N
 Nakwaski Henryk 46
 Narutowicz Gabriel, prezydent RP 379-380
 Nawrocki Adam 19
 Nawrocki Stanisław, prof. 377
 Neuman Zofia zob. Jess Zofia
 Niedzielski Silwan 165
 Niekrasz Tymoteusz 233
 Niełacny Krystian 12
 Niemcewicz Julian Ursyn 183
 Niemojowscy, ród 7, 241, 243, 244, 251, 258
 Niemojowska Aniela 239, 253
 Niemojowska Ewa 247
 Niemojowska Felicja 240
 Niemojowska Joanna Nepomucena Wiktoria 248, 252
 Niemojowska Katarzyna Bernarda 254

Niemojowska Melania 248
 Niemojowska Wiktoria 240
 Niemojowska Wilhelmina Antonina 240
 Niemojowski Bonawentura 7, 15, 17, 45, 48, 239-246, 251, 253
 Niemojowski Feliks 239
 Niemojowski Feliks Filip 253
 Niemojowski Hieronim 251
 Niemojowski Jan Nepomucen 247-252
 Niemojowski Kasper 247
 Niemojowski Kazimierz 240
 Niemojowski Leopold 247-249
 Niemojowski Makary 247, 252
 Niemojowski Wincenty 7, 15, 17, 45, 247-248, 251, 253-258
 Niesiołowski Kazimierz, ks. 325
 Nieścieszko-Bujnicki Ignacy Adam zob. Bujnicki Ignacy Adam
 Norwid Cyprian Kamil 183
 Nositz-Jackowska Anna zob. Skórzewska Anna
 Nowakowska Walentyna zob. Bolewska Walentyna
O
 Oksiński Józef 259
 Opalińska Anna zob. Rozdrażewska Anna
 Opalińska Katarzyna zob. Rozdrażewska Katarzyna
 Opaliński Piotr 289
 Orłowski J. K., dr 109
 Orłowski Łukasz 336
 Ossolińska Konstancja zob. Łubieńska Konstancja
 Ostrowscy, ród 50
 Ostrowski Antoni 50
 Otoccy, ród 261
 Otocka Helena 259
 Otocka Jadwiga 259-260
 Otocka Julia 259
 Otocka Marianna 259
 Otockie Franciszek 259
 Otockie Władysław 259-262
P
 Pachoński Jan 10
 Paczesna Barbara 263
 Paczesna Jadwiga 264, 268
 Paczesna Janina Barbara 264
 Paczesny Antoni 263-268
 Paczesny Ignacy 263
 Paczesny Tadeusz Ignacy 264
 Paderewski Ignacy Jan 109

Paluch Mieczysław, ppor. 65
 Parczewski Alfons 99
 Parczewski Franciszek 93
 Paskiewicz Iwan 203
 Pawłowska Romana zob. Piestrzyńska Romana
 Perliński Stanisław 17, 182
 Piestrzyńska Ewa 274
 Piestrzyńska Izabela 274
 Piestrzyńska Krystyna 270
 Piestrzyńska Romana 274
 Piestrzyńska Wanda 270
 Piestrzyńska Zofia 269, 271, 273, 275
 Piestrzyński Eugeniusz 16, 269-272
 Piestrzyński Julian 269, 271
 Piestrzyński Ryszard Stanisław 16-17, 273-276
 Piestrzyński Stanisław 273, 275
 Pietrowski Michał, dr 12, 16
 Pietruszkiewicz Jadwiga zob. Czerwińska Jadwiga
 Pietrzak Edyta 2-3
 Pietrzak Jerzy, prof. 2-3, 7, 16, 18-19, 198, 248, 314
 Pietrzyk Paweł, dr 3
 Piłsudski Józef 3, 111, 270, 379
 Piwnicki Stanisław 245
 Pokojowy Franciszek 311
 Pol Waldemar 17
 Polak Bogusław 9, 14
 Pomarański Stefan 249, 251
 Poniatowski Józef, książę 123-124, 149
 Poniatowski Stanisław August, król 59, 159, 193-195, 217, 219, 313, 335, 383
 Ponińska Joanna Nepomucena Wiktoria zob. Niemojowska Joanna Nepomucena Wiktoria
 Potkańska Marianna zob. Biernacka Marianna
 Potocka Anna zob. Branicka Anna
 Potocka Klaudyna 134
 Potocki Joachim 387
 Poturalska Kazimiera zob. Rowińska Kazimiera
 Poturalski Ludwik 286
 Prusinkiewicz Witold 359
 Pruska Ewa zob. Niemojowska Ewa
 Przeździeccy, ród 186
 Przeździecki Aleksander 185-186
 Przybylska Ludwika zob. Michalska Ludwika
 Przyjemski Stanisław 290
 Psarski Fryderyk Jakub 335
 Puchalska Anna Katarzyna 10, 278, 281

Puchalska Elżbieta 277
 Puchalska Teofila 278
 Puchalski Józef 277-278
 Puchalski Józef Grzegorz 10, 14, 277-282
 Puchalski Tomasz 278
 Puchalski Wincenty 278
 Pułaski Kazimierz 335, 387
R
 Radecki Szymon 356
 Radolińska Katarzyna Anna Prakseida zob. Garczyńska Katarzyna Anna Prakseida
 Radolińska Wirydianna zob. Fiszer Wirydianna
 Radoliński Stanisław 93
 Radońscy, ród 206
 Radońska Jadwiga zob. Karśnicka Jadwiga
 Radziwiłł Karol, książę 153
 Radziwiłłowie, ród 242
 Rajch Marek, prof. 2
 Ratti Achille 106
 Rawicz-Witanowski Michał 180
 Rembowska Faustyna zob. Zakrzewska Faustyna
 Rembowska Katarzyna zob. Zakrzewska Katarzyna
 Rezler Marek 7, 11, 15, 213
 Rohland Franciszek, gen. 331
 Roja Bolesław 21
 Rokosz Wojciech 319
 Roman Wanda 12
 Romanowski Andrzej 7
 Rönne, płk 153
 Rostworowski Emanuel 6-7, 10
 Rowińska Kazimiera 284, 286
 Rowińska Paulina 283
 Rowińska Wanda 284
 Rowiński Bogdan 284
 Rowiński Franciszek 283, 285, 288
 Rowiński Krzysztof 17
 Rowiński Lech 284
 Rowiński Stefan Roch 17, 283-288
 Rowiński Zbigniew 284
 Rozdrażewska Anna 290
 Rozdrażewska Gryzelda 289
 Rozdrażewska Katarzyna 290
 Rozdrażewski Jakub Hieronim 289-292
 Rozdrażewski Jan 289
 Roźniecki Aleksander 277
 Różycki Samuel, gen. 247
 Rubens Peter Paul 235
 Rudnicka Walentyna zob. Czerwińska Walentyna

Ruge Tadeusz, inż. 70
 Rühl Edward 27
 Rutkowska Katarzyna zob. Dalbor Katarzyna
 Rybiński Maciej, gen. 245, 331
 Rychłowska Kinga zob. Karśnicka Kinga
 Rydz-Śmigły Edward, marszałek Polski 66
 Rymarkiewicz Ewa 293, 296
 Rymarkiewicz Józef 293
 Rymarkiewicz Kazimierz 293, 296
 Rymarkiewicz Maksymilian 293
 Rymarkiewicz Stanisław Narcyz, ks. 8, 11, 16-17, 34, 293-300
 Rymkiewicz Franciszek, gen. 149
 Ryś-Trojanowski Mieczysław 263

S

Sadkowski Jan zob. Bolewski Jan Władysław
 Saryusz-Wolski Kajetan 212
 Sawicki Zdzisław 12
 Schlender Grażyna, dr 1, 3, 8, 12, 16-17, 19
 Schlichting Franciszka zob. Miaskowska Franciszka
 Sczaniecka Eleonora zob. Skórzewska Eleonora
 Sczaniecka Teresa Agnieszka zob. Kwilecka Teresa Agnieszka
 Seyfried Józef 356
 Sędłak Ignacy 301, 303
 Sędłak Marianna 301
 Sędłak Witold Mieczysław, ks. 16, 301-304
 Siarkiewicz, ród 17, 171
 Sienkiewicz Henryk 259
 Sierawski Jan Kanty Julian 341
 Sieroszevska Wilhelmina Antonina zob. Niemojowska Wilhelmina Antonina
 Sieroszewski Antoni 240
 Sierpowska-Ławniczak Mieczysława 252
 Sikorski Władysław, gen. 376
 Siwczyński Franciszek 301
 Skalkowski Adam M. 14
 Skarżyńska Wacława 305, 307
 Skarżyński Stanisław Jakub 305-312
 Skarżyński Władysław 305, 307
 Składkowski Felicjan Sławoj, premier 70
 Skoraczewski Filip 356
 Skoroszowski Ignacy 383
 Skórzewska Aleksandra Nepomucena Eufrazja zob. Gorzeńska Aleksandra Napomucena Eufrazja
 Skórzewska Anna 313
 Skórzewska Antonina 133
 Skórzewska Eleonora 314

Skórzewska Konstancja 314
 Skórzewski 93
 Skórzewski Antoni 313
 Skórzewski Maciej 313
 Skórzewski Paweł, gen. 6, 10, 14, 51, 53, 57, 125, 223, 313-318
 Skrzynecki Jan, gen. 341
 Sławek Walery 273
 Słowacki Juliusz 247, 383
 Smorawińska Helena 319
 Smorawińska Marianna 319
 Smorawiński Jan 319
 Smorawiński Mieczysław Makary 11-12, 17, 319-324
 Sobieska Gryzelda zob. Rozdrażewska Gryzelda
 Sokolnicka Teresa zob. Białoskórska Teresa
 Sopałowicz Andrzej 325, 327, 328
 Sopałowicz Dionizy 325
 Sopałowicz Jan 325
 Sopałowicz Kazimierz 11, 17, 325-330
 Sopałowicz Stanisław 325
 Sopałowicz Teofila 325, 330
 Sopałowicz Weronika 325
 Sopałowicz Wojciech 325
 Stachiewicz Juliusz 137
 Stadnicki Franciszek 335
 Stanczukowska Emilia 332
 Stanczukowska Katarzyna 14, 331
 Stanczukowski Kasper 331
 Stanczukowski Walenty 11, 14, 27, 331-334
 Staszewski Janusz 13-14, 51, 313
 Staszewski Mikołaj 179
 Stefaniak Wiktoria zob. Bociańska Wiktoria
 Stelmachowski Bronisław, prof. 70
 Stępowski 259
 Stokowska Józefa Katarzyna zob. Biernacka Józefa Katarzyna
 Straszkievicz Józef 17, 46
 Suchodolski, landrat 33
 Suworow Aleksandr, gen. 160
 Swifft Caryl 2-3
 Szadkowska Wincentyna zob. Zgadziej Wincentyna
 Szaniawski Adam 390
 Szaniawski Kalasanty 151
 Szatkowski Hieronim 8
 Szczepańska Anna 14
 Szczepański Bolesław 7-8
 Szczerbińska Aleksandra 270
 Szczygielski Wacław 6, 390

Szczygło Aleksander 169
 Szembek Aleksander 335, 342
 Szembek Antonina 336
 Szembek Henryka Fryderyka 342
 Szembek Józef 335
 Szembek Józef Ignacy 15, 335-341
 Szembek Justyna Anna 336
 Szembek Kazimierz 335
 Szembek Klara Helena 336
 Szembek Konstancja Emilia Helena 336
 Szembek Konstancja Marianna 336
 Szembek Krzysztof Hilary, bp 335
 Szembek Kunegunda 336, 341
 Szembek Ludwika 336
 Szembek Marianna 335
 Szembek Piotr 7, 17, 336, 341-346
 Szembek Teresa 336
 Szembek Urszula 336
 Szlagowski Antoni, bp 259
 Sztark Berta zob. Ulrych Berta
 Sztark Eugenia zob. Ulrych Eugenia
 Szuster Ura 13
 Szwarcenberg-Czerny Marianna zob. Szembek Marianna
 Szymański Andrzej 11
Ś
 Świerkowski Kazimierz 325
T
 Taczak Aleksandra 348
 Taczak Andrzej 347
 Taczak Balbina 347
 Taczak Ewa 348
 Taczak Stanisław 9, 14, 137, 347-352
 Taczak Teodor, ks. 347
 Taczanowska Aniela 354
 Taczanowska Katarzyna 353
 Taczanowski Edmund Bolesław Maksymilian Klemens zob. Taczanowski Edmund Władysław Maksymilian
 Taczanowski Edmund Klemens zob. Taczanowski Edmund Władysław Maksymilian
 Taczanowski Edmund Władysław Maksymilian 8, 14, 17, 93, 248, 293, 353-358
 Taczanowski Edmund zob. Taczanowski Edmund Władysław Maksymilian
 Taczanowski Edmund zob. Taczanowski Edmund Władysław Maksymilian
 Taczanowski Józef 353
 Teofilewska Teofila zob. Sopałowicz Teofila
 Tetmajer Włodzimierz 163, 167

Thiel Apolonia 360
 Thiel Gertruda 359
 Thiel Józefa 359
 Thiel Katarzyna 359-360
 Thiel Kazimierz 359-361, 364
 Thiel Krystyna 360
 Thiel Maria 359, 364
 Thiel Stanisław 360
 Thiel Stanisław Lucjan 359-364
 Thiel Stefan 359
 Tokarz Wacław 259
 Topolski Jerzy 6
 Torn Marta Helena zob. Jess Marta Helena
 Towiański Andrzej 183
 Trznadel Jacek 15, 170, 172
 Turski Wojciech 277
 Tygielski Piotr 147
U
 Ujejski Jakub 207
 Ulrych Berta 365
 Ulrych Emil 365
 Ulrych Eugenia 366, 368
 Ulrych Juliusz August, płk 14-15, 17, 309, 365-370
 Ulrych Zofia 366
 Umińska Katarzyna Bernarda zob. Niemojowska Katarzyna Bernarda
 Umiński Jan Nepomucen, gen. 133, 244
 Uszakow Halina zob. Bujnicka Halina
V
 von der Mark Marianna zob. Miaskowska Marianna
 von Drewitz Johann, gen. 207
 von Goebel Gertruda zob. Thiel Gertruda
 von Goebel Ludwik 359
 von Hoyn Karl 206
 von Luck Joanna Luiza Elżbieta zob. Fiszer Joanna Luiza Elżbieta
 Vorhof Florentyna zob. Wojciechowska Florentyna
W
 Walczak Henryk 8
 Walczak Krzysztof, prof. 15
 Walczak-Niewiadomska Agata 17
 Walewska Kunegunda zob. Szembek Kunegunda
 Waliś Grzegorz 2-3, 9, 11, 16, 19, 261, 288, 291, 294, 324, 358, 374, 390,
 Walknowska Aniela zob. Niemojowska Aniela

Walter Adam 371
 Walter Maria 371
 Walter Stefan, mjr 9, 371-374
 Wałęsa Estera 2-3
 Wańka Danuta, dr 6, 8, 12
 Warasiecka Balbina zob. Taczak Balbina
 Warychowska Magdalena zob. Blizińska Magdalena
 Wągrowski Kazimierz 163, 166
 Wątor Adam 8
 Werner, kpt. 31
 Węgorzewska Justyna zob. Malczewska Justyna
 Węgorzewska Katarzyna Anna Prakseida zob. Garczyńska Katarzyna Anna Prakseida
 Wężyk Konstancja zob. Skórzewska Konstancja
 Wichmann Ewa zob. Taczak Ewa
 Wierusz Teresa zob. Białoskórska Teresa
 Więckowski Jan 27
 Wilczyński Leszek, ks. prof. 8
 Wilke Zofia zob. Ulrych Zofia
 Willisen Wilhelm, gen. 127
 Winnicki Antoni 52
 Witos Wincenty, premier RP 229
 Witowska Katarzyna zob. Biernacka Katarzyna
 Witowska Zofia zob. Piestrzyńska Zofia
 Wiza Zofia zob. Piestrzyńska Zofia
 Wodniakowska Dzierżyżława 376
 Wodniakowska Halina 376
 Wodniakowska Janina 376
 Wodniakowska Pelagia 375
 Wodniakowska Walentyna 376
 Wodniakowski Antoni 376
 Wodniakowski Bohdan 376
 Wodniakowski Feliks 375, 377
 Wodniakowski Lech 376
 Wodniakowski Władysław Antoni 17, 375-378
 Wojciechowska Florentyna 379, 381
 Wojciechowska Maria 380
 Wojciechowska Zofia 2, 380
 Wojciechowski Edmund 380
 Wojciechowski Feliks 379, 381
 Wojciechowski Nepomucen, notariusz 17
 Wojciechowski Stanisław, prezydent RP 15, 17-18, 106, 379-382
 Wojniakowski Kazimierz 160
 Wojtala Tomasz 11
 Wojtkowski Andrzej 11
 Wolniewicz Włodzimierz 356
 Wolska Pelagia zob. Jabłkowska Pelagia
 Wołkoński Michał 193

Wołleyszo Antonina zob. Bolewska Antonina
 Wrotkowski Henryk 17, 167
 Wrzeszczowicz 289
 Wybicki Józef, gen. 223, 253
 Wyczawski Hieronim Eugeniusz, ks. 11
 Wyganowski Jan, notariusz 17
 Wyrzykowska Celestyna zob. Chojnowska Celestyna

Z

Zagórska Konstancja zob. Asnyk Konstancja
 Zagrodzka Marianna zob. Smorawińska Marianna
 Zajączek Józef, gen. 149, 277
 Zajewski Władysław 7
 Zakrzewska Faustyna 384
 Zakrzewska Gabriela 384-386
 Zakrzewska Katarzyna 383
 Zakrzewska Konstancja Kunegunda Zofia 386
 Zakrzewska Marianna 386
 Zakrzewski Franciszek 386
 Zakrzewski Jan Ignacy 386
 Zakrzewski Konstanty 383-386
 Zakrzewski Paweł 383
 Zakrzewski Stanisław Józef Gabriel 386
 Zakrzewski Władysław 356
 Zaleski Józef Bohdan 183
 Zan Tomasz 105, 283, 375
 Zaremba Józef 153, 155, 193, 208-211, 337, 387-390
 Zaremba Józefa 388
 Zaremba Józefa zob. Lipska Józefa
 Zaremba Magdalena 387
 Zaremba Tomasz 387
 Zaremba, ród 209-211, 337, 389-390
 Zborowski, ks. 108
 Zgadziej Ignacy 63
 Zgadziej Wincentyna 63
 Zieleniewski Leon 174
 Zielonacka Eufrozyna 51
 Zielonacka Józefa zob. Biernacka Józefa
 Zielonacki Stefan 51
 Ziółkowski Franciszek Ksawery 325
 Złomska Małgorzata 6

Ż

Żeligowski Lucjan 371

Indeks rzeczowy

A

Akademia Górnicza we Freibergu 347
Akademia Sztabu Generalnego w Petersburgu 169
Akademia Świętokrzyska Filia w Piotrkowie Trybunalskim 5
Akademickie Stowarzyszenie „Polonia” 247
Ambasada polska w Bukareszcie 273
Archidiecezja gnieźnieńska 105
Archidiecezja poznańska 105, 184
Archiwa Rodzinne Niepodległej 3, 5
Archiwum Akt Nowych w Warszawie 13, 15, 64, 103, 109, 170, 172, 238, 370, 382
Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie 11, 13, 16, 33-34, 36-37
Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu 13, 16, 106, 120, 295-296, 303
Archiwum Archidiecezjalne w Warszawie 122
Archiwum Diecezjalne we Włocławku 13-14, 16, 181
Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie 10, 13-14, 30, 47-48, 50, 52, 56-57, 59-60, 82, 100, 125-126, 145-146, 148, 151, 161, 165, 185-186, 195-196, 205-206, 216, 219-221, 224-228, 241, 242-244, 246, 256-258, 278-280, 292, 315-318, 334, 338-340, 344-345, 386
Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności 13, 17, 354
Archiwum Państwowe w Kaliszu 2-3, 5, 11, 13, 16, 25, 31-32, 62-63, 67, 73, 83, 85-86, 89, 91-92, 95, 102, 120, 132, 135-136, 139, 147, 152, 163-168, 171, 175, 182, 191-192, 202, 206, 231, 236-238, 250, 252, 261, 268, 271, 275, 285-287, 297, 299-300, 311-312, 321, 327-328, 332-333, 343, 346, 355-356, 364, 368, 377-378, 381, 385-386
Archiwum Państwowe w Lesznie 13, 16, 303, 357-358
Archiwum Państwowe w Łodzi 13, 16, 119, 307
Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim 3, 5, 13
Archiwum Państwowe w Poznaniu 10-11, 13, 16, 35, 41-43, 74, 89, 95, 97, 107-108, 130-131, 145, 199-201, 349, 377, 383, 385
Archiwum Państwowe w Poznaniu Oddział w Koninie 16, 101, 367
Archiwum Państwowe w Przemyśle 13
Archiwum Państwowe w Radomiu 13, 232

Archiwum Państwowe w Warszawie 13, 16, 90, 281
Archiwum Państwowe we Wrocławiu 13, 16, 361
Armia „Poznań” 347
Armia „Pomorze” 306
Armia austriacka 21
Armia Budionnego 21
Armia francuska 123
Armia Krajowa 117
Armia pruska 39, 65, 71, 137, 226, 247, 325, 341, 353
Armia republikańska Garibaldiiego 353
Armia rosyjska 81, 93, 117-118, 169, 371

B

Bak Ludowy w Liskowie 61
Bank Ludowy w Sulmierzycach 301
Bank Państwa Oddział w Kaliszu 87
Bank Państwa 47, 87
Bank Polski 87
Bank Spółdzielczy w Ostrzeszowie 375
Batalion ostrzeszowski 359
Batalion Pograniczny w Kaliszu 9
Batalion Powiatowy Ziemi Wadowickiej 21
Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem 81, 99, 173, 177
Biblioteka i Czytelnia im. A. Mickiewicza w Kaliszu 189
Biblioteka Jagiellońska 13, 18, 29
Biblioteka Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy 13, 18, 155-157
Biblioteka Narodowa w Warszawie 13, 17, 40, 46, 48, 109, 124, 134, 136, 150-151, 184, 187-188, 195, 240, 245-246, 254, 274, 291, 342
Biblioteka Narodowa w Paryżu 123
Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 18
Biblioteka w Liskowie 9, 61
Biuro Architektoniczno-Budowlane w Kaliszu 117
Biuro Przemysłowo-Techniczne w Kaliszu 229
Bractwo Jedności w Pleszewie 353, 355
Bractwo Kurkowe w Ostrzeszowie 375
Bractwo Strzeleckiego w Pleszewie 353, 355

C

Centralizacja Lwowska 149
Centralizacja Towarzystw Demokratycznych 247
Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie 5, 13, 15, 22, 65-69, 71, 75-76, 82-84, 103, 113-115, 118-119, 121-122, 126-127, 173, 176-178, 231, 265-267, 271-272, 284,

287, 304, 308-310, 320, 322-324, 329-330, 348-352, 362-363, 367, 369, 373-374
 Centralny Komitet Narodowy 39, 43, 200, 213, 353
 Cesarsko-Królewska Warszawska Medyko-Chirurgiczna Akademia 331
 Cmentarz Fulham North Shenn 274
 Cmentarz katolicki w Sopocie 233
 Cmentarz Miejski w Kaliszu 10, 77, 80-81, 88, 92, 164, 174, 189, 235, 259, 261, 278, 282, 332
 Cmentarz na Cytadeli w Poznaniu 94, 98
 Cmentarz obozowy w Muranu 22
 Cmentarz Pere-Lachaise w Paryżu 240
 Cmentarz Poległych w Radzyminie 372
 Cmentarz Powązkowski w Warszawie 99, 104, 112, 116, 150, 203, 270, 359, 371, 374, 379
 Cmentarz przy kościele św. Marcina w Odolanowie 138
 Cmentarz przy ul. Limanowskiego w Ostrowie Wielkopolskim 284
 Cmentarz przyszpitalny w Garmisch-Partenkirchen 22
 Cmentarz w Awinionie 134
 Cmentarz w Liskowie 62, 64
 Cmentarz w Pleszewie 66, 325
 Cmentarz w Sanoku 112, 116
 Cmentarz w Sulmierzycach 302
 Cmentarz w Szymanowicach 144
 Cmentarz w Tursku 34, 38
 Cmentarz Wojenny w Katyniu 169-170
 Cmentarz Wojskowy na Powązkach w Warszawie 354, 358, 365
 Cmentarz Wojskowy w Kaliszu 9, 371
 Cmentarz Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu 348
 Cmentarz żydowski w Kaliszu 82
 Collegium Nobilium w Warszawie 57
 Czasopismo „Awangarda Państwa Narodowego” 273
 Czasopismo „Biuletyn Informacyjny” 273
 Czasopismo „Biuletyn Obozowy” 273
 Czasopismo „Dziennik Narodowy” 183
 Czasopismo „Dziennik Poznański” 12-13, 383
 Czasopismo „Gazeta Kaliska” 12
 Czasopismo „Gazeta Ostrowska” 283
 Czasopismo „Gazeta Robotnicza” 229
 Czasopismo „Ilustracja Polska” 13
 Czasopismo „Kaliszanin” 12-13
 Czasopismo „Kaliski Kurier Robotniczy” 229
 Czasopismo „Kronika Diecezji Włocławskiej” 12
 Czasopismo „Kurier Polski” 253
 Czasopismo „Kurier Poranny” 13, 273
 Czasopismo „Kurier Poznański” 273, 275
 Czasopismo „Liskowianin” 10, 61
 Czasopismo „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 12

Czasopismo „Orzeł Biały” 273
 Czasopismo „Przegląd Poznański” 183
 Czasopismo „Przyjaciel Ludu” 383
 Czasopismo „Robotnik” 379
 Czasopismo „Rocznik Archiwalno-Historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego” 12
 Czasopismo „Rocznik Kaliski” 12
 Czasopismo „Roczniki Historyczne” 12
 Czasopismo „Szkice Koźmińskie” 12
 Czasopismo „Światowid” 13
 Czasopismo „Tygodnik Literacki” 13, 383
 Czasopismo „Zeszyty Historyczne” 12
 Czasopismo „Życie Kalisza” 13
 46. Pułk Obrony Krajowej Pruskiej 347
 14. Dywizja Piechoty w Poznaniu 21
 14. Pułk Strzelców Polskich 371
 401. Szpital Wojenny 263
 4. Dywizja Piechoty 341
 4. Dywizja Strzelców 371
 4. Półbrygada Liniowa Włoska 277
 4. Pułk Piechoty Galicyjsko-Francuskiej 341
 4. Pułk Strzelców Pieszych 27, 30, 331, 333
 Czytelnia dzieł polskich w Kaliszu 331

D

Dekanat koźmiński 127
 Dekanat pleszewski 24, 37
 Deputacja Konstytucyjna 194
 Dom Handlowy „Bracia Łubieńscy” 203
 Droga Golgoty Narodu Polskiego w Radzyminie 372
 2. Dywizja Strzelców Polskich 371
 2. Wielkopolska Brygada Kawalerii 51
 II Rzeczpospolita Polska 3, 5, 15, 21-23, 61, 233-234, 235-238, 273-276, 379-382
 II. Korpus Polski 117-118
 2. Pułk Piechoty Legionów Polskich 319
 2. Pułk Strzelców Podhalańskich w Sanoku 111
 2. Pułk Ułanów w Kaliszu 173
 II. Dowództwo Frontu Wielkopolskiego 137
 Drugie Ognisko Dzieci Ulicy w Warszawie 272
 Drukarnia św. Wojciecha w Poznaniu 325
 Drukarnia Świerkowskiego w Pleszewie 325
 Dworzec kolejowy w Poznaniu 65
 Dwór w Szczytnikach 206
 Dwór w Wieszczycynie 222
 24. Dywizja Piechoty (niemiecka) 22
 25. Dywizja Piechoty w Kaliszu 21, 22, 24
 29. Pułk Strzelców Kaniowskich w Kaliszu 9, 169, 171-172, 177, 263, 305, 308, 309, 371-372
 28. Pułk Strzelców Kaniowskich w Łodzi 111, 372
 25. Pułk Artylerii Polowej w Kaliszu 121
 12. Pułk Piechoty w Wadowicach 21
 12. Pułk Strzelców Wielkopolskich 301, 359

203. Pułk Ułanów w Kaliszu 8-9, 173, 189
Dyrekcja Klubu Polskiego 45
Dyrekcja Pocht i Policji Krajowych 203
Dywizja Wielkopolska 123
Dzielnicza Rada Narodowa Warszawa-Śródmieście 269
Pułk Piechoty 169
9. Królewsko-Pruski Rezerwowy Pułk Artylerii Polowej 65
19. Pułk Artylerii Polowej 117

E

Ecole Scientifique w Lozannie 273
Edytor Kalisz 2
Elektrownia miejska w Kaliszu 81
Energetyka Kaliska 81
Epoka napoleońska 5, 7, 10
Eskadra lotnictwa w Dęblinie 305

F

Fabryka Biskoptów i Pierników Kazimierza Mystkowskiego w Kaliszu 9, 11, 15, 235, 237, 238
Fabryka pierników Dariusza Dobrowolskiego w Kaliszu 235, 237
Federacja Polskich Związków Obrońców Ojczyzny w Kaliszu 173
Fort VII w Poznaniu 301

G

Generalność konfederacji barskiej 153, 208
Generalny Inspektorat Zdrowia Armii Lądowej 277
Gimnazjalny Klub Sportowy „Venetia” w Ostrowie 137
Gimnazjum Filologiczne w Kaliszu zob. Męskie Gimnazjum Klasyczne w Kaliszu
Gimnazjum Prywatne Męskie w Warszawie 263
Gimnazjum św. Anny w Krakowie 269
Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu 33, 39, 127, 293, 296, 301
Gimnazjum w Krotoszynie 71
Gimnazjum w Nakle 71
Gimnazjum w Piotrkowie 259
Gimnazjum w Trzemesznie 133
Gimnazjum we Wrocławiu 197
Grobonet 18, 282
Gwardia Ruchoma 213

H

Hotel Monopol w Poznaniu 137
Harcerstwo w Pleszewie 11, 325
Hufiec ZHP w Wieruszowie 311

I

Instytut Politechniczny w Petersburgu 81

Instytut Politechniczny w Puławach 87
Izba administracyjna departamentu kaliskiego 253
Izba Konsyliarska 153, 193, 207
Izba Obrachunkowa w Warszawie 255

J

11. Pułk Piechoty w Poznaniu 341

K

Kaliski Gubernialny Urząd Żandarmerii 165
Kaliskie Towarzystwo Dobroczynności 331
Kaliskie Towarzystwo Lekarskie 263
Kaliskie Towarzystwo Oświatowe 189
Kaliskie Towarzystwo Rolnicze 233
Kaliskie Towarzystwo Wzajemnego Kredytu 87, 189
Kaliszanie zob. Partia kaliska
Kamera departamentu poznańskiego 160
Kampania hiszpańska 203
Kampania wrześniowa 22, 169, 174, 347
Kapituła Orderu Orła Białego 15, 382
Kasa pożyczkowa w Ostrowie 247
Kasa Stefczyka w Liskowie 61
Kasyno Gostyńskie 197, 247
Kasyno Raszkowskie 197
Katedra gnieźnieńska 106
Kawaleria narodowa 203
Kawaleria sieradzka 212
Klasztor paulinów w Częstochowie (Jasna Góra) 6, 13, 179, 180
Klasztor paulinów w Oporowie 179
Klasztor paulinów w Pinczowie 179
Klasztor paulinów w Wielgomłynach 179
Klasztor paulinów w Wieluniu 179
Klasztor paulinów w Wieruszowie 180
Klub Demokratyczny w Berlinie 247
Klub Demokratyczny we Wrocławiu 247
Klub Sportowy „Prosna” w Pleszewie 325
Kolej Warszawsko-Wiedeńska 203
Koło Braterskie „ZET” 99
Komenda Hufca ZHP w Pleszewie 326
Komenda Uzupełnień w Ołomuńcu 21
Komenda Uzupełnień w Wadowicach 21
Komenda Żandarmerii Kaliskiej 31
Komisariat wojenny (wojskowy) w departamencie kaliskim 6, 313
Komisja Dobrego Porządku 193
Komisja ds. kurlandzkich 217, 219
Komisja Przeznaczenia i Wsparcia w Warszawie 27
Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Policji 7, 205, 242, 256
Komisja Rządowa Wojenna w Warszawie 27, 30, 213, 216
Komisja Województwa Kaliskiego 241

Komisja Wojny 331
 Komitet Jana Działyńskiego 293, 353
 Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości 267, 330, 362
 Komitet Obchodu 25-lecia Walki o Szkołę Polska w Kaliszu 263
 Komitet Obywatelski opieki nad miastem Kaliszem 189
 Komitet Obywatelski w Doruchowie 359
 Komitet Obywatelski w Kaliszu 173
 Komitet Obywatelski Województwa Kaliskiego 18, 215
 Komitet Polski w Pleszewie 33
 Komitet Resursy Obywatelskiej w Kaliszu 331
 Komitet Tymczasowy Emigracji Polskiej 239
 Komitet Województwa Kaliskiego 245
 Kampania rosyjska Napoleona 51, 77, 123, 203, 223, 277
 Konfederacja barska 3, 5-6, 10, 13, 57, 153-159, 193, 207-212, 313, 335, 387-390
 Konfederacja Generalna Królestwa Polskiego 335
 Konfederacja gostyńska 207
 Konfederacja łęczycka 207
 Konfederacja radomska 159
 Konfederacja rawska 207
 Konfederacja sieradzka 207
 Konfederacja sochaczewska 207
 Konfederacja wielkopolska 207, 289, 387, 389
 Konstytucja 3 Maja 6, 123, 161-162, 194, 217, 335
 Konsystorz Generalny we Włocławku 61
 Korpus Kadetów w Kaliszu 197, 213
 Korpus Kadetów we Lwowie 21
 Korpus Weteranów Nieczynnych Wojska Polskiego w Kaliszu 79
 Koszary Godebskiego w Kaliszu 149, 152
 Kościół oo. Franciszkanów w Kaliszu 9, 235
 Kościół św. Katarzyny w Skalmierzycach 252
 Kościół św. Mikołaja w Kaliszu 163, 167, 235
 Kościół w Choryni 354
 Kościół w Kotlinie 294
 Kościół w Siemianicach 342
 Kościół Wszystkich Świętych w Liskowie 63
 Królewski Wyższy Sąd Krajowy w Berlinie 11, 240, 297, 356
 Królewskie Katolickie Gimnazjum w Ostrowie 7, 65, 105, 137, 197, 247, 283, 347, 375
 Księgarnia „Nowa” w Kaliszu 27
 Księża misjonarze na Rybakach w Poznaniu 186
 Kulturkampf 34, 183
 Kuria arcybiskupia w Poznaniu 105

L

Legia gen. Dąbrowskiego 277
 Legia Kaliska 78, 149

Legia Naddunajska 123, 277
 Legia Nadwiślańska 149, 152
 Legia Polsko-Włoska 77
 Legia Włoska 77
 Legion Polski 183
 Legiony Polskie gen. Jana Henryka Dąbrowskiego 3, 14, 77-80, 149-152, 203-206, 277-282
 Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego 3, 111-116, 263-268, 269-276, 365-370
 Legiony Polskie we Włoszech 51
 Lex Moczydłowska 233-234
 Liceum Samuela Lindego w Warszawie 133
 Liga Narodowa 273, 276
 Liga Ochrony Przyrody w Krotoszynie 291
 Liga Polska 128
 Lotnisko Ławica w Poznaniu 9, 347
 Loża masońska „Świątynia Mądrości” 149

M

Mauzoleum mjr. Stefana Waltera 9
 Męskie Gimnazjum Klasyczne w Kaliszu 8, 87, 99, 173, 235, 247, 263, 273, 365, 379
 Miejska Biblioteka Publiczna w Kaliszu Filia w Majkowie 9
 Międzynarodowa Organizacja Lotnictwa 305
 Międzynarodowe Towarzystwo Przeciwnożelazce 269
 Ministerstwo Apropozycji 229
 Ministerstwo Komunikacji 365, 370
 Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej 61, 269
 Ministerstwo Przychodu i Skarbu Królestwa Polskiego 45, 47, 49
 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych 269, 379
 Ministerstwo Spraw Wojskowych 305, 309
 Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego 8, 15, 99, 104
 Młodzież Niepodległościowa „Zarzewie” 319
 Muzeum Katyńskie w Warszawie 13, 264
 Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej w Kaliszu 13, 18, 190
 Muzeum Regionalne Ziemi Sulmierzyckiej w Sulmierzycach 13, 18, 302, 304
 Muzeum Szkolne w Kaliszu 189
 Muzeum Ziemi Kaliskiej w Kaliszu 190

N

Naczelne Prezydium Prowincji Poznańskiej 35, 383
 Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego 269
 Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych 3
 Naczelnik Wojenny Kaliski 27
 Najwyższa Komisja Kaliska 228
 Najwyższa Komisja Rządowa 318
 Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie 13, 15, 63, 70, 92, 110, 116, 138, 142, 200, 260, 270, 272, 306, 311, 350, 366, 370, 380

Narodowe Zjednoczenie Ludowe 61, 233
Narodowy Związek Robotniczy w Kaliszu 365
Narodnyj komissariat wnutriennich dzieł SSSR (NKWD) 169, 170, 264

O

Obóz internowania w Beniaminowie 111, 263, 269, 365
Obóz internowania w Szczypiornie 305
Obóz jeniecki w Koziełsku 264, 319
Obóz jeniecki w Murnau 22
Obóz jeniecki w Ostrogu 319
Obóz jeniecki w Równem 319
Obóz jeniecki w Szpiałówce 319
Obóz jeniecki w Talicy 319
Obóz Wielkiej Polski 273
Obóz wojskowy w Weeton 306
Obóz Zjednoczenia Narodowego 173
Obywatelski Komitet Wykonawczy Obrony Państwa 61
Ochotnicza Straż Pożarna w Kaliszu 9, 173, 235, 237
Odolanowski-Ostrzeszowski-Pleszewskie Towarzystwo Rolnicze 248
Okręg Korpusu II Lublin 319
Okręg Korpusu VII Poznań 70
Okręg Korpusu X Przemyśl 169
Okręgowy Szpital Wojskowy w Poznaniu 10, 94
Okręgowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Kielcach 169
Okręgowy Zakład Elektryczny Miasta Kalisza „OZEMKA” 81
Organizacja „Armia Polska” 319
Organizacja Młodzieży Niepodległościowej „Zarzewie” 99, 305, 365
Organizacja patriotyczna „Czerwona Róża” 71
Organizacja skautowska w Kaliszu 319
8. Pułk Piechoty Strzelców Wielkopolskich 65

P

Pałac w Lewkowie 200
Pałac w Siemianicach 346
Pałac w Śliwnikach 252
Parafia katedralna w Poznaniu 105
Parafia Ścięcia św. Jana w Pleszewie 33
Parafia św. Marcina w Poznaniu 105
Parafia św. Mikołaja w Kaliszu 10
Parafia w Cieszęcinie 61, 63
Parafia w Kotlinie 293
Parafia w Koźminie 127
Parafia w Liskowie 9, 61
Parafia w Sulmierzycach 301
Parafia w Tursku 34, 37
Parafialna kompania sulmierzycka 301

Partia kaliska 7, 51, 239, 247, 253
5. Batalion Legionów Polskich 263
5. Pułk Huzarów Aleksandryjskich 118
5. Pułk Piechoty 51
5. Pułk Piechoty Legionów Polskich 365
1. Brygada Kawalerii Narodowej 217
I Brygada Legionów Polskich 263, 269-270
I Kaliska Drużyna Skautowa w Kaliszu 305
1. Kompania Średzka 213
1. Legia Nadwiślańska 77
I wojna światowa 15, 71, 137, 169, 189, 269, 273, 325, 375
1. Batalion Pontonierów Francuskich 277
1. Korpus Jazdy 133
I. Korpus Polski w Rosji 371
1. Litewsko-Białoruski Pułk Artylerii 117
1. Pułk Lotniczy 306
1. Pułk Piechoty Legionów w Wilnie 111
1. Pułk Poznański 283
I. Poznański Batalion Pograniczny w Kaliszu 283
1. Regiment Liniowy Piechoty Polskiej 277
1. Regiment Piechoty 77
1. Regiment Piechoty Dywizji Wielkopolskiej 159
1. Regiment Pieszy Koronny im. Królowej Jadwigi 123
1. Strzelecki Parkowy Dywizjon 117, 118
56. Pułk Piechoty w Krakowie (austriacki) 21
Plebiscyt na Śląsku 283
Politechnika Charlottenburska 347
Politechnika Lwowska 14, 81, 319
Politechnika Warszawska 169
Polska Akademia Nauk Biblioteka Kórnicka 13, 17, 155, 209-211, 337, 388-390
Polska Organizacja Wojskowa 111, 305, 308
Polska Partia Socjalistyczna 229, 379
Polska Partia Socjalistyczna Frakcja Rewolucyjna 111
Polska Partia Socjalistyczna Organizacja Bojowa 8, 163, 165, 229
Polska Siła Zbrojna 319
Polski Czerwony Krzyż 269
Polski Komitet Olimpijski 137, 142
Polski Związek Krótkofalowców 269
Polski Związek Piłki Nożnej 137
Polski Związek Przeciwgruźliczy 269
Polskie Drużyny Strzeleckie 8, 99, 319, 324, 365
Polskie Siły Powietrzne 306
Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie 347
Polskie Towarzystwo Gospodarczo-Rolnicze w Warszawie 45
Polskie Towarzystwo Higieniczne 269
Polskie Towarzystwo Historyczne 5

Polskie Towarzystwo Krajoznawcze 189
 Polskie Zjednoczenie Ludowe 233-234
 Polskie Zjednoczenie Międzypartyjne w Moskwie 379
 Polskie Zjednoczenie Partyjne w Moskwie 379
 Polskie Zjednoczenie Ludowe „Piaś” 379
 Pomnik Augustyna Kordeckiego w Szczytnikach 180, 182
 Pomnik Juliana Ursyna Niemcewicza i Karola Kniaziewicza w Montmorency 183
 Pomnik Stefana Rocha Rowińskiego 284, 288
 Pomocnik warszawskiego generał-gubernatora ds. policyjnych 100, 165
 Potop szwedzki 3, 5-6, 10, 13, 179-182, 289-292
 Powiatowa Komenda Uzupełnień w Wieluniu 169
 Powiatowa Rada Ludowa w Krotoszynie 71
 Powiatowa Rada Ludowa w Ostrzeszowie 375
 Powiatowa Rada Narodowa w Ostrowie 283
 Powiatowy Komitet Narodowy w Krotoszynie 127
 Powiatowy Komitet Narodowy w Odolanowie 7, 197, 199
 Powstanie kościuszkowskie 3, 51, 123-126, 159, 217, 277, 313
 Powstanie listopadowe 3, 5, 7, 11, 15, 27-33, 45-50, 51-56, 93, 133-136, 183-188, 197, 203, 213-216, 239-258, 325, 331-334, 341-346, 383
 Powstanie styczniowe 3, 5, 8, 10-11, 27, 87-98, 248, 259-262, 293-300, 325, 331, 342, 353-358
 Powstanie wielkopolskie 1806 r. 3, 5, 13, 51, 57-60, 123, 143-148, 160, 223-228, 313-318, 341
 Powstanie wielkopolskie 1918-1919 3, 5, 65-70, 71, 105-110, 137-142, 301-304, 325, 347-352, 359-364, 375-378
 Prezydium Policji w Poznaniu 105, 108
 Progimnazjum w Kępnie 283
 Przysposobienie Wojskowe Konne 177
 Przytułek dla sierot i ubogich w Kaliszu 9
 Przytułek dla starców w Liskowie 61
 Pułk Gwardii Grenadierów 27, 30, 344
 Pułk Jazdy Kaliskiej 247
 Pułk Lekkokonny Gwardii Cesarskiej 203
 Pułk Strzelców Pieszych 345
 Pułk Ułanów Wołyńskich 247

R

Rada Konsyliarska 207
 Rada Ludowa w Sulmierzycach 301
 Rada Miejska Kalisza 189, 331
 Rada Ministrów II RP 379
 Rada Nadzoru Kasy Oszczędności w Kaliszu 27, 32

Rada Najwyższa Narodowa 239
 Rada Narodowa 273, 276
 Rada Nieustająca 6, 195, 217, 335
 Rada Opiekuńcza Okręgu Częstochowskiego 233
 Rada Opiekuńcza Powiatu Kaliskiego 17, 189
 Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych w Kaliszu 331
 Rada Państwa 352
 Rada Regencyjna 319
 Rada Robotnicza w Ostrzeszowie 375
 Rada Robotniczo-Żołnierska w Krotoszynie 71
 Rada Robotniczo-Żołnierska w Ostrzeszowie 375
 Rada Robotniczo-Żołnierska w Sulmierzycach 301
 Rada Szczegółowa Ochrony Ubogich Dzieci w Kaliszu 27, 32
 Rada Wojenna 239, 341
 Rada Zastępcza Tymczasowa 159
 Regencja Kaliska 253
 Regiment Gwardii Konnej Koronnej 335
 Republika Ostrowska 9, 283
 Rewolucja 1905 r. 81-86, 99-104, 229-233
 Ruch Narodowo-Państwowy 273
 Rząd Królestwa Polskiego 48
 Rząd Narodowy 7, 239, 245, 253-257
 Rząd Tymczasowy 245

S

Sąd Apelacyjny w Poznaniu 70
 Sąd Grodzki w Kaliszu 26, 86
 Sąd Kryminalny województwa poznańskiego 218
 Sąd Najwyższy 143
 Sąd Najwyższy Kryminalny 45, 254
 Sąd Pokoju 143
 Sąd Pokoju w Częstochowie 335
 Sąd Policji Poprawczej Wydziału Kaliskiego 242
 Sąd Powiatowy w Poznaniu 213
 Sejm Czteroletni 3, 6, 13, 149, 159-162, 193-197, 217-222, 335-340
 Sejm Dzielnicowy w Poznaniu 105, 283
 Sejm Ustawodawczy 9, 61, 233-235
 Sejm Wielki Zob. Sejm Czteroletni
 Sejmik Powiatowy w Ostrzeszowie 375
 Sejmik Samorządowy w Poznaniu 61
 Seminarium Archidiecezjalne w Poznaniu 33
 Seminarium Duchowne w Poznaniu 293, 301
 Seminarium Duchowne w Śremie 127
 Seminarium Duchowne we Włocławku 61
 Sędzia Pokoju departamentu kaliskiego 45
 77. Pułk Piechoty w Lidze 21, 24
 7-klasowa pensja w Warszawie 233

7-klasowa szkoła w Kaliszu 9, 235
 7. Pułk Piechoty w Piotrkowie 223
 Sierociniec w Liskowie 9, 61
 Sklep spółdzielczy w Liskowie 61
 Spółdzielczy Instytut Naukowy 379
 Spółdzielnia Mieszkaniowa „Zdobycz Robotnicza” w Warszawie 117
 Spółka Rolno-Handlowa „Gospodarz” w Liskowie 9, 61
 Stacja kolejowa w Radomsku 259
 Stowarzyszenie Archiwistów Polskich 5
 Stowarzyszenie byłej Straży Obywatelskiej w Kaliszu 117
 Stowarzyszenie Historyków Wojskowości 5
 Stowarzyszenie Młodzieży Niepodległościowej „Promień” 263
 Stowarzyszenie Młodzieży Socjalistyczno-Niepodległościowej „Życie” we Lwowie 81
 Stowarzyszenie Rzemieślników Chrześcijań w Kaliszu 235
 Strajk szkolny w Kaliszu 8, 81-82, 99, 111, 173, 263, 365
 Strajk szkolny w Krotoszynie 71
 Strajk szkolny w Królestwie Polskim 233
 Straż Bezpieczeństwa w Pleszewie 65
 Straż Ludowa w Krotoszynie 71
 Straż Obywatelska w Kaliszu 117, 120
 Stronnictwo Kaliszan zob. Partia kaliska
 Stronnictwo Narodowe 273
 Stronnictwo Pracy 379
 Studium litteraturum w Krakowie 179
 Sumy bajońskie 160
 Superiorat polowy armii austriackiej 23
 64. Pułk Piechoty w Grudziądzu 65
 62. Pułk Piechoty Wielkopolskiej 65
 Szkoła elementarna w Łukowie 331
 Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie 379
 Szkoła Główna w Warszawie 87, 259
 Szkoła Handlowa w Kaliszu 81, 111, 173, 189, 305, 309, 365
 Szkoła katolicka w Pleszewie 65
 Szkoła księży pijarów w Dąbrowicy 149
 Szkoła księży pijarów w Piotrkowie 387
 Szkoła księży pijarów w Siedlcach 331
 Szkoła księży pijarów w Warszawie 27, 239, 253, 331, 382
 Szkoła ludowa w Baranowie 283
 Szkoła ludowa w Mirkowie 283
 Szkoła Podchorążych w Warszawie 308
 Szkoła Podstawowa nr 4 w Turku 319
 Szkoła Polska w Paryżu 46
 Szkoła powszechna w Pleszewie 325
 Szkoła Realna w Charkowie 117
 Szkoła Realna w Kaliszu 81, 99-100, 111

Szkoła Realna w Komracie 371
 Szkoła Rolnicza w Liskowie 233
 Szkoła Rycerska w Warszawie 123
 Szkoła Rzemieślnicza w Łodzi 117
 Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa w Liskowie 61
 Szkoła Strzelecka we Lwowie 81
 Szkoła średnia we Wrocławiu 45
 Szkoła w Bydgoszczy 133
 Szkoła Wojewódzka w Kaliszu zob. Męskie Gimnazjum Klasyczne w Kaliszu
 Szkoła Wyższa Realna w Kaliszu zob. Męskie Gimnazjum Klasyczne w Kaliszu
 6. Kompania Korpusu Weteranów województwa lubelskiego 77
 6. Pułk Piechoty 6, 313
 Szpital chrześcijański w Kaliszu Zob. Szpital św. Trójcy w Kaliszu
 Szpital Miejski w Krotoszynie 71
 Szpital Rezerwowy Legionów Polskich w Dęblinie 263
 Szpital św. Ducha w Warszawie 118, 122
 Szpital św. Trójcy w Kaliszu 331
 Szpital w Kaliszu 263, 269, 331
 Szpital w Toruniu 269
 Szpital w Warszawie 269
 Szpital wojskowy w Lipsku 278
 Sztab Generalny Wojska Polskiego 347
 Sztab Wojskowy Ziemi Kaliskiej 117, 229, 365

T

Tajny Związek Towarzystw Akademickich w Niemczech 71
 Teatr ludowy w Liskowie 9, 61
 Teki Dworzaczka 18
 Towarzystwo Czytelni Ludowych w Ostrowie 283
 Towarzystwo Czytelnicze w Marchwaczu 45, 239, 253
 Towarzystwo Dobroczynności w Kaliszu 189
 Towarzystwo „Harmonia” w Poznaniu 383
 Towarzystwo Kredytowe miasta Kalisza 189, 235
 Towarzystwo Kredytowe Ziemskie 203
 Towarzystwo Literackie Polskie w Paryżu 134
 Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe w Kaliszu 87
 Towarzystwo Przeciwgruźlicze w Kaliszu 189, 263
 Towarzystwo Przyjaciół Konstytucji 3 Maja zob. Zgromadzenie Przyjaciół Ustawy Rządowej
 Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu 247
 Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Warszawie 45, 149
 Towarzystwo Przyjaciół Szkoły Doksztalającej 235

Towarzystwo „Sokół” w Krotoszynie 71
 Towarzystwo „Sokół” w Ostrzeszowie 375
 Towarzystwo „Sokół” w Pleszewie 325
 Towarzystwo Tomasza Zana 283, 375
 Towarzystwo „Trzeźwość” w Warszawie 233
 Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk zob.
 Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Warszawie
 Towarzystwo Wychowania Narodowego w Paryżu 46
 Trybunał Koronny w Piotrkowie 193
 3. Batalion w Łowiczu 169
 3. Pułk Strzelców 39
 3. Pułk Strzelców Konnych 331, 333
 3. Pułk Ułanów 177
 3. Brygada 1. Dywizji Piechoty w Sochaczewie 341
 3. Legia 341
 3. Półbrygada Liniowa Polska 277
 30. Dywizja Piechoty (niemiecka) 22
 13. Kaliski Pułk Piechoty Liniowej 213
 Turystyczny szlak Rowerowy im. Majora Stefana Waltera 372

U
 Uniwersytet Gregoriański w Rzymie 105
 Uniwersytet Jagielloński 14, 99, 263, 265, 269, 277, 289, 365
 Uniwersytet Kaliski 3, 18, 380
 Uniwersytet Lubelski 109
 Uniwersytet Matematyczno-Przyrodniczy we Fryburgu 111
 Uniwersytet Poznański 273
 Uniwersytet w Berlinie 133, 183, 247
 Uniwersytet w Erlangen 239, 253
 Uniwersytet w Halle 197, 239, 253
 Uniwersytet w Lipsku 197
 Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
 Filia w Piotrkowie Trybunalskim 5
 Uniwersytet Warszawski 379, 383
 Uniwersytet we Frankfurcie nad Odrą 45
 Uniwersytet Wrocławski 18, 71, 359
 Urząd Gminy w Szczytnikach 206
 Urzędnik Stanu Cywilnego Wyznań Niechrześcijańskich w Kaliszu 27, 32

W
 Warszawie Towarzystwo Dobroczynności 203
 Warsztaty tkackie w Liskowie 61
 Wielka Łoża Narodowej Polski 99
 Wielka Genealogia Minakowskiego 19, 213
 Więzienie Hausvogtei w Berlinie 293
 Więzienie inkwizycyjne w Kaliszu 331
 Więzienie inkwizycyjne w Pyzdrach 331
 Więzienie w Kaliszu 8, 11, 93, 163, 166-167, 319, 331, 334

Wiosna Ludów 3, 7, 10, 13, 33-44, 127-132, 183, 197-202, 213, 247, 293, 353, 383-386
 Włodzimierska Szkoła Wojskowa w Petersburgu 371
 Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu 13, 19, 298
 Wojna polsko-bolszewicka 3, 5, 9, 21, 65, 81, 111, 117-122, 169-178, 189-192, 263, 305-312, 319-324, 347, 359, 371-374
 Wojna polsko-czeska 173
 Wojna polsko-rosyjska 1792 r. 51, 123, 159, 217, 277
 Wojna polsko-ukraińska 111, 173, 305, 371
 Wojskowy Szpital Rejonowy w Kaliszu 263
 Wyższa Szkoła Handlowa w Warszawie 379
 Wzorowy Batalion Strzelców Pieszych 341

Z
 Zakład Ochrony Ubogich Dzieci w Kaliszu 331
 Zawodowa Szkoła Żeńska w Liskowie 9, 61
 Zbrodnia katyńska 169-170, 264, 319
 Zespół Szkół Ekonomicznych w Kaliszu 319, 324
 Zgromadzenie karmelitów 254
 Zgromadzenie paulinów 179
 Zgromadzenie Przyjaciół Ustawy Rządowej 45, 159, 217
 Zgromadzenie zmartwychwstańców 183
 Ziemstwo Kredytowe w Kaliszu 52
 Ziemstwo Kredytowe w Poznaniu 213
 Związek Dziennikarzy Polskich 273, 276
 Związek Kółek Rolniczych w Częstochowie 233
 Związek Legionistów Polskich 263, 269, 365
 Związek Ludowo-Narodowy 235
 Związek Młodych Narodowców 273
 Związek Młodzieży Polskiej 379
 Związek Młodzieży Polskiej „Przyszłość” 365
 Związek Młodzieży Polskiej „Zet” 99, 365
 Związek Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej 111
 Związek Oficerów Rezerwy w Kaliszu 173
 Związek Strzelecki 81, 111
 Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” 378
 Związek Towarzystw Spożywczych 379
 Związek Walki Czynnej 111
 Związek Ziemian 173, 359
 Związek Zjednoczenia i Niepodległości Polski w Moskwie 379

Ż
 Żeńskie Gimnazjum Państwowe w Kaliszu 64

Bibliografia

ARCHIWALIA

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Akta Franciszka Potockiego, sygn. 4
Akta Jacka Trznadla, sygn. 106, 144
Archiwum Ignacego Jana Paderewskiego, sygn. 1055
Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem, sygn. 72
Kancelaria Cywilna Prezydenta RP w Warszawie, sygn. 44
Ministerstwo Finansów w Warszawie, sygn. 5503
Ministerstwo Komunikacji w Warszawie 1922-1939, sygn. 3342, 3347
Obóz Zjednoczenia Narodowego, sygn. 36
Prezydium Rady Ministrów w Warszawie, sygn. VIII 2, III 2779.22

Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie

Archiwum Parafii Pleszew, sygn. AP 93 21
Archiwa Dekanalne Pleszew, sygn. 13-16
Archiwum Parafii Żegocin, sygn. 5
Parafia katolicka Września, księga z 1836 r.
Spuścizna Tomasza Basińskiego, sygn. SP 182 1

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu

Akta Arcybiskupie – Personalia – Dalbor Edmund /kardynał, arcybp, prymas, sygn. OA X 219, OA X 830, OA X 862
Personalia ks. Jakuba Gagackiego, sygn. OA III 40
Personalia ks. Stanisława Rymarkiewicza, sygn. KA 999
Personalia ks. Witolda Sędłaka, sygn. KA 16068

Archiwum Archidiecezjalne w Warszawie

Parafia św. Aleksandra, akt zgonu nr 476/1944

Archiwum Diecezjalne we Włocławku

Parafia katolicka św. Mikołaja w Kaliszu, księga z 1837 r.
Parafia rzymskokatolicka w Iwanowicach, akt chrztu 29/1603

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

Kancelaria Własna Namiestnika. Wydział Paszportowy, sygn. 787
Archiwum Niemojowskich z Marchwacza, sygn. 4-5, 8, 16, 24, 47
Archiwum Ostrowskich z Ujazdu, sygn. 386
Archiwum Przeździeckich, sygn. D 187
Archiwum Sejmu Czteroletniego, sygn. 13, 15-16, 19, 24
Archiwum Tyzenhauzów, sygn. G 171
Archiwum Warszawskie Radziwiłłów, sygn. 10393
Kancelaria Generał-Gubernatora Warszawskiego, sygn. 2506-2507, 2633
Komisja Rządowa Wojny, sygn. 335, 336a, 366a, 477, 3062
Komisja Rządzająca, sygn. 48, 71
Komisja Województwa Kaliskiego, sygn. 1957
Rząd Centralny Wojskowy Tymczasowy Obojga Galicji z 1809 r., sygn. 1
Teki generała Jana Henryka Dąbrowskiego, sygn. t. 09 p. 03, t. 09 p. 04, t. 10 p. 02, t. 10 p. 03a, t. 10 p. 03b, t. 11 p. 01, t. 11 p. 02
Władze Centralne Powstania Listopadowego oraz związane z nim polskie i rosyjskie materiały różne, sygn. 368, 455, 550, 714

Zbiór Anny z Potockich Ksawerowej Branickiej, sygn. 1225

Zbiór Korotyńskich, sygn. 2853

Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie

sygn. AN.KIII.155.1144, BZS.RKPS.2331.t.1.12

Archiwum Państwowe w Kaliszu

Akta gminy Skalmierzyce, sygn. 113

Akta gruntowe sądów w Kępnie, sygn. 15751

Akta gruntowe sądów w Ostrowie, sygn. 13, 725

Akta gruntowe sądów w Pleszewie, sygn. 3583

Akta miasta Kalisza, sygn. 2261, 4327, 4341, 4343, 4352, 4383, 4434, 4510, 4578

Akta miasta Koźmina, sygn. 385a

Akta miasta Ostrowa Wielkopolskiego, sygn. 93

Akta miasta Pleszewa, sygn. 1791, 1980

Akta stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Kaliszu, sygn. 11, 105, 150

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Cieszęcin sygn. 21

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Józefa w Kaliszu, sygn. 79, 81-83

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 1, 12, 32, 36-37, 45, 49, 53, 56, 64, 72, 84

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Kosmowie, sygn. 23

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Liskowie, sygn. 44

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szymanowicach, sygn. 21

Bank Państwowy Oddział w Kaliszu, sygn. 75

Komitety Wojewódzkiej PZPR w Kaliszu, sygn. 484

Księgi i akta hipoteczne sądów w Kaliszu, sygn. 2140, 2648, 2890

Naczelnik Wojenny Kaliski, sygn. 57, 61

Notariusz Bzowski Stanisław w Kaliszu, sygn. 115

Notariusz Wojciechowski Nepomucen w Kaliszu, sygn. 8, 15

Notariusz Wyganowski Jan w Kaliszu, sygn. 60, 63

Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych Powiatu Kaliskiego, sygn. 59, 62

Sąd Grodzki w Kaliszu 1945-1950, sygn. 459, 2476

Sąd Grodzki w Ostrzeszowie, sygn. 53, 989, 991

Sąd Obwodowy w Jarocinie, sygn. 699, 1405, 1409

Sąd Obwodowy w Pleszewie, sygn. 786

Spuścizna Henryka Wrotkowskiego z Kalisza, sygn. 79, 126

Spuścizna rodziny Jabłkowskich z Kalisza, sygn. 1-20

Spuścizna rodziny Siarkiewiczów z Kalisza, sygn. 13

Spuścizna Stanisława Perlińskiego z Kalisza, sygn. 87

Spuścizna Tadeusza Martyna z Kalisza, sygn. 14, 96-97, 115, 121, 205-206, 736, 1137, 1908

Spuścizna Waldemara Pola z Kalisza, sygn. 5

Spuścizna Władysława Kościelniaka z Kalisza, sygn. 418, 664, 731-734, 742, 1132

Starostwo Powiatowe w Kaliszu 1918-1939, sygn. 20, 23, 153, 173, 251, 579

Szkoła Wyższa Realna w Kaliszu, sygn. 3

Urząd Stanu Cywilnego Jarocin – obwód miejski, sygn. 23

Urząd Stanu Cywilnego Odolanów – obwód miejski, sygn. 70

Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 125

Urząd Stanu Cywilnego Ostrzeszów, sygn. 15

Urząd Stanu Cywilnego Pleszew – obwód miejski, sygn. 55, 73

Urząd Stanu Cywilnego Podzamcze, sygn. 4

Urząd Stanu Cywilnego Kotlin, sygn. 239

Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 3-5, 88

Wydział Powiatowy w Kaliszu 1918-1939, sygn. 560

Zbiory Izby Rzemieślniczej i Przedsiębiorczości w Kaliszu, sygn. 53

Zbiór czasopism, sygn. 53, 258,
Zbiór druków ulotnych, sygn. 3304
Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 235, 332, 524, 1130

Archiwum Państwowe w Lesznie

Archiwum dr. Eugeniusza Śliwińskiego (działacza NSZZ „Solidarność” i regionalisty), sygn. 62
Urząd Stanu Cywilnego Sarnowa, sygn. 1
Urząd Stanu Cywilnego Wysokość, sygn. 9
Zbiór widokówek, sygn. 135

Archiwum Państwowe w Lublinie

Zbiór afiszów i druków ulotnych, sygn. 2874

Archiwum Państwowe w Łodzi

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Gruszczykach, sygn. 37
Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Warcie, sygn. 181
Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Zgierzu, sygn. 112

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim

Akta miasta Piotrkowa Trybunalskiego, sygn. 1613-1616, 3107, 3256, 3039

Archiwum Państwowe w Poznaniu

Akta miasta Poznania, sygn. 14341
Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Błazki, sygn. 55, 66
Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Mieszków, sygn. 74
Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Ostrów (Wielkopolski), sygn. 81
Dzielnica Wielkopolska Związku Towarzystw Gimnastycznych Sokół” w Polsce, sygn. 115
Edykty i rozporządzenia drukowane, sygn. 517-518
Lipski Wojciech – spuścizna, sygn. 1-18
Naczelne Prezydium Prowincji Poznańskiej, sygn. 1954, 1976-1999, 2002, 2006-2007, 2011-2012
Prezydium Policji w Poznaniu, sygn. 498 fol. 1, 3204, 3510
Stanisław Nawrocki – spuścizna, sygn. 11
Urząd Stanu Cywilnego Poznań – I obwód miejski, sygn. 1670
Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 74, 470

Archiwum Państwowe w Poznaniu Oddział w Koninie

Akta stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Turek, sygn. 61
Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Goszczanów, sygn. 103
Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Sompolno, sygn. 73

Archiwum Państwowe w Przemyśle

Fotokronika województwa przemyskiego, sygn. 1769

Archiwum Państwowe w Radomiu

Akta miasta Radomia, sygn. 8227

Archiwum Państwowe w Warszawie

Akta stanu cywilnego gminy warszawskiej VII cyrkułu, sygn. 19
Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Narodzenia NMP w Warszawie (Leszno), sygn. 8

Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Urząd Stanu Cywilnego we Wrocławiu II, sygn. 77

Biblioteka Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy

Archiwalia, sygn. R-3

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie

sygn. 224648 V K 156

Biblioteka Narodowa w Warszawie

Felix Białoskorski na dochód wdów, sierot i kalek w Powiecie Odalanowskim z r. 1848, sygn. G.9640
Katalog rękopisów, t. 13, BOZ 1813
sygn. 96.041, 1.469.852, 187.131, 2.003.027, 2.004.621 A, Estr XIX t. 2, F.84, F.6808, AFF.III-31
(zawiera: F.6769 - F.6880), F.10065/IVA, F.32966/AFF.II-38, G.142/Sz.6, G.3658, G.5939/II, G.6032/I,
G.6396/I, G.6398/II, G.23216/III, G.23691/I, G.51075, II 59.789, mf. 75916, MK 3407, ZZK 18 690

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Gabinet Rycin, sygn. 17987

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie

Kolekcja akt odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. 140-42012 KKiMN,
KN 09.11.1933, KN 16.03.1935, KN 20.07.1932, KN 06.06.1931, KN 09.01.1932, KN 129/W-312, KN
13.04.1931, KN 21.3.1933, KN 20.07.1932, MN 20.07.1932, 16.03.1937 MN

Kolekcja Akt Personalnych, sygn. AP 934, AP 9562, AP 13078, AP 1769/89/5372, I.481.D.7976,
AP 129/34/53, AP 259, AP 1889, AP 2088, AP 2889, 10743, I.340.1.862, I.481.B.9214, I.480.165,
I.481.B.10231, I.481.D.2693, I.481.D.7976, odrzuc. 28.02.1938

Kolekcja akt żołnierzy zarejestrowanych w Rejonowych Komendach Uzupełnień, sygn. II.56.291

Kolekcja Generalów i Osobistości, sygn. I.480.5, I.480.568, I.480.612,

Kolekcja Krzyża Walecznych, sygn. KW 125/T-302, KW t. 112/S-2473, KW 48/K-790

Kolekcja Odznaki Pamiątkowej Więźniów Ideowych, sygn. OPWI 18/2005, OPWI 22/2494, OPWI
2490, OPWI 3518,

Kolekcja Orderu Odrodzenia Polski, sygn. OOP 2/754

Kolekcja Orderu Wojennego Virtuti Militari, sygn., VM I.482.6-534, VM I.482.7-565, VM I.482.15-910

Kolekcja Teczek Akt Personalnych, sygn. TAP 1171/66/9, TAP 34/54/129

Wyższa Szkoła Wojenna, sygn. I.340.1.863

Muzeum Katyńskie w Warszawie

Sygn. MK 476 IK

Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej w Kaliszu

sygn. MOZK/S/601, MOZK/E/A/3488/1-2

Muzeum Regionalne Ziemi Sulmierzyckiej im. S. F. Klonowicza w Sulmierzycach

Fotografia portretowa ks. Witolda Sędłaka

Fotografia zbiorowa ks. Witolda Sędłaka z ministrantami przed sulmierzyckim kościołem

Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie

Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 6/1903, 7/116, 7/484, 7/1513/1,
9/3368, 14/1232, 15/39, 58, 87/1, 99, 116, 353, 550, 922, 1278, 1298, 1337, 1398, 1468, 1714, 1861, 1991,
1992, 2045/1, 2047/1, 2393/7, 2443, 2646, 2647, 2648, 2689/8, 2911a, 2966, 3048, 3147, 3176, 3219,
3826/14, 41712, 6196

Polska Akademia Nauk Biblioteka Kórnicka

Archiwum Zarembów, sygn. BK02108, BK02111, BK02117/1, BK 02119/3, MK 3407

Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu

sygn. TN, rkp 189

Zbiory prywatne Jerzego Pietrzaka z Ostrowa Wielkopolskiego

Fotografia Jana Nepomucena Niemojowskiego

AKTY PRAWNE

Dekret Naczelnika Państwa z 19 lutego 1922 r., „Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojsko-
wych”, 1922, nr 10, s. 320.

„Dziennik Urzędowy Województwa Kaliskiego”, 1828, nr 3.
Ustawa z dnia 23 kwietnia 1920 r. o ograniczeniach w sprzedaży napojów alkoholowych, „Dziennik Ustaw”, 1920, nr 37, poz. 210.
Zarządzenie o nadaniu Srebrnego Krzyża Zasługi i Brązowego Krzyża Zasługi, „Monitor Polski”, 1928, nr 34, poz. 39.
Zarządzenie o nadaniu Krzyża Oficerskiego i Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, „Monitor Polski”, 1930, nr 260, poz. 352.
Zarządzenie o nadaniu Wielkiej Wstęgi Orderu Odrodzenia Polski, Krzyża Komandorskiego z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski, Krzyża Oficerskiego Orderu Odrodzenia Polski oraz Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, „Monitor Polski”, 1937, nr 260, poz. 410.

WYDAWNICTWA CIĄGŁE

Balcerek Mariusz, *Pamiętniki z aresztu w Kausvogtei. Imienniki księdza Cypriana Jarochońskiego i Józefa Matuszewskiego*, „Textus et Studia”, 2018, nr 1-2, s. 61-85.
 Chodyński Adam, *Maleńki przyczynek do wiadomości o ks. Augustynie Kordeckim*, „Kaliszanin”, 1882, nr 1, s. 3, nr 2, s. 7.
 Czerkawski Walenty, *Wspomnienia flankiera z oddziału Taczanowskiego*, „Dziennik Poznański”, 1933, nr 18 s. 5.
 Czerkawski Walenty, *Wspomnienia weterana-szeregowca z 1863 r.*, „Dziennik Poznański”, 1923, nr 19, s. 2, nr 20, s. 5, nr 21, s. 2, nr 23, s. 2, nr 24, s. 6, nr 26, s. 2, nr 27, s. 2, nr 28, s. 2, nr 29, s. 2, nr 31, s. 5, nr 32, s. 2, nr 33, s. 2, nr 36, s. 2, nr 40, s. 6, nr 45, s. 2, nr 47, s. 2.
 Dembiński Bronisław, *W przededniu 3-maja 1791 roku*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1906, nr 1, s. 10.
 „Dziennik Wielkopolski”, 1830, nr 1, s. 2, nr 4, s. 29-30.
 „Dziennik Wielkopolski”, 1831, nr 43, s. 302.
Edmund Taczanowski wódz powstańców kaliskich 1863 r., „ABC Kaliskie”, 1938, nr 303, s. 1.
 Erzepki Bolesław, *Z Teki Wielkopolskiego Poety*, „Dziennik Poznański”, 1908, nr 15, nlb, nr 21, nlb, nr 27, nlb.
 Feliks Białoskórski, „Kurier Poznański”, 1883, nr 294, s. 2-3, nr 295, s. 2-3.
 „Gazeta Kaliska”, 1921, nr 140, s. 2, nr 144, s. 3, nr 144, s. 3.
 „Gazeta Poznańska”, 1806, nr 103, nlb, nr 109, nlb.
 Gorzałka Przemysław, *Stan twierdzy częstochowskiej w sierpniu 1807 r. w świetle raportu ppłk. Antoniego Górskiego*. „Zeszyty Historyczne”, 2019. Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy w Częstochowie, s. 171-184.
 [Informacja o śmierci Jana Gliszczyńskiego], „Kurier Warszawski”, 1840, nr 134, s. 642.
 Jabłkowska-Klimas Anna, *Jabłkowscy. Wspomnienie o dziadkach*, „Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Genealogicznego KALISIA”, t. II, 2012, s. 12-24.
 Jabłkowska-Klimas Anna, *Wielka historia i miłość wpisana w losy Zygmunta Jabłkowskiego*, „Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Genealogicznego KALISIA”, t. III, 2013/2014, s. 16-34.
 Janke Zygmunt W., *Brygada generała Edmunda Taczanowskiego i jej ostatnie boje*, „Przegląd Historyczny”, 1967, nr 2, s. 267-291.
Jeden z ostatnich, „Ilustracja Polska”, 1934, nr 4, s. 8.
 „Kaliszanin”, 1882, nr 2, s. 7.
 Karłowski Kazimierz, *Ks. Witold Sędłak*, „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej”, 1957, nr 9, s. 294-295.
Kącik naszych czytelników, „Ilustracja Polska”, 1931, nr 31, s. 14.
 Kozłowska-Studnicka Janina, *Archiwum Zarembów w zbiorze rękopisów kórnickich*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, t. V, 1955, s. 205-226.
 Krzak Andrzej, *Pułkownik dyplomowany Ludwik Bociański – oficer i wojewoda*, „Rocznik archiwalno-historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego”, nr 3/32, 2010, s. 315.
Ks. Przeor Augustyn Kordecki, „ABC Kaliskie”, 1938, nr 300, s. 1.
 Kubiawski Jerzy, *Inż. Ignacy Bujnicki (1891-1939)*, „Energetyka”, 1972, nr 10, s. 358.

- „Kurier Poranny”, 1939, nr 258, s. 2.
- Kurzajczyk Mariusz, *Historia Felka*, „Kalisia Nowa”, 2011, n 4-5-6, s. 64-66.
- Kurzajczyk Mariusz, *Kaliszanin legionista*, „Kalisia Nowa”, 2011, nr 4-5-6, s. 67.
- [*Nekrolog*], „Dziennik Poznański”, 1873, nr 93, nlb.
- [*Nekrolog*], „Dziennik Poznański”, 1896, nr 100, nlb.
- [*Nekrolog*], „Dziennik Poznański”, 1912, nr 78, s. 6.
- [*Nekrolog*], „Gazeta Kaliska”, 1921, nr 140, s. 2.
- [*Nekrolog*], „Kurier Warszawski”, 1932, nr 292, s. 9.
- [*Ogłoszenie*], „Gazeta Kaliska”, 1919, nr 173, s. 4.
- Ostatni Mohikanie. Weterani powstania 1863 r. w Kaliszu*, „Echo Kaliskie Ilustrowane”, 1935, nr 22, s. 6.
- Ostatnia droga gen. Taczanowskiego z Choryni do Warszawy*, „Kurier Poznański”, 1938, nr 502, s. 11.
- Ostatnia droga śp. pplk. Czerkawskiego weterana z 1863 roku*, „Dziennik Poznański”, 1935, nr 169, s. 5.
- Pan minister Ulrych mówił w Ostrowie: „My jesteśmy kowalami naszej własnej przyszłości”*, „Dziennik Ostrowski”, 1938, nr 253, s. 5.
- Pietrowski Michał, *Rok 1848 w Koźminie i okolicy (cz. 1)*, „Szkice Koźmińskie”, 1988, nr 1, s. 4-17.
- Pietrowski Michał, *Rok 1848 w Koźminie i okolicy (cz. 2)*, „Szkice Koźmińskie”, 1988, nr 2, s. 2-14.
- Pietrowski Michał, *Wiosna Ludów w powiecie krotoszyńskim*, „Rocznik Kaliski”, t. XVI, 1983, s. 59-85.
- Pobici, lecz nie zwyciężeni*, „Echo Kaliskie Ilustrowane”, 1938, nr 21, s. 6.
- Pociąg kaplica ze zwłokami śp. gen. Taczanowskiego w Ostrowie*, „Dziennik Ostrowski”, 1938, nr 253, s. 5.
- Pogrzeb śp. Wojciecha Jabłkowskiego*, „Gazeta Kaliska”, 1926, nr 256, s. 2.
- Polanowski Edward, *Testament dra Stanczukowskiego*, „Południowa Wielkopolska”, 1977, nr 10, nlb.
- Polityka i ustrój Generalności konfederacji barskiej*, wyd. Władysław Konopczyński, „Archiwum Komisji Historycznej”, t. XIV, 1930, s. 104-105.
- Prochy śp. gen. Taczanowskiego*, „Ilustracja Polska”, 1938, nr 46, s. 16.
- S. Kaz., *Ziemia Kaliska ku czci swych Bohaterów*, „Światowid”, 1936, nr 24, s. 4.
- Sąd polowy w Kaliszu*, „Gazeta Kaliska”, 1926, nr 256, s. 2.
- Sobczak-Waliś Monika, *Groby uczestników powstania styczniowego 1863-1864 na kaliskich cmentarzach*, „Rocznik Kaliski”, t. XXXVI, 2010, s. 177-192.
- Sobczak-Waliś Monika, *Ślady powstania 1863 roku w Wielkopolsce Południowej*, „Rocznik Kaliski”, t. XXXIX, 2013, s. 181-194.
- Staszewski Janusz, *General Józef Biernacki*, „Roczniki Historyczne”, 1935, z. 2, s. 175-196.
- Staszewski Janusz, *Obóz Taczanowskiego w Pyzdrach*, „Roczniki Historyczne”, z. 9, 1933, s. 238-241.
- Szczegóły zabójstwa*, „Gazeta Kaliska”, 1906, nr 310, s. 2.
- Śp. Feliks Białoskórski*, „Dziennik Poznański”, 1883, nr 285, s. 2.
- Śp. major St. Walter*, „Nowości Ilustrowane”, 1924, nr 46, s. 2.
- Śp. Minister Sławomir Czerwiński. Wspomnienie pośmiertne*, „Oświata i Wychowanie”, 1931, z. 7, s. 601-610.
- Tabaka Anna, *Utracone – odzyskane. Zbiory dawnego Muzeum Ziemi Kaliskiej w kolekcji Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej w Kaliszu. Zarys problematyki*, „Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, nr 22, 2022, s. 52-186.
- Tragiczny wypadek na Sanie*, „Sport Wodny”, 1932, nr 14, s. 270.
- Uczcijmy pamięć naszych bohaterów*, „Kaliszanin”, 1927, nr 3, s. 1.
- Ulrych Juliusz, *Garść wspomnień*, „Kalisia Jednodniówka Listopadowa”, Kalisz 1928, s. 10-12.
- W przededniu odsłonięcia pomnika na grobie śp. Stefana Walter*, „Polska Zbrojna”, 1924, nr 200, s. 6.
- Waliś Grzegorz, *Materiały źródłowe do ruchu niepodległościowego w Kaliszu w okresie I wojny światowej*, „Rocznik Kaliski”, t. XLIV, 2018, s. 192-264.
- Wojtkowski Andrzej, *Zabór pruski w powstaniu styczniowym*, „Przegląd Historyczny”, 1937-1938, nr 34/2, s. 600-610.
- Wypych Jerzy, *Rola Straży Obywatelskiej w wyzwoleniu Kalisza 11 listopada 1918 roku*, „Rocznik Kaliski”, t. XLIV, 2018, s. 124-139.
- Z wizytą u weteranów 1863 r. w Kaliszu*, „Światowid”, 1937, nr 45, s. 13.
- Zabójstwo*, „Gazeta Kaliska”, 1906, nr 309, s. 2.

Zgon weterana powstania styczniowego z 1863 r. śp. pplk. Walentego Czerkawskiego, „Dziennik Poznański”, 1935, nr 167, s. 4.
Żelazek Józef, *W miejscu urodzenia o. Kordeckiego*, „Kronika Diecezji Włocławskiej”, 1959, nr 5, s. 85-88.

WYDAWNICTWA ZWARTE

- Adiutanci marszałka Józefa Piłsudskiego*, red. Jan Tarczyński, Andrzej Czesław Żak, Warszawa 2015.
Albrecht-Szymanowska Wiesława, *Zakrzewski Konstanty*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 858-859.
Album-skorowidz Senatu i Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej oraz Sejmu Śląskiego. Kadencja 1935/1940, Kraków 1936.
Andrysiak Ewa, Dolat Jarosław, *Mystkowski Kazimierz*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 290-292.
Andrysiak Ewa, *Koźuchowski Telesfor*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 224.
Baczkowski Michał, *Szembek Piotr*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XLV VIII/1, red. Andrzej Romanowski, Warszawa-Kraków 2012, s. 107-109.
Balcer Kazimierz, *Gorzeński Augustyn*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski, Warszawa-Poznań, 1981, s. 213-214.
Banaszak Kazimierz, Roman Wanda, Sawicki Zdzisław, *Kawalerowie Orderu Militari w mogiłach katyńskich*, Warszawa 2000.
Banaszak Marian, *Basiński Tomasz*, [w:] *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. I, red. ks. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, Warszawa 1981, s. 121.
Bazyłow Ludwik, *Historia Powszechna 1789-1918*, Warszawa 1986.
Bełdowski Lucjan, *Zarys historii wojennej 29-go Pułku Strzelców Kaniowskich*, Warszawa 1928.
Bielecki Robert, *Garczyński Stefan Florian*, [w:] *Słownik Biograficzny Oficerów Powstania Listopadowego*, t. II, Warszawa 1996, s. 59.
Bielecki Robert, *Koźmian Jan*, [w:] *Słownik Biograficzny Oficerów Powstania Listopadowego*, t. II, Warszawa 1996, s. 354.
Bieniecki Ryszard, *Chopin Kalisz i dalsze okolice*, Kalisz 2010.
Biernat Andrzej, Ihnatowicz Ireneusz, *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*, Warszawa 2003.
Boczkowska Teresa, *Czerwiński Sławomir*, [w:] *Ministrowie Polski Niepodległej 1918-1945*, red. Marek Baumgart, Henryk Walczak, Adam Wątor, Szczecin 2001, s. 435-426.
Bolewski Jan Władysław, [w:] *Alma Mater Ostroviensis. Księga pamięci, t. IV. Uczniowie „Alma Mater Ostroviensis” uczestnicy Powstania Wielkopolskiego w walce o niepodległość Ojczyzny*, red. Krystian Niełacny, Ostrów Wielkopolski 1999, s. 28.
Boniecki Adam, *Herbarz polski: wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, cz. 1, t. I, Warszawa 1899.
Bortnowski Władysław, *Kaliszanie. Kartki z dziejów Królestwa Polskiego*, Warszawa 1976.
Botner Teodor, Michalski Mieczysław, *Strajk szkolny w Kaliszu*, [w:] *Nasza walka o szkołę polską 1901-1917: opracowania, wspomnienia, dokumenty*, t. I, red. Bogdan Nawroczyński, Warszawa 1932, s. 391-397.
Brzozowski Stanisław Marian, *Piestrzyński Eugeniusz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXVI, red. Emanuel Rostworowski, Kraków-Warszawa 1981, s. 146.
Buszko Józef, *Historia Polski 1864-1948*, Warszawa 1986.
Celer Bogumiła, *Łubieński Tomasz*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 255-256.
Chodyła Zbigniew, *Jabłkowski Wojciech*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 269-270.
Chwałba Andrzej, *Historia Polski 1795-1918*, Kraków 2006.

- Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51-1917/18*, [tom] T-Ż, red. Krzysztofa Stopka, Kraków 2015.
- Cygan Waław Krzysztof, *Słownik biograficzny oficerów Legionów Polskich*, t. II, Warszawa 1998.
- Czeppe Maria, Szembek Ignacy (Józef Ignacy, Ignacy Józef), [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. LXVIII/1, red. Andrzej Romanowski, Warszawa-Kraków 2012, s. 58-59.
- Czerwiński Sławomir, *Elżbieta z Krasińskich Jaraczewska*, Kraków 1930.
- Czerwiński Sławomir, *O nowy ideał wychowawczy*, Warszawa 1934.
- Czterdziestolecie 29 Pułku Strzelców Kaniowskich*, red. Aleksander Idzik, Londyn 1959.
- Czubiński Antoni, Dalbor Edmund, [w:] *Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich*, red. Antoni Czubiński, Bogusław Polak, Poznań 2002, s. 66.
- Czubiński Antoni, *Powstanie 1863-1864 we wschodniej Wielkopolsce*, Poznań 1993.
- Czy wiesz kto to jest*, red. Stanisław Łoza, Warszawa 1938.
- Danilczyk Adam, *W kręgu afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku*, Warszawa 2010.
- Dawni właściciele Dobrzycy na tle swoich czasów*, red. Stanisław Borowiak, Dobrzyca 2017.
- Dolat Jarosław, Michalski Jan, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 273-275.
- Drozdowski Marian, Kwilecki Franciszek Antoni, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz 1998, s. 168-169.
- Drozdowski Marian, Malczewski-Skarbek Ignacy, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981, s. 448-449.
- Drozdowski Marian, Skórzewski Paweł, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 673.
- Drozdowski Marian, Zaremba Józef, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 863-864.
- Dunin-Borkowski Jerzy Sewer, *Almanach Błękitny*, Warszawa 1908.
- Dunin-Wilczyński Zbigniew, *Order Św. Stanisława*, Warszawa 2006.
- Dykcik Zenon, Rowiński Stefan, [w:] *Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich*, red. Antoni Czubiński, Bogusław Polak, Poznań 2002, s. 310.
- Filipow Krzysztof, *Order Virtuti Militari 1792-1945*, Warszawa 1990.
- Fusiecki Stanisław, *Generał Mieczysław Makary Smorawiński*, Warszawa 1994.
- Gill Władysław, Bolewski Jan Władysław, [w:] *Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918-1919*, red. Antoni Czubiński, Bogusław Polak, Poznań 2002, s. 37-38.
- Gill Władysław, Bolewski Jan Władysław, [w:] *Słownik biograficzny uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w powiecie krotoszyńskim, koźmińskim i w Sulmierzycach*, red. Edward Jokiel, Antoni Korsak, Michał Pietrowski, Krotoszyn 2020, s. 28-31.
- Glemp Józef, *Nauczanie pasterskie 1981-1982*, Poznań 1988.
- Gnat-Wieteska Zbigniew, *Generalowie powstania styczniowego*, Poznań 1994.
- Gołdyn Piotr, Sławomir Czerwiński (1885-1931). *Minister oświaty, przyjaciel Kalisza*, Kalisz 2013.
- Górzyński Makary, Bruś Joanna, Dzierżawski Janusz, [w:] *Słownik architektów, budowniczych i planistów Kalisza*, red. Makary Górzyński, Kalisz 2023, s. 56-57.
- Grot Zdzisław, Niemojowski Jan Nepomucen, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII, red. Emanuel Rostworowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1978, s. 27-28.
- Grot Zdzisław, *Rok 1863 w zaborze pruskim*, Poznań 1963.
- Grzesiak Paweł, Szembek Piotr, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz 1998, s. 272-273.
- Gulczyński Andrzej, Sopałowicz Kazimierz, [w:] *Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich*, red. Antoni Czubiński, Bogusław Polak, Poznań 2002, s. 338-339.
- Hass Ludwik, *Masoneria polska XX wieku. Losy, loże, ludzie*, Warszawa 1996.
- Hęcka Stanisław, Wodniakowski Antoni Władysław, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz 1998, s. 294-295.
- Jakóbczyk Witold, Lipski Wojciech, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski, Warszawa-Poznań 1981, 425-426.

- Jarno Witold, *Strzelcy Kaniowscy w latach 1919-1939*, Warszawa 2004.
- Jarochoński Kazimierz, *Wielkopolska w czasie pierwszej wojny szwedzkiej od r. 1655 do 1657*, Poznań 1864.
- Jednodniówka wydana z racji Jubileuszu 25-lecia istnienia i działalności związku Strzeleckiego na terenie Sanoka i ziemi sanockiej 1908-1933*, Sanok 1933.
- Jokiel Edward, Sędlak Witold, [w:] *Słownik biograficzny uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w powiecie krotoszyńskim, koźmińskim i w Sulmierzycach*, red. Edward Jokiel, Antoni Korsak, Michał Pietrowski, Krotoszyn 2020, s. 265-166.
- Kaczorowski Włodzimierz, *Piastrzyński Eugeniusz*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz 1998, s. 229-230.
- Kaden-Bandrowski Juliusz, *Piłsudczycy, Oświęcim 1915*.
- Kalendarzyk narodowy y obcy na rok ... 1792...*, Warszawa 1791.
- Kallas Maria, *Idea 3 Maja w Polsce napoleońskiej*, [w:] *Konstytucja 3 Maja w tradycji i kulturze polskiej*, pod red. Aliny Barszczewskiej-Krupy, Łódź 1991, s. 85-105.
- Karpińska Małgorzata, *Senatorowie, posłowie i deputowani Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*, Warszawa 2002.
- Kąsinowska Róża, *Dobrzyca. Fortalicja. Pałac. Muzeum*, Dobrzyca 2007.
- Kersten Adam, *Hieronim Radziejowski. Studium władzy i opozycji*, Warszawa 1988.
- Kersten Adam, *Kordecki Klemens*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIV, red. Emanuel Rostworowski, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968-1969, s. 54-55.
- Kęszka Sławomir, *Życie i dzieło ks. Prałata Wacława Blizińskiego 1870-1944*, Kalisz 2008.
- Kitowicz Jędrzej, *Pamiętniki, czyli Historia polska*, oprac. Przemysława Matuszewska, Zofia Lewinówna, Warszawa 1971.
- Kledecki Zbigniew, *Stanczukowski Walenty*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz 1998, s. 263-264.
- Kluz Władysław, *Moc ducha. Ojciec Augustyn Kordecki*, Warszawa 1990.
- Kłaczewski Witold, *Rozdrażewski (Rozrażewski) Jakub Hieronim*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXII, red. Emanuel Rostworowski, Henryk Markiewicz, Wrocław 1989-1991, s. 368-370.
- Kłopotowski Ignacy, *Obrońca Jasnej Góry (ks. Augustyn Kordecki)*, Warszawa 1911.
- Kolatorski Władysław, *Pod Radzyminem w 1920 roku. Major Stefan Walter – bohater Mokrego*, Radzymin 2008.
- Kolbuszewski Stanisław, *Garczyński Stefan Florian*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII, red. Władysław Konopczyński, Kraków 1948-1958, s. 277-278.
- Konopczyński Władysław, *Biernacki Paweł*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. II, red. Władysław Konopczyński, Kraków 1936, s. 82-83.
- Konopczyński Władysław, *Konfederacja barska. Przebieg, tajemne cele i jawne skutki*, t. I-II, Poznań 2017.
- Kordecki Augustyn, *Pamiętnik oblężenia Częstochowy 1655 r.*, red. Jan Majdecki, Częstochowa 1991.
- Korespondencja i gazetki rękopiśmienne Jędrzeja Kitowicza z lat 1771-1776*, oprac. Tomasz Ciesielski, Sławomir Górzyński, Filip Wolański, Warszawa-Bellerive-sur-Allier 2017.
- Kowal Stefan, *Sulmierzyce w okresie zaborów i Księstwa Warszawskiego i II Rzeczypospolitej*, [w:] *Sulmierzyce*, red. Karol Olejnik, Sulmierzyce 2000, s. 96-104.
- Kowalski Jacek, *Niezbędnik konfederata barskiego*, Poznań 2008.
- Kraushar Aleksander, *Książę Repnin i Polska*, t. I, Warszawa 1900.
- Kraushar Aleksander, *Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk 1800-1832. Monografia historyczna osnuta na źródłach archiwalnych*, ks. 4, *Czasy polistopadowe: epilog: 1831-1836*, Warszawa 1906.
- Kronika powstań polskich 1794-1944*, red. Marian B. Michalik, oprac. Eugeniusz Duraczyński, Warszawa 1994.
- Krotoski Kazimierz, *Dzieje miasta Krotoszyna*, cz. I, Krotoszyn 1930.
- Krotoszyn*, t. II, red. Ryszard Marciniak, Krotoszyn-Poznań 1996.
- Ks. Stanisław Rymarkiewicz*, Kotlin 2012.
- Książka pamiątkowa działalności Kaliskiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu łącznie z Kasą Pożyczkową Przemysłowców Kaliskich*, oprac. Stanisław Bulewski, Kalisz 1914.

- Księga pamiątkowa energetyki kaliskiej*, red. Krzysztof Walczak, Kalisz 1996.
- Kto był kim w II Rzeczypospolitej*, red. Jacek M. Majchrowski, Warszawa 1994.
- Kubała Ludwika, *Wojna szwedzka w roku 1655 i 1656*, Lwów-Warszawa-Poznań 1917.
- Leksykon piłsudczykowski. Słownik biograficzny*, tom II, red. Jakub H. Szlachetko, Karol Dziuda, Kamil Piskala, Gdańsk 2017.
- Lenkiewicz Antoni, *Weterani powstania styczniowego 1863 r. odznaczeni Krzyżem Niepodległości*, Wrocław 2003.
- Libiszowska Zofia, *Kalisz w dobie najazdu szwedzkiego (1655-1660)*, [w:] *Osiemnaście wieków Kalisza. Studia i materiały do dziejów Kalisza i regionu kaliskiego*, t. I, red. Aleksander Gieysztor, Kalisz, 1960, s. 243-274.
- Łoza Stanisław, *Kawalerowie Orderu Świętego Stanisława 1765-1813*, Warszawa 1925.
- Łuczakówna-Kozerska Helena, *Biernacki Alojzy Prosper*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. II, red. Władysław Konopczyński, Kraków 1936, s. 76-78.
- Łukaszewicz Witold, *General Edmund Taczanowski*, Poznań 1938.
- Łukomski Grzegorz, *Smorawiński Mieczysław*, [w:] *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945. Słownik biograficzny*, red. Bogusław Polak, t. II, cz. 2, Koszalin 1993.
- Machynia Mariusz, Szrednicki Czesław, *Wojsko koronne. Sztaby i kawaleria*, Kraków 2002.
- Maciejewski Jarosław, *Garczyński Stefan Florian*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, pod. red. Antoniego Gąsiorowskiego, Jerzego Topolskiego, Warszawa-Poznań 1981, s. 196-197.
- Majchrowski Jacek M., *Pierwsza Kompania Kadrowa. Portret oddziału*, Kraków 2002.
- Maliszewski Jerzy, *Powstanie styczniowe. Notatki biograficzne uczestników*, Warszawa 1932.
- Małyшко Stanisław, *Basiński Tomasz*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 62-63.
- Małyшко Stanisław, *Majątki wielkopolskie*, t. VI, Powiat kaliski, Szreniawa 2000.
- Małyшко Stanisław, *Majątki wielkopolskie*, t. II, Powiat pleszewski, Szreniawa 1994.
- Małyшко Stanisław, *Majątki wielkopolskie*, t. III, Powiat ostrowski, Szreniawa 1996.
- Małyшко Stanisław, *Zabytkowe cmentarze przy Rogatce w Kaliszu*, Kalisz 2012.
- Markert Anna Eliza, *Gloria victis. Tradycje Powstania Styczniowego w Drugiej Rzeczypospolitej*, Pruszków 2004.
- Materiały źródłowe do dziejów powstania styczniowego w Kaliszu*, oprac. Grzegorz Waliś, red. Grażyna Schlender, Kalisz 2013.
- Mazur Grzegorz, *General Mieczysław Smorawiński. Syn ziemi turkowskiej i kaliskiej*, Turek 2012.
- Mertka Józef, Pietrzak Jerzy, *Bociański Ludwik*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 62-63.
- Męclewska Marta, *Kawalerowie i statuty Orderu Orła Białego 1705-2008*, Warszawa 2008.
- Michalski Jan, *Pracą do czynu. Zbiór myśli z różnych czasów*, Łowicz 1933.
- Michalski Jan, *W Szwajcarii (1901-1904)*, Warszawa 1936.
- Michalski Jerzy, *Schylek konfederacji barskiej*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970.
- Mikołajczyk Piotr, *Kalendarium historyczne Krotoszyna*, Krotoszyn 2015.
- Mikołajczyk Piotr, Szczepaniak Daniel, *Wybitni krotoszynianie*, Krotoszyn 2019.
- Miller Ilija, Szuster Ura, *Rok 1848 na ziemiach polskich*, Warszawa 1953.
- Molenda Piotr, *Gagacki Jakub*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz 1998, s. 97-98.
- Molenda Piotr, *Lipski Wojciech*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz, 1998, s. 179-180.
- Molenda Piotr, *Niemojowski Jan Nepomucen*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz 1998, s. 213-214.
- Molik Witold, *Taczanowski Edmund Władysław Maksymilian*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. LII, red. Andrzej Romanowski, Warszawa-Kraków 2017-2019, s. 98-100.
- Mrozowska Kamilla, *Szkoła Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego (1764-1794)*, Warszawa 1961.
- Nawrocki Stanisław, *Ruch polski w rejonie Ostrowa Wielkopolskiego wiosną 1848 r.* [w:] *Studia z dziejów Polski, Niemiec i NRD (XVI-XX w.)*, Poznań 1974, s. 149-158.

- Niemojowski Jan Nepomucen, *Wspomnienia*, wydał, wstępem, objaśnieniami i skorowidzem opatrzył Stefan Pomarański, Warszawa-Kraków 1925.
- Ochotnicza Straż Pożarna w Kaliszu 1864-2014. Monografia, red. Tadeusz Olejnik, Krzysztof Walczak, Kalisz 2015.
- Odziemkowski Janusz, *Bitwa Warszawska 1920 roku*, Warszawa 1925.
- Odziemkowski Janusz, *Leksykon wojny polsko-rosyjskiej 1919-1920*, Warszawa 2004.
- Olejnik Tadeusz, *Powstanie styczniowe na ziemi wieluńskiej*, Wieluń 2013.
- Pachoński Jan, *Jan Henryk Dąbrowski 1755-1818*, Warszawa 1981.
- Pachoński Jan, *Legiony Polskie 1794-1807. Prawda i legenda*, t. IV, *Z ziemi włoskiej do Polski 1800-1807*, Warszawa 1979.
- Pachoński Jan, *Puchalski Józef Grzegorz h. Ślepowron*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIX, red. Emanuel Rostworowski, Warszawa 1986, s. 315-316.
- Pachoński Jan, *Słownik biograficzny oficerów Legionów Polskich 1796-1807*, Kraków 1988-2023.
- Paszkiewicz Mieczysław, *Piestrzyński Eugeniusz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXVI, red. Emanuel Rostworowski, Kraków-Warszawa 1981, s. 147-148.
- Piestrzyński Ryszard, *Wpół drogi*, Rzym 1946.
- Pietrzak Jerzy, *Dalbor Edmund*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 135-136.
- Pietrzak Jerzy, Gibasiewicz Agnieszka, *Dziedzice, dwory, pałace. Właściciele dóbr rycerskich w powiecie ostrowskim wielkopolskim 1795-1945*, Ostrów Wielkopolski 2020.
- Pietrzak Jerzy, Gibasiewicz Agnieszka, *Dziedzice, dwory, pałace. Właściciele dóbr rycerskich w powiecie ostrowskim wielkopolskim 1797-1945*, Ostrów Wielkopolski 2013.
- Pietrzak Jerzy, *Niemojowski Jan Nepomucen*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 513-514.
- Piłsudski Włodzimierz, *Józef Piłsudski*, Wrocław 2004.
- Piotrowska Magdalena, *Zakrzewski Konstanty*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz 1998, s. 300-301.
- Piotrowski Bernard, *Bociański Ludwik*, [w:] *Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich*, red. Antoni Czubiński, Bogusław Polak, Poznań 2002, s. 36-37.
- Polak Bogusław, *Taczak Stanisław*, [w:] *Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich*, red. Antoni Czubiński, Bogusław Polak, Poznań 2002, s. 365-369.
- Pomarański Stefan, *Dłużniakiewicz Janusz Waclaw*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. V, red. Władysław Konopczyński, Kraków 1939-1946, s. 199.
- Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1939. Słownik biograficzny*, t. I, oprac. Małgorzata Smogorzewska, red. Andrzej Krzysztof Kunert, Warszawa 1998.
- Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1939. Słownik biograficzny*, t. II, oprac. Małgorzata Smogorzewska, red. Andrzej Krzysztof Kunert, Warszawa 1998.
- Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1939. Słownik biograficzny*, t. III, oprac. Piotr Majewski, red. Grzegorz Mazur, Warszawa 2005.
- Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1939. Słownik biograficzny*, t. IV, oprac. Piotr Majewski, red. Grzegorz Mazur, Warszawa 1998.
- Potocki Leon, *Wincenty Wilczek i pięciu jego synów, dwa tomy w jednym*, Poznań 1859.
- Pufendorf von Samuel, *De rebus a Carolo Gustavo Sveciae Rege gestis Commentariorum Libri septem*, Nürnberg 1696.
- Rawicz-Witanowski Michał, *Ks. Augustyn Kordecki. Zarys bibliograficzno-historyczny w 200 rocznicę urodzin obrońcy Jasnej Góry*, Piotrków 1904.
- Rezler Marek, *Białokórski Feliks*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz 1998, s. 40.
- Rezler Marek, *Fiszer Stanisław*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz 1998, s. 96-97.
- Rezler Marek, *Glabisz Kazimierz*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz 1998, s. 106-107.

- Rezler Marek, Godebski Cyprian, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz. Kalisz 1998, s. 111.
- Rezler Marek, Miaskowski Ignacy, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz 1998, s. 199-200.
- Rezler Marek, *Wielkopolska Wiosna Ludów (1848 roku). Zarys dziejów militarnych*, Poznań 1993.
- Rezler Marek, Wojciechowski Stanisław, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz. Kalisz 1998, s. 296-297.
- Rocznik Oficerski 1932*, Warszawa 1932.
- Rocznik wojskowy Królestwa Polskiego z roku 1827*.
- Rola Wielkopolski w dziejach narodu polskiego*, Poznań 1979.
- Rozdrażewscy i Rozdrażew. Możni panowie i ich gniazdo*, red. Alicja Banaszek, Rozdrażew 2019.
- Rymarkiewicz Stanisław, *Mowa w obronie duchowieństwa Wielkiego Księstwa Poznańskiego przeciw zarzutom czynionym w skardze o zbrodnię stanu 1864 r.*, Grodzisk 1864.
- Sadkowski Jan, *Krotoszyn w Powstaniu 1918/1919 roku*, Ostrów Wielkopolski 1936.
- Sanktuarium Matki Bożej Skalmierzyckiej. Jubileusz 50-lecia Koronacji Cudownego Obrazu*, red. Mieczysława Sierpowska-Ławniczak, Skalmierzyce 2016.
- Saryusz-Wolski Kajetan, *Kawaleria sieradzka*, [w:] *Album Konfederacji Barskiej 1768-1772*, Kraków 1899, nlb.
- Schlender Grażyna, Jabłkowski Wojciech, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 163-164.
- Schlender Grażyna, Koźmian Jan, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 222-223.
- Schlender Grażyna, Smorawiński Mieczysław Makary, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 376-378.
- Schotmüller Kurt, *Der Polenaufstand 1806/7*, Poznań 1907.
- Sejm i Senat 1935-1940 IV kadencja*, oprac. Leon Zieleniewski, Warszawa 1936.
- Senat Rzeczypospolitej Polskiej. Kadencja V. Sesja zwyczajna r. 1938/1939, Sprawozdanie Stenograficzne z 12 posiedzenia w dniu 16 marca 1939 r.*
- Senatorowie i posłowie Sejmu Wielkiego*, oprac. Jerzy Kowecki, Warszawa 1991.
- Siedemdziesięcioletni jubileusz kaliskiej Ochotniczej Straży Pożarnej. Monografia*, Kalisz 1935.
- Skalkowski Adam M., Fiszer Stanisław, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII, red. Władysław Konopczyński, Kraków 1948-1958, s. 22-24.
- Skalkowski Adam M., Gorzeński Augustyn, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VIII, red. Kazimierz Lepszy, Wrocław-Kraków-Warszawa 1959-1960, s. 326-328.
- Skład osobowy Sejmu RP i komisji sejmowych*, Warszawa 1938.
- Sławomir Czerwiński i wychowanie państwowe*, red. Piotr Gołdyn, Kalisz 2016.
- Sobczak-Waliś Monika, Chojnowski (Chojnowski) Ludomir Eugeniusz Józef, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 89-90.
- Sobczak-Waliś Monika, Otocki-Dolęga Władysław, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 308-309.
- Sobczak-Waliś Monika, Waliś Grzegorz, *Miejsca pamięci powstania styczniowego na terenie powstańczego województwa kaliskiego*, Kalisz 2013.
- Sobierajska Helena, *Udział Wielkopolski w Konfederacji Barskiej*, Poznań 1918.
- Stan Miasta J.K.Mci. Wschowy Pod Słodkim Panowaniem Nayiasniejszego Stanisława Augusta Króla Miłościwego Na Kommissyi Dobrego Porządku Za Zdaniem Przewziętej Rady Przy Boku J.K.Mci. Nieustającej Podług Praw Koronnych Wyznaczonej Pod Prezydencyą J.W. Józefa z Brudzewa Mielzyńskiego*, Leszno 1783.
- Staręgowski Bartosz, *Formacje zbrojne samorządu szlacheckiego województw poznańskiego i kaliskiego w okresie panowania Jana Kazimierza (1648-1668)*, Warszawa-Bellerive-sur-Allier 2022.
- Staręgowski Bartosz, *Powstanie wielkopolskie 1655-1657*, Warszawa 2022.
- Staszewski Janusz, Biernacki Gabriel Józef Alojzy, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. II, red. Władysław Konopczyński, Kraków 1936, s. 80.
- Staszewski Janusz, *General Edmund Taczanowski*, Poznań 1936.

- Staszewski Janusz, *Kaliski wysiłek zbrojny 1806-1813*, Kalisz 1931.
- Stawecki Piotr, *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918-1939*, Warszawa 1994.
- 100 lat „Kościuszki”. *Szkoła Handlowa, Gimnazjum i Liceum im. Tadeusza Kościuszki w Kaliszu 1905-2005*, red. Aneta Kolańczyk, Warszawa 2005.
- Szafraniec Kazimierz, *O. Augustyn Kordecki w świetle duchowości Paulinów polskich XVII wieku*, Warszawa 1980.
- Szatkowski Hieronim, *Rymarkiewicz Stanisław Kostka*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXIII, red. Henryk Markiewicz, Wrocław 1991-1992, s. 514.
- Szatkowski Hieronim, *Rymarkiewicz Stanisław Narcyz*, [w:] *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919. Słownik biograficzny*, t. III, red. Leszek Wilczyński, Hieronim Szatkowski, Gniezno 2008, s. 144-147.
- Szczepańska Anna, *Ulrych Juliusz*, [w:] *Ministrowie Polski Niepodległej 1918-1945*, red. Marek Baumgart, Henryk Walczak, Adam Wątor, Szczecin 2001.
- Szczepański Bolesław, *Niemojowski Bonawentura*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 512-513.
- Szczepański Bolesław, *Niemojowski Wincenty*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 514-515.
- Szczepański Bolesław, *Taczanowski Edmund Władysław Maksymilian*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981, s. 760.
- Szczygielski Waław, *Gorzeński Antoni*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VIII, red. Kazimierz Lepszy, Wrocław 1990, s. 325-326.
- Szczygielski Waław, *Konfederacja barska w Wielkopolsce 1768-1770*, Warszawa 1970.
- Szczygielski Waław, *Kwilecki Franciszek Antoni (1725-1794)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVI, Emanuel Rostworowski, Wrocław-Warszawa-Kraków 1971, s. 381-383.
- Szczygielski Waław, *Malczewski (Skarbek-Malczewski) Ignacy*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIX, red. Emanuel Rostworowski, Wrocław 1974, s. 280-282.
- Szembek Maria, *Jenerał Piotr Szembek 1788-1866*, Kraków 1902.
- Szwed Ryszard, *Powstanie styczniowe w Radomszczańskim*, Radomsko 1995.
- Szymański Kazimierz, *Początki gimnazjum*, [w:] *Wielkopolska Szkoła Edukacji Narodowej. Studia i wspomnienia z dziejów Gimnazjum Męskiego (obecnie I Liceum Ogólnokształcącego) w Ostrowie Wielkopolskim w 125-lecie jego założenia 1845-1970*, red. Witold Jakóbczyk et al., Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 93-100.
- Tabaka Anna, *Błachowicz Maciej, Nowy Kaliszanin*, Kalisz 2010.
- Tabaka Anna, *Ignacy Adam Nieścieszko-Bujnicki*, Kalisz 2016.
- Taczak Stanisław, [w:] *Alma Mater Ostroviensis. Księga pamięci*, t. IV, Uczniowie „Alma Mater Ostroviensis” uczestnicy Powstania Wielkopolskiego w walce o niepodległość Ojczyzny, Ostrów Wielkopolski 1999.
- Thiel Stanisław Lucjan, [w:] *Powstańcy Wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej*, red. Marek Rezler, Poznań 2001, s. 66-67.
- Topolska Maria, *Rozdrażewski Jakub Hieronim*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 627-628.
- Urzednicy wielkopolscy XV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. Adam Bieniaszewski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1987.
- Wachnowska Eligia, *Żołnierze Niepodległości*, Lwów 1939.
- Walczak Krzysztof, *Asnyk Kazimierz*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 57.
- Walczak-Niewiadomska Agata, *Rowiński Stefan*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 353-355.
- Waliś Grzegorz, *Dzierżawski Janusz*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. IV (w druku).
- Waliś Grzegorz, *Karśnicki Feliks*, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 199-200.

- Waliś Grzegorz, Moczydłowska Maria, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. III, red. Danuta Wańka, Kalisz 2007, s. 284-285.
- Wańka Danuta, Kordecki Klemens, [w:] *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz, Kalisz 1998, s. 155-156.
- Więzenie kaliskie 1846-2015*, oprac. Edyta Pietrzak, red. Grażyna Schlender, Kalisz 2016.
- Wilczyński Leszek, Sędlak Witold Mieczysław, [w:] *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919. Słownik biograficzny*, t. III, red. ks. Leszek Wilczyński, Hieronim Szatkowski, Gniezno 2008, s. 168-169.
- Wodniakowski Antoni Władysław, [w:] *Alma Mater Ostroviensis. Księga pamięci*, t. IV, *Uczniowie „Alma Mater Ostroviensis” uczestnicy Powstania Wielkopolskiego w walce o niepodległość Ojczyzny*, red. Krystian Niełacny, Ostrów Wielkopolski 1999, s. 13.
- Wodniakowski Antoni Władysław, [w:] *Powstańcy wielkopolscy z Ziemi Ostrzeszowskiej*, red. Marek Rezler, Poznań 2001, s. 72-73.
- Wojcieszak Stefan, *Tursko – wiejska Częstochowa Wielkopolski*, Krotoszyn 1934.
- Wojdyło Witold, *Minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego Sławomir Czerwiński. Piłsudczyk i reformator edukacji*, [w:] *Piłsudczycy i sanatorzy drugiego planu (1926-1939). Portrety zbiorowe i indywidualne*, red. Robert Litwiński, Marek Sioma, Lublin 2019, s. 285-298.
- Wojna polsko-szwedzka 1655-1660*, red. Jan Wimmer, Warszawa 1973.
- Wojtala Tomasz, Ludwik Bociański, [w:] *W hołdzie pleszewianom bohaterom niepodległości*, red. Andrzej Szymański, Pleszew 2018, s. 16-18.
- Wojtkowski Andrzej, Białokórski Feliks, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. II, red. Władysław Konopczyński, Kraków 1936, s. 17-18.
- Wysocka Barbara, Koźmian Jan, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XV, red. Emanuel Rostworowski, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 53.
- Xsięga pamiątkowa w 50-letnią rocznicę powstania roku 1830 zawierająca spis imienny generalów i sztabs-oficerów tudzież oficerów, podoficerów i żołnierzy armii polskiej w tymże roku Krzyżem Wojskowym „Virtuti Militari” ozdobionych*, Lwów 1881.
- Z dziejów i z doświadczeń I-szej Robotniczej Spółdzielni Mieszkaniowej „Zdobycz Robotnicza” (1927-1928)*, red. Jan Bełcikowski, Warszawa 1926-1927.
- Zajewski Władysław, Niemojowski Bonawentura, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII, red. Emanuel Rostworowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 22-27.
- Zajewski Władysław, Niemojowski Wincenty, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII, red. Emanuel Rostworowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 31-34.
- Zakrzewski-Wyskota Paweł, *Pamiętnik wielkopolskiego powstania z roku 1863*, Poznań 1934.
- Złomska Małgorzata, Miaskowski Józef h. Bończa, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XX, red. Emanuel Rostworowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 541-542.
- Zwierkowski Walenty, *O Sejmie w Emigracji*, Poitiers 1839.
- Żywe pomniki bohaterstwa. Ostatni z 1863 roku*, red. Władysław Dunin-Wąsowicz, Warszawa 1933.

NETOGRAFIA

- Adam Asnyk Mementoes*, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://mnk.pl/collection/adam-asnyk-mementoes>
- Anna Katarzyna Kozłowska, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego*, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=sw.405335>
- Antoni Gorzeński (1710-1773)*, [dokument elektroniczny] – Tryb dostępu: <https://dobrzyca-muzeum.pl/artykul.php?id=147>
- Antonina Wilhelmina Sieroszewska z Sieroszewic h. Nabram (Waldorf), M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego*, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=N-G&t=PN&n=dw.61376>
- Augustyn Gorzeński, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego*, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=6.645.93>
- Biblioteka Jagiellońska*, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://polona.pl/sets?searchCate->

gory=&page=0&size=24&sort=OLDEST&keywords=Asnyk,%20Kazimierz%20(1797-1885)
Biernaccy h. Poraj Biblioteka Kórnicka PAN, Teki Dworzaczka, Monografie, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: http://teki.bkpan.poznan.pl/index_monografie.html

Biernacki Alojzy Prosper, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=1.943.87>

Bliziński Wacław, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: https://sejm-primo.hosted.exlibrisgroup.com/primo-explore/fulldisplay?docid=48SEJM_ARS10000000101&context=L&vid=48SEJM_VIE-W&lang=pl_PL&search_scope=default_scope&adaptor=Local%20Search%20Engin

Bonawentura Niemojowski h. Wieruszowa, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=15.127.109>

Bończa (herb szlachecki), [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%84cza_\(herb_szlachecki\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%84cza_(herb_szlachecki))

Broszkowscy od ponad siedmiu wieków..., [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://broszkowscy.com/historia.htm>

Cmentarz parafii Wszystkich Świętych w Liskowie, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://www.ecmentarze.pl/parafia/liskow/grave/detail/1753186>

Dziennik Poznański nr 93 z 1873 r. (nekrolog); Biblioteka Kórnicka PAN, Teki Dworzaczka, Regesty, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: http://teki.bkpan.poznan.pl/index_regesty.html

Fiszer Stanisław, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=5.736.6>

Franciszek Antoni Kwilecki z Kwilcza h. Byliny, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=13.565.82>

Henryka Fryderyka Bécu de Tavernier, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=sw.10823>

Ignacy Józef hr. Szembek ze Słupowa h. wł., M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=lu.31223>

Ignacy Skarbek Malczewski, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: https://pl.wikipedia.org/wiki/Ignacy_Skarbek-Malczewski

Jacek Maj, Koźmian Jan (1814-1877). Związany z Poznaniem publicysta, redaktor, duchowny, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,1855184.html>

Jakub Gagacki, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <http://www.wtg-gniazdo.org/ksieza/main.php?akcja=opis&id=97>

Jakub Hieronim Rozdrażewski, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: https://pl.wikipedia.org/wiki/Jakub_Hieronim_Rozdra%C5%BCewski (stan na 31.10.2023)

Jan Nepomucen Niemojowski h. Wieruszowa, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=dw.61334>

Joanna Nepomucena Wiktoria hr. Ponińska z Wrześni h. Łódzia, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=dw.64988>

Józef Grzegorz Puchalski h. Ślepowron, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=psb.24797.1>

Józef Ignacy Szembek, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: https://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Ignacy_Szembek

Józef Miaskowski z Miaskowa h. Bończa, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://www.sejm-wielki.pl/b/dw.51153>

Katarzyna Anna Prakseda Radolińska z Radolina h. Leszczyc, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=5.939.122>

Katarzyna Umińska, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=dw.61372>

Konstanty Zakrzewski, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <http://www.sejm-wielki.pl/album.php?b=16.78.272&obrazek=71c8d252911e46046c1d4faa4d01469e0>

Kunegunda Walewska z Walewic h. Pierzchała (Kolumna), M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=P-N&n=lu.4609>

Leonard Dwornik, Historia gminy Krzemieniewo-Koźmin Jan (1814-1877), [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: http://krzemieniewo.net/viewpage.php?page_id=828

Miaskowscy, Biblioteka Kórnicka PAN, Teki Dworzaczka, Monografie, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: http://teki.bkpan.poznan.pl/index_monografie.html

Miaskowski Ignacy, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=dw.51037>

Moczydłowska Maria z d. Grzymkowska 1886-1969, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: https://bs.sejm.gov.pl/F?func=direct&local_base=ARS10&doc_number=000001056

8 kwiecień 1873 r., [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <http://www.d-w.pl/event.php?ev=2983>

1 luty 1898 r., [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <http://www.d-w.pl/event.php?ev=2331>

Piotr hr. Szembek ze Słupowa h. wł., M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=lu.31224>

Poraj (herb szlachecki), [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Poraj_\(herb_szlachecki\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Poraj_(herb_szlachecki))

Powstanie Wielkopolskie. Rewolucja jak rzodkiewka i pieruńskie buciory. Posłuchaj wspomnień uczestników, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul-/2238043,Powstanie-Wielkopolskie-Rewolucja-jak-rzodkiewka-i-pierunskie-buciory-Posluchaj-wspomnien-uczestnikow>

Stanisław Broszkowski, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://kaliszkatedra.grobonet.com/grobonet/start.php?id=wyniki&name=Stanis%C5%82aw+Broszkowski&submit=Szukaj>

Stanisław Thiel, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: https://pl.wikipedia.org/wiki/Stani-s%C5%82aw_Thiel

Stefan Garczyński h. wł., M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=5.939.126>

śp. Józef Grzegorz Puchalski, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://kaliszkatedra.grobonet.com/grobonet/start.php?id=wyniki&name=J%C3%B3zef+Puchalski&submit=Szukaj>

śp. Kazimierz Mystkowski, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://kaliszkatedra.grobonet.com/grobonet/start.php?id=detale&id=10127&inni=0&cinki=1>

Tabaka Anna, Blachowicz Maciej, Od empirowych koronek do muzeum, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://zyciekalisza.pl/artikul/od-empirowych-koronek/619856>

Tablica nagrobna Józefa Grzegorza Puchalskiego na Cmentarzu Miejskim w Kaliszu, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://kaliszkatedra.grobonet.com/grobonet/start.php?id=wyniki&name=J%C3%B3zef+Puchalski&submit=Szukaj>

Tomasz Basiński, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <http://www.wtg-gniazdo.org/ksieza/main.php?akcja=opis&id=133>

Tomasz Łubieński, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <http://palacwguzowie.pl/tomasz-lubien-ski-syn-feliksa/>

Walenty Stanczukowski, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=psb.31434.1>

Wiktoria Lubowidzka z Lubowidzy h. Kopacz, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=15.127.108>

Wincenty Niemojowski h. Wieruszowa, M. J. Minakowski, Wielka Genealogia Minakowskiego, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=dw.61309>

Ziemiańskie historie, [dokument elektroniczny]. – Tryb dostępu: <http://ziemianskie-historie.dobrzycamuzeum.pl/galeria.php?mode=za&mi=Wieszczyczyn&co=1&sel=1&idx=49479aa0>

Lista patriotów, niepodległościowców ziemi kaliskiej nieujętych w tej publikacji

Andersz Ignacy August	Wiosna Ludów, powstanie styczniowe
Antoniewicz Bolesław	powstanie styczniowe
Antoniewicz Teodor	Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego
Arciszewski Tomasz	Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego
Asnyk Adam Prot	powstanie styczniowe
Basiński Euzebiusz	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Bączkowski Edward	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Bentkowski Władysław	powstanie listopadowe, powstanie styczniowe
Biernacki Kazimierz	Sejm Czteroletni
Biernacki Michał Stefan Antoni	Wiosna Ludów
Bieske Stanisław	Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego
Bigoszt Henryk	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Bille Ignacy	powstanie listopadowe
Boerner Ignacy	Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego
Bogusławski Ludwik	powstanie listopadowe
Brodowski Aleksander Sykstus	wojna polsko-bolszewicka
Bronikowski Alojzy	powstanie listopadowe
Bronikowski Bogusław	powstanie kościuszkowskie
Bronikowski Rajmund	powstanie listopadowe
Busza Ignacy	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Callier Edmund	powstanie styczniowe
Celichowski Stanisław Jan	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Chelkowski Ildefons Kemblan	powstanie styczniowe
Chłapowski Jan Wacław	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Choiński Jan Maksymilian	powstanie styczniowe
Chrystowski Ignacy	II Rzeczpospolita Polska
Chylewski Jan Władysław	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Czarnecki Stefan	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Czartkowski Julian Seweryn	powstanie listopadowe
Czyrner Samuel	Wiosna Ludów
Dalbor Maksymilian	powstanie styczniowe
Daszkiewicz Zdzisław	powstanie wielkopolskie 1918-1919, wojna polsko-bolsze- wicka
Deczyński Kazimierz	powstanie listopadowe
Dirska Stanisław	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Dłuski Mamert	powstanie listopadowe
Dobrogoyski Ignacy	powstanie kościuszkowskie
Dobrzycki Mikołaj	powstanie listopadowe
Działyński Jan Kanty	powstanie styczniowe
Dziekanowski Karol	Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego

Freytag Antoni	powstanie styczniowe
Fibak Telesfor	powstanie wielkopolskie
Gajewski Franciszek	powstanie listopadowe
Gajowczyk Ignacy	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Garczyński Antoni	powstanie kościuszkowskie
Giller Agaton	powstanie styczniowe
Godlewski Jan	wojna polsko-bolszewicka
Gogolewski Józef Ignacy	konfederacja barska
Gorzeński Hieronim	powstanie listopadowe
Gorzeński Michał	powstanie listopadowe
Gościmski Juliusz	powstanie styczniowe
Grabski Julian Józef	Wiosna Ludów
Gruner Julian	wojna polsko-bolszewicka
Gryszczyński Tomasz	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Howiecki Karol	konfederacja barska
Jałowiecki Mieczysław	II Rzeczpospolita Polska
Jasiński Ignacy	powstanie styczniowe
Jaworski Hipolit	powstanie listopadowe, powstanie styczniowe
Kajzer Józef	powstanie styczniowe
Kamiński Stanisław	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Kasprzak Feliks	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Kaszyński Jan	Legiony Polskie gen. Jana Henryka Dąbrowskiego
Kierzkowski Jakub	powstanie kościuszkowskie, powstanie listopadowe
Kirschner Bronisław Bruno Edmund	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Klemczyński Julian	powstanie listopadowe
Kopernicki Franciszek	powstanie styczniowe
Korycki Kacper	powstanie styczniowe
Kossecki Konstanty Adam	powstanie wielkopolskie 1806 r.
Kossecki Stefan	powstanie listopadowe
Kościelski Czesław	Wiosna Ludów, powstanie styczniowe
Kowalówka Henryk	Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego, wojna polsko-bolsze- wicka
Kurnatowski Ryszard	powstanie styczniowe
Langiewicz Marian Ryszard	powstanie styczniowe
Lasoń Józef	Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego
Lewandowski Włodzimierz Aleksander Marian	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Likowski Władysław	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Lipski Andrzej	wojna polsko-bolszewicka
Lipski Jan Józef	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Littich (Lüttich) Aleksander	powstanie styczniowe
Lorkiewicz Michał	powstanie wielkopolskie 1918-1919

Lepkowski Jan	wojna polsko-bolszewicka
Maciejewski Ignacy	powstanie styczniowe
Marczak Jakub	powstanie styczniowe
Mazurek Konstanty	powstanie styczniowe
Meissner Mieczysław	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Mertka Jan	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Michalski Kazimierz	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Michalski Mieczysław	rewolucja 1905 r.
Miełęcki Kazimierz	powstanie styczniowe
Mielżyński Seweryn Józef	powstanie listopadowe, Wiosna Ludów
Stanisław Gomor	
Mierosławski Ludwik	Wiosna Ludów, powstanie styczniowe
Mikorski Franciszek Ksawery	Sejm Czteroletni
Młynarski Tomasz	wojna polsko-bolszewicka
Morawski Teofil	powstanie listopadowe
Murzynowski Makary Jan	powstanie listopadowe, Wiosna Ludów
Nepomucen	
Niemojowski Jerzy	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Niemojowski Kacper Ignacy	powstanie listopadowe
Niemojowski Leopold Ignacy	powstanie listopadowe
Niezychowski Kazimierz	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Niklewski Józef Stanisław	powstanie styczniowe
Oksiński Józef	powstanie styczniowe
Orłowski Zdzisław	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Ostroróg-Gorzeński Zbigniew	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Pamin Feliks	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Parczewski Alfons	rewolucja 1905 r.
Parczewski Bogusław	Wiosna Ludów
Parczewski Franciszek	Wiosna Ludów, powstanie styczniowe
Piotrowski Feliks	wojna polsko-bolszewicka
Płoszaj Ignacy	powstanie styczniowe
Polkowski Henryk	powstanie styczniowe
Półrolniczak Józef	powstanie styczniowe
Psarski Erazm	powstanie styczniowe
Pstrokoński Stanisław	wojna polsko-bolszewicka
Radwan Józef	wojna polsko-bolszewicka
Rącki Adam	powstanie styczniowe
Regulski Józef	powstanie kościuszkowskie
Rekowski Napoleon Bolesław	powstanie listopadowe, Wiosna Ludów
Roszczak Wacław	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Rożanowicz Maria z d. Głabisz	II Rzeczpospolita Polska
Rudzki Bronisław	powstanie styczniowe
Rupniewski Nikodem	powstanie listopadowe

Rupniewski Roch	powstanie listopadowe
Saks Stanisław	wojna polsko-bolszewicka
Seudlitz Józef	Legiony Polskie gen. Jana Henryka Dąbrowskiego, powstanie kościuszkowskie
Sieroszewski Antoni	konfederacja barska
Sikorski Bronisław	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Sikorski Tomasz	Wiosna Ludów
Skarzyński Adam	powstanie listopadowe
Skórzewski Arnold Franciszek	powstanie listopadowe
Skórzewski Stanisław Antoni Józef	wojna polsko-bolszewicka
Sługocki Karol	Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego
Soboczyński Feliks	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Sokolnicki Władysław	Sejm Czteroletni, powstanie kościuszkowskie
Sokołowski Teodor	powstanie styczniowe
Sówka Edward	wojna polsko-bolszewicka
Stadnicki Franciszek	konfederacja barska, powstanie kościuszkowskie
Stawecki Edward	powstanie styczniowe
Stokowski Konstanty	powstanie styczniowe
Szadkowski Piotr	wojna polsko-bolszewicka
Szamarzewski Augustyn	powstanie styczniowe
Szembek Aleksander	powstanie styczniowe
Szembek Bogdan Mieczysław Maria	powstanie wielkopolskie 1918-1919, wojna polsko-bolsze- wicka
Sztark Edward	Wojna polsko-bolszewicka
Szulczewski Karol Franciszki	powstanie listopadowe
Szumski Bogumił	Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego
Szumski Józef	powstanie styczniowe
Światowiec Jan	wojna polsko-bolszewicka
Tanaś Stanisław	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Tokarzewski Michał Tadeusz	Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego, wojna polsko-bolsze- wicka
Tripplin Teodor	powstanie listopadowe
Tyczyński Wojciech Jan	wojna polsko-bolszewicka
Wawrzyniak Władysław	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Wieliczka Zygmunt Michał	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Wierusz Ignacy	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Więckowski Stanisław Henryk Józef	powstanie wielkopolskie 1918-1919, wojna polsko-bolsze- wicka
Wyganowski Franciszek Ksawery	powstanie listopadowe, Wiosna Ludów
Zajączek Józef	powstanie kościuszkowskie
Zakrzewski Michał Władysław Emil	powstanie wielkopolskie 1918-1919, wojna polsko-bolsze- wicka
Zalewski Józef	powstanie listopadowe
Zyber Wojciech	powstanie wielkopolskie 1918-1919
Żeliszewski Kazimierz	wojna polsko-bolszewicka

Heroes of South-East Wielkopolska, the Kalisz region, in the fight for an independent Poland, reflected in the archives

Abstract

Heroes of South-East Wielkopolska, the Kalisz region, in the fight for an independent Poland, reflected in the archives is a publication in three main parts; an introduction by Grażyna Schlender, PhD, short biographies of the heroes, together with illustrative materials recording their achievements, and a set of reference documentation in the form of an index of people, an index by subject, a bibliography and a list of abbreviations.

The creative team behind the publication set out with the intent of presenting the figures of Polish patriots who either came from the Kalisz region or were connected to it. A great many of them took up arms to fight for the country's freedom. Others battled on the diplomatic field. All of them dedicated their lives to future generations of Poles.

The core of the book consists of seventy brief biographies of national heroes. compiled on the basis of archival materials and the literature available on the topic. A great deal of the supporting archival material is published here for the first time. The biographies are organised in alphabetical order, by surname.

In terms of chronology, the book encompasses fourteen crucial events in the history of Poland. It begins with the 'Swedish Deluge' of 1655-1660, in other words, the war fought between Poland and Sweden, against a background of dynastic conflict, for dominance of the Baltic. Even though the enemy was repelled thanks to the active attitude of Polish patriots such as Jakub Hieronim Rozdrażewski and Father Augustyn Kordecki, Poland emerged from the hostilities gravely weakened and plundered of a wealth of material cultural goods.

In 1768, in the town of Bar, in the Podolia region, the Polish nobility and landed gentry formed the Bar Confederation. Their purpose was to abolish the laws imposed on Poland by Russia and to defend the Roman Catholic faith and the independence of the Polish-Lithuanian Commonwealth. Ignacy Skarbek Malczewski, Major General Józef Zaremba and Antoni Gorzeński were three of the people working actively on the Confederation's behalf. However, it failed to prevent the First Partition of Poland, which occurred in 1772. Nonetheless, despite its defeat, the Bar Confederation is considered to be a significant event. Indeed, it is viewed by some as the first Polish national uprising.

When the Russo-Turkish war broke out in 1787, Poland seized on the ensuing favourable circumstances and set up the Great Sejm in 1788. The Sejm continued to sit until 1792. Its fruits included the Constitution of 3rd May 1791, the world's second constitution establishing the fundamental principles of a state's governance and Europe's first. Those who stood in its defence included Major General Augustyn Gorzeński, Antoni Franciszek Kwilecki, Józef Miaskowski and Captain Józef Szembek, all of whom had links with the Kalisz region. It was overturned by the Targowica Confederation and the Russian army.

In 1793, Russia and Prussia instigated the Second Partition of Poland. The country lay in ruins. In 1794, an uprising broke out in Krakow. Backed at every level of society, it was led by Tadeusz Kościuszko. Thanks to the support of General Stanisław Fiszer and Colonel Józef Grzegorz Puchalski, it proved possible to instigate an armed struggle throughout the country. Unfortunately, Tadeusz Kościuszko was captured and taken to St. Petersburg. The fate of the uprising had been decided.

The Poles' hopes for independence rose again during the Napoleonic era. In 1797, the charismatic French leader agreed to allow General Jan Henryk Dąbrowski to establish the Polish Legions in Italy.

Among the soldiers of those legions were Major Stanisław Broszkowski and Colonel Cyprian Godebski, both with ties to the Kalisz region. General Tomasz Andrzej Łubieński and Colonel Józef Grzegorz Puchalski played their parts in the Napoleonic Wars on Polish soil.

When war broke out between France and Prussia in 1806, an uprising began in the Wielkopolska region, which lay within the Prussian partition. The uprising against the partitioning power was supported by General Jan Henryk Dąbrowski. In the Kalisz region, the people providing assistance to the insurrectionists included Colonel Kacper Miaskowski of Opatówek, General Józef Gabriel Alojzy Biernacki, who formed an army in Kalisz, his paternal uncle, Paweł Biernacki, and Jan Gliszczyński, Major General Rittmaster of the Kalisz region, the organiser of a popular movement in the region. It was to be the first successful uprising in the fight for freedom. On the basis of the Treaties of Tilsit, the Grand Duchy of Warsaw was established in 1807.

The Grand Duchy existed until 1815. Napoleon's defeat meant a return to the old order in Europe. Within the Russian Partition, the nominally semi-autonomous Congress Poland, formally known as the Kingdom of Poland, was established and it was there that the November Uprising broke out in 1830. Figures from the Kalisz region who took part in the battle with the partitioning power included Lieutenant Kazimierz Asnyk, father of the poet Adam Asnyk, Alojzy Prosper Biernacki and several members of the Kalisz party in the Sejm, namely, brothers Bonawentura and Wincenty Niemojowski of Marchwacz, Kalisz physician Walenty Stanczukowski and General Piotr Szembek of Siemianice.

In 1848, with a wave of revolution sweeping Europe during the Springtime of the Peoples, an uprising against the partitioning powers broke out on Polish soil. In Wielkopolska, the battle was against the Prussians. The landed gentry of the Kalisz region were represented in the fight by Wojciech Lipski of Lewków and Konstanty Zakrzewski of Tursko. Representing the clergy were Father Tomasz Basiński of Pleszew and Father Jakub Gagacki of Koźmin. Their distinguished commanding officers included Feliks Białoskórski.

In the Russian partition, the January Uprising broke out in 1863. A host of Kalisz residents were involved. Sub-Lieutenant Ludomir Chojnowski, Władysław Otocky and Lieutenant Colonel Walenty Czerkawski all lived to see Poland free again and were greatly esteemed. Father Stanisław Rymarkiewicz and General Edmund Taczanowski organised help for the insurgents within the Prussian partition. Despite the immense commitment of countless people, the uprising failed and the Russians visited brutally repressive measures upon the Poles.

In 1905, influenced by the revolutionary events in Russia, mass social and national unrest occurred throughout Congress Poland. Kalisz was no exception. Jan Michalski was involved in organising illicit meetings and the illegal printing of anti-tsarist pamphlets and leaflets. On 31st January 1905, the schools in Kalisz went on strike, led by Sławomir Czerwiński. In 1906, Wojciech Jabłkowski, who was a member of the militant Polish Socialist Party, killed Władysław Gajewski, a tsarist agent. He was sentenced to death for the deed.

With the outbreak of the First World War, which saw the powers that had partitioned Poland on opposite sides of the barricades, the idea of reviving the Polish state began to gain traction. In 1914, Józef Piłsudski founded the Polish Legions, fighting against Russia. In July 1917, he and his soldiers refused to swear an oath of allegiance to the German emperor. The result was an oath in crisis and the internment of the legionaries. People from the Kalisz region who were active participants in the events of the First World War include Major Edward Teofil Jess, Halina Kożuchowska, née Cytwic, Lieutenant Colonel Antoni Paczesny, Colonel Jan Waclaw Dłużniakiewicz and Colonel Eugeniusz Piestrzyński.

When the Central Powers were defeated, the people of Wielkopolska rose to fight for a free Poland. Thanks to the efforts of Stefan Rowiński, among others, the Republic of Ostrów was proclaimed in 1918. After Ignacy Jan Paderewski's visit to Poznań on 27th December that year, the Wielkopolska Uprising broke out. It was led by General Stanisław Taczak, who was born in Mieszków. He was able to count on support from the people of the Kalisz region. Colonel Ludwik Bociański and Kazimierz

Sopałowicz were active in Pleszew. It proved possible to liberate Krotoszyn thanks to the courageous attitude of Dr Jan Władysław Bolewski. General Kazimierz Glabisz, who came from Odolanów, fulfilled a crucial tactical and command function. The actions of Colonel Stanisław Lucjan Thiel and Antoni Wodniakowski in the fighting around Ostrzeszów and Kępno were particularly meritorious. The active attitude of the Polish clergy was also significant. The Archbishop Metropolitan of Gniezno and Poznań, Edmund Dalbor, who came from Ostrów, wholeheartedly supported the idea underlying the insurrection. Father Witold Sędlak was directly involved in setting up a military unit, the Parish of Sulmierzyce company. The uprising ended successfully. Wielkopolska became part of Poland.

The Polish-Soviet War of 1919-1921 was fought over the question as to whether or not Poland would survive. One of the military formations which saw action was the 29th Kaniowski Rifles. On 15th August 1920, during the defence of Warsaw, a heroic battle was fought near Mokra and the regiment's commanding officer, Major Stefan Walter, was mortally wounded. Other people of the Kalisz region also played a part in the war. One example would be Feliks Karśnicki, the owner of what was then the village of Majków, now a district of Kalisz. General Mieczysław Smorawiński fought on the Ukrainian front. Ignacy Bujnicki, who saw action as a sapper, went on to become mayor of Kalisz.

The establishment of the Second Republic of Poland is one of the most important events in the history of the Polish state. The reborn country faced a multitude of serious challenges. A Polish army had to be created and it needed to be capable of fighting effectively for the country's borders and creating a single centre of power. Social activists from the Kalisz region were amongst those rebuilding Poland from the ashes of the partitions and the smouldering ruins of war. Kazimierz Mystkowski, Father Wacław Bliziński, Feliks Karśnicki, Maria Moczydłowska, Stanisław Wojciechowski and Ryszard Piestrzyński all warrant mentioning as people who put their knowledge and experience to work in helping the resurgent country. They sat on the benches of successive Polish governments and were active in their own 'backyard' with their efforts to strengthen, rebuild and unify the nation.

The research conducted for the purposes of this book was extremely thorough. The authors delved into archival materials from a total of twenty-eight institutions across Poland, including the State Archives network, church archives, institutes of the Polish Academy of Sciences and the libraries of universities and museums. As a consequence, it proved possible to compile brief biographies supplemented with quotations of considerable worth from the materials, which were often originally written in German, Latin or Russian. This is a book to be prized by anyone for whom patriotism is the highest of values. It has been published as part of the national Archiwa Rodzinne Niepodległej (Family Archives of the Independent Poland) campaign.

SPIS TREŚCI

Od wydawcy	3
Wprowadzenie	5
Noty biograficzne	
Alter Franciszek Ksawery	21
Asnyk Kazimierz	27
Basiński Tomasz	33
Białoskórski Feliks	39
Biernacki Alojzy Prosper	45
Biernacki Gabriel Józef Alojzy	51
Biernacki Paweł	57
Bliziński Wacław	61
Bociański Ludwik	65
Bolewski Jan Władysław	71
Broszkowski Stanisław	77
Bujnicki (Nieścieszko-Bujnicki) Ignacy Adam	81
Choynowski (vel Chojnowski) Ludomir Eugeniusz Józef	87
Czerkawski Walenty	93
Czerwiński Sławomir Rafał	99
Dalbor Edmund	105
Dłużniakiewicz Jan Wacław	111
Dzierżawski Janusz Józef	117
Fiszer Stanisław	123
Gagacki Jakub	127
Garczyński Stefan Florian	133
Glabisz Kazimierz	137
Gliszczyński Jan	143
Godebski Cyprian	149
Gorzeński Antoni	153
Gorzeński Ignacy Augustyn Michał	159
Jabłkowski Wojciech	163
Jess Edward Teofil	169
Karśnicki Feliks Franciszek	173
Kordecki Klemens	179
Koźmian Jan	183
Kożuchowska Halina z d. Cytwiec	189
Kwilecki Franciszek Antoni	193
Lipski Wojciech	197
Łubieński Tomasz Andrzej	203
Malczewski Ignacy Skarbek	207

Miaskowski Ignacy	213
Miaskowski Józef	217
Miaskowski Kacper	223
Michalski Jan Adam	229
Moczydłowska Maria z d. Grzymkowska	233
Mystkowski Kazimierz	235
Niemojowski Bonawentura	239
Niemojowski Jan Nepomucen	247
Niemojowski Wincenty	253
Otocki Władysław	259
Paczesny Antoni	263
Piestrzyński Eugeniusz	269
Piestrzyński Ryszard Stanisław	273
Puchalski Józef Grzegorz	277
Rowiński Stefan Roch	283
Rozdrażewski Jakub Hieronim	289
Rymarkiewicz Stanisław Narcyz	293
Sędłak Witold Mieczysław	301
Skarżyński Stanisław Jakub	305
Skórzewski Paweł	313
Smorawiński Mieczysław Makary	319
Sopałowicz Kazimierz	325
Stanczukowski Walenty	331
Szembek Józef Ignacy	335
Szembek Piotr	341
Taczak Stanisław	347
Taczanowski Edmund Władysław Maksymilian	353
Thiel Stanisław Lucjan	359
Ulrych Juliusz August	365
Walter Stefan	371
Wodniakowski Władysław Antoni	375
Wojciechowski Stanisław	379
Zakrzewski Konstanty	383
Zaremba Józef	387

Załączniki

Wykaz skrótów	391
Indeks osobowy	393
Indeks rzeczowy	403
Bibliografia	411
Lista patriotów, niepodległościowców nieujętych w tej publikacji	427
Streszczenie angielskie	431

Książka pokazuje wspomniane osoby przez pryzmat materiałów archiwalnych. (...) Taka koncepcja jest ciekawa i unikalna, także cenna zważywszy na niedostatki ikonografii w wielu publikacjach historycznych. Chodzi nie tylko o podobizny, ale wygląd poszczególnych źródeł rękopiśmiennych i drukowanych. W tej materii książka jest owocem ogromnej kwerendy przeprowadzonej w wielu archiwach i bibliotekach. Jej efekty są często odkrywcze, a na pewno cenne i interesujące. W ten sposób czytelnik książki może „oglądać” jej bohaterów w rzadko spotykanej i atrakcyjnej formie znakomicie uzupełniającej faktograficzne przedstawienia ich życia i działalności.

Z recenzji prof. dr. hab. Jerzego Pietrzaka

Szczególnie mocno należy podkreślić patriotyczny charakter książki, bowiem poprzez ukazane postacie i prezentowane treści, kształtować będzie postawy jej czytelników. (...) Zapewne w toku dalszych badań pojawią się kolejne, nowe, nieodkryte do tej pory informacje, które mogą stanowić punkt wyjścia do kolejnej tego typu publikacji. Być może jest to również zaczątek szerzej rozumianej przyszłej serii wydawniczej.

Z recenzji dr. Tomasza Matuszaka

ARCHIWUM
RODZINNE
NIEPODLEGŁEJ

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE W KRAKOWIE

ISBN 978-83-964992-2-6